

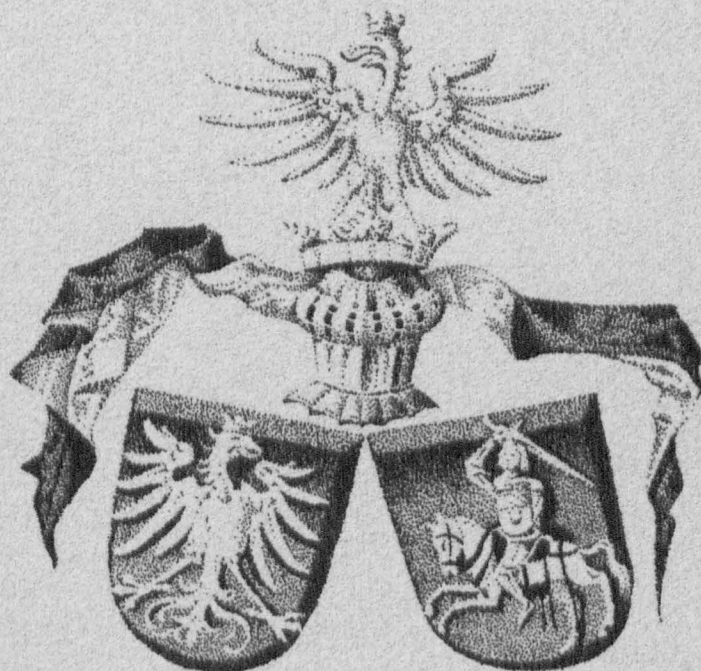
WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY

TOM XVI

ROK 2019

№4

Kampania i wybory do Parlamentu Europejskiego
w kontekście problemów historii najnowszej
pod red. Dariusza Magiera

Campaign and elections to the European Parliament
in the context of the problems of recent history,
edited by Dariusz Magier

pejska Biblioteka Publiczna
w Białej Podlaskiej
DZIAŁ WIEDZY O REGIONIE
ul. Warszawska 12a
21-500 Biała Podlaska
tel. 83 341 64 52
regionalia@mbp.org.pl

WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XVI (2019) №4

**Kampania i wybory do Parlamentu Europejskiego
w kontekście problemów historii najnowszej
pod red. Dariusza Magiera**

vol. XVI (2019). №4

**Campaign and elections to the European Parliament
in the context of the problems of recent history,
edited by Dariusz Magier**

Numer wydany we współpracy
z Fundacją Konrada Adenauera

REGIONALIA

C2 Wsc

C 2085

94(438)

Miejska Biblioteka Publiczna
Biała Podlaska

0000265587

Grafika na okładce: Heraldyczne przedstawienie unii Korony Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Grafika inspirowana herbarzem Conrada Grünenberga z końca XV wieku.

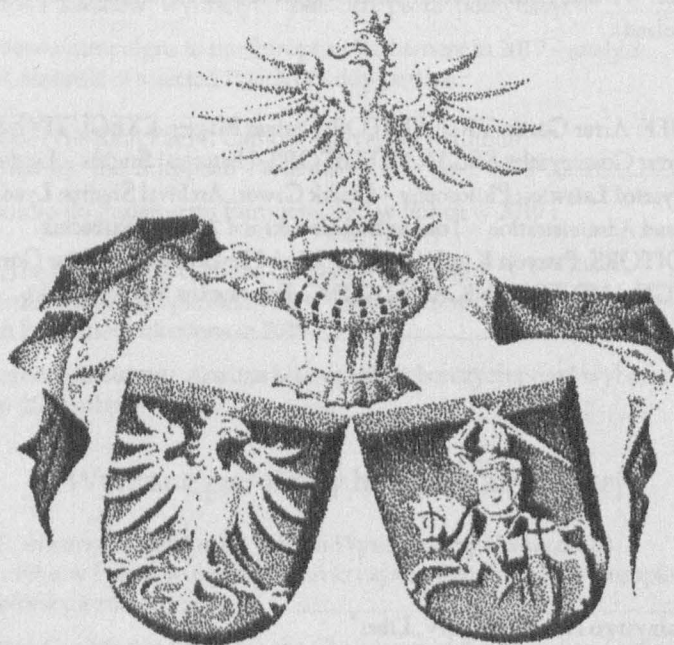
WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY

TOM XVI

ROK 2019

№ 4

Kampania i wybory do Parlamentu Europejskiego
w kontekście problemów historii najnowszej
pod red. Dariusza Magiera

Campaign and elections to the European Parliament
in the context of the problems of recent history,
edited by Dariusz Magier

WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY <http://wrh.edu.pl/>

EASTERN HUMANISTIC ANNALS

Peer reviewed journal. List of reviewers: <http://wrh.edu.pl/kolegium-recenzentow/>

Scientific editor of the volume: Dariusz Magier

Editorial Council

prof. **Rolf Fieguth** (Université de Fribourg / Universität Freiburg, Switzerland), prof. **Oleg Gorbachov** (Ural Federal University, Ekaterinburg, Russia), PhD **Gediminas Kazėnas** (Mykolas Romeris University, Vilnius, Lithuania), PhD **Jussi Laine** (University of Eastern Finland),
prof. **Sergey Lubichankovskiy** (Orenburg State University, Russia), prof. **Sigistas Narbutas** (Scientific Library Wróblewscy in Vilnius, Lithuania), PhD **Janusz Nowak** (The Princes Czartoryski Library, National Museum in Krakow, Poland), PhD **Pierre-Etienne Penot** (The Catholic University of the Vandee, La Roche-sur-Yon, France), prof. **Mirosław Piotrowski**, (The John Paul II Catholic University of Lublin, Poland), prof. **Marek Plewczyński** (Siedlce University of Natural Sciences and Humanities, Poland), prof. **Ludmiła Posochowa** (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine), prof. **Krzysztof Skupieński** (Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Poland), PhD **George Soroka** (Harvard University, USA), PhD **Maria Starnawska** (Siedlce University of Natural Sciences and Humanities, Poland), prof. **Valeriy Stepanov** (Economic Institute, Russian Academy of Sciences, Moscow, Russia), prof. **Tadeusz M. Trajdos** (Institute of History, Polish Academy of Science, Warsaw, Poland), prof. **Marek Wagner** (Siedlce University of Natural Sciences and Humanities, Poland).

Editorial Staff

EDITOR IN CHIEF: Artur Górak; **VICE-EDITOR:** Dariusz Magier; **EXECUTIVE SECRETARY ASSOCIATE:** Artur Goszczyński. **SECTION EDITORS:** Historical Studies – **Liudmyla Posokhova**, **Adrian Selin**, **Krzysztof Latawiec**; Philosophy – **Leszek Gawor**; Archival Studies: **Lyudmila Mazur**. Political Sciences and Administration – **Tomasz Stępniewski** and **Andrzej Szabaciuk**. **LANGUAGE EDITORS:** **Patrycja Kanak** (English), **Jakub Hapka** (Polish), **Artur Górak** (Russian). **GRAPHIC DESIGN AND TECHNICAL EDITING:** **Przemysław Tytus Krupski**.

Founded by: Towarzystwo Nauki i Kultury „Libra”

© ToNiK „Libra”

ISSN 1731-982X

Print: ELPIL, Siedlce, ul. Artyleryjska 11, www.elpil.com.pl

Spis treści – Table of Contents

Studia - Studies

Kampania i wybory do Parlamentu Europejskiego w kontekście problemów historii najnowszej pod red. Dariusza Magiera

Campaign and elections to the European Parliament in the context of the problems of recent history, edited by Dariusz Magier

Kampania i wybory do parlamentu europejskiego w 2019 roku

- Agnieszka Łukasik-Turecka** (The John Paul II Catholic University of Lublin)
Elections to the European Parliament in 2019 on Billboards – about the Outdoor Election
Advertisement. Based on the Example of the City of Lublin 7
Eurowybory 2019 na billboardach czyli rzecz o zewnętrznej reklamie wyborczej.
Na przykładzie miasta Lublin
- Małgorzata Adamik-Szysiak** (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)
YouTube w kampanii wyborczej do Europarlamentu w 2019 roku.
Analiza zawartości kanałów wybranych polskich partii politycznych 19
YouTube in elections campaigns to the European Parliament in 2019 – analysis
of the content of channels of selected Polish political parties
- Agnieszka Zaręba** (The John Paul II Catholic University of Lublin)
Election campaign for the European Parliament in Poland 2019 33
Kampania wyborcza do Parlamentu Europejskiego w Polsce w 2019 r.
- Robert Szwed** (The John Paul II Catholic University of Lublin)
Political representations of Europe. Analysis of electoral conventions
before European Parliament Elections in 2019 47
Polityczne reprezentacje Europy. Analiza konwencji wyborczych przed wyborami do Parlamentu
Europejskiego w 2019 roku

Wybrane problemy historii najnowszej

- Janusz Balicki** (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa)
Zjednoczona prawica w Polsce wobec wyzwań kryzysu migracyjnego w Europie.
Perspektywa politologiczno-etyczna 63
United Right-Wing Coalition in Poland to the Challenges of the Migration Crisis in Europe
- Amadeusz Urbanik**
(Wyższa Szkoła Humanistyczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Szczecinie)
Ethnic policies of non-EU members neighbouring with Poland 85
Polityki etniczne państw spoza UE sąsiadujących z Polską

Andrzej Wawryniuk (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Chełm) The Shaping of the Eastern Polish Border along the Section with Ukraine as one of the factors Influencing the Post-War European System	101
Kształtowanie wschodniej granicy Polski z Ukrainą jako jeden z czynników wpływających na powojenny system europejski	
Sergey Litovchenko, Liudmyla Posokhova (Charkowski Uniwersytet Narodowy im. W.N. Karazina) Współpraca wydziału historycznego Charkowskiego Uniwersytetu Narodowego im. W.N. Karazina z uniwersytetami i instytucjami naukowymi w Polsce	113
Cooperation historical faculty of V.N. Karazin Kharkiv National University with universities and scientific institutions of Poland	
Зигмунд Станкевич (Российская Академия Социальных Наук, Москва) «Поздний» Советский Союз – «ранняя» Российская Федерация: две эпохи – две бюрократии	123
„Late” Soviet Union – „early” Russian Federation: two eras – two bureaucracies	
Светлана Глотова (Российский Государственный Гуманитарный Университет, Москва) Применение нормативно-правовой базы в сфере государственной гражданской службы РФ в деятельности коммерческих организаций	137
Regulatory framework for the passage of the state civil service of the Russian Federation	
Сергей Дроков (Всероссийский Научно-Исследовательский Институт Документоведения и Архивного Дела, Москва), О рисках политики управления документами, связанных с отсутствием политической воли и безответственностью высшего уровня принятия управленческих решений	149
About the risks of document management policies related to a lack of political will and irresponsibility of the highest level of management decision making	
Dariusz Magier (Siedlce University of Natural Sciences and Humanities) From Satire to Tanks in the Streets. Communist Regime against ‘Solidarity Carnival’ in Poland	161
Od satyry do czołgów na ulicach. Reżim komunistyczny przeciwko „Karnawałowi Solidarności” w Polsce	
Małgorzata Przeniosło, Marek Przeniosło (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), Studia prawnicze na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie 1919-1939	175
Law studies at the Stefan Batory University in Vilnius 1919-1939	
Beata Kozaczyńska (Siedlce University of Natural Sciences and Humanities) The value of bread in the German transit camp in Zamość in the light of memories, testimonies and oral history accounts of former prisoners – Poles displaced from the Zamość region (1942-1943)	203
Wartość chleba w niemieckim obozie przejściowym w Zamościu w świetle wspomnień, zeznań i relacji historii mówionej byłych więźniów – Polaków wysiedlonych z Zamojszczyzny (1942-1943)	
Konrad Majchrzyk (Maria Curie-Skłodowska University) Events on the Eastern Front in the relations of the „Nowy Głos Lubelski”	215
Wydarzenia na froncie wschodnim w relacjach „Nowego Głosu Lubelskiego”	

TUDIA

Based on the Example of the City of Lublin

WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XVI (2019), Nr 4
s. 7-18
doi: 10.36121/alukasik.16.2019.4.007

Agnieszka Łukasik-Turecka
(The John Paul II Catholic University of Lublin)
ORCID 0000-0003-3657-9862

Elections to the European Parliament in 2019 on Billboards – about the Outdoor Election Advertisement. Based on the Example of the City of Lublin

Summary: Election committees, which have used outdoor advertisements during the campaign to the European Parliament in 2019, have copied ideas from previous campaigns, including the one to the local authorities in 2018. Again, the idea of a nationwide campaign containing negative advertisements against the candidates from the Law and Justice election lists has been used. The same types of the advertisement have been used and the same people have supported candidates in the advertisement authority-type. The thing which distinguished the outdoor advertisement run during the campaign before the elections to the European Parliament from the advertisement used in the campaign to the local authorities was election slogans.

Keywords: elections to the European Parliament 2019, European Parliament, political communication, outdoor advertisement, election advertisement.

Eurowybory 2019 na billboardach czyli rzecz o zewnętrznej reklamie wyborczej. Na przykładzie miasta Lublin

Streszczenie: Komitety wyborcze, które w Lublinie wykorzystwały reklamę zewnętrzną w kampanii przed wyborami do Parlamentu Europejskiego w 2019 roku, powieliły pomysły z kampanii poprzednich, w tym samorządowej z 2018 roku. Ponownie wykorzystano pomysł na ogólnopolską kampanię zawierającą reklamy negatywne, skierowane przeciwko kandydatom z list PiS, zastosowano te same typy reklamy, te same osoby wspierały kandydatów w reklamie typu świadectwo. Tym, co w praktyce odróżniało reklamę outdoorową prowadzoną podczas kampanii przed wyborami do Europarlamentu od reklamy zastosowanej w kampanii samorządowej były hasła wyborcze.

Słowa kluczowe: eurowybory 2019, Parlament Europejski, komunikowanie polityczne, reklama zewnętrzna, reklama wyborcza.

Евро-выборы 2019 на билбордах или дело о наружной предвыборной рекламе. На примере города Люблина

Аннотация: Избирательные комитеты, которые в Люблине использовали наружную рекламу в кампании перед выборами в Европейский парламент в 2019 году, дублировали идеи из предыдущих кампаний, включая той в местные органы власти с 2018 года. Снова использовалась идея общенациональной кампании, содержащей негативную рекламу, направленную против кандидатов из списков Право и Справедливость, те же виды рекламы, те же люди поддерживали кандидатов в рекламе типа «сертификат». На практике то, что отличало наружную рекламу, проводимую во время кампании перед европейскими выборами, от рекламы, используемой в кампании местного самоуправления, это были предвыборные лозунги.

Ключевые слова: Евровыборы 2019, Европарламент, политическая коммуникация, наружная реклама, предвыборная реклама.

1. Introduction

Faces of politicians and their slogans on large-format panels are an undeniable sign of elections approaching. The necessity of competing against the opponents in order to obtain the mandate forces the candidates to utilise the whole spectrum of communication means used in politics. Outdoor political advertising is undoubtedly of great importance amongst them. It allows for the message to reach even the recipient who is not invested in politics. This is especially vital given the average voter turnout in Poland.

The participation of Polish people in the European Parliament elections in the first three occurrences did not exceed the quarter of potentially eligible voters and amounted to 20.87% in 2004, 24.53% in 2009 and 23.83% in 2014 respectively. However, this shifted dramatically during the European elections of 2019¹ where 45.68% of eligible Poles casted the ballot².

Up until this moment, the lower percentages were justified by marginal relevance of the European elections while their importance only recognised within the domain of Public Relations³. Research results referenced by Waldemar Wojtasik seem to prove it. The aforementioned research was carried out as a part of the Political Preferences 2009 project (representative sample N=1086) in which only 2,5% of respondents defined the European Parliament elections as the most crucial. Wojtasik assumed the results of the survey, the aim of which was to rank the elections in Poland according to respondents' subjective opinion on their importance and, which ultimately concluded that 70% of those asked considered European Parliament elections as the least important. Moreover, Wojtasik underlined that considering the European Parliament elections as the least important could be a consequence of the lack of awareness for

¹ The study of causes of this shift is not the focus of this article and should be discussed in a separate, dedicated work.

² Wybory do Parlamentu Europejskiego 2019, <https://wybory.gov.pl/pe2019/pl/frekwencja/pl>, accessed on September 7th, 2019.

³ W. Wojtasik, *Specyfika rywalizacji politycznej w wyborach do Parlamentu Europejskiego*, "De Doctrina Europea", 2010, 7, p. 21. See also: K. Leszczyńska, *Udział obywateli w wyborach i referendach w Polsce po 1989 roku*, "Eastern Review", 2018, vol. 7, p. 60.

this type of elections in the collective social consciousness due to the fact that at the time of the survey, in 2009, there had been only two occurrences⁴.

Nevertheless, after the two following elections, the marginal relevance of European Parliament elections to Polish people was still highlighted⁵. Additionally, Krystyna Leszczyńska indicated a possible correlation between the awareness of the European Parliament's importance in the structures of the European Union and the actual turnout. This aforementioned lack of awareness is supposed to translate into the voters' participation level⁶.

Regardless of the level of recognition for the role of the European Parliament in the structures of the EU, and also of the level of public engagement to acquire and broaden their knowledge on the topic, some political messages reach the voters without any special effort from their side. This is especially valuable in cases of those citizens who are not interested in gaining any knowledge on the subject discussed in this article; a message could reach them involuntarily during e.g. a daily commute. Obviously we talk here about political outdoor advertising, namely billboards, posters and banners which become street "decorations" in towns and cities from the very beginning of each formal campaign.

Even though during these few months these messages are forced to compete for viewers' attention against an abundant number of other outdoor advertisements of different commercial products, and they lead to a satiety of visual stimuli⁷, or even to a visual pollution of cities⁸, thanks to its brief messages this form, could reach even those potential voters who are not interested in politics.

The aim of this article is to analyse the types of the political advertisements used in the outdoors, namely billboards, banners and posters, as well as the analysis of colours appearing in the billboards campaign which occurred before the European Parliament elections in 2019. The research focuses on the period of the formal election campaign and the research field is the city of Lublin.

2. The essence of the outdoor

Outdoor – the oldest existing form of advertising usually takes form of billboards, banners or posters⁹. It also constitutes one of the most popular means of advertising which allows for a high frequency of contact with the advertising campaign¹⁰. Many advertisers consider it a primary means of conveying information due its multiple advan-

⁴ W. Wojtasik, *Specyfika rywalizacji...*, p. 21.

⁵ K. Leszczyńska, *Udział obywateli...*, p. 60.

⁶ Ibid. p. 61.

⁷ E. Witek, *Komunikacja wizualna. Nowoczesne narzędzia*, Wydawnictwo Astrum, Wrocław 2014, p. 39.

⁸ T. Nawrocki, *Miasta nasze a w nich... Refleksje o wpływie reklamy zewnętrznej na miejską ikonografię*, „Acta Universitatis Lodziensis Folia Sociologica”, 2011, vol. 36, p. 123. http://dspace.uni.lodz.pl/xmlui/bitstream/handle/11089/316/121_nawrocki120_nawrockiFolia%20Sociologica%2036.pdf?sequence=1&isAllowed=y, accessed on September 3rd, 2019.

⁹ A. Kołomycew highlights not to associate the outdoor simply with a poster or a billboard. She underlines that “the external carriers are becoming an important part of the municipal architecture, sort of a ‘municipal furniture’”. As an example, she references advertisements placed on benches or waste bins. See: A. Kołomycew, *Outdoor jako forma komunikacji wizualnej*, (in:) *Współczesne media. Status, aksjologia, funkcjonowanie*, vol. 1, I. Hofman, D. Kępa-Figura (Eds.), Wydawnictwo UMCS, Lublin 2009, p. 479.

¹⁰ E. Witek, *Komunikacja wizualna...*, p. 40.

tages such as: high coverage, long-term effect and a relatively low cost as well as the fact that using simple messages and symbols can lead to an efficient brand creation¹¹. The most valuable benefit of this medium is the possibility of 'geographical selection'. This feature allows the outdoor advertising to achieve goals impossible to reach by other means¹².

Despite the strict limitations regarding the content, a somewhat superficial reception and a low demographical selection¹³, billboards are considered a popular and reliable medium of communication. The reason for this is that a message included in the advertising could also reach voters during the period of the pre-election silence, as this law does not apply to outdoor advertising¹⁴ put in place during the time of the campaign. This is a great advantage of this medium.

3. Outdoor political advertising on the streets of Lublin

From the beginning of the self-government elections campaign from 2014, outdoor advertising related to elections which are addressed to inhabitants of Lublin usually take form of billboards, banners or posters placed either inside bus-stop shelters or printed out on special constructions and located on green strip between traffic lanes. Essentially, small format posters, very popular until now usually hanging off the street light poles, energy poles or sideroad barriers, are no longer used. This is a result of the resolution from February 13th, 2014 adopted by the Lublin City councillors raising 10-fold the price for placing an election poster and equally the fine for hanging an unauthorised poster on the side of a public road which falls under the jurisdiction of the Mayor of Lublin¹⁵.

The Lublin outdoor campaign in the spring of 2019 was dominated by billboards although the notification boards plastered with posters and lawns crammed with banners suggest that the less expensive forms of outdoor advertisement also proved highly popular. As one of the most favourite means of contact with the voter, it revealed different types of advertising in this particular campaign.

If we assume the criteria of the relative pressure on the candidates funding the advertisement or their opponents, it allows us to differentiate two basic types of political advertisements: positive-focusing on the positive features, achievements of the advertisement sponsor, and negative-focusing on the criticism towards the political opponent¹⁶.

¹¹ Ibid., pp. 40-41.

¹² A. Grzegorzczak, *Reklama*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2010, pp. 95-96.

¹³ B. Dobek-Ostrowska, *Komunikowanie polityczne i publiczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, p. 389.

¹⁴ K. Fichnová, Ł. Wojciechowski, P. Mikuláš, *Fotografia w kampanii politycznej – cele a rzeczywistość. Przykład parlamentarnej kampanii wyborczej na Słowacji w 2010 r.*, "Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia de Cultura", 2012, vol. III, p. 38, <http://studiadecultura.up.krakow.pl/article/view/1559/1350>

¹⁵ Uchwała nr 966/XXXVIII/2014 Rady Miasta Lublin z dnia 13 lutego 2014 r. zmieniająca uchwałę nr 393/XIX/2012 Rady Miasta Lublin z dnia 29 marca 2012 r. w sprawie wysokości opłat za zajęcie pasa drogowego dróg publicznych, których zarządcą jest Prezydent Miasta Lublin na terenie Miasta Lublin, https://bip.lublin.eu/gfx/bip/userfiles/_public/import/rada-miasta-lublin-vii-kaden/sesje-rm-lublin/uchwaly-rm-lublin/vi-kadencja-rady-miasta-lubli/sesja-nr-xxxviii-z-dnia-13-02/uchwala-nr-966xxxviii2014-rady/91236_966_xxxviii_2014.pdf, accessed September 3rd, 2019.

¹⁶ See, W. Cwalina, *Polityczna reklama negatywna*, (in:) *Marketing polityczny w poszukiwaniu strategii wyborczego sukcesu*, M. Jeziński (Ed.), Dom Wydawniczy DUET, Toruń 2004, pp. 114-115.

In the Polish as well as foreign literature on the subject, there is a lot of focus on the phenomenon of the negative political advertising, including elections related. It is often portrayed in a context of its detrimental impact and yet it is also shown from the angle of its motivating and dynamic-inducing featuring in the political discourse¹⁷.

The results of the 1980s research referenced by Wojciech Cwalina, the focus of which was a negative billboard campaign, should persuade us to exercise caution or even refrain from utilising negative advertising in election campaigns altogether. Even though, there were some kind of negative reactions towards the targeted politicians, they only occurred among supporters of the person who funded this message, and by doing so it only reinforced the existing preferences. On the other hand, what could be recognised is an opposite reaction expressed by supporters of the politician targeted by the campaign. As highlighted by Cwalina, in general, there was a discernible decline in the opinion polls for the sponsor of the negative advertisement which allows the author to state that what occurred in this case was in fact a rebound effect¹⁸.

Despite the researchers highlighting the aforementioned effect, there are also those who point to some positive aspects of the negative advertising. According to Kamil Fil, in spite of discussions on the role of the negative campaigning in the context of democracy quality and concentrating on the detrimental impact on the voters, before taking the decision and casting the ballot, it is necessary for all necessary information to be accessible, from both negative and positive campaigns.

Positive advertising could be a powerful source allowing the candidates for presenting their achievements and accomplishments while the negative one could pose a risk of questioning them or verifying the promises made by an opponent¹⁹.

The negative political advertising appeared just at the very beginning of the analysed campaign period where the local billboard campaign overlapped with a national one.

It naturally concerns the posters targeting the candidates announced by the Law and Justice (PiS) electoral committee. They all included a photo of a particular candidate which was accompanied by a slogan: "Beware! He/she is leaving for Brussels. Let him/her be accountable for..." which would be followed by different statements such as "let her be accountable for defending thugs" (the then spokesperson for the Law and Justice party – Beata Mazurek) or "let her be accountable for what she's done to the kids" (the then minister of education Anna Zalewska) etc.

¹⁷ See e.g. K. Fil, *Reklama negatywna a jakość demokracji – na przykładzie kampanii parlamentarnej z 2011 roku*, (in:) *Medialne reprezentacje kultury. Społeczeństwo-Polityka-Promocja*, A. Duda (Ed.), Wydawnictwo KUL, 2015, pp. 105-111; D. Piontek, *Mity reklamy politycznej*, (in:) *Kulturowe instrumentarium panowania*, R. Paradowski, P. Załęcki (Eds.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002, pp. 157-170; A. Stępińska, *Skuteczność negatywnej reklamy politycznej*, (in:) *Kulturowe instrumentarium panowania*, R. Paradowski, P. Załęcki (Eds.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002, pp. 185-198.

¹⁸ W. Cwalina, *Polityczna reklama...*, p. 131.

¹⁹ K. Fil, *Reklama negatywna...*, p. 107.

Fig. 1 and 2. Negative political advertising targeting Beata Mazurek and Anna Zalewska
Source: Author's personal archives.

Fig. 3 Negative political advertising targeting the then party in power
Source: Author's personal archives.

This is a rerun of a strategy used by the opposition in the self-government campaigns from 2018 where billboards depicting Jarosław Kaczyński would appear under a common slogan "PiS took millions" followed by additional claims such as: "PiS took millions and yet everything is more expensive", "PiS took millions, yet it wants to remain unpunished" or "PiS took millions, yet people cannot afford medicine" and "PiS took millions, yet there is no cheap housing available". Hence, the billboard campaign started with a strong negative accent.

Among advertisements presenting positive features or accomplishments of a given sponsor, there was a customary form of advertisement which is the one of a personal testimony, a kind of recommendation that involves presenting a candidate and a known figure endorsing them. It uses a method called 'irradiation' which is essentially projecting the feelings from somebody well-known and respected onto a person less recognised but connected to the first one²⁰. Since the popular posters with Wałęsa²¹, an advertisement based on an endorsement represents a permanent element of the public sphere during the time of the campaign.

During the research on this type of advertisement while running the Political Preferences 2014 project²² (a representative sample of N=930), respondents were asked whether endorsements made by the party's leader or another prominent politician recommending which candidate on the list to vote for, influence their choice, and if including a photograph showing a candidate posing with the party leader on the electoral poster could possibly, according to their opinion, help that candidate to obtain the mandate.

The research showed that the leader or another prominent politician recommending which candidate to vote for more often influences the choice among respondents who earlier defined their political views as right-wing rather than centre or even less frequently, left-wing. Similarly, again, the respondents who defined their political views as more conservative stated that a photograph of a candidate posing with a leader does indeed increase their chances in the election more often than the respondents of centre or left-wing viewpoints.

An advertisement based on testimony was also utilised during the European Parliament election campaigns in 2019. It was equally distinctive in terms of the billboard campaigns funded by Law and Justice electoral committee (KW PiS), as well as coalition electoral committee of the European Coalition (KKW KE) consisting of the following political parties: Civic Platform, Polish People's Party, Left Democratic Alliance, Modern and the Greens. Jarosław Kaczyński, the leader of PiS posed for a photo with the first candidate on the list of KW PiS – Elżbieta Kruk – and by doing so gave her his blessing. Both Joanna Mucha and Włodzimierz Karpiński could count on the support of the mayor of Lublin – Krzysztof Żuk, as seen on the photographs below. It is important to highlight the fact that in the last couple of elections in the Lublin province, the most eminent candidates from the region were endorsed personally by Jarosław Kaczyński

²⁰ S. Kuśmierski, *Reklama jest sztuką*, Warszawa, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, 2000, pp. 155-156.

²¹ See more: A. Cherek, *Plakaty wyborcze kandydatów Komitetu Obywatelskiego z Lechem Wałęsą*, "Kra-kowskie Studia Małopolskie", 2013, vol. 18, pp. 384-410.

²² A. Łukasik-Turecka, *Poparcie kandydata przez lidera partii a decyzje wyborców. Badania elektoratu "Preferencje Polityczne"*, 2015, vol. 10, pp. 123-134.

while the candidates affiliated with the Civic Platform running in the election either on behalf of the Civic Coalition (self-government elections in 2018) or the European Coalition (European Parliament elections in 2019) were supported by a prominent mayor of Lublin, a member of the Civic Platform. The popularity of mayor, Krzysztof Żuk, who is currently serving his third term as a mayor, having won his office in the first round the last two times, seems to be a better endorsement to those candidates than the actual leadership of the Civic Platform.

Fig. 4,5 and 6. Personal endorsements. The form of recommendation advertising used by Joanna Mucha, Włodzimierz Karpiński and Elżbieta Kruk

Source: Author's personal archives.

The majority of the electoral committees decided on presenting their candidates using a typical image campaign which was a dominating kind of outdoor advertising. The city streets featured posters including the first and last name of each candidate, their appearance, a logotype of their political affiliation, the position of the candidate on

the ballot number and a list number or sometimes even a specific position on that list, a slogan a specific colour palette.

A colour palette is one of the fundamental parts of the visual message which consists of a composition of different parts, such as its lighting and location²³. Colours are the most easily recognisable elements of all visualisation components²⁴. All the colours used in advertising have identification and functional qualities,²⁵ and therefore the analysis of colours used in campaigns is indispensable in their general analyses²⁶.

²³ A. Kołomycew, *Outdoor jako...*, pp. 477-479.

²⁴ A. Kołomycew, *Outdoor jako...*, p. 478.

²⁵ A. Kołomycew, *Outdoor jako...*, p. 478.

²⁶ See M. Kaczmarek-Śliwińska, *Aspekty public relations w strategiach wyborczych kandydatów na urząd prezydenta USA w 2016 roku*, (in:) *Amerykańskie wybory prezydenckie w erze postprawdy. Aktorzy, strategie, konteksty*, J. Misiuła, M. Mołęda-Zdziech, S. Łubiarz (Eds.), Oficyna Wydawnicza SGH, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warsaw 2018, p. 287.

Fig. 7, 8, 9 and 10. Typical image campaign for candidates: Bożena Lisowska, Andrzej Stanisławek, Krzysztof Hetman and Magdalena Długosz

Source: Author's personal archives.

The analysis of the same visual identification of each of the electoral committee allows us to indicate that as customary, the candidates used the colours of political parties forming the committees they were representing. Thus, the posters of candidates running on behalf of the KW PiS, were dominated by the colours associated with the

party: dark blue and red. As concluded by Marcin Fijołek, they bear a great ideological charge²⁷. On the posters of candidates from this party, the national colours played a considerable role. Similarly, the posters of Left Together candidates incorporated their party colours i.e. red and white. The colour white dominated posters of most candidates from the European Coalition, although some of them decided to also integrate the EU colours in theirs. One candidate from the Polish People's Party chose such colours to use on his poster during the time of the European Parliament elections.

4. Conclusions

A common denominator for the billboard campaigns of most electoral committees, who displayed posters and billboards in the city of Lublin, was recreating the ideas from previous campaigns, including the ones from the self-government elections in 2018. Using the same idea of a national negative advertising campaign targeting PiS candidates, as well as choosing the same types of advertising by the leading electoral committees, or even support of the same politicians endorsing candidates who are often known from previous elections, indicate that regardless of the elections, the ideas for an outdoor political campaign in Lublin are reused from one election to another. The only discernible changes are regarding the colour palette chosen for the posters (e.g. reference to official EU colours)

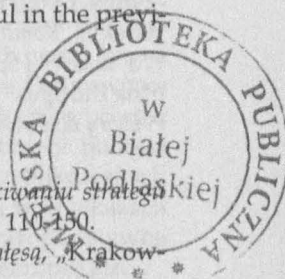
In essence, the only differentiation allowing for identifying the purpose of the elections remains the slogan shown on the poster.

Outdoor advertising is one of the most popular tools used in that domain. When it comes to the most often used forms such as billboards, banners and posters, they are used in a traditional manner, meaning that if something proved successful in the previous elections, it is better not to change that.

REFERENCES - BIBLIOGRAFIA

- Cwalina W., *Polityczna reklama negatywna*, (w:) *Marketing polityczny w poszukiwaniu strategii wyborczego sukcesu*, red. M. Jeziński, Dom Wydawniczy DUET, Toruń 2004, s. 110-150.
- Cherek A., *Plakaty wyborcze kandydatów Komitetu Obywatelskiego z Lechem Wałęsą*, „Krakowskie Studia Małopolskie”, 2013, nr 18, s. 384-410.
- Dobek-Ostrowska B., *Komunikowanie polityczne i publiczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Fichnová K., Wojciechowski Ł., Mikuláš P., *Fotografia w kampanii politycznej – cele a rzeczywistość. Przykład parlamentarnej kampanii wyborczej na Słowacji w 2010 r.*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia de Cultura”, 2012, T. III, s. 38-55.
- Fijołek M., *Republikańska symbolika w logotypie partii politycznej Prawo i Sprawiedliwość*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej. Ekonomia i Nauki Humanistyczne”, 2012, z. 19, nr 4, s. 9-17.
- Fil K., *Reklama negatywna a jakość demokracji – na przykładzie kampanii parlamentarnej z 2011 roku*, (w:) *Medialne reprezentacje kultury: społeczeństwo, polityka, promocja*, red. A. Duda, Wydawnictwo KUL, Lublin 2015, s. 105-111.
- Grzegorzczak A., *Reklama*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2010.

²⁷ M. Fijołek, *Republikańska symbolika...*, p. 14.

- Kaczmarek-Śliwińska M., *Aspekty public relations w strategiach wyborczych kandydatów na urząd prezydenta USA w 2016 roku*, (w:) *Amerykańskie wybory prezydenckie w erze postprawdy. Akto-rzy, strategie, konteksty*, red. J. Misiuna, M. Mołęda-Zdziech, S. Łubiarz, Oficyna Wydawnicza SGH, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2018, s. 277-290.
- Kołomycew A., *Outdoor jako forma komunikacji wizualnej*, (w:) *Współczesne media. Status, ak-sjologia, funkcjonowanie*, T. 1, red. I. Hofman, D. Kępa-Figura, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2009, s. 473-482.
- Kuśmierski S., *Reklama jest sztuką*, Warszawa, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, 2000.
- Leszczyńska K., *Udział obywateli w wyborach i referendach w Polsce po 1989 roku*, „Eastern Re-view”, 2018, T. 7, s. 49-71.
- Łukasik-Turecka A., *Poparcie kandydata przez lidera partii a decyzje wyborców. Badania elektoratu*, „Preferencje Polityczne”, 2015, nr 10, s. 123-134.
- Nawrocki T., *Miasta nasze a w nich... Refleksje o wpływie reklamy zewnętrznej na miejską ikonosfe-rę*, „Acta Universitatis Lodzensis Folia Sociologica”, 2011, nr 36, s. 121-140.
- Piontek D., *Mity reklamy politycznej*, (w:) *Kulturowe instrumentarium panowania*, (Red.) R. Pa-radowski, P. Załęcki, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002, s. 157-170;
- Stępińska A., *Skuteczność negatywnej reklamy politycznej*, (w:) *Kulturowe instrumentarium pa-nowania*, (Red.) R. Paradowski, P. Załęcki, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002, s. 185-198.
- Uchwała Nr 966/XXXVIII/2014 Rady Miasta Lublin z dnia 13 lutego 2014 r. zmieniająca uchwałę nr 393/XIX/2012 Rady Miasta Lublin z dnia 29 marca 2012 r. w sprawie wysokości opłat za zajęcie pasa drogowego dróg publicznych, których zarządcą jest Prezydent Miasta Lublin na terenie Miasta Lublin, https://bip.lublin.eu/gfx/bip/userfiles/_public/import/rada-miasta-lublin-viii-kaden/sesje-rm-lublin/uchwaly-rm-lublin/vi-kadencja-rady-miasta-lubli/sesja-nr-xxxviii-z-dnia-13-02/uchwala-nr-966xxxviii2014-rady/91236_966_xxxviii_2014.pdf
- Witek E., *Komunikacja wizualna. Nowoczesne narzędzia*, Wydawnictwo Astrum, Wrocław 2014.
- Wojtasik W., *Specyfika rywalizacji politycznej w wyborach do Parlamentu Europejskiego*, „De Doc-trina Europea”, 2010, nr 7, s. 12-27.
- Wybory do Parlamentu Europejskiego 2019, <https://wybory.gov.pl/pe2019/pl/frekwencja/pl>

WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XVI (2019), Nr 4
s. 19-32
doi: 10.36121/madamik.16.2019.4.019

Małgorzata Adamik-Szysiak
(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)
ORCID 0000-0002-3372-0202

YouTube w kampanii wyborczej do Europarlamentu w 2019 roku – analiza zawartości kanałów wybranych polskich partii politycznych

Streszczenie: W artykule zaprezentowano wyniki badań empirycznych dotyczących wykorzystania przez wybrane polskie partie polityczne potencjału serwisu YouTube w kampanii poprzedzającej wybory do Parlamentu Europejskiego w 2019 roku. W badaniach dokonano analizy materiałów opublikowanych na kanałach zwycięskich w wyborach partii: Prawa i Sprawiedliwości, Platformy Obywatelskiej oraz Wiosny Roberta Biedronia. Podstawową metodą badawczą była analiza zawartości (ilościowa i jakościowa). W kontekście procesów profesjonalizacji i modernizacji komunikowania politycznego oraz mediatyzacji polityki uwagę zwrócono na stosowane na kanałach przez partie rodzaje (formaty) publikowanych materiałów, ich długość, zawartość, wydźwięk i pełnione funkcje. Kluczowa w przekazach okazała się rola lidera politycznego. W analizowanych materiałach dominowała pozytywna retoryka, kwestie dotyczące polityki krajowej były równie ważne co sprawy europejskie.

Słowa kluczowe: YouTube, kampania wyborcza, strategie komunikowania, Parlament Europejski, polskie partie polityczne.

YouTube in elections campaigns to the European Parliament in 2019 – analysis of the content of channels of selected Polish political parties

Annotation: The article presents the results of empirical research on the use of YouTube potential in the election campaign to the European Parliament in 2019 by selected Polish political parties. In the studies, I have analysed materials disseminated on the party YouTube channels that won the elections: Law and Justice (PiS), Civic Platform (PO) and Spring of Robert Biedroń (Wiosna). The basic research method is the analysis of the content, both quantitative and qualitative. In the context of the processes of professionalization and modernization of political communication and mediatization of politics, attention was paid to the types (formats), content, functions and duration of published materials on the YouTube channels by parties. In the studies proved that the role of political leader it was very important in the analysed materials. Positive rhetoric it was dominated the materials of all parties, national

policy issues were just as important as European affairs.

Keywords: YouTube, election campaign, communication strategies, European Parliament, Polish political parties.

YouTube в предвыборной кампании в Европарламент в 2019 году - анализ содержания каналов отдельных польских политических партий

Аннотация: В статье представлены результаты эмпирического исследования по использованию потенциала YouTube избранными польскими политическими партиями в кампании, предшествовавшей выборам в Европейский парламент в 2019 году. В исследовании были проанализированы материалы, опубликованные по каналам победившим на выборах партий: «Право и справедливость», «Платформа Обывательска» и «Весна Роберта Бедрониа». Основным методом исследования был контент-анализ (количественный и качественный). В контексте процессов профессионализации и модернизации политической коммуникации и медиации политики было уделено внимание типам (форматам) публикуемых материалов, используемых партиями по каналам, их продолжительности, содержанию, отклике и выполняемым функциям. Роль политического лидера оказалась решающей в сообщениях. В анализируемых материалах преобладала позитивная материальная риторика, вопросы, связанные с национальной политикой, были так же важны, как и европейские.

Ключевые слова: YouTube, избирательная кампания, коммуникационные стратегии, Европарламент, польские политические партии.

Wprowadzenie

Wybory do Parlamentu Europejskiego (PE) w 2019 roku były czwartymi z kolei wyborami od momentu wejścia Polski do Unii Europejskiej (UE), to też wybory, w których po raz pierwszy polscy wyborcy tak licznie wzięli udział – frekwencja wyborcza wyniosła 45,68%¹. Według ogólnopolskich badań przeprowadzonych w roku wyborczym, a dokładnie w przeddzień rocznicy 15 lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej, Polacy pozytywnie oceniali członkostwo Polski w Unii Europejskiej (ponad 90% ankiетowanych obywateli). Większość respondentów (78%) wskazywała, że obecność Polski w Unii Europejskiej przynosi Polsce więcej zysków niż strat².

W rezultacie wyborów mandaty uzyskali kandydaci trzech ugrupowań politycznych (tab. 1): rządzącego Prawa i Sprawiedliwości (PiS), opozycyjnej Koalicji Europejskiej (KE) oraz nowej na polskiej scenie politycznej partii Wiosna Roberta Biedronia (Wiosna). Wspomniane podmioty w przekazach kampanijnych akcentowały swój pozytywny stosunek wobec Unii Europejskiej, przy czym PiS wyraźnie podkreślał znaczenie silnej Polski w Unii Europejskiej, na pierwszym planie sytuu-

¹ Frekwencja wyborcza w Polsce w dotychczasowych wyborach do Parlamentu Europejskiego wynosiła: w 2004 r. – 20,87%, w 2009 r. – 24,53%, w 2014 r. – 23,83%; zob. PKW, *Wybory do Parlamentu Europejskiego*, https://pkw.gov.pl/316_Wybory_do_Parlamentu_Europejskiego [dostęp: 10.08.2019].

² Badanie przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich wspomaganých komputerowo w dniach 7–14 marca 2019 roku na liczącej 982 osoby reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski; zob. CBOS, *15 lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, kwiecień 2019, https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_059_19.PDF [dostęp: 10.08.2019].

jąc interesy Polski, co po części zauważalne było już na poziomie rozpowszechnianego w materiałach wyborczych hasła: „Polska sercem Europy”³.

Tabela 1. Wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego w Polsce w 2019 roku

Nazwa ugrupowania politycznego	Uzyskane poparcie w skali kraju [%]	Liczba mandatów
Komitet Wyborczy Prawo i Sprawiedliwość	45,38	27
Koalicyjny Komitet Wyborczy Koalicja Europejska PO, PSL, SLD, .N, Zieloni	38,47	22
Komitet Wyborczy Wiosna Roberta Biedronia	6,06	3
Komitet Wyborczy Wyborców Konfederacja Korwin, Braun, Liroy, Narodowcy	4,55	0
Komitet Wyborczy Wyborców Kukiz'15	3,69	0
Koalicyjny Komitet Wyborczy Lewica Razem – Partia Razem, Unia Pracy, RSS	1,24	0
Komitet Wyborczy Wyborców Polska Fair Play Bezpartyjni Gwiazdowski	0,54	0
Koalicyjny Komitet Wyborczy Polexit – Koalicja	0,06	0
Komitet Wyborczy Jedność Narodu	0,02	0

Źródło: PKW, *Wybory do Parlamentu Europejskiego 2019. Wyniki*, <https://wybory.gov.pl/pe2019/pl/wyniki/pl> [dostęp: 10.08.2019].

Zwycięskie w wyborach ugrupowania prowadziły w okresie kampanii poprzedzającej wybory do Parlamentu Europejskiego kanały w serwisie YouTube z różną jednak (o czym poniżej) intensywnością, realizując odmienne strategie komunikowania.

Serwis YouTube od początku funkcjonowania zarówno na świecie, jak i w Polsce niezmiennie znajduje się w czołówce najpopularniejszych wśród internautów mediów społecznościowych. W Polsce pod względem liczby użytkowników według badań ze stycznia 2019 roku z platformy tej korzysta 89% internautów⁴.

Snując refleksje nad dużą popularnością serwisu Paul Levinson podkreśla istotę jego audiowizualności, możliwości publikowania przez internautów różnorodnych materiałów wideo, możliwych do odtworzenia w dowolnym momencie, dostarczających zarówno informacji, jak i rozrywki. W tym kontekście badacz wskazuje na niezwykle silną perswazyjność przekazu audiowizualnego oraz kluczowe z punktu widzenia twórców serwisu, motywowanie do aktywnej twórczości, wzbudzenie u użytkowni-

³ Hasło wyborcze KE brzmiało: „Przyszłość Polski – wielki wybór”, natomiast Wiosny: „Europa dla Ciebie”.

⁴ Badania użytkowników mediów społecznościowych prowadzą różne instytucje i agencje badawcze. Według raportu ze stycznia 2019 roku z serwisu YouTube korzystało 1,9 mln internautów na świecie - pierwsze miejsce zajął Facebook z liczbą ponad 2,2 mln użytkowników. W Polsce Facebook jest równie popularny, serwis YouTube plasuje się tuż za nim, szerzej: Hootsuite, *We are social, Digital 2019*, <https://wearesocial.com/global-digital-report-2019> [dostęp: 10.08.2019] oraz Hootsuite, *We are social, Digital 2019: Poland*, <https://datareportal.com/reports/digital-2019-poland> [dostęp: 10.08.2019] a także Universal McCann, *Raport Wave 9. Znaczenie momentów*, <http://raportwave.universalmccann.pl/> [dostęp: 10.08.2019].

ków kreatywności, komponowania własnych „produkcji”⁵. Na gruncie komunikowania politycznego sukcesu YouTube Tarleton Gillespie upatruje także (w przeciwieństwie do dotychczasowych nadawców audiowizualnych, szczególnie telewizji) w jego egalitarności - to medium, w którym każdy może realizować i rozpowszechniać materiały⁶. Wśród promowanych przez serwis praw użytkowników, uwagę szczególnie w kontekście tematu badań, zwracają wyartykułowane swobodny dostęp do informacji („Uważamy, że wszyscy powinni mieć łatwy i wolny dostęp do informacji, a filmy są narzędziem edukacyjnym o ogromnych możliwościach. Pomagają widzom zrozumieć wiele kwestii oraz umożliwiają dokumentowanie większych i mniejszych wydarzeń z całego świata”) oraz równość szans („Każdy powinien mieć szansę, by zaistnieć, stworzyć firmę i osiągnąć sukces na własnych warunkach. Wierzymy też, że to użytkownicy (a nie garstka wybranych osób) decydują o tym, co jest popularne”⁸).

YouTube to serwis społecznościowy, którego głównym celem jest rozpowszechnianie tworzonych profesjonalnie lub amatorsko materiałów audiowizualnych. Kanał w serwisie YouTube to miejsce umożliwiające nadawcom nieodpłatnego⁹ gromadzenia, porządkowania i w końcu udostępniania odbiorcom różnego rodzaju materiałów audiowizualnych. Konstrukcja kanału pozwala użytkownikom na wykorzystywanie dostępnych tu zakładek, w tym najczęściej stosowanych: Wideo (widoczny dla internautów dotychczasowy zbiór materiałów opublikowanych na kanale), Playlisty (opatrzone tytułami, gromadzące tematycznie ułożone materiały), Kanały (polecane kanały innych użytkowników serwisu), Dyskusja (komentarze internautów) czy w końcu Informacje (syntetyczny opis kanału, w tym wskazanie danych kontaktowych, linku do strony internetowej czy do innych kont nadawcy w mediach społecznościowych). Od decyzji internauty zarządzającego danym kanałem zależy nie tylko aktywacja dostępnych tu zakładek, ale również funkcji zarówno pasywnego oceniania (przy pomocy adekwatnych ikon – „To mi się podoba”, „To mi się nie podoba”), jak i możliwości zamieszczania treści komentarzy pod danym materiałem przez innych użytkowników.

Prowadzony przez podmiot polityczny kanał w serwisie YouTube, jako medium o którego zawartości decyduje nadawca¹⁰, może być postrzegany przez użytkowników przede wszystkim w kategorii narzędzia służącego autoprezentacji i/lub atakowaniu konkurentów politycznych. Jednak publikowane tu materiały, szczególnie przyjmujące konwencję dokumentujących, relacjonujących określone wydarzenie mogą również rodzić u odbiorców przeświadczenie o rzetelności ukazywanych treści, tym samym w pewnym stopniu kształtując ich wyobrażenia o rzeczywistości¹¹. W tym

⁵ Od początku powstania mottem serwisu jest slogan: „Broadcast yourself” (wyemituj siebie, sam nadawaj), misją zaś jest „stworzenie wszystkim szansy „na przekazanie swoich opinii i zaprezentowanie się całemu światu”. szerzej: P. Levinson, *Nowe nowe media*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2010, s. 29 oraz YouTube, *Informacje*, <https://www.youtube.com/intl/pl/yt/about/> [dostęp: 10. 08. 2019].

⁶ T. Gillespie, *The Politics of „Platforms”*, „New Media & Society” 2010, vol. 12 (3), s. 353.

⁷ YouTube, *Informacje...* dz. cyt.

⁸ Tamże.

⁹ W ramach platformy można również prowadzić płatne działania marketingowe.

¹⁰ Poza kontrolą podmiotu politycznego jest późniejszy wtóry obieg w sieci zamieszczanych na kanale przekazów.

¹¹ Szerzej: M. Adamik-Szysiak, *Strategie komunikowania podmiotów politycznych w Polsce w mediach społecznościowych*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2018, s. 170-171.

kontekście warto przywołać ustalenia badaczy dotyczące użytkowników mediów społecznościowych, dla których cenniejsze od samej treści przekazu jest wiarygodne, weryfikowalne źródło jego pochodzenia¹².

Eurowybory na YouTube w świetle badań empirycznych

Celem podjętych badań była próba uchwycenia sposobów wykorzystania w strategiach komunikowania wyborczego przez wybrane polskie partie polityczne potencjału serwisu YouTube w okresie kampanii wyborczej poprzedzającej wybory do Parlamentu Europejskiego w 2019 roku.

Przedmiotem analiz były materiały opublikowane na oficjalnych kanałach na YouTube trzech partii politycznych, których reprezentanci uzyskali mandaty w Parlamencie Europejskim: Prawa i Sprawiedliwości¹³, Platformy Obywatelskiej (PO)¹⁴ oraz Wiosny Roberta Biedronia¹⁵. Zaznaczyć należy, iż politycy wymienionej tu Platformy Obywatelskiej ubiegali się o głosy wyborców pod egidą wspomnianego już utworzonego 24 lutego 2019 roku Koalicyjnego Komitetu Wyborczego Koalicja Europejska (KE), w skład którego wchodził także reprezentanci Polskiego Stronnictwa Ludowego, Sojuszu Lewicy Demokratycznej, Nowoczesnej oraz Zielonych (tab. 1)¹⁶. Wiodącą siłą polityczną w KE była właśnie PO - największa partia opozycyjna, której kandydaci ostatecznie uzyskali ponad połowę (14 z 22) mandatów europosłów, jakie przypadły Koalicji Europejskiej¹⁷.

Wstępna analiza przekazów zamieszczonych w mediach społecznościowych przez poszczególne ugrupowania wskazała, iż w przypadku KE, mimo prowadzenia przez koalicjantów wspólnych działań kampanijnych, w tym założenia adekwatnej strony internetowej a także (w różnym stopniu aktualizowanych) profilu na Facebooku czy konta na Twitterze, poszczególne partie koncentrowały się na promowaniu własnych profili opatrzonych logiem i grafiką danej partii. System identyfikacji wizualnej, w tym szczególnie logo utworzonej na okres eurowyborów Koalicji Europejskiej, był eksponowany przez wchodzące w jej skład partie na profilach społecznościowych jako równorzędny lub drugorzędny wobec rodzimego dla danej partii. Koalicja Europejska nie posiadała własnego kanału na YouTube, wszystkie materiały audiowizualne na stronie internetowej KE były publikowane z oficjalnego kanału

¹² Szerzej: K. D. Sweetser, *Digital Political Public Relations* [w:] J. Strömbäck, S. Kioussis (red.), *Political Public Relations: Principles and Applications*, Routledge Taylor & Francis, New York-London 2011, s. 300-309.

¹³ YouTube, Prawo i Sprawiedliwość, <https://www.youtube.com/user/pisorgpl> [dostęp: 10. 08. 2019].

¹⁴ YouTube, Platforma Obywatelska, <https://www.youtube.com/user/PlatformaRP> [dostęp: 10. 08. 2019].

¹⁵ YouTube, Wiosna Biedronia, <https://www.youtube.com/channel/UC20GO2LhoXLj7xBKas4Q-Zew> [dostęp: 10. 08. 2019].

¹⁶ Jako podstawowy cel utworzenia Koalicji Europejskiej przez pięć głównych partii opozycyjnych na oficjalnej stronie internetowej wskazywano „start ze wspólnej listy kandydatów w wyborach 26 maja do Parlamentu Europejskiego, by zapewnić Polskę w pełni europejską, demokratyczną, praworządną, nowoczesną i przedsiębiorczą (...) widząc ogromne zagrożenie ze strony nieodpowiedzialnej, populistycznej i antyeuropejskiej polityki prowadzonej przez rząd PiS”; szerzej: Koalicja Europejska, *Koalicja Europejska. Jak powstała i dlaczego*, <https://koaliciaeuropejska.pl/o-nas> [dostęp: 05. 09. 2019].

¹⁷ Pozostałe mandaty KE uzyskali politycy z ramienia SLD - 5 oraz PSL -3.

Platformy Obywatelskiej na YouTube lub z profilu lidera tej partii Grzegorza Schetyny na Facebooku¹⁸.

Materiał badawczy zebrano z kanałów na YouTube trzech wymienionych partii politycznych (PiS, PO, Wiosna) z okresu trwania oficjalnej kampanii wyborczej do Parlamentu Europejskiego, a więc od 25 lutego do 24 maja 2019 roku. Wybory do Parlamentu Europejskiego w Polsce (poprzedzone dniem „ciszy wyborczej”) zostały zarządzone na 26 maja 2019 roku. Jednostką badawczą był pojedynczy materiał. Kluczową metodą wykorzystaną w badaniach była analiza zawartości, zarówno ilościowa, jak i jakościowa. W badaniu nie konstruowano hipotez, lecz sformułowano kilka otwartych pytań badawczych¹⁹. Po pierwsze, czy i w jaki sposób podmioty polityczne wykorzystywały kanały na YouTube do komunikacji z potencjalnym elektoratem w okresie wyborczym?. Po drugie, jakiego rodzaju materiały publikowane były na kanałach partii w okresie kampanii i czy można wskazać formy dominujące? W kontekście badań nad zjawiskiem personalizacji polityki postawiono także pytanie o rolę lidera politycznego w przekazach upowszechnianych na kanałach partii. Ostatnie pytanie dotyczyło stopnia zainteresowania internautów materiałami zamieszczanymi na kanałach ugrupowań politycznych.

W badaniach szczególną uwagę zwrócono zatem na realizowaną przez partię na kanale na YouTube podczas kampanii poprzedzającej wybory do PE strategię komunikowania, rodzaje (formaty, gatunki) opublikowanych materiałów oraz długość przekazów, określony pod względem dominujących (lub równorzędnych) w materiale treści ton (wydźwięk) przekazów i ich funkcje a także rolę lidera politycznego oraz (kierując się wskaźnikiem liczby wyświetleń) popularność wśród internautów danego materiału.

Łącznie przeanalizowano 210 materiałów z kont trzech partii (tab. 2). Ponadto uwagę zwrócono na zaproponowany przez partię opis kanału oraz wskaźniki informujące użytkowników o jego bieżącej popularności.

Najwięcej materiałów w okresie kampanii wyborczej zamieściło na swym kanale Prawo i Sprawiedliwość, nieco mniej Platforma Obywatelska (odpowiednio 110 i 95 materiałów). Z kolei w strategii komunikowania Wiosny, kanał na YouTube pełnił jedynie rolę dodatkowego medium (zamieszczono tu jedynie 5 materiałów). Głównym medium społecznościowym dla tej partii (na co wskazały wyniki innych badań²⁰), gdzie również publikowane były wszelkie materiały audiowizualne, w tym transmisje *online* z konwencji, spotkań z wyborcami czy konferencji prasowych był Facebook.

¹⁸ Zob. Koalicja Europejska, *Warto wiedzieć*, <https://koalicjaeuropejska.pl/> [dostęp: 10.08.2019], YouTube, Platforma Obywatelska, <https://www.youtube.com/user/PlatformaRP/featured> [dostęp: 10.08.2019] oraz Facebook, Grzegorz Schetyna@G. Schetyna, <https://www.facebook.com/G.Schetyna/> [dostęp: 10.08.2019].

¹⁹ Takie podejście w badaniach jakościowych przyjmuję za Nickiem Emmelem; szerzej: N. Emmel, *Sampling and Choosing Cases in Qualitative Research. A Realist Approach*, SAGE, London 2013, s. 69 i n.

²⁰ Zob. *European Elections Campaign 2019. Images, Topics, Media in the 28 Member States*, E. Novelli, B. Johansson (red.), Brussels 2019, s. 200-205 oraz EEMC, *Project Platform Europe, The use of Facebook in the 2019 European elections campaign*, <https://www.electionsmonitoringcenter.eu/article/a99b53a5-e61a-44df-ba42-c65e06e25ecc> [dostęp: 10.08.2019]

Tabela 2. Materiał źródłowy [liczby].

Kategoria/Partia	Prawo i Sprawiedliwość	Platforma Obywatelska	Wiosna
Założenie konta	17 listopad 2010	24 luty 2011	25 styczeń 2019
Liczba wyświetleń kanału [dane na dzień: 13. 06. 2019]	7 638 799	10 157 545	277 218
Liczba subskrypcji kanału [dane na dzień: 13. 06. 2019]	8 954	4 182	258
Liczba materiałów opublikowanych w okresie kampanii	110	95	5

Źródło: Opracowanie własne.

W kontekście analizy sposobów autoprezentacji partii wskazać należy, iż zarówno PiS, jak i PO ograniczyły się do zwięzłego informacyjnego opisu prowadzonych kanałów zaznaczając jedynie, iż są to oficjalne kanały obu ugrupowań. Mniej szablonowy sposób charakterystyki kanału wybrała Wiosna, która poza zamieszczeniem linków do strony internetowej oraz profili partii w mediach społecznościowych (podobnie jak zrobili to wymienieni konkurenci polityczni) podkreśliła sloganowo: „Wiosna to zmiana. Wiosna to odnowa. Wiosna to nowy początek. Chcemy zmiany!”²¹. Kanał Wiosny - partii nowej, lecz założonej przez lidera politycznego znanego już polskim wyborcom²² został najpóźniej utworzony, stąd też posiadał relatywnie niższe wskaźniki popularności (tab. 2).

Orientacyjnymi wskaźnikami popularności kanałów na YouTube mogą być liczba subskrypcji²³ czy liczba wyświetleń kanału oraz pojedynczych zamieszczanych tu materiałów. Przeglądanie publicznych kont użytkowników YouTube nie obliguje internauty do założenia profilu w serwisie, w konsekwencji liczba osób oglądających czy oceniających (pasywnie lub aktywnie) treści na danym koncie zazwyczaj różni się od podanej w statystykach konta liczby subskrybentów. Widać to doskonale chociażby w przypadku liczby wyświetleń kanału, jak i poszczególnych materiałów na nim publikowanych. Wśród analizowanych kanałów partii profil Prawa i Sprawiedliwości w badanym okresie posiadał największą liczbę subskrypcji, dwukrotnie większą niż Platforma Obywatelska, jednak to kanał PO posiadał większą liczbę wyświetleń (tab. 2).

Dodać należy także, iż zarówno liczba subskrypcji, jak i wskaźnik wyświetleń danego kanału czy materiału mogą ukazywać stopień jego popularności wśród internautów postrzegających go zarówno pozytywnie, jak i negatywnie. Ogólnej opi-

²¹ YouTube, Wiosna Biedronia, <https://www.youtube.com/channel/UC20GO2LhoXLj7xBKas4Q-Zew/about> [dostęp: 10. 08. 2019].

²² Twórca partii Robert Biedroń pełnił w poprzednich latach zarówno funkcję posła, jak i ostatnio prezydenta miasta Słupsk.

²³ Użytkownicy YouTube mogą subskrybować wybrane przez siebie kanały, wówczas informacja o publikacji materiału na danym kanale jest to nich automatycznie przesyłana; szerzej: YouTube, *Subskrybowanie kanałów*, <https://support.google.com/youtube/answer/4489286?hl=pl> [dostęp: 10. 08. 2019].

nii użytkowników o zamieszczonych na kanale materiałach może dostarczyć analiza pasywnej aktywności internautów oraz treści zamieszczonych tu komentarzy, o ile jednak funkcje te uprzednio nie zostały wyłączone przez osobę zarządzającą danym kanałem.

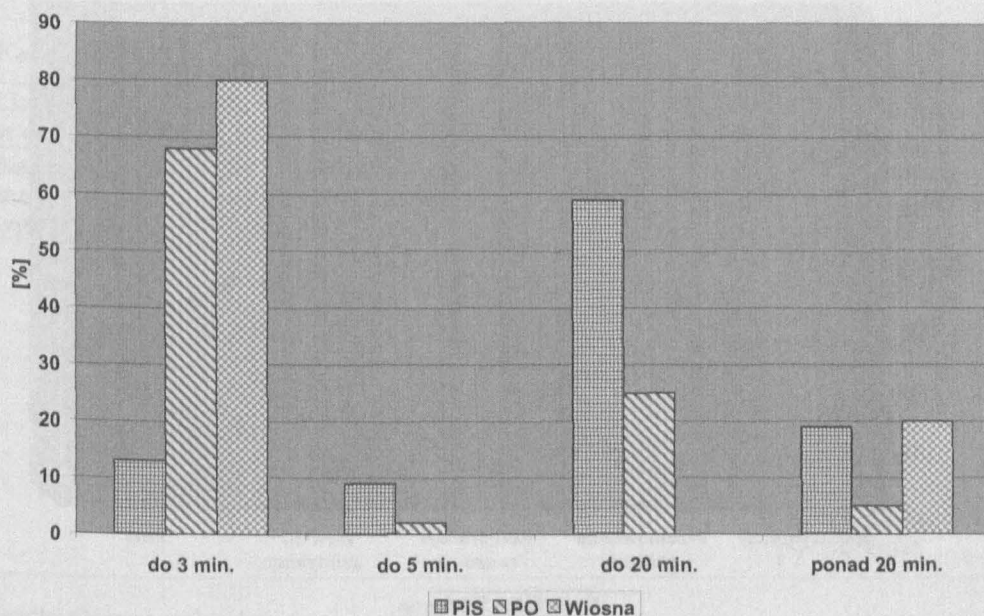
Zarówno w przypadku PiS, jak i PO sposób prowadzenia kanału na YouTube pod względem przyjętych zachowań komunikacyjnych wskazuje, iż partie te w analizowanym okresie częściowo realizowały strategię „zamykania się” na odbiorców, z kolei strategia „otwierania się” bliska była partii Wiosna, której niemal wszystkie materiały mogły być zarówno pasywnie oceniane, jak i komentowane przez internautów²⁴. Możliwość komentowania materiałów na kanale PiS była konsekwentnie blokowana przez nadawcę, z kolei pod materiałami PO internauci mogli zamieszczać komentarze, jednak ukryte zostały wskaźniki informujące o liczbie osób aprobujących oraz dezaprobujących dany materiał, a więc dotyczące pasywnej aktywności. Wyłączenie możliwości komentowania materiałów publikowanych na kanałach partii wskazuje na traktowanie tego medium przez polityków w kategorii *push*, medium jednokierunkowego wymagającego od odbiorcy jedynie bierności. Taktyka zastosowana przez PO może dowodzić gotowości partii do podjęcia interakcji z odbiorcami, jednak już ogólna analiza komentarzy zamieszczonych pod materiałami wskazała, iż próżno tu szukać aktywności ze strony reprezentantów ugrupowania. Dodać należy, iż z treści komentarzy zamieszczonych pod materiałami PO można wywnioskować, iż zamieścili je internauci o skrajnych sympatiach politycznych, najczęściej zagorzali krytycy partii oraz jej zwolennicy. Analiza treści komentarzy oraz „wymiany zdań” między samymi internautami pod częścią materiałów na kanale PO dowiodła, iż ta potencjalna platforma dyskusji została zdominowana przez oskarżających się wzajemnie (nie stroniąc przy tym od potoczizmów i wulgaryzmów) sympatyków głównych konkurujących ze sobą na scenie politycznej dwóch partii PO oraz PiS. Głosy zacieklej krytyki dominowały również w komentarzach zamieszczonych pod materiałami Wiosny. W tej sytuacji rodzi się pytanie badacza o adekwatność i urzeczywistnianie idei przyświecających serwisowi do obserwowanej praktyki w przestrzeni komunikowania politycznego w mediach społecznościowych.

Analiza rodzajów opublikowanych na kanałach partii materiałów pozwoliła na wyszczególnienie kilku głównych kategorii (wyk. 2): spot wyborczy, przemówienie, konferencja prasowa, wywiad oraz inne przekazy, wśród których znaleźć można było sondy uliczne, zapowiedzi wydarzeń czy różnorodne kompilacje fragmentów materiałów już wcześniej opublikowanych na kanale.

Biorąc pod uwagę przenikające się kryterium czasowe – długości publikowanych na kanałach partii poszczególnych materiałów oraz kryterium rodzaju przekazów można zauważyć, iż w przypadku strategii PO oraz Wiosny dużą rolę odrywały z jednej strony krótkie (trwające do 3 minut), głównie spoty wyborcze, zapowiedzi i/lub flesze aktualnych wydarzeń związanych z kampanią wyborczą, z drugiej – materiały długie, trwające blisko lub ponad 20 minut tworzone na wzór specyficznych relacji z konwencji wyborczych, których przebieg zogniskowany był na przemówieniach liderów politycznych (wyk. 1 i 2).

²⁴ O typologii strategii komunikowania wyborczego w mediach społecznościowych szerzej: M. Adamik-Szysiał, *Strategie komunikowania...*, dz. cyt., s. 326-329.

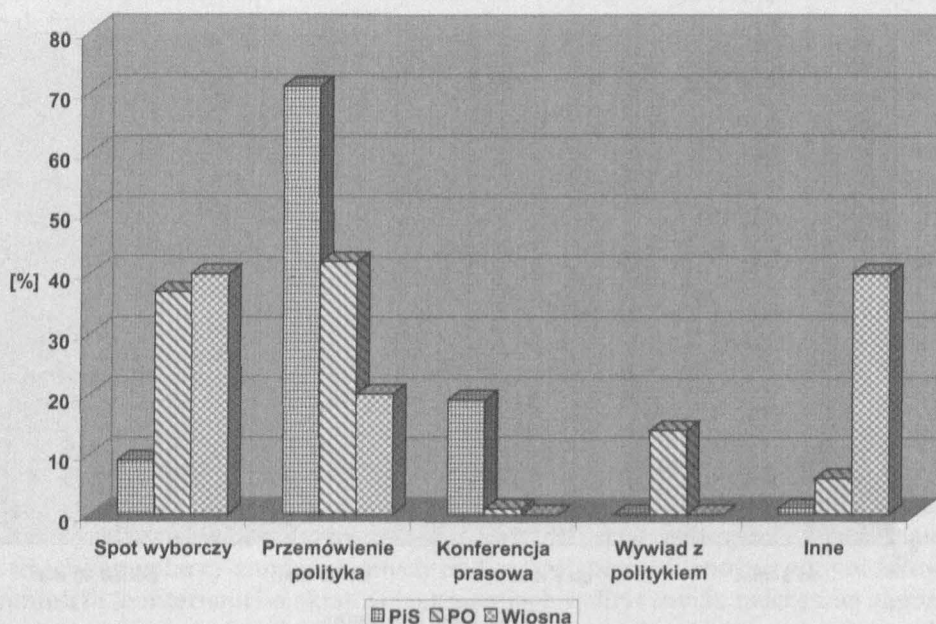
Wykres 1. Długość materiałów publikowanych na kanałach partii na YouTube w okresie kampanii do Parlamentu Europejskiego w 2019 r. [%]

Źródło: Opracowanie własne.

Fragmety konwencji wyborczych stanowiły 66% wszystkich materiałów zamieszczonych na kanale PiS, 41% na kanale PO oraz 20% na kanale Wiosny. W kontekście zjawiska personalizacji polityki warto podkreślić, iż w strategiach wszystkich partii wspomniane konwencje wyborcze były ukazane głównie z perspektywy przemówień liderów ugrupowań i/lub rozpoznawanych publicznie ze względu na dotychczas pełnione funkcje polityczne kandydatów. Taka taktyka była dominującą w okresie kampanii na kanale PiS, na którym 71% przekazów stanowiły różnej długości wypowiedzi polityków (wyk. 2). Do formuły merytorycznego z elementami intymizacji wywiadu z kandydatem nagrany w specjalnie zaaranżowanym studiu (tłem były symbole Unii Europejskiej) odwołała się PO (14% materiałów). W wywiadach tych kolejni kandydaci podejmowali próbę wyjaśnienia i przybliżenia potencjalnym wyborcom istoty, struktur i głównych zadań realizowanych przez Parlament Europejski. Poza autoprezentacją przez pryzmat treści o charakterze publicznym każdy z kandydatów dzielił się również (w różnym stopniu) „ciekawostkami” ze sfery osobistej, prywatnej, co niewątpliwie służyło ociepleniu kreowanego wizerunku. Liderzy byli ponadto głównymi (i często jedynymi) bohaterami materiałów stanowiących archiwalny zapis konferencji prasowych. Tego rodzaju materiały były szczególnie zauważalne na kanale PiS (19%), w ilości śladowej natomiast w przypadku PO (1%).

Wykres 2. Rodzaje materiałów publikowanych na YouTube [%]

Źródło: Opracowanie własne.

Istotną rolę, szczególnie w materiałach PO oraz Wiosny pełniły na kanałach spoty wyborcze (odpowiednio 37 i 40% ogółu przekazów), forma ta w zdecydowanie mniejszym stopniu była wykorzystywana na kanale PiS – 9% materiałów (wyk. 2). Zasadniczym celem wideoretoryki reklamy jest skłonienie odbiorcy do postrzegania świata w zaprezentowany przez nadawcę sposób, aby to osiągnąć reklama odwołuje się do różnych środków, argumentów, chwytów stylistycznych; „Obrazy, które tworzymy w naszych głowach, kiedy tylko zostaną zaakceptowane, służą jako fikcje kierujące naszymi myślami i działaniami. Obrazy te pełnią funkcję prymitywnych teorii społecznych – dostarczają nam *faktów* o danej sprawie, decydując o tym, które kwestie są najpilniejsze, i określając kategorie, w jakich myślimy o naszym świecie społecznym”²⁵. Konstrukcja krótkiego, dynamicznego przekazu, jakim jest reklama ma wpłynąć na świadomość odbiorcy, na jego postawę głównie, czego dowiodła analiza jakościowa, dzięki odwoływaniu się do warstwy emocjonalnej. Popularność spotów wyborczych wśród internautów wskazuje, iż taka forma przekazu jest również najchętniej przez nich przeglądana spośród wszystkich materiałów udostępnianych na kanałach partii (tab. 3).

²⁵ A. Pratkańis, E. Aronson, *Wiek propagandy*, PWN, Warszawa 2003, s. 78.

Tabela 3. Najpopularniejsze materiały w okresie kampanii do Parlamentu Europejskiego na kanałach partii na YouTube

Kategoria/Partia	Prawo i Sprawiedliwość	Platforma Obywatelska	Wiosna Biedronia
Liczba materiałów w okresie kampanii	110	95	5
Najpopularniejszy materiał w kampanii wg liczby wyświetleń	Spot wyborczy <i>26 maja obroń swoje prawo!</i> ²⁶ Data publikacji: 16 maja 2019 393 497 wyświetleń Ocena internautów: Like: Tak - 419 Nie - 306 Komentarze -wyłączone	Spot wyborczy <i>Głosuj na nas! Koalicja Europejska!</i> ²⁷ Data publikacji: 10 maja 2019 215 276 wyświetleń Ocena internautów: Like - wyłączone Komentarze - 187	Spot wyborczy <i>Niech w końcu coś się zmieni!</i> ²⁸ Data publikacji: 14 maja 2019 260 373 wyświetleń Ocena internautów: Like: Tak - 105 Nie - 142 Komentarze -wyłączone

Źródło: Opracowanie własne.

Warto jednak zwrócić uwagę, iż w przypadku wszystkich partii największą liczbę wyświetleń uzyskały krótkie (trwające 30 sekund), dynamiczne spoty wyborcze, bazujące na promowaniu głównych, sloganowo ujętych postulatów z programu wyborczego adresowanych do różnorodnych, precyzyjnie zdefiniowanych grup wyborców. Co więcej, warstwa werbalna współgrała w tych przekazach z warstwą wizualną i adekwatnym podkładem muzycznym. W swym wydźwięku wszystkie te spoty pełniły przede wszystkim funkcję mobilizacyjną, ale także informującą i przekonującą. Wprowadzeniem w najpopularniejszym (ale też jedynym na kanale) spocie Wiosny był atak głównych rywali politycznych (PiS i PO).

Analiza zgromadzonego materiału badawczego wykazała, że w opublikowanych w okresie kampanii do PE materiałach na kanałach wszystkich analizowanych partii dominującym był pozytywny styl przekazu. Biorąc pod uwagę proporcje (w pojedynczych materiałach) treści pozytywnych do negatywnych (głównie krytykujących określonych rywali politycznych), do retoryki zorientowanej na atak polityczny najczęściej odwoływały się oba opozycyjne ugrupowania – nowa na polskiej scenie politycznej formacja Wiosna (40% treści przekazów) oraz największa partia opozycyjna Platforma Obywatelska (22% treści przekazów), w przypadku PiS tego rodzaju treści zawierało 6% ogółu materiałów.

²⁶ YouTube, Prawo i Sprawiedliwość, *26 maja obroń swoje prawo!*, <https://www.youtube.com/watch?v=hSGqySaZ050> [dostęp: 10. 08. 2019].

²⁷ YouTube, Platforma Obywatelska, *Głosuj na nas! Koalicja Europejska!*, <https://www.youtube.com/watch?v=GIDYsns5oOI> [dostęp: 10. 08. 2019].

²⁸ YouTube, Wiosna Biedronia, *Niech w końcu coś się zmieni! Oficjalny spot wyborczy Wiosna Roberta Biedronia*, <https://www.youtube.com/watch?v=-FXu04uq1ME> [dostęp: 10. 08. 2019].

Interesujące wydają się również spostrzeżenia dotyczące proporcji w materiałach poszczególnych partii odwołań do symboliki i/lub problematyki europejskiej do krajowej. Niemal we wszystkich przekazach publikowanych na kanałach trzech analizowanych partii twórcy zadbali, aby odbiorca szczególnie w warstwie wizualnej (kolorystyka, symbolika) nie miał wątpliwości, jakich wyborów dotyczą materiały. Taka trudność niejednokrotnie mogła się jednak pojawić podczas interpretacji przez odbiorcę warstwy werbalnej, ponieważ aktualna polityka krajowa była często tematem wprowadzającym, a nawet dominującym w przekazie. Wyrównane proporcje przekazów w podobnym stopniu odwołujących się do kwestii europejskich i krajowych były dostrzegalne w analizowanej kampanii w ogólnej strategii komunikowania wspomnianych tu partii w mediach²⁹. Zaznaczyć należy także, iż o ile w materiałach PO czy Wiosny Unia Europejska czy Parlament Europejski prezentowane były wyłącznie w sposób neutralny lub pozytywny, o tyle retoryka PiS miała bardziej różnorodny charakter – od przekazów pozytywnych, neutralnych, po krytyczne wobec dotychczasowego funkcjonowania struktur PE czy realizowanej polityki przez UE.

Kluczowym w działaniach marketingowych, szczególnie w okresie kampanii wyborczej jest pozycjonowanie podmiotu politycznego. Na podstawie analizy zgromadzonego materiału empirycznego można wskazać, iż zarówno (choć w różnych proporcjach) w strategii komunikowania PiS, jak i PO znaczącą rolę odgrywało koncentrujące się na uwypuklaniu poglądów i utożsamianych z partią wartości pozycjonowanie ideologiczne a także, o czym świadczyło nieustanne podkreślanie aktualnych problemów, zwłaszcza społecznych i wskazywanie (czy w przypadku PiS przypominanie) propozycji ich rozwiązań, pozycjonowanie sytuacyjne. Kreatywne, oryginalne propozycje autoprezentacji, w tym niestandardowe promowanie oferty programowej (artykułowanej nie tylko pod postacią sloganów, ale także niecodziennej wideoretoryki przekazu) typowe dla pozycjonowania innowacyjnego zauważalne były w materiałach Wiosny. Wyniki wyborów wydają się potwierdzać, iż realizowane przez poszczególne podmioty sposoby pozycjonowania zyskały akceptację wyborców (grup docelowych).

Wnioski

Materiały zamieszczane na oficjalnych kanałach partii na YouTube są szczególnym źródłem informacji na temat sposobu konstruowania przekazu adresowanego do potencjalnych wyborców, ponieważ o ich ostatecznej formie i treści decydują nadawcy. Kanał na YouTube jest traktowany przez podmioty polityczne jako kanał upublicznienia i dystrybucji pożądaných treści przede wszystkim autoprezentacyjnych, informacyjnych i perswazyjnych ukierunkowanych na wyborców oraz dziennikarzy, dla których, szczególnie w kontekście kultury uczestnictwa może być on źródłem pozyskania oficjalnych materiałów partii.

Media społecznościowe, w tym YouTube bez wątpienia umożliwiają partiom i politykom wprowadzenie do obiegu medialnego różnego rodzaju informacji. W badanym okresie na warstwę informacyjno-perswazyjną materiałów udostępnianych na kanałach partii składały się nie tylko wybrane prezentowane aspekty wizerunków liderów partii, ale także przybliżane przez polityków główne postulaty, niekiedy obszernie omawiane

²⁹ Zob. *European Elections Campaign 2019...*, dz. cyt., s. 202-204 oraz EEMC, *Project Platform Europe, Poland*, <https://www.electionsmonitoringcenter.eu/countries/POLAND> [dostęp: 10.08.2019].

fragmenty programów wyborczych. Ważnym w strategiach komunikowania partii było wyraźne akcentowanie stopnia ważności uwypuklanych kwestii, szczególnie o charakterze programowym.

Przegląd zamieszczanych przez podmioty polityczne na YouTube przekazów pozwala stwierdzić, iż obok treści o charakterze „rozrywkowym” skonstruowanych przeważnie w formie spotów, ważną rolę na wszystkich kanałach pełniły materiały dokumentujące wybrane fragmenty lub całości kluczowych dla partii wydarzeń wyborczych, w tym szczególnie ukazanych przez pryzmat wypowiedzi liderów ugrupowania. Można zatem wnioskować, że serwis jest postrzegany przez podmioty polityczne jako swego rodzaju archiwum materiałów służących autoprezentacji partii.

Materiały zamieszczane w okresie kampanii wyborczej do Parlamentu Europejskiego, zarówno na kanale PiS, jak i PO, ich kolejność publikowania, struktura i tematyka dowodzą prowadzonej przez obie partie uporządkowanej narracji politycznej, skorelowanej z realizowanymi aktualnymi działaniami kampanijnymi, wydarzeniami. Dla Wiosny kanał na YouTube pełnił funkcję jedynie medium dopełniającego czy też wybiórczo akcentującego wybrane działania komunikacyjne. Zarówno w materiałach Wiosny, jak i PO widoczna była zdecydowanie większa różnorodność zastosowanych formatów przekazów, niż na kanale PiS, zdominowanym przez przemówienia polityków (format „gadające głowy”).

W kontekście dotychczasowych badań zauważyć należy, iż wśród mediów społecznościowych w polskiej kampanii do Parlamentu Europejskiego w 2019 roku główną rolę w strategiach komunikowania wszystkich ugrupowań politycznych odebrał Facebook, który ze względu na dostępne obecnie narzędzia, w tym możliwość zamieszczania na bieżąco plików audiowizualnych, łącznie z prowadzeniem transmisji *online* w pewnym zakresie zastąpił YouTube. Materiały publikowane na kanałach YouTube partii miały przede wszystkim charakter dokumentacyjny, z przewagą treści odwołujących się do prezentacji programu ugrupowania. Kluczowa rola w zamieszczanych w serwisie przekazach partii przypadła jej liderom, stającym się tym samym uosobieniem ugrupowania (personalizacja polityki).

Analiza aktywności odbiorców przekazów rozpowszechnianych za pomocą kanałów partii w serwisie YouTube daje podstawy do wnioskowania, iż medium to pełni funkcję platformy łączącej przede wszystkim aktywistów, zarówno zagorzałych zwolenników, jak i przeciwników określonego podmiotu politycznego.

BIBLIOGRAFIA-REFERENCES

- Adamik-Szysiał M., *Strategie komunikowania podmiotów politycznych w Polsce w mediach społecznościowych*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2018.
- Bowler S., Farrell D. M., *Electoral Strategies and Political Marketing*, St. Martin's, New York 1992.
- CBOS, *15 lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, kwiecień 2019, https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_059_19.PDF [dostęp: 10.08.2019].
- Devlin L. P., *Political Persuasion in Presidential Campaigns*, Transaction Publishers, New Brunswick 1987.
- EEMC, *Project Platform Europe, Poland*, <https://www.electionsmonitoringcenter.eu/countries/POLAND> [dostęp: 10.08.2019].
- EEMC, *Project Platform Europe, The use of Facebook in the 2019 European elections campaign*,

- <https://www.electionsmonitoringcenter.eu/article/a99b53a5-e61a-4def-ba42-c65e06e25ecc> [dostęp: 10.08.2019].
- Emmel N., *Sampling and Choosing Cases in Qualitative Research. A Realist Approach*, SAGE, London 2013.
- European Elections Campaign 2019. *Images, Topics, Media in the 28 Member States*, E. Novelli, B. Johansson (red.), Brussels 2019.
- Facebook, Grzegorz Schetyna@G. Schetyna, <https://www.facebook.com/G.Schetyna/> [dostęp: 10.08.2019].
- Gillespie T., *The Politics of „Platforms”*, „New Media & Society” 2010, vol. 12 (3).
- Hootsuite, *We are social, Digital 2019*, <https://wearesocial.com/global-digital-report-2019> [dostęp: 10.08.2019].
- Hootsuite, *We are social, Digital 2019: Poland*, <https://datareportal.com/reports/digital-2019-poland> [dostęp: 10.08.2019].
- Jenkins H., *Kultura konwergencji. Zderzenie starych i nowych mediów*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.
- Koalicja Europejska, *Koalicja Europejska. Jak powstała i dlaczego*, <https://koalicjaeuropejska.pl/onas> [dostęp: 05.09.2019].
- Koalicja Europejska, *Warto wiedzieć*, <https://koalicjaeuropejska.pl/> [dostęp: 10.08.2019].
- Levinson P., *Nowe nowe media*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2010.
- Newman B., *The Marketing of the President. Political Marketing as Campaign Strategy*, SAGE, Thousand Oaks 1994.
- Nimmo D., *The Political Persuaders: The Techniques of Modern Election Campaigns*, Prentice Hall, Englewood Cliffs 1970.
- PKW, *Wybory do Parlamentu Europejskiego*, https://pkw.gov.pl/316_Wybory_do_Parlamentu_Europejskiego [dostęp: 10.08.2019].
- PKW, *Wybory do Parlamentu Europejskiego 2019. Wyniki*, <https://wybory.gov.pl/pe2019/pl/wyniki/pl> [dostęp: 10.08.2019].
- Pratkanis A., Aronson E., *Wiek propagandy*, PWN, Warszawa 2003.
- Sweetser K. D., *Digital Political Public Relations* [w:] J. Strömbäck, S. Kiousis (red.), *Political Public Relations: Principles and Applications*, Routledge Taylor & Francis, New York-London 2011.
- Universal McCann, *Raport Wave 9. Znaczenie momentów*, <http://raportwave.universalmccann.pl/> [dostęp: 10.08.2019].
- YouTube, *Informacje*, <https://www.youtube.com/intl/pl/yt/about/> [dostęp: 10.08.2019].
- YouTube, *Platforma Obywatelska*, <https://www.youtube.com/user/PlatformaRP> [dostęp: 10.08.2019].
- YouTube, *Platforma Obywatelska, Głosuj na nas! Koalicja Europejska!*, <https://www.youtube.com/watch?v=GIDYsns5oOI> [dostęp: 10.08.2019].
- YouTube, *Prawo i Sprawiedliwość*, <https://www.youtube.com/user/pisorgpl> [dostęp: 10.08.2019].
- YouTube, *Prawo i Sprawiedliwość, 26 maja obroń swoje prawo!*, <https://www.youtube.com/watch?v=hSGqySaZ050> [dostęp: 10.08.2019].
- YouTube, *Subskrybowanie kanałów*, <https://support.google.com/youtube/answer/4489286?hl=pl> [dostęp: 10.08.2019].
- YouTube, *Wiosna Biedronia*, <https://www.youtube.com/channel/UC20GO2LhoXLj7xB-Kas4QZew> [dostęp: 10.08.2019].
- YouTube, *Wiosna Biedronia, Niech w końcu coś się zmieni! Oficjalny spot wyborczy Wiosna Roberta Biedronia*, <https://www.youtube.com/watch?v=-FXu04uq1ME> [dostęp: 10.08.2019].

WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XVI (2019), №4
s. 33-45
doi: 10.36121/azareba.16.2019.4.033

Agnieszka Zaręba
(The John Paul II Catholic University of Lublin)
ORCID 0000-0002-7019-2795

The European Parliament elections campaign in Poland, 2019

Annotation: The purpose of these considerations is to analyze the election campaign for the European Parliament in Poland in 2019. The following items were examined: the political offer formulated by the political groups during the election campaign and the turnout. Two election committees were selected as the main subjects of the analysis: the European Coalition and the United Right. The elections to the European Parliament in 2019 are interesting because of two phenomena. Firstly, due to the mobilization of the electorate for the elections, the current average turnout did not exceed 25%. Secondly, what impact on the elections and turnout of Poles had the fact that Law and Justice, carrying out a political offer before the elections, „by accident” did not buy voters’ votes.

Keywords: election campaign, European Parliament, political offer, voter turnout.

Kampania wyborcza do Parlamentu Europejskiego w Polsce w 2019 roku

Streszczenie: Celem niniejszych rozważań jest analiza kampanii wyborczej do Parlamentu Europejskiego w Polsce w 2019 roku. Jako elementy poddane badaniu potraktowano: ofertę polityczną sformułowaną przez ugrupowania w trakcie kampanii wyborczej oraz frekwencję wyborczą. Jako główne podmioty analizy wybrano dwa komitety wyborcze: Koalicję Europejską oraz Zjednoczoną Prawicę. Wybory do PE w 2019 roku są interesujące ze względu na dwa zjawiska. Po pierwsze ze względu na mobilizację elektoratu na wybory - dotychczasowa średnia frekwencja nie przekraczała 25% poparcia. Po drugie jaki wpływ na wybory i frekwencję Polaków miał fakt, iż Prawo i Sprawiedliwość realizując przed wyborami ofertę polityczną, „przypadkiem” nie kupiło głosów wyborców.

Słowa kluczowe: kampania wyborcza, Parlament Europejski, oferta polityczna, frekwencja wyborcza.

Предвыборная кампания в Европарламент в Польше в 2019 году

Аннотация: Целью этих соображений является анализ избирательной кампании в Европарламент в Польше в 2019 году. Были рассмотрены следующие пункты: политическое предложение, сформулированное партиями во время избирательной кампании, и явка избирателей. В качестве основных субъектов анализа были

выбраны два избирательных комитета: Европейская коалиция и Объединенные правые. Выборы в ЕП в 2019 году интересны из-за двух явлений. Во-первых, из-за мобилизации электората на выборы текущая средняя явка избирателей не превысила 25% поддержки. Во-вторых, в каком степени влияние на выборы и явку Поляков имелото, что «Право и справедливость», выступая с политическим предложением перед выборами, «случайно» не купило голоса избирателей.

Ключевые слова: избирательная кампания, Европарламент, политическое предложение, явка избирателей.

Introduction

Political campaigns leading up to the European Parliament elections are specifically conditioned. It is not supposed to be just a fancy statement that the European Parliament shall be the essence of the 'democracy of citizens' as its panel is a result of direct elections involving citizens of each of the member states, but also binding all EU citizens, indicating shared interests in matters such as economy, culture and politics. Such were the assumptions in 1979 during the first European general elections. Up until then, it was the national governments which delegated their representatives to the Parliamentary Assembly. The role of the European Parliament expands gradually in legislative procedures regarding e.g. improving free movement of persons, goods and capital within the EU, protecting the environment and consumers¹; forming foreign policies and establishing the Union budget. Moreover, it is the only multinational parliamentary assembly in the world².

The goal of this study is to analyse the election campaigns leading up to the European Parliamentary elections in Poland, 2019. This research focuses on: the political offer formulated by political formations during the campaign and the actual election turnout. What constituted the main subjects were two electoral committees: the European Coalition and the United Right. The 2019 elections are particularly interesting due to two specific phenomena. Firstly, the motivation for voters to participate as until now the voter turnout usually did not exceed 25%. Secondly, has the Law and Justice party (PiS) "happened" to win more votes from their supports and convince them to participate in the election thanks to delivering on one of their key promises? and how significant of an impact it may have had in the elections results³?

¹ *Parlament Europejski*, 2009, p. 5, <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/dd82e054-dc30-49ee-b374-bf5bcd694cd0/language-pl>, (accessed 8 August 2019).

² *Parlament Europejski*, 2010, pp. 3-4, <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/0498b17a-8dcf-4284-872f-f4c2e15c293e/language-pl>, (accessed 8 August 2019).

³ Even Law and Justice do not hide the fact that "implementing the so-called 'Kaczyński's five major proposals' policy announced on February 23rd was planned explicitly to ensure that some of it would affect the European Parliament elections and as for the others, such as a benefits package for <26-year-olds or PLN 500 for every child, that won them seats in Sejm and Senat elections" M. Kolanko, *Komu PiS zawdzięcza zwycięstwo w wyborach do parlamentu Europejskiego?*, „Plus-Minus”, 7.06.2019, <https://www.rp.pl/Plus-Minus/306069919-Komu-PiS-zawdzięcza-zwyciestwo-w-wyborach-do-parlamentu-Europejskiego.html>, (accessed 8 August 2019).

Political offers

Theoretical marketing theories suggest that the existence of political offers is an undeniable element of a political campaign. According to Arkadiusz Żukowski, the outline and advertising of a political offer in an environment of permanent rivalry is a basis for defining political marketing in the context of processes on the electoral market⁴. Similarly, according to Wiszniowski an electoral offer becomes, apart from researching and discovering voters' needs, the essence of the political marketing which leads to a success on the political market⁵. The concept of a political offer constitutes a result of an adaption of ideas from economical marketing. Such concepts usually concentrate on the following issues: political market (electoral), political merchandise/product (the offer), promotion and price (obtaining the mandate), merchandise, product and the political offer⁶. The assumption of the political offer is engaging voters to cast the vote (the price) for a specific candidate and at the same time, the manifesto. Up until now, the accomplishments of the political offer (in the economic domain) did not translate directly into the same fulfilment in the state policies. The fulfilment of political promises related to objectives regarding foreign policies (e.g. Poland joining NATO and the European Union), as well as specific reforms (e.g. regarding the self-governments, retirement plans⁷ or education⁸). Nevertheless, never before have the authorities attempted to put the usual bread and circuses into action prior to the election.

From the beginning of the campaign considered in the study, domestic policies are dominating the political offer. It is most likely a consequence of a lack of unified regulations regarding the election's statute (such as unified regulations of registering candidates, deeming a person eligible to vote and the rules of the electoral campaign itself)⁹. As a part of the 6th office term of the European Parliament, there was a fruitless notion to create a single constituency for the entire EU consisting of 25 candidates proposed by

⁴ A. Żukowski, *Systemy wyborcze*, Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Olsztyn 1997, p. 92.

⁵ R. Wiszniowski, *Marketing wyborczy*, PWN, Warsaw - Wrocław 2000, p. 17.

⁶ In Polish literature, the examples of such kind are represented by the concept of political marketing theory by J. Muszyński or election marketing concepts by R. Wiszniowski. The first one focuses on four main notions defined by Muszyński as political marketing fundamentals: political market, political merchandise (the product), distribution and advertising as well as the price of merchandise which is obtaining the mandate. However, in the concept by Wiszniowski, these are: political market, political offer, the casted vote (the price), advertising and presentation approaches (promotion) and reaching the voters during the campaign (place). The difference between the two concepts is in the way of defining the environment surrounding the campaign meaning the market (depending on the author: political or electoral) and the political merchandise. J. Muszyński, *Marketing polityczny*, Wyd. Wyższej Szkoły Zarządzania i Marketingu, Warsaw 1999, pp. 12-17, and J. Muszyński, *Teoria marketingu politycznego*, Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warsaw 2004, pp. 64-65, R. Wiszniowski, *op.cit.*, pp. 17-27.

⁷ As an example, during the Civic Platform's parliamentary campaign in 2011, Donald Tusk stated that the age of retirement in Poland will have stayed the same. However, what happened was the opposite, thus the promise made to Polish people was broken. Another example of that is Andrzej Duda keeping a promise, using his political backing, to reverse to the original age of retirement.

⁸ The reform carried out by the then minister of education, Anna Zalewska arousing many more controversies that the initial acceptance of Gimnazjum school closedowns. The fact that the opposition did not use that fact is surprising.

⁹ It causes discrepancies within the member states (such as e.g. different election days, regulations regarding leading a campaign or laws permitting to vote from a different country) however it does not create favourable conditions for voters to concentrate on European matters during the election.

European political parties. A solution of this type would focus the voter's attention on European issues rather than domestic affairs during the time of the campaign¹⁰.

So far, the experiences of electoral campaigns in Poland show that a more attractive quality for subjects who are a part of the political market is the rivalry on a national level. According to Małgorzata Adamik-Szysiak, the European Parliament elections until that point¹¹, especially in 2004 and 2009, were something of a try-out for national elections. This could be a result of low expenditures on advertising, limited involvement in the campaign and the electoral calendar alignment. The party in power had an opportunity to display their political activities while the opposition was demoted to a role of an opponent attacking the current actions taken by the current government¹². Donald Tusk, who was not running in this election, played a significant role in coordinating the campaign.

The electoral offer was similarly designed in the 2014 European Parliament elections where again, it was focused on national issues. The campaign was led by Donald Tusk and Radosław Sikorski. Another contributing factor strengthening the position of Civic Platform (PL. Platforma Obywatelska - PO) while at the same time taking the wind of the opponent's sails was the Ukrainian crisis. Civic Platform presented the European Union as a safety net, protecting Poland from the East. In case of this party, there was a mixture of both European and national issues. An amalgamate was used, the EU – modernisation, and its equivalent is Civic Platform¹³. The response from Law and Justice was a discernible intensification of local meet-and-greets with the voters. The PiS chairman raised the following topics: re-industrialisation of Poland, more favourable agriculture policies as well as issues resulting from a coalition of the Civic Platform and

¹⁰ According to Marcin Rulka, the EU legislative acts regarding the European Parliament elections are barely existent. During the previous terms for the European Parliament and the proceedings of the appropriate Commission regarding the unification project, the goal of which would be to unify all national electoral regulations, it was impossible to reach a consensus. As stated by Rulka, the change of regulations had happened in 2002 when a proportional electoral system was introduced. M. Rulka, *Regulacja wyborów do Parlamentu Europejskiego w prawie Unii Europejskiej*, „Studia Wyborcze”, issue 16/2013, pp. 54-55.

¹¹ During the 2009 European Parliament elections, contrary to 2004, Eurosceptic political formations suffered a bitter defeat due to the fact that the predictions previously made by these parties did not come true after the first years of joining the Union. In 2009, the biggest victory was ensured by political parties already present in the Sejm – Civic Platform, Law and Justice, Democratic Left Alliance (in coalition with the Labour Union) and the Polish People's Party. Predominantly, Polish people were not invested in the Treaty of Lisbon ratification, only 37% considered this issue important. Civic Platform consciously did not offer any complex European programme being fully aware of the lack of interest on the voter's part on these issues. Focusing on national affairs was directly translated to campaign slogans: Civic Platform used slogans such as “Civic Platform for Poland” (2004), “Choose Poland” (2009), while Law and Justice opted for “Respectable representation in Europe” (2004) and “More for Poland” (2009). Both parties had a discernible image, especially regarding European issues. Civic Platform was seen more as pro-integration while Law and Justice was considered more of a Eurosceptic formation. Civic Platform was the only party associated with the idea of evolving as a Union. Nevertheless, agriculture and other subsidies as well as patriotism were highlights in campaigns of both parties. *Marketing polityczny teoria i praktyka*, I. Hofman (Ed.), Wydawnictwo UMCS, Lublin 2011, p. 112.

¹² M. Adamik-Szysiak, *Media elektroniczne w polskich kampaniach wyborczych do Parlamentu Europejskiego*, “Political Preferences”, issue 2/2014, pp. 123-136.

¹³ It is worth noting that in 2009, the equivalent of modernisation and the role of the Civic Platform was a human factor, meaning the election of Jerzy Buzek as European Parliament Chairman.

Polish People's Party while also trying to engage the small-town and agriculture areas to vote in the election (without those demographics, PiS would not have managed to win the Euro elections). According to Piotr Zaremba, the PiS campaign authors did not succeed in finding a slogan, symbol or a message being able to counter against the then government's proposals. As he states, what was missing in 2005 was an advertisement of "an empty fridge" or a slogan of a "social Poland"¹⁴.

The European Parliament elections was another test after the self-government elections of 2018¹⁵. Despite the United Right convention under the slogan "Poland the heart of Europe" held on 18 December 2018¹⁶. The current coalition leaders - the prime minister Mateusz Morawiecki, Jarosław Kaczyński and Jarosław Gowin - all took part. Then, the eminent words regarding the upcoming political offer were said, that the party is supposed to be the Polish people's dream. The aim of this convention was presenting a general brief of the United Right manifesto focusing on Europe, increased incomes and modernisation of Poland¹⁷. During the convention on February 23rd, 2019, Jarosław Kaczyński clearly defined the political offer. He announced the so-called 'Kaczynski's five major proposals' which concerns the further development of the 500+ programme (PLN 500 for the first child), an additional (13th) gross payment of retirement pensions amounting to PLN 1100, excluding the Personal Income Tax for <26-year-olds, increasing a threshold for tax-exempt allowance and reinstating local bus routes¹⁸. Putting "Kaczyński's five major proposals" into action started on 1 May 2019 from payment of an additional, "13th retirement pension" to every pensioner. On July 1st, the 500+ programme for each child launched, and on 19th of the same month, local bus routes were reinstated by law. On August 30th, new law lowering the Personal Income Tax was introduced¹⁹. It could be easily asserted that achieving the postulated political offer began before the vote²⁰. We could analyse it through various criteria. In the interview of

¹⁴ P. Zaremba, *Parlament Europejski a sprawa polska. Kilka uwag po ostatnich wyborach*, "Horyzonty Polityki", issue 11/2014, pp. 165-166.

¹⁵ The wheels of the electoral "machine" were in motion since spring, 2018. As a part of "There is only one Poland" plan, the PiS activists managed to organise 800 meet-and-greets with the voters. *Archiwum spotkań*, spotkania.pis.org.pl, (dostęp 22.08.2019). <http://pis.org.pl/aktualnosci/polskajestjedna-harmonogram-spotkan-pis>, (accessed 8 August 2019).

¹⁶ Even though, the electoral calendar announced by the president, Andrzej Duda, took place on February 25th, 2019, it did not interfere with conducting earlier pro-campaign actions.

¹⁷ M. Kolanko, „Polska sercem Europy”: Marzenia PiS na 2019 rok, "Rzeczpospolita", 16.12.2018, <https://www.rp.pl/Prawo-i-Sprawiedliwosc/181219435-Polska-sercem-Europy-Marzenia-PiS-na-2019-rok.html>, (accessed 8 August 2019).

¹⁸ D. Bochen, „Piątka Kaczyńskiego”. Jakie propozycje znalazły się w obietnicach PiS i kiedy zostaną wprowadzone?, 19.03.2019, <https://www.money.pl/gospodarka/piatka-kaczynskiego-jakie-propozycje-znalazly-sie-w-obietnicach-pis-i-kiedy-zostana-wprowadzone-6360749894059649a.html>, (accessed 8 August 2019).

¹⁹ Piątka Kaczyńskiego w realizacji, <https://www.tvp.info/41623418/piatka-kaczynskiego-juz-w-realizacji>, P. Orlikowski, *PKS-y wracają, wchodzi w życie ustawa*, <https://www.money.pl/gospodarka/pks-y-wracaja-wchodzi-w-zycie-ustawa-adamczyk-walczymy-z-wykluczeniem-6403874152986753a.html>, (accessed 22 August 2019), Adamczyk: „walczymy z wykluczeniem”, Sejm przyjął projekt ustawy obniżającej PIT dla wszystkich podatników, <https://www.gov.pl/web/finanse/sejm-przyjal-projekt-ustawy-obnizajacej-pit-dla-wszystkich-podatnikow> (accessed 22 August 2019).

²⁰ What differentiates the Polish society from the Western democracies in the 2005 elections was that the society did not expect their representatives to look after an individual's economic interests. Exit

professor Antoni Dudek with "Gazeta Prawna" newspaper, he states clearly that he is worried that it will become a rule and not only for PiS but also for other political formations. According to Dudek "PiS opened a door to a new populist model: direct distribution. Voters may become dependent on it, addicted as if to a hard drug because nothing tastes better than cash in hand. Thus, from now on, a significant part of the country will now be expecting more and more money with every election²¹. For the first time such measure was taken. It only goes to show the level of determination of the then government who wanted to win and engage the voters in the European Parliament elections as well as to smooth the way for the national parliamentary campaign later in the year. The 500+ programme, now including a first child and not only the second and further, was a key factor in obtaining the broadest demographic, especially those who did not choose to vote before. The goal of the 500+ programme is to even social inequalities, exclusion and poverty. Although launching it just before the election brings to mind certain associations with the social psychology, notably the reciprocity rule²².

The response of the European Coalition to the offer of the United Right was an extensive political programme addressed to a diverse demographic. The main theme of the campaign was to make Poland one of the EU leaders. The slogan read "The future of Poland. The great choice". The argument behind it was that Poland's isolation would finally end, positive relations with other state members would be rebuilt. In order to match Polish people's standard of living with the Western countries, European Coalition suggests the increase in income by reinforcing a unified market, common trade areas, investments and services where Polish people and companies could play to their strength. Additionally, they declared the protection of the European funds and subsidies, introducing cheap and clean energy while protecting the environment and the creation of a European Programme Against Cancer. This party presented the Union as an opportunity for agriculture, an advocate for human rights, equality for disabled and minorities. The Coalition also included a notion related to security (EU's shared defence and strengthen the alliance with the US in NATO). With regards to the youth, the Coalition included in their programme an objective to foster Europe travels by introducing a common university and school students' card ID standard ensuring unified concessions as well as warranting health insurance for them throughout Europe. The offer concluded on a demand concerning a revolution in Polish transport, ensuring all Europeans, including Polish people, appropriate railway, road and telecommunication connections²³.

polls from 2001 seem to prove that. Based on these surveys, it was concluded that the Poles, in general, did not see a direct correlation between economic policies and their family's financial situation, despite firmly believing in such correlation to exist. P. Grzelak, *Głosowanie ekonomiczne w Polsce*, [in:] *System partyjny i zachowania wyborcze. Dekada polskich doświadczeń*. R. Markowski (Ed.), Wyd. Instytut Studiów Politycznych PAN, Warsaw 2002, . 236.

²¹ G. Osiecki, *Politolog: PiS otworzyło nowe wrota populizmu: Dawanie wyborcom gotówki [WYWIAD]*, 27.05.2019, <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1414352,antoni-dudek-o-populizmie-i-wyborach-europarlamentarnych.html> (accessed 22 August 2019).

²² People receiving even the smallest of gifts such as a free sample of breakfast cereal feel the obligation to buy the whole package. K. Hogan, *Psychologia perswazji. Strategie i techniki wywierania wpływu na ludzi*, Wyd. Jacek Santorski & CO, Warsaw 2001, pp. 38-39.

²³ *Program wyborczy Koalicji Europejskiej*, <https://wiadomosci.radiozet.pl/Eurowybory-2019/Wiadomosci/Program-wyborczy-KE-2019-wybory-do-Parlamentu-Europejskiego-PROGRAM-POLITYCZ->

Turnout

The 2019 European Parliament elections in 2019 involved one other surprising factor- a sharp, almost 100%, increase in turnout comparing to previous occurrences. There are different arguments which could justify this phenomenon. Nevertheless, in the beginning, it is worth to ponder on the reasons behind the absences in the previous elections. In the Euro elections of 2004, there was the lowest ever recorded turnout. The Public Opinion Research Center (CBOS) shared the following reasons given by respondents: the feeling of dismay regarding the political situation in the country (43%), unfamiliarity with candidates (21%) and lack of interest in politics (25%). Only a modest group of respondents (21%) voiced their discouragement to vote due to the actual content of the electoral offer and way the elections themselves were regarded by the candidates (as an easy way of getting a well-paid job). Nonetheless, 18% of respondents declared that they had not found candidates they were willing to support. Additionally, 15% of voters refrained from voting due to e.g. unfamiliarity with the manifestos of the electoral committees and their candidates. Only 14% of the eligible voters did not participate in the vote due a lack of knowledge related to the European Parliament while 5% did not express any interest in the EU matters and equally the same number of respondents declared a negative attitude towards Poland's integration with the EU²⁴.

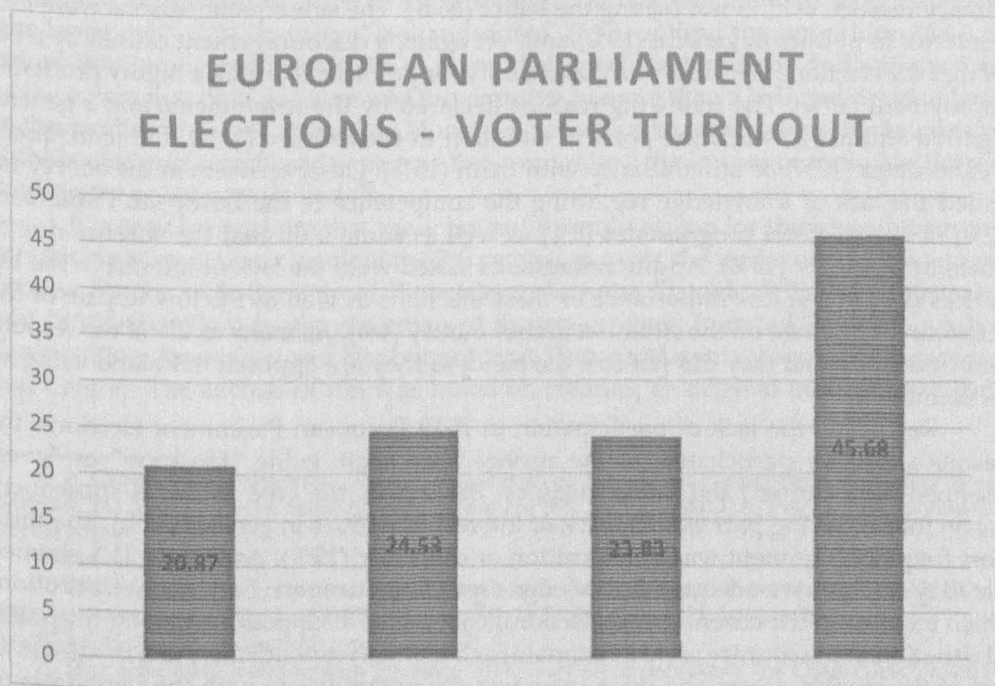

Fig. 1 Voter turnout in the European Parliament elections 2004-2019

NY-KOALICJI-EUROPEJSKIEJ, (accessed 22 August 2019).

²⁴ A. Cybulska, *Głosujący i niegłosujący o swoich wyborach do Parlamentu Europejskiego – analiza powyborcza*, BS/114/2004, pp. 8-9, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2004/K_114_04.PDF, (accessed 22 August 2019).

Author's own elaboration based on: *Frekwencja w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2004*, <http://www.europarl.europa.eu/about-parliament/pl/in-the-past/previous-elections>, (dostęp 12.08.2019), *Frekwencja w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2009*, <http://www.europarl.europa.eu/about-parliament/pl/in-the-past/previous-elections>, (dostęp 12.08.2019), *Frekwencja w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2014*, <http://www.europarl.europa.eu/about-parliament/pl/in-the-past/previous-elections>, PKW, (dostęp 12.08.2019), *Wybory do Parlamentu Europejskiego 2019*, <https://wybory.gov.pl/pe2019/pl/frekwencja/pl>, (accessed August 12, 2019).

In the 2009 European Parliament elections, voters indicated that not taking part in the elections is motivated by a feeling of dismay towards the political situation in Poland (28%) and a lack of interest in politics in general (26%). An additional discouraging factor seemed to have been a belief that politicians are only interested in obtaining remunerative positions (19%). Moreover, 16% of respondents indicated unfamiliarity with the candidates while 15% did not participate in the vote due to the lack of knowledge regarding the European Parliament. Only 4% of respondents claimed that they did not express any interest in the European matters (4%) or they have negative attitude towards the Poland's integration with the EU (1%)²⁵.

In 2014, CBOS survey showed that according to respondents, being "overwhelmed with duties" or too busy as well as absence on the day of the vote were the primary reasons behind not casting the ballot (26%). The subsequent reasons were lack of interest in politics in general (19%) and, yet again, a discouragement caused by a belief that the elections are simply an opportunity for politicians to gain a highly profitable employment (18%). The following reasons declared by the respondents are: a general negative attitude towards the political situation in the country (17%), the inadequacy of candidates (17%) or unfamiliarity with them (15%). Other answers in the survey included the lack of knowledge regarding the competence of the European Parliament (12%) or the electoral programmes (8%) as well as some indicated the absence due to illness or disability (10%). Additional reasons stated were the lack of interest in the EU matters (5%) or the low importance of these elections as well as the low impact of the European Parliament on the situation in the country (4%). As many as 2% of the respondents indicated that they did not cast the ballot as they are opposed to Poland being an EU member²⁶.

Regarding the lack of participation in 2019 European Parliament elections, the reasons stated by participants of the survey were again being "too busy" or "overwhelmed with duties" and being away on the day of the vote (31%). A subsequent reason for not taking part was the lack of interest in politics in general (26%). The third most frequent argument was indisposition or disability (19%). As before, 11% claimed that they do not have adequate knowledge regarding European Parliament institutions which resulted in the absence. The discouragement and disappointment over the political situation in the country were a rationale for 8% of the respondents. For a modest (6%) part of the eligible voters, the main issue was the unfamiliarity with the candidates or their inadequacy. Other reasons were: the lack of interest in EU matters (4%), unfamil-

²⁵ B. Roguska, *Wybory do europarlamentu w powyborczych deklaracjach Polaków*, BS/110/2009, p. 11, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2009/K_110_09.PDF, (accessed 22 August 2019).

²⁶ A. Cybulska, *Wybory do Parlamentu Europejskiego w powyborczych deklaracjach Polaków*, NR 96/2014, pp.13-14, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_096_14.PDF, (accessed 22 August 2019).

ilarity with the programmes of political parties or electoral committees (4%), associating the candidates with opportunism and careerism (3%) while some highlighted the low impact of the European Parliament on the national policies (2%). As a differentiating factor, none of the respondents refuse to take part in the election due to their negative attitude towards Poland's membership in the EU²⁷.

From the turnout perspective, the declared motives for the spike in the participation numbers and the support for the United Right appear to be more interesting. The reasons provided by the potential voters related to the following: concern for the country (29%), political sympathies (28%), trust and credibility (23%), programme implementation (21%), personal traits of the candidate (12%), convergence of views (9%), patriotic values and ideas (9%), as well as the common sense (as in "hear, hear"; 8%), anti-Civic Platform (5%), respectable representation of Poland in the EU (4%), the influence of family and friends (3%), lack of alternatives and so choosing "the lesser evil" (3%) and last but not least "hard to say" (1%)²⁸. Respondents declaring support for the European Coalition indicated mostly: personal traits of the candidate (27%), trust and credibility, general sympathies (23%), anti-Law and Justice (17%), a more respectable representation of Poland (13%), the programme (13%), the presence of the party they support (Polish People's Party, Civic Platform or Democratic Left Alliance; 10%), convergence of views (9%), positive traits (such as e.g. competent, resourceful, modern, pragmatic; 8%), "the lesser evil" (7%), to bring "law and order" (5%), uniting the opposition (4%), the influence of family and friends (1%)²⁹. It could be concluded from the declarations made by the voters that their decision was pre-emptive as more than a half had decided based on the candidate's party affiliation. Moreover, according to respondents, the importance of these elections significantly risen as they recognised the impact of those elections on shaping the policies of the state³⁰.

It is easy to conclude that these are not the only reason for this sharp upsurge in the participation. It was a result of the PiS campaign team, the leader of which was again Tomasz Poręba with the help of Piotr Matczuk, Anna Plakwicz³¹, Paweł Szefernaker, prof. Waldemar Paruch (the chairman of the government founded Strategic Analysis Centre), Piotr Agatowski and last but not least Tomasz Matynia (Government Information Centre). The success of PiS was based on creating an original model of exit polls.

²⁷ A Cybulska, K. Pankowski, *Decyzje w wyborach do Parlamentu Europejskiego. Przyczyny absencji wyborczej*, 94/2019, pp. 13-14, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_094_19.PDF, (accessed 22 August 2019).

²⁸ Ibidem, p. 4.

²⁹ K. Pankowski, *Motywy głosowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego*, 97/2019, p. 2, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_097_19.PDF (accessed 22 August 2019).

³⁰ A Cybulska, K. Pankowski, op. cit. pp.1-2.

³¹ They have been working with PiS since 2011. They were previously the Chancellery of the Prime Minister while Beata Szydło was in office. They founded a company named Solvere which was the author of the "Fair Courts" (PL. "Sprawiedliwe Sądy"). However due to the conflict with the law, the company violated the anti-corruption act which led to the Central Anti-Corruption Bureau (CBA) to investigate). Currently, the company is being liquidated but they returned to work for the Chancellery with the next prime minister - Mateusz Morawiecki. *ŁR, Odeszli z Kancelarii Premiera po konflikcie z Beatą Szydło, założyli firmę PR-ową i odpowiadali za kampanię „Sprawiedliwe sądy”. Teraz wracają do KPRM, żeby naprawić wizerunek rządu*, 15.03.2018, <https://www.newsweek.pl/polska/polityka/anna-plakwicz-i-piotr-matczuk-nowi-doradcy-morawieckiego/31zcn46>, (accessed 22 August 2019).

As a first step, they created a map of districts to which they added a layer of a map of provinces and later on added subsequent layers of political support opinion polls. The combination of focus groups and quantitative research led to an emergence of six main types of the electorate (such as: senior citizens, youth, small and medium-sized towns and agriculture areas inhabitants). During the campaign, the opinion polls were observed on regular basis and by the end of the campaign, the surveys were conducted every day. In order to motivate the electorate a call centre³² was created, the goal of which was to entice the structures in specific constituencies. Volunteers would call the supporters or voters to convince them that "the victory is possible, but we need to get people motivated"³³. The opposition suggests however, that the success of PiS lies in employing foreign political advisories from Great Britain and the United States. The European Coalition was led by Marcin Kierwiński with the support of the Civic Platform: Cezary Tomczyk, Robert Tyszkiewicz, Sławomir Nitras, Mariusz Witczak and Piotr Borys. The campaign team was joined by representatives of the other political parties namely: Anna Maria Żukowska from Democratic Left Alliance, Piotr Zgorzelski from the Polish People's Party and Sławomir Potapowicz from Modern. The Coalition's representatives openly speak about the mistakes made during the campaign: the lack of a catchy slogan and definitive message, the lack of a charismatic leadership as well overusing the overused anti-Law and Justice patterns³⁴ and the lack of frequent and intensive meetings with voters³⁵.

During the campaign there were a couple of moments that could change the result of the vote. Primarily, launching the LGBT freedom campaign, an important film directed by the Sekielski brothers exposing paedophilia cases in the Catholic Church, Gay Pride marches – especially the one in Gdańsk instead of inciting doubt in the PiS voters, they led to an even more decisive shift towards traditional values and a motivated electorate. Suspending the campaign in the Southern regions of Poland due to flooding became one of the cleverest decisions of the PiS campaign team. The European Coalition were not as lucky, at first publicly attacking their opponents for using people's misfortune to their own advantage and then appearing on river embankments using them for self-promotion³⁶.

³² In the United States, call centres are used as an instrument of gaining political support as often as using letters, mails or canvassing.

³³ M. Kolanko, *Komu PiS zawdzięcza zwycięstwo w wyborach do parlamentu Europejskiego?*, „Plus-Minus”, 7.06.2019, <https://www.rp.pl/Plus-Minus/306069919-Komu-PiS-zawdzięcza-zwyciestwo-w-wyborach-do-parlamentu-Europejskiego.html>, (accessed 22 August 2019).

³⁴ It is worth highlighting that from the aforementioned CBOS surveys conclusions, the anti-Law and Justice message is accepted by 17% of the electorate voting for the Civic Platform (in the European Parliament elections).

³⁵ A. Kublik, I. Szpala, *Opozycja przegrała na własne życzenie*, „Gazeta Wyborcza”, 29.05.2019, <http://classic.wyborcza.pl/archiwumGW/9040330/OPOZYCJA-PRZEGRALA-NA-WLASNE-ZYCZENIE-Materiał%20archiwalny>, (accessed 22 August 2019).

³⁶ P. Wroński, *PiS nie musi wygrać jesienią. Rozmowa z prof. Rafałem Matyją*, 31.05.2019, classic.wyborcza.pl/archiwumGW/9040679/PIS-NIE-MUSI-WYGRAC-JESIENIAMateriał%20archiwalny, (accessed 22 August 2019). M. Kolanko, *Komu PiS zawdzięcza zwycięstwo w wyborach do parlamentu Europejskiego?*, „Plus-Minus”, 7.06.2019, <https://www.rp.pl/Plus-Minus/306069919-Komu-PiS-zawdzięcza-zwyciestwo-w-wyborach-do-parlamentu-Europejskiego.html>, (accessed 22 August 2019).

Conclusion

To conclude this analysis of selected elements of the 2019 European Parliament elections, it is worth noting a couple of details. Most of all, the models concerning motivating voters used until now were abandoned. There has been a sharp upsurge in numbers of voters who, until now, did not participate in the Euro elections. It appears that a large part of the success of motivating United Right voters was a change in the collective consciousness regarding the significance of the European Parliament elections³⁷. There was a shift in the way voters were positioned. Most likely, it was dictated by research concluding clearly that the United Right obtained the support of all potential voters on the electoral market. Supposedly, the so-called "iron" electorate of PiS amounts to 28% of voters which is not enough to win the elections. Thus, there was a need to generate new electorate groups. It is important to keep in mind that PiS also gained supporters of a centre viewpoint, however they could always shift their preferences. In case of the European Coalition, there was a lack of a decisive leadership, a cohesive, efficient campaign using the achievements of the political marketing instrumentation.

The political offer of PiS constituted the "voter's dream" for the defined supporter groups. Thanks to their participation, the party achieved their success. Using a socioeconomic division, social inequalities, an impossible amount of qualitative and quantitative research as well as the available means as the then party in power (legislative powers, managing the budget) became an instrument to motivate new voters which in turn led them to victory in the parliamentary elections of 2019. Looking back at the self-government campaign from 2018, it was highly beneficial in terms of insight towards improving the newly created system. The difficulty of the self-government campaign was based on the fact that the average voter is more likely to recognise a person from the government or a prominent MP rather than the candidates from the local structures. This is why in the European elections, the known figures from the Sejm or the European Parliament helped to ensure the success in the European Parliament elections. It needs to be highlighted that the key factors in that success were a direct campaign and the meet-and-greets with the voters. Conventions, numerous events of the party's leadership with the candidates as well as the media relations all contributed to this result. We could observe similar effects of the effort from the Coalition's MEPs: Bartosz Arłukowicz who received many more votes than Joachim Brudziński, or Elżbieta Łukacijewska who ran from the Podkarpacki region constituency. The European Coalition acted based on predictable schemas used in all of the previous campaigns. There was a lack of through effort from the campaign team, there was no original instrumentation to ensure the win. There was no attempt at generating new voters. The overall message of the campaign was vague and incohesive.

It appears that one month before to the elections, it is quite challenging to forecast the results. The instrumentation formed by the PiS campaign team could prove to ensure a spectacular electoral win providing there will not be any unforeseeable circumstances (such as e.g. an inappropriate behaviour during a natural disaster, weakened international relations etc.) which could potentially stop the 'democracy of the polls' development in Poland.

³⁷ It appears that the Public Television played a significant educational role, if not even used its tools for persuasion. Public Television used repetition techniques of specific content in its news broadcasts.

REFERENCES - BIBLIOGRAFIA

- Adamczyk: „walczymy z wykluczeniem”, Sejm przyjął projekt ustawy obniżającej PIT dla wszystkich podatników, <https://www.gov.pl/web/finanse/sejm-przyjal-projekt-ustawy-obnizajacej-pit-dla-wszystkich-podatnikow> (dostęp 22.08.2019).
- Adamik-Szysiak M., *Media elektroniczne w polskich kampaniach wyborczych do Parlamentu Europejskiego*, „Political Preferences”, nr 2/2014, s. 123-136.
- Archiwum spotkań, spotkania.pis.org.pl, (dostęp 22.08.2019).
- Bochen D., „Piątka Kaczyńskiego”. Jakie propozycje znalazły się w obietnicach PiS i kiedy zostaną wprowadzone?, 19.03.2019, <https://www.money.pl/gospodarka/piatka-kaczynskiego-jakie-propozycje-znalazly-sie-w-obietnicach-pis-i-kiedy-zostana-wprowadzone-6360749894059649a.html>, (dostęp 22.08.2019).
- Cybulska A., Głosujący i niegłosujący o swoich wyborach do Parlamentu Europejskiego – analiza powyborcza, BS/114/2004, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2004/K_114_04.PDF, (dostęp 22.08.2019).
- Cybulska A., Pankowski K., *Decyzje w wyborach do Parlamentu Europejskiego. Przyczyny absencji wyborczej*, Nr 94/2019, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_094_19.PDF, (dostęp 22.08.2019).
- Cybulska A., *Wybory do Parlamentu Europejskiego w powyborczych deklaracjach Polaków*, NR 96/2014, s.13-14, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_096_14.PDF, (dostęp 22.08.2019).
- Grzelak P., *Głosowanie ekonomiczne w Polsce*, [w:] System partyjny i zachowania wyborcze. Dekada polskich doświadczeń, red. R. Markowski, Wyd. Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2002, s. 236.
- Hogan K., *Psychologia perswazji. Strategie i techniki wywierania wpływu na ludzi*, Wyd. Jacek Santorski & CO, Warszawa 2001, ss. 38-39.
- <http://pis.org.pl/aktualnosci/polskajestjedna-harmonogram-spotkan-pis>, (dostęp 22.08.2019).
- Kolanko M., „Polska sercem Europy”: Marzenia PiS na 2019 rok, „Rzeczpospolita”, 16.12.2018, <https://www.rp.pl/Prawo-i-Sprawiedliwosc/181219435-Polska-sercem-Europy-Marzenia-PiS-na-2019-rok.html>, (dostęp 22.08.2019).
- Kolanko M., *Komu PiS zawdzięcza zwycięstwo w wyborach do parlamentu Europejskiego?*, „Plus-Minus”, 7.06.2019, <https://www.rp.pl/Plus-Minus/306069919-Komu-PiS-zawdziecza-zwyciestwo-w-wyborach-do-parlamentu-Europejskiego.html>, (dostęp 22.08.2019).
- Kublik A., I. Szpala, *Opozycja przegrała na własne życzenie*, „Gazeta Wyborcza”, 29.05.2019 <http://classic.wyborcza.pl/archiwumGW/9040330/OPOZYCJA-PRZEGRALA-NA-WLASNE-ZYCZENIE> Materiał archiwalny, (dostęp 22.08.2019).
- ŁR, *Odeszli z Kancelarii Premiera po konflikcie z Beatą Szydło, założyli firmę PR-ową i odpowiadali za kampanię „Sprawiedliwe sądy”. Teraz wracają do KPRM, żeby naprawić wizerunek rządu*, „Newsweek”, 15.03.2018, <https://www.newsweek.pl/polska/polityka/anna-plakwicz-i-piotr-maczuk-nowi-doradcy-morawieckiego/3lzc46>, (dostęp 22.08.2019).
- Marketing polityczny teoria i praktyka*, red. I. Hofman, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2011.
- Muszyński J., *Marketing polityczny*, Wyd. Wyższej Szkoły Zarządzania i Marketingu, Warszawa 1999.
- Muszyński J., *Teoria marketingu politycznego*, Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2004.
- Orlikowski P., *PKS-y wracają, wchodzi w życie ustawa*, <https://www.money.pl/gospodarka/pks-y-wracaja-wchodzi-w-zycie-ustawa-adamczyk-walczymy-z-wykluczeniem-6403874152986753a.html>, (dostęp 22.08.2019).

- Osiecki G., *Politolog: PiS otworzyło nowe wrota populizmu: Dawanie wyborcom gotówki [WYWIAD]*, „Gazeta Prawna”, 27.05.2019, <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1414352,antoni-dudek-o-populizmie-i-wyborach-europarlamentarnych.html>, (dostęp 22.08.2019).
- Pankowski K., *Motywy głosowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego*, Nr 97/2019, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_097_19.PDF, (dostęp 22.08.2019).
- Parlament Europejski*, 2009, <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/dd82e054-dc30-49ee-b374-bf5bcd694cd0/language-pl>, (dostęp 22.08.2019).
- Parlament Europejski*, 2010, <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/0498b17a-8dcf-4284-872f-f4c2e15c293e/language-pl>, (dostęp 22.08.2019).
- Piątka Kaczyńskiego w realizacji*, <https://www.tvp.info/41623418/piatka-kaczynskiego-juz-w-realizacji>, (dostęp 22.08.2019).
- Program wyborczy Koalicji Europejskiej*, <https://wiadomosci.radiozet.pl/Eurowybory-2019/Wiadomosci/Program-wyborczy-KE-2019-wybory-do-Parlamentu-Europejskiego-PROGRAM-POLITYCZNY-KOALICJI-EUROPEJSKIEJ>, (dostęp 22.08.2019).
- Roguska B., *Wybory do europarlamentu w powyborczych deklaracjach Polaków*, BS/110/2009, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2009/K_110_09.PDF, (dostęp 22.08.2019).
- Rulka M., *Regulacja wyborów do Parlamentu Europejskiego w prawie Unii Europejskiej*, „Studia Wyborcze”, nr 16/2013.
- Wiszniewski R., *Marketing wyborczy*, PWN, Warszawa - Wrocław 2000.
- Wroński P., *PiS nie musi wygrać jesienią. Rozmowa z prof. Rafałem Matyją*, 31.05.2019, classic.wyborcza.pl/archiwumGW/9040679/PIS-NIE-MUSI-WYGRAC-JESIENIAMateriał archiwalny, (dostęp 22.08.2019).
- Zaremba P., *Parlament Europejski a sprawa polska. Kilka uwag po ostatnich wyborach*, „Horyzonty Polityki”, nr 11/2014, s. 165-166.
- Żukowski A., *Systemy wyborcze*, Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Olsztyn 1997.

WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XVI (2019), Nr 4
s. 47-62
doi: 10.36121/rszwed.16.2019.4.047

Robert Szwed
(The John Paul II Catholic University of Lublin)
ORCID 0000-0002-2700-0292

Political representations of Europe. Analysis of electoral conventions before European Parliament Elections, 2019

Annotation: The subject of the article is the analysis of speeches of politicians representing three main political parties/ election committees, on electoral conventions. The theoretical background for analysis is the theory of social representations which explains how elusive objects and concepts (such as Europe and European-ness) can become the object of imagination and everyday voter discussions. Three images (ideal types) of Europe / European Union have been distinguished that may have appeared during political speeches: 1) model of cooperation of nation-states, 2) model of Europe integrating on the basis of common heritage and values, 3) model of post-national Europe building identity on «new» objects of identification. Elements of all models were present during the election conventions of Law and Justice, the European Coalition and the Spring of Robert Biedroń.

Keywords: Political representations of Europe, European Union, electoral conventions, European Parliament Elections

Polityczne reprezentacje Europy. Analiza konwencji wyborczych przed wyborami do Parlamentu Europejskiego w 2019 roku

Streszczenie: Przedmiotem artykułu jest analiza wystąpień polityków trzech głównych polskich partii politycznych/komitetów wyborczych, podczas organizowanych przez nie konwencji wyborczych do Parlamentu Europejskiego. Teoretycznym zapleczem dla analizy jest teoria społecznych reprezentacji, która wyjaśnia sposób w jaki nieuchwytnie obiekty i koncepcje (takie jak Europa i europejskość) mogą się stać przedmiotem wyobrażeń i codziennych dyskusji wyborców. Wyróżniono trzy obrazy (typy idealne) Europy/Unii Europejskiej, które mogły pojawić się podczas politycznych wystąpień: 1) model współpracy państw narodowych, 2) model Europy integrującej się na bazie wspólnego dziedzictwa i wartości, 3) model postnarodowej Europy budującej tożsamość na „nowych” przedmiotach identyfikacji. Elementy wszystkich modeli były obecne podczas konwencji wyborczych Prawa i Sprawiedliwości, Koalicji Europejskiej i Wiosny Roberta Biedronia.

Słowa kluczowe: Polityczne reprezentacje Europy, Unia Europejska, konwencje wyborcze, eurowybory.

Политические представления Европы. Анализ избирательных конвенций перед выборами в Европейский парламент в 2019 году

Аннотация: Предметом статьи является анализ выступлений политиков трех основных польских политических партий / избирательных комиссий во время их избирательных конвенций в Европарламенте. Теоретической основой для анализа является теория социальных репрезентаций, которая объясняет, как неуловимые объекты и концепции (такие как Европа и Европейскость) могут стать объектом воображения и повседневного обсуждения избирателей. Были выделены три образа (идеальных типа) Европы / Европейского Союза, которые могли появиться во время политических речей: 1) модель сотрудничества между национальными государствами, 2) модель интеграции Европы на основе общего наследования и ценностей, 3) модель постнациональной Европы, формирующей идентичность на основе «новых» объектов идентификации. Элементы всех моделей присутствовали во время избирательных конвенций «Права и справедливости», «Европейской коалиции» и «Весны Роберта Бидрона».

Ключевые слова: Политические представительства Европы, Евросоюза, избирательные конвенции, евро Выборы.

1. Introduction

Modern election campaigns are a common routine in democratic systems. They are essentially a period of time in which candidates seeking mandate attempt to encourage citizens and interest them in the subject of politics. Apart from being the obvious tools of persuasion, campaigns are largely meant to convey messages such as a preferred political stance, values and the ways of assimilating them, most likely in a form of a less or more comprehensive manifesto. From a public opinion perspective, this allows for choosing a vision of the future state, society and resources distribution by indicating which candidate, party or committee seems to match our beliefs the most accurately and at the same time is most likely to fulfil those expectations. On the other hand, from a systemic perspective, a successful campaign will allow for obtaining the mandate to those who will govern and who will concurrently be entitled to implement their policies on behalf of the citizens.

Even though it is appropriate to indicate the dramatisation and the ritual character of the campaigns, along with the campaign conventions, they uphold the public assumption that a dialogue, meet-and-greet events with politicians and complex public party programmes are the right, justified and legitimate way of gathering support leading to a realisation of those promises and programmes. It is assumed that in order to deem elections open and honest, the electorate should be presented with a programme allowing for an adequate understanding of candidates, parties and relating manifestos¹. This is why the analyses of all messages conveyed by parties to voters during the political conventions remain inadvertently one of the most crucial tasks for researchers².

¹ G. B. Powell, *Elections as Instruments of Democracy: Majoritarian and Proportional Visions*, Yale University Press 2000.

² The afore-mentioned assumptions are valid if we consider the model of the public holding parties electorally accountable. A representative item is a book by A. Ranney *The Doctrine of Responsible Party*

Within this attempt, it is fairly interesting to ponder whether the programmes of the Polish parties which participated in the European Parliament elections in 2019 present a somewhat unified prospect of Europe – its representation, coherence and if the ‘European’ is not just the fancy name while in fact, the campaign should be considered national as the main themes for discussions were concerning local issues rather than the European ones.

2. The role of the programme in the party conventions

What we could say about party programmes in general is that they could be remarkably educational, however, only to those who read them. They are exceptionally underestimated as a source of information not only by experts, analysts and parties themselves but even more so by the voters whose motivation derives usually either from “religion” (trust and faith in the party) or a selection where they focus on one or more key aspects of the programmes highlighted by the media³.

A presentation of medialised and very heavily trimmed versions of party programmes during election conventions became a rule, especially for the main political formations. Despite the fact that not all parties organise such conventions, all of them attempt to present their vision of the state, policies and the desired community of citizens. Regardless whether they are a speech or in a written form, programmes, being a pragmatic political offer, constitute a contract between the parties and the voters – they lawfully bind a parliament member or a senator to implement them.

The programmes combine four types of information 1) foreign policies, relations with external contractors including military efforts towards building international alliances, essentially concerning more or less amicable relations with other countries, 2) related to domestic policies (changes, reforms, continuations) in various domains such as: public health, legal system, education, public safety, country’s defences or funding, 3) related to a political stance on key policies such as being ‘for’ or ‘against’ gender equality, a specific family model, minimal wage, abortion or green energy which leads the parties to positioning themselves on a rhetorical axis – left or right, liberalism vs. conservatism which in turn allows for recreating the ideology behind it, 4) they also indicate the priorities of the party in terms of policies to be implemented and the topics they embark on which is reflected not only by the fact that they are present in the party’s programme⁴, but also the level of detail given to some of those issues highlighted by it. It is of high importance given that it

Government: Its Origins and Present State (Urbana: The University of Illinois Press, 1954). Later on, many more academics undertook this course of study, including: V. O. Key, (*The Responsible Electorate: Rationality in Presidential Voting, 1936-1960*, New York: Vintage Books 1966), D. R. Mayhew (*Congress: The Electoral Connection*, New Haven: Yale University Press 1974; *Divided We Govern*, New Haven: Yale University Press 1991), L. N. Cutler („Some Reflections About Divided Government”, *Presidential Studies Quarterly*, 17(3) 1988) or M. P. Fiorina (*Retrospective Voting in American National Elections*, New Haven: Yale University Press 1981; *Divided Government*, Boston: Allyn and Bacon 1996).

³ This phenomenon is indicated by regular reports from surveys done by Center of Public Opinion Research (CBOS Poland) such as K. Pankowski, *Motywy głosowania w wyborach dla Parlamentu Europejskiego*, 97/2019; A. Cybulska, K. Pankowski, *Motywy głosowania na partie polityczne*, 63/2018, K. Pankowski, *Motywy głosowania na poszczególne partie i komitety wyborcze*, 179/2015.

⁴ It is worth to mention that political parties are largely attempting, with almost encyclopaedic diligence, to make references to nearly all of those subject areas.

remains in close relation to the actual budget and funding in the following years⁵.

Such types of information happen to serve yet another function: they integrate party members and their supporters, create an organisational identity and become a starting point for a discussion over possible coalitions as well as constitute an *ex ante* credibility assessment of the party, attract media attention and encourage voters.

Stage presence and the medial nature of electoral conventions are an opportunity to advertise and highlight some of the points or a chance for sharing a direct reaction to current events which make the parties stand out and attract public interest. Providing the bulky electoral programmes are incredibly tedious even for those who deal with those sorts of documents on daily basis, party conventions are aimed to present clear objectives in a concise and comprehensible way which will allow for its prompt assessment by journalists, experts – and then eventually voters⁶. This cycle is perfectly aligned to the process of engaging supporters and voters while implementing the democratic system “in action”.

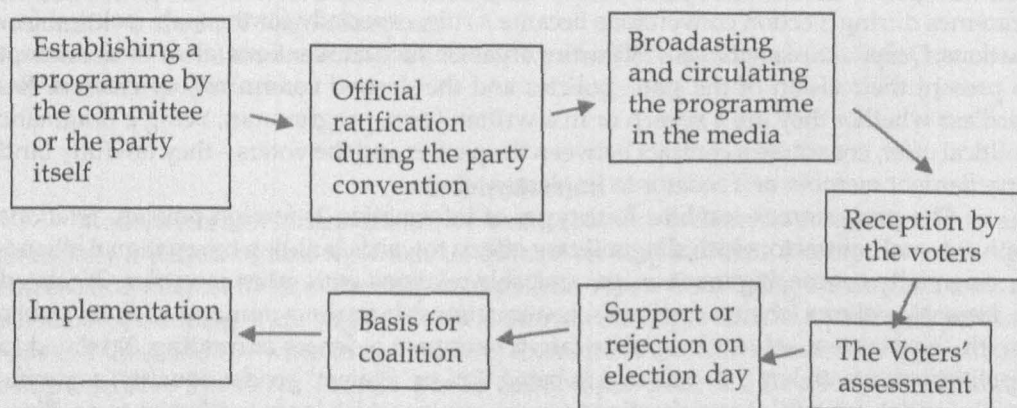

fig. 1. The lifecycle of electoral programmes as per: M. Dolezal in “The Life Cycle of Party Manifestos: The Austrian Case”, *West European Politics* 35.4 2012, pp. 869–895; N. Merz, *The Manifesto-Media Link: How Mass Media Mediate Manifesto Messages*, Humboldt-Universität zu Berlin, Berlin 2017, <http://dx.doi.org/10.18452/18863>.

⁵ Such correlations we could observe not only in Poland after the 2015 elections but also e.g. in Great Britain (R. I. Hofferbert, I. Budge, „The Party Mandate and the Westminster Model: Election Programmes and Government Spending in Britain, 1948–85, *British Journal of Political Science* 22/2 1992, pp. 151–182), in Italy (F. Russo, L. Verzichelli, “Government Ideology and Party Priorities: The Determinants of Public Spending Changes in Italy”, *Italian Political Science Review / Rivista Italiana di Scienza Politica* 46/3 2016, pp. 1–22) other European countries (A. Horn, C. Jensen, “When and Why Politicians Do Not Keep Their Welfare Promises”, *European Journal of Political Research* 56/2 2016, pp. 381–400).

⁶ See e.g. I. Budge, M.D. McDonald, „Choices Parties Define. Policy Alternatives in Representative Elections, 17 Countries 1945–1998”, *Party Politics* 12/4 2006, pp. 451–466; Ciż, „Conceptualising and Measuring ‘Centrism’ Correctly on the Left–Right Scale (RILE) – without Systematic Bias. A General Response by MARPOR”, *Electoral Studies* 31/3 2012, pp. 609–612; A. Volkens, H.D. Klingemann, “Parties, Ideologies, and Issues. Stability and Change in Fifteen European Party Systems. 1945–1998”, *Political Parties in the New Europe*, K.R. Luther, F. Muller-Rommel, Oxford: Oxford University Press 2002.

In this lifecycle, the formal acceptance of the programme during the party convention remains one of the key stages after which it is distributed by the media to be received and assessed by the voters.

The programme is supposed to constitute an agenda for debate, it presents issues which are supposed to help establish superiority of the party over its competitors while at the same time it paints a picture of the most pressing issues along with their definition which, if affirmed by the voters, it could be a deciding factor for the win of the party which has proven proficient in the art of programme-creation. It is easily noticeable that ultimately, we are not examining here the hundred-pages-long-programmes but references and elaborations on problems which take the form of easily-absorbed heuristics, indicators and assessments schemas of various phenomena.

3. Social representations of Europe

What kind of effect could politicians possibly want to evoke by presenting the programme objectives during party conventions? Apart from the ultimate goal which is the support of their voters by casting the right ballot, the party is also expected to build a socially acceptable, convincing vision of the world and key issues – a vision in which the party finds the answers to the most pressing questions and has access to a credible instrumentation thanks to which the major part of the problems could be resolved. The more people share these partisan representations of problems (which are to become problems of the society), the more the chance that the party itself and its programme will be successful.

Presenting electoral programmes is not only about a profound analysis, such as the formal legal conditions for implementing a European directive regarding “posted workers abroad”, understanding the protective state or even whether “it would concern the exact number of days of work for each individual posted worker and not the period of time counted starting from the day when the first worker arrives at the workplace until the departure of the last worker, including the breaks as suggested by the European Commission and Parliament”⁷. Ultimately, it is about creating a narration in which the European Union introduces a law which discriminates against Polish workers. In all messages of such kind, it is about the extreme simplification since it is meant to become a part of the common language, daily conversations between the Polish people. It is intended to justify the attitude towards the European Union and, by doing so, shape the behaviour of the voters. On the other hand, an average person does not need such knowledge on a daily basis and so what those people use, are a common-sense adaptations or social representations which, even if they are deeply simplified or utterly false, help to make the choice or at least do not work against it. Such an ability to construe social representations – “cognitive systems with a logic and language of their own” is considered a key ability needed for human communication and knowledge integration as per Serge Moscovici⁸.

⁷ <https://serwisy.gazetaprawna.pl/transport/artykuly/1116816,ue-dyrektywa-o-pracownikach-delegowanych-przyjeta.html> via @gazetaprawnapl [September 10th, 2019].

⁸ Ethnomethodologists mention a different kind of “common” procedures or interpretation rules thanks to which humans can communicate to each other and interpret reality. See M. Czyżewski, *Socjolog i życie potoczne. Studium z etnometodologii i współczesnej socjologii interakcji*. Łódź: Uniwersytet Łódzki 1984.

Social representations "do not represent simply 'opinions about', 'images of' or 'attitudes towards' but 'theories' or 'branches of knowledge' in their own right, for the discovery and organisation of reality (...) they are systems of system of values, ideas and practices with a twofold function; first, to establish an order which will enable individuals to orient themselves in their material and social world and to master it; and secondly to enable communication to take place among the members of a community by providing them with a code for social exchange and a code for naming and classifying unambiguously the various aspects of their world and their individual and group history."⁹

Due to this, representations take form of *sui generis* cognitive systems as tools needed to understand and communicate phenomena, ideas and matters. In the context of elections, an especially important role is played by coherent and "ready-to-use" programmes – a collection of images, terms, categories and ideas transferred from the political logic to the common thinking.

An average voter is usually faced with many contrasting representations of the same phenomena. For some of them, law and order involve ideas such as equality, freedoms of conscience, religion as well as opinion, and are inherently expressed through actions by the authorities based on and within the boundaries of law. For others, however, the will of the nation conveyed through the medium of election results is somehow superior to constitution, and so the authorities elected need not to comply to constitution. The sense and meaning of the same definitions are the environment and social differentiations which are especially visible through political rivalry. Parties during the time of the campaign create an utterly opposite maps symbolically and ideologically which are supposed to guide their supporters through reality¹⁰. Nevertheless, even the most fervent supporters of a party know disparate interpretations and definitions of phenomena due to the existence of a medialised public sphere which could be best described as diverse, mobile, open while it also involves a more and more extensive flow

⁹ S. Moscovici, "Foreword", [in:] *Health and Illness: A Social-Psychological Analysis*, C. Herzlich (Ed.), London/New York: Academic Press 1973, p. xiii. Even though the cited fragments give an impression of being a definition of social representation, they really are not. Moscovici intentionally avoided to clearly define them. In his work, a few other terms could be observed which are intended to clarify this concept. For example, in his early, 1963's article, we could read that social representation is an elaboration "of a social object by the community for the purpose of behaving and communicating" ("Attitudes and Opinions", *Annual Review of Psychology* 14, p. 251), and in 1981 Moscovici claimed that "By social representations, we mean a set of concepts, statements and explanations originating in daily life in the course of inter-individual communications." ("On social representations", [in:] *Social Cognition: Perspectives on everyday understanding*, J. P. Forgas (Ed.), London: Academic Press, p. 181). However, in his book from 2001 we can read that "social representations appear as a "network" of ideas, metaphors and images, more or less loosely tied together, and therefore more mobile and fluid than theories." (S. Moscovici, *Social Representations. Explorations in Social Psychology*. New York: New York University Press 2001, p. 153). All efforts made to define the representation are undertaken by his students, continuators and colleagues. Denise Jodelet, for example, considers social representations to be an effect of social practices; they are images of meanings which allow humans to interpret the world around, categorisation of reality, theories, outlook on the world which in turn help to establish the knowledge about it, see *Madness and Social Representations. Living with the Mad in One French Society*, as translated by T. Pownall. Berkeley: University of California Press 1991, pp. 6-22.

¹⁰ S. Fish, *Interpretacja, retoryka, polityka. Eseje wybrane*, as translated by K. Abriszewski, A. Derrawłochowicz et al. Kraków: Universitas 2002.

of information. The saturation of media communications in the public sphere, easier options for movement and establishing contacts lead to different segments of voters move from one dimension and reality to another, and by doing so, they are confronted with different convictions, meanings as well, reality representations¹¹.

With how many different visions of a united Europe and meanings of the word 'European' were citizens faced in the latest European Parliament elections?¹² The analysis of EU documents shows three such representations.

Firstly, a vision of a European Union as an international organisation "uniting" national states, the aim of which is "to promote peace, its values and the well-being of its peoples" and creates "an area of freedom, security and justice without internal frontiers, in which the free movement of persons is ensured in conjunction with appropriate measures with respect to external border controls, asylum, immigration and the prevention and combating of crime", as well as "It shall combat social exclusion and discrimination, and shall promote social justice and protection, equality between women and men, solidarity between generations and protection of the rights of the child. It shall promote economic, social and territorial cohesion, and solidarity among Member States." (Article 3, The Treaty of Lisbon signed on December 13th, 2007).

In this context, the 'principle of effective nationality' organises the logic of discussion regarding the European Union – an institution which, in a limited way, could 'interfere' in the functioning of the member states as by the principles of subsidiarity and proportionality which respect their equality under the Treaties, while also "The Union shall respect the equality of Member States before the Treaties as well as their national identities, inherent in their fundamental structures, political and constitutional, inclusive of regional and local self-government. It shall respect their essential State functions, including ensuring the territorial integrity of the State, maintaining law and order and safeguarding national security. In particular, national security remains the sole responsibility of each Member State. (Article 4, the Treaty of Lisbon signed on December 13th, 2007, in Lisbon).

The state and the nation together remain a key subject with its language, culture, traditions as well as identity and solidarity. A united Europe is an interesting cooperative for as long as it is considered beneficial. In that way, it is closer to the Charles de Gaulle's concept of "Europe of nations". When this project's nature becomes somewhat adverse, then the functioning of a united Europe appears questionable and their members could consider national states as the only mainstay of freedom and source of law. This particular perspective, in a situation of gaining power by populist or nationalist movements, could easily lead to an EU disintegration or an open, rather than concealed, conflict between different countries. The European Union as a hegemonic institution, in reality led by Germany and France – will need to dissolve.

¹¹ See more about social representation theories in R. Szwed, *Spoleczne reprezentacje opinii publicznej*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2012.

¹² From the perspective of political sciences, three visions of Europe were suggested after I.P. Karolewski and T. Mehlhausen ("Między polityką kreowania a asertywnością. Polskie debaty o Europie na przykładzie europejskiego traktatu konstytucyjnego i wojny na Ukrainie", *Przegląd Politologiczny* 2/2017, pp. 55-78). From the perspective of sociology, see e.g. R. Szwed, "Tożsamość europejska czy narodowa? Transformacja tożsamości zbiorowych w Unii Europejskiej", pp. 310-344, [in:] E. Hałas (Ed.), *Konstrukowanie jaźni i społeczeństwa. Europejskie warianty interakcjonizmu symbolicznego*, Warszawa: Scholar 2005.

A second conception for a united Europe underlines the community of countries as in the phrase "uniqueness in diversity" deriving from a fundamental "European heritage" based on philosophical and legal achievements as well as the culture and shared, universal values.

"The Union is founded on the values of respect for human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law and respect for human rights, including the rights of persons belonging to minorities. These values are common to the Member States in a society in which pluralism, non-discrimination, tolerance, justice, solidarity and equality between women and men prevail." (Article 2, The Treaty of Lisbon signed on December 13th, 2007).

Providing the first idea of EU focuses on its function and responsibilities, the other underlines the values, namely the bond within the community outside their legal regulations. Its sources date back to genesis of the European integration project where at the beginning the states were the most important, however with time, as "intended" by Jean Monnet, they will be efficiently replaced by a united organisation. This vision is much closer to the Churchill's "United States of Europe" according to which the close cooperation will lead to forging a new collective identity based on a socio-economic cooperation and solidarity. The ultimate effect of this process could be even a federation of European states.

This image of Europe in the Treaty of Lisbon are softened by the statement that even though the EU "shall ensure that Europe's cultural heritage is safeguarded and enhanced" but having in mind the respect of its cultural and linguistic diversity, it will conduct activities "only" to support, coordinate and supplement the member states in that domain. (Article 3)¹³

A third, post-national idea for Europe underlines an "everyday" functioning of its societies connected by law, environment and ways of life which take a form of a free flow of goods and persons with European institutions and one currency in common as well as the free market etc. The basis for this community and its "generator" is a more or less institutionalised public and legal order (materialised through e.g. specific regulations, directives, treaties and constitutions). This perspective does not assume the basis of traditions, culture or other normative notions but instead it has more of a descriptive nature.

It would be quite difficult to miss the efforts leading up to expanding this "pragmatic" idea which in turn is supposed to lead to new factors allowing for a collective identification. Apart from the well-known elements constituting symbols of a unified Europe such as the EU flag, the anthem "Ode to joy", a common currency – "Euro", a holiday celebrated on 9th of May as well as a euro-lottery called "Euro Jackpot", a programme for student exchange (e.g. Socrates), partner cities within the EU, a European Academy for Arts, Sciences and Humanities, or such as post stamps with EU emblems and universally standardised documents (passports, ID, driving license), signs (regis-

¹³ The EU evolution could be observed in the process of creating a community which overstepped "particular" or "national" limitations. Even before signing the Treaty of Lisbon, there was a notion of reinforcing European identity in the collective consciousness of Europeans, even despite the diversity of nationalities and cultures. However, after 2007, the EU abstained from this idea limiting its scope to activities contributing to "to the flowering of the cultures of the Member States, while respecting their national and regional diversity" (art.167).

tration plates, road signs, specimen documents) as well as institutions and organisations such as the European Tribunal of Justice, the Central Bank and even the popular *Champions League*. While making a reference to the concept of social representations, we speak here of an "objectification" of the idea of Europe – attempting to make it not only an imaginary reality but also a genuine, practical subject of a collective identity. Objectification¹⁴ is a mechanism in which an abstract, unattainable, elusive objects, concepts or features of matters (such as Europe, Europeanism or the European Union itself) alter their character. They become 'full of reality' through becoming specific and genuine pieces of reality¹⁵. As a result, everything which is not known not only becomes known but also, as stated by Michael Billig, becomes "material" and "discernible"¹⁶.

Each of the listed ideas for a unified Europe – an international organisation forming a union of national states, a community based on a European cultural heritage or a post-national structure constituting a new kind of identity could have appeared in electoral programmes presented during party conventions running in the European Parliament elections. Were they present? And if so, were they coherent? What is Europe supposed to be in a politician's discourse AD 2019?

4. Europe according to politicians

In order to reconstruct social representations of a unified Europe emerging from the pre-election conventions, several means were chosen such as television broadcasts, internet sites of the parties and committees as well as publishing minutes of the convention's proceedings on social media.

Parties' and committees' conventions analysed in this study are the ones which managed to surpass the electoral threshold and are the following: 12 conventions of Law and Justice Party (PL: Prawo i Sprawiedliwość, PiS), 9 conventions of the European Coalition (PL: Koalicja Europejska, KE) and 4 conventions of the political party Spring led by Robert Biedroń which all took place between February and May, 2019.

Research, the aim of which was to create a corpus of public speeches during all these conventions was a very challenging task: as it turns out only PiS diligently and in an organised way recorded and published on their website the proceedings of their conventions. All other parties only published highlights, summaries or commentaries. In order to make proper analysis, recordings of conventions with a supplement of publications by supporters or average observers were indispensable.

In the very beginning, we find that if very involved and yet undecided voters searched for a first-hand information of such kind, in case of the European Coalition and Spring, they would be forced to rely on media relations which in fact, could not be controlled by those parties. However, on social media profiles managed by all parties

¹⁴ Objectification also appears in the concept of institutionalisations of social reality by Peter L. Berger and Thomas Luckman. They make a reference to Hegel's *Vergegenständlichung*, translated as "subjectification" which renders Moscovici's intentions. See P. L. Berger, T. Luckmann *Spoleczne tworzenie rzeczywistości*, as translated by J. Niżnik, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy 1983, p. 113.

¹⁵ S. Moscovici, *On Social Representations...*, pp. 198-203; S. Moscovici, *The Phenomenon of Social Representations...*, pp. 37-43.

¹⁶ M. Billig, "Studying Thinking Society: Social Representations, Rhetoric, and Attitudes", [in:] *Empirical Approaches to Social Representations*, G. M. Breakwell, D. V. Canter (Eds.), Oxford: Oxford University Press 1993, pp. 50-51.

respectively, what we could observe were tweets, Facebook discussions or YouTube films – more or less sensational, sometimes outrageous, showing contempt for the rivals, essentially evoking rage or joy. Despite the social media buzz, a medial brouhaha or harsh comments being necessary to attract attention which is so much needed during the campaign, they cannot possibly constitute a coherent strategy of the party. This is why the electoral programmes and the party conventions used in order to broadcast them are so vital.

4. 1. Europe according to Law and Justice (PiS)

The party's slogan during the 2019's European Parliament elections was "Poland, the heart of Europe" and during the party conventions it was highlighted many a time by the party's leader Jarosław Kaczyński and other participants. From the perspective of this analysis, the slogan itself, it is a somewhat basic idea of Europe, even though it only refers to the subject of Poland.

Indeed, during the PiS convention speeches, a coherent and clear description of a basis for a unified Europe emerges as well as the outline of its current state and vision for the future. It is conveyed through 12 programme objectives 1) Europe of values, 2) Europe of families, 3) the support for European agriculture areas, 4) the EU budget to be favourable to Poland, 5) European common market, 6) Safe European borders, 7) Europe independent energetically, 8) identical quality of products within Europe, 9) Europe of equal chances, 10) fair climate policies in Europe, 11) Sustainable growth – a fundament for a strong EU and finally 12) stop to illegal immigration.

How does PiS see relations between the EU and Poland? It is based on partnership, cooperation and mutual respect as per the article 4 of the Treaty of Lisbon, however the speeches by the party's leader – Jarosław Kaczyński (JK) are dominated by an adverse discourse towards the EU, and the EU itself being a source of many dangers:

"We want Europe, in which Poland will not be taking anyone's orders, Poland will be independent, it will not be anyone's client. It will be free to look after its own interests [...] We don't need an ideological Europe, by this I mean the Europe which will dictate how we are supposed to raise our children. The parents are responsible for that; we don't want to sexualise children from the kindergarten age, we don't want all these inconceivable ideas, we don't want these ladies who say that pornography is good for primary school pupils [...] We don't want this kind of Europe and we will work our hardest for it to be different. We don't want 'Euro' in Poland. This experiment proved useful to a couple of countries [...] in Poland it would be a disaster [...] [We don't Europe – RS] with uncontrolled immigration, under sharia law. We want a Europe of freedom in all areas, on the Internet as well, not any of this ACTA 2 nonsense [...] Freedom itself is not only at risk on the Internet. Not only at risk, but in fact banned in many European countries. It even sometimes involves criminal law, and even if it doesn't, we are still dealing with a radical limitation of freedom in higher education facilities and also other areas. This will not stand in Poland. If some countries want that – fine – but it cannot be imposed." (Cracow May 19th, 2019)

Being an EU member must mean being able to be 'the man of the house' in its own country and it cannot be in contradiction with sovereignty considered as a possibility of conducting internal policies regarding e.g. a family model, upbringing, morality as well

as the currency, internal affairs and immigration. Political correctness, imposing liberal social norms and permissiveness lead to a possible EU disintegration and, what is more, constitute a conflict with the idea which was at the roots of the integrating process. This idea is naturally a Europe of common values: "[...] we want it to be Europe representing values on which it was founded, and it was founded mainly on Christianity, Roman law and Greek philosophy. What we could say we have today is a 'march-off' [from these values in Europe - RS]. We don't want this march-off. We want Europe based on these values" (JK, Cracow May 19th, 2019). Values seemed to be a regular theme appearing continuously throughout the PiS campaign¹⁷. Almost always referenced by Jarosław Kaczyński and Mateusz Morawiecki. However even for instance Marek Suski during a Radom convention highlighted the christian roots of Europe by making a note of the 12 stars on the EU flag are a reference to Christianity¹⁸.

"Europe was founded on values [Christian values - RS], and not only on free movement of capital and persons. Europe needs to be built and reformed not only to defend our economic interests but eventually all principles based on which EU founded, to remind everyone of them. Because without them the EU will fall and will be nothing more than a patchwork of loosely connected living people or it will be a powerhouse. But it could only be a powerhouse having a strong ideological backbone and assuming a mutual respect. And only then, if based on those values, there could be a European solidarity where we could compete against the rest of the world and advance, just like the rest of the world - hand in hand, together, as partners" (Radom, May 23rd, 2019).

What 'Europe' means for PiS is a "European standard of living for Poles" (Jarosław Kaczyński), and also "European level of income and affluence" (Mateusz Morawiecki March 18th, 2019). Income equality of Polish families comparing to Western Europe, such a pragmatic element of the programme, constituted a leitmotiv during the time of the PiS campaign. Government activities toward evening out the development stage comparing to other EU member states appears to justify proposals to support the society by more "pluses" and "fives". This is exactly the reason for objecting to the "two-speed Europe" and the claim that "Poland's affiliation with the EU is actually a responsibility of the Polish patriotism" (JK, Poznań April 27th, 2019). Both Mateusz Morawiecki and Jarosław Kaczyński are conveying a clear message of why Poland is an EU member: "Being an EU member is our choice and there is no alternative. We are part of the Union. But why? Not because we have to, but to carry out this programme [Kaczynski's five major proposals - RS], to ensure that at the heart of Europe we have a European standard of living and we will put our best efforts towards that goal" (MM, Radom March 19th, 2019). As highlighted by JK, both NATO and EU memberships allow Poland to look after Polish interests, increases its level of security, status and position.

¹⁷ It is most of all equality (within EU members such as the case of German washing powders and equality for all citizens), freedom (from poverty and scarcity) and tolerance (meaning acceptance rather than affirmation of individuality).

¹⁸ The Economist's author makes a reference regarding the fact that the flag designer - Arsène Heitz, allegedly told the "Lourdes" magazine that what served as an inspiration to the project was a piece from the Saint John's Book of Revelation, in which the Holy Mother is presented as "a woman clothed with the sun...and a crown of twelve stars on her head (Real Politics, at last? October 24th, 2004 [September 10th, 2019]).

4. 2. Europe according to European Coalition (KE)¹⁹

If we assume that the election slogan indicates the main theme of the political campaign, then the KE "The future of Poland – the great choice" focuses rather on domestic topics with Europe and the EU serving a role of a mere background.

This is what the analysed material suggests. To say that "the goal of the European Coalition is to permanently establish a nationalist but at the same time individual fate of Polish men and women in the West. To ensure the same conditions: privileges and responsibilities, equal standard of living, possibilities for development and security – as available to other European citizens until now" which means that the starting point for discussion and the goal towards which the Coalition would work is establishing Poland and Poles themselves in the local context, to outline the activities by the KE politicians which are aiming at reaffirming them in the European Union.

Focusing on domestic affairs is confirmed also by the programme of the KE which included 10 objectives: 1) Poland among EU leaders, 2) EU on evening out the standard of living for all Europeans, 3) European funds for citizens and self-governments, 4) the EU of clean air and cheap energy, 5) the EU of healthier and longer living, 6) the EU of better foods and equal chances for agriculture, 7) the EU of values, 8) the Union of shared security, 9) European Union for the young, 10) coherent transport and communications policies in the Union.

While the Law and Justice conventions had a repeatable format and their structure was based on speeches by Jarosław Kaczyński, Mateusz Morawiecki and local leaders, the European Coalition conventions were more challenging from the organisation perspective since each and every one of them "had" to include speeches by all leaders of parties constituting the coalition (Grzegorz Schetyna, Władysław Kosiniak-Kamysz, Włodzimierz Czarzasty, Katarzyna Lubnauer i Marek Kossakowski, Małgorzata Tracz) or their delegates. During PiS conventions, the messages of the chairman and the prime minister were aligned and complimenting each other while the KE conventions the themes of the speeches referenced completely different areas. Speakers would embark upon different topics and their message would show conflicting ideas even within the Coalition itself. The only analogy of all those speeches were in fact the criticism of the current government. However, the cacophony created by the leaders of the five parties incited doubt within the audience regarding the coherence of the programme and the planned forms of its implementation.

Naturally, the article 2 of the Treaty of Lisbon indicating a community of values and indirectly the EU heritage, appeared in almost all speeches. Depending on the affiliation with a given party, the values such as dignity, democracy, law and order, pluralism as well as respecting human rights, including minorities of national, religious and sexual nature. This also implies no discrimination, tolerance, justice, solidarity, equality for women, rights for people with disabilities or even rights for teachers to a decent salary. Even though Katarzyna Lubnauer spoke of "new European values", her speeches and proposals did not go beyond the outline of the 'Charter of Fundamental Rights of the European Union' which was signed as early as December 7th, 2000 in Nice.

Moreover, Democratic Left Alliance was the only one which underlined the neces-

¹⁹ It needs to be clarified that European Coalition was formed by the following political parties: Civic Platform, Polish People's Party, Democratic Left Alliance, Modern and the Greens.

sity of signing the Charter while discarding the so-called 'British protocol' which would limit the possible usage of the Charter in Great Britain and Poland which was not referenced by the other party leaders.

Europe – as per KE conventions – is unified based on shared values, an “uncumbered enterprise” and relying on the fundamentals of law. Indeed, the criticism of the then government in terms of not abiding the law and order, namely violating Poland's constitution remained a leitmotiv during all KE conventions. Naturally, during regional conventions, the local MEPs made references to their achievements so far and the role of their already made European alliances in forming the new EU budget, however their programme was largely based on the opposition towards PiS rather than forcing new ideas and solutions. One of their most important new areas of focus in the campaign, which was troublesome for PiS and underlined by all KE members (mostly the Greens' party), was the “EU of clean air and cheap energy”. Despite it being a relatively new topic in the Polish political discourse, it is most definitely present in the European discourse for a much longer time. Hence, it appears that the theme of climate changes and structures of energy sources underlines the supposed future of Poland and not how the EU or Europe for that matter which has been coordinating such activities for years. In this representation, the European Union seems to be as the only guarantor of protection for human rights and the sole source of prosperity of the Polish nation. Essentially, the founding countries and EU institutions are not subject to criticism and their conduct should become a role model to the Polish political class.

4. 3. Europe according to “Spring” led by Robert Biedroń

Robert Biedroń's party slogan in the European Parliament elections was “Spring – the Europe for you”. In a practical sense, it means that the Europe for voters is supposed to be a party founded in June 2018. Therefore, for PiS voters the point of reference is Poland, for the supporters of KE it is the European Union and for Spring – the party itself along with its programme. This bold slogan²⁰ has won his party 6% of the votes and 3 mandates.

Spring's programme assumed seven main objectives: 1) European Project to fight against cancer, 2) Europe free from coal and smog, 3) European test of law friendliness, 4) European charter of women's rights, 5) European fund of free media, 6) Erasmus 2.0, 7) European passport.

Spring's conventions were typically full of youthful energy, enthusiasm and – as was highlighted by its leader, Robert Biedroń and the other candidates from his party – courage, not only in formulating ideas for Europe in which these objectives would be achieved but also in domestic affairs. The main theme of the convention was opposition towards the Catholic Church, the necessity to separate “the throne and the altar”, the demand for a country with a neutral viewpoint. This is indispensable because “we cannot guarantee European laws and liberties to Polish men and women if do not pull the Church from the politics” – such are the standards of the 21st century (Robert Biedroń, Warsaw March 23rd, 2019). An equally important topic raised during the conventions was the criticism of the then government and the Civic Platform (PO) which, according to many par-

²⁰ In order to better understand this message, what might be a good hint is the following statement made by Robert Biedroń to appeal to his voters: “Poland, Spring and Europe are women” (reference to these three words being feminine nouns – translator's note), (Łódź, May 19th, 2019).

ticipants, are in essence not very different from each other. This is why they offer a choice other than between PO or PiS, a choice 'for' rather than 'against' one party or another.

The following values are ingrained in the European laws and liberties: equal rights of everyone, men and women, the secularism of the state, access to healthcare, registered partnerships, social justice, environment protection, artistic freedoms, tolerance and equality. Apart from ensuring that all LGBT circles have equal rights in all domains, one of the most significant demands concerned the environment "we want European standards when it comes to nature, the environment protection, today" (RB, May 19th, 2019).

During Spring conventions, Europe is a positive reference (the same as respecting human rights or climate policies) or at least an equal partner, with whom this party's politicians will want to negotiate and convince to make bold choices and deepen the integration. Spring appears to be an avant-garde of European politics with fresh and original ideas. This energy and uncompromising nature will lead to the transformation of Europe into a progressive and modern direction in every facet of its functioning.

5. Conclusions

Conventions of Polish political parties during the campaign for the European Parliament elections provide multitudes of research material regarding strategies, rhetoric and sophistry of their leaders, candidates' behaviours or ways of engaging the audience. They provide the necessary knowledge in order to position the party on two important axes: liberalism vs. conservatism and left vs. right. The focus of this article is not on the political feuds, strategies, metaphors or persuasion techniques. A political sciences' analysis of ideology. Instead, the focus was shifted to the image of Europe emerging from speeches made by politicians during party conventions dedicated to elections.

The aforementioned image is fairly limited but diverse since European elections, in an institutional sense, are on some level still domestic elections: they engage local candidates, local voters and the related proceedings are placed in the context of the same local customs, values and political culture. This is precisely why Europe becomes more a background (more or less prominent) to electoral programmes designed for Polish audiences. It is quite difficult to form a holistic vision of the European Union – they are most likely fragmentary visions placing local issues in a European context. In a sense, we are dealing here with the Bernstein's "recontextualization" – Polish issues and challenges were somewhat "pulled" from the local context and placed in the European context²¹.

Only the Law and Justice party outlines a relatively coherent image of Europe and a model of relationship between Poland and the European Union. On the one hand, it is a sphere of shared values, on the other however, due to a postmodern liberalisation of the West, Poland seems to be the only safe place. The European Union ought to be a "Europe of homelands rather than a Europe without homelands" as per one of the speeches by Mateusz Morawiecki during one of the conventions. This is precisely why Poland could be a role model for Europe which would want to restore the fundamental Christian values, on which the devoted Catholics such as Konrad Adenauer, Jacques Delors, Alcide de Gasperi and Robert Schuman built it. The relationship between Poland and the EU should be based on equality, in a way that the institutions of the Union should treat all countries

²¹ B. Bernstein, *Pedagogy, symbolic control and identity. Theory, research, critique*, Boston: Rowman and Littlefield 2000.

the same way. Sovereignty may be in conflict with the membership status, if the latter involves interference from the 'external' institution in the Polish affairs. Poland's membership in the EU is on the one hand a part of the Polish patriotism, and on the other it is useful as long as it is beneficial to look after the country's interests, such as attempting to reach the European standard of living.

This vision is the closest thing to a model of a European Union as an international organisation "associating" national member states. One of the most basic principles in this model of cooperation is that if it stops being beneficial to Poland, it could be potentially terminated.

Conventions of the European Coalition focus on Europe being a 'common merit' - Poland is a part of the 'community of values and principles' while it also involves the mechanism of 'creating prosperity hand in hand' as well. The 'nation of law' principle, formed on the basis of the culture of dialogue and a mutual respect, is the best possible guarantee of strengthening the position of Poland in Europe. A humane - from the values perspective - Europe is also an area of business gambits. However only an agreement, abiding the EU rules and a deepened integration could possibly lead to an economic growth and will constitute a safe space where human and citizen's rights will not be violated.

In the KE electoral programme, Europe appears to follow the "uniqueness in diversity", communities of societies developed from the "European heritage" fundamentals which are founded on shared, universal values and based on philosophical and legal achievements as well as the culture. "The community of values", identification with European institutions including the universally accepted political and legal norms (European treaties) and the European political and territorial structure together form one sphere in which we can continuously deepen the European integration.

During the conventions of the Spring party, Europe is an improvement project. It is not based however on rejecting the EU's principles and values. Providing the European Coalition mentions the possibility of further integration, the Spring party essentially demands it. It promotes a vision of a 'progressive post-culture' which will emerge from an environment appropriate for Europeans and the changing context. Transformations that each European society is undergoing and the culture lead to establishing new, progressive values which could possibly be new founding principles of Europe.

REFERENCES - BIBLIOGRAFIA

- Berger P.L., Luckmann T., *Społeczne tworzenie rzeczywistości*, przeł. J. Niżnik, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy 1983
- Bernstein B., *Pedagogy, symbolic control and identity. Theory, research, critique*, Boston: Rowman and Littlefield 2000
- Billig M., *Studying Thinking Society: Social Representations, Rhetoric, and Attitudes*, [w:] *Empirical Approaches to Social Representations*, pod. red. G. M. Breakwell, D. V. Canter, Oxford: Oxford University Press 1993
- Budge, I., McDonald M.D., „Choices Parties Define. Policy Alternatives in Representative Elections, 17 Countries 1945-1998”, *Party Politics* 12/4 2006
- Budge, I., McDonald M.D., „Conceptualising and Measuring 'Centrism' Correctly on the Left-Right Scale (RILE) - without Systematic Bias. A General Response by MARPOR”, *Electoral Studies* 31/3 2012

- Cutler L. N., „Some Reflections About Divided Government”, *Presidential Studies Quarterly* 17(3) 1988
- Fiorina M.P., *Retrospective Voting in American National Elections*, New Haven: Yale University Press 1981
- Fiorina M.P., *Divided Government*, Boston: Allyn and Bacon 1996
- Cybulska A., Pankowski K., *Motywy głosowania na partie polityczne*, nr 63/2018
- Czyżewski M., *Socjolog i życie potoczne. Studium z etnometodologii i współczesnej socjologii interakcji*. Łódź: Uniwersytet Łódzki 1984
- Fish S., *Interpretacja, retoryka, polityka. Eseje wybrane*, przeł. K. Abriszewski, A. Derra-Włochowicz i in. Kraków: Universitas 2002
- Hofferbert R.I., Budge I., „The Party Mandate and the Westminster Model: Election Programmes and Government Spending in Britain, 1948–85”, *British Journal of Political Science* 22/2 1992
- Horn A., Jensen C., „When and Why Politicians Do Not Keep Their Welfare Promises”, *European Journal of Political Research* 56/2 2016
- Jodolet, D. *Madness and Social Representations. Living with the Mad in One French Society*. Tłum. T. Pownall. Berkeley: University of California Press 1991
- Karolewski I.P., Mehlhausen T., „Między polityką kreowania a asertywnością. Polskie debaty o Europie na przykładzie europejskiego traktatu konstytucyjnego i wojny na Ukrainie”, *Przegląd Politologiczny* 2/2017
- Key, V. O., *The Responsible Electorate: Rationality in Presidential Voting, 1936–1960*, New York: Vintage Books 1966
- Mayhew D. R., *Congress: The Electoral Connection*, New Haven: Yale University Press 1974
- Mayhew D. R., *Divided We Govern*, New Haven: Yale University Press 1991
- Moscovici S., „Foreword”, [w:] *Health and Illness: A Social-Psychological Analysis*, pod. red. C. Herzlich, London/New York: Academic Press 1973
- Moscovici S., *Social Representations. Explorations in Social Psychology*. New York: New York University Press 2001
- Moscovici, S., „On social representations”, [w:] *Social Cognition: Perspectives on everyday understanding*, pod. red. J. P. Forgas, London: Academic Press
- Pankowski K., *Motywy głosowania na poszczególne partie i komitety wyborcze*, nr 179/2015
- Pankowski K., *Motywy głosowania w wyborach dla Parlamentu Europejskiego*, nr 97/2019
- Powell G. B., *Elections as Instruments of Democracy: Majoritarian and Proportional Visions*, Yale University Press 2000
- Ranney A., *The Doctrine of Responsible Party Government: Its Origins and Present State*, Urbana: The University of Illinois Press, 1954
- Russo F., Verzichelli L., „Government Ideology and Party Priorities: The Determinants of Public Spending Changes in Italy”, *Italian Political Science Review / Rivista Italiana di Scienza Politica* 46/3 2016
- Szwed R., „Tożsamość europejska czy narodowa? Transformacja tożsamości zbiorowych w Unii Europejskiej”, [w:] *Konstruowanie jaźni i społeczeństwa. Europejskie warianty interakcjonizmu symbolicznego*, pod. red. E. Hałas, Warszawa: Scholar 2005
- Szwed R., *Społeczne reprezentacje opinii publicznej*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2012.
- Volkens A., Klingemann H.D., „Parties, Ideologies, and Issues. Stability and Change in Fifteen European Party Systems. 1945–1998”, *Political Parties in the New Europe*, pod. red. K.R. Luther and F. Muller-Rommel, Oxford: Oxford University Press 2004

WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XVI (2019), Nr 4
s. 63-83
doi: 10.36121/jbalicki.16.2019.4.063

Janusz Balicki
(Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie)
ORCID 0000-0001-9145-5958

Zjednoczona Prawica w Polsce wobec wyzwań kryzysu migracyjnego w Europie. Perspektywa politologiczno-etyczna

Streszczenie: Niniejszy artykuł podejmuje próbę oceny z pozycji politologii i etyki, stanowiska Prawicy w Polsce wobec wyzwań kryzysu migracyjnego w Europie. Artykuł składa się z trzech części. W pierwszej omówiona jest geneza kryzysu migracyjnego w Europie i ogólnie reakcja państw członkowskich na propozycje jego zażegnania. Część druga prezentuje stanowisko Zjednoczonej Prawicy wobec UE oczekującej solidarności z krajami nieproporcjonalnie obciążonymi skutkami kryzysu migracyjnego. Część trzecia poświęcona jest ocenie – z perspektywy politologicznej i etycznej – argumentów lidera Zjednoczonej Prawicy oraz innych polityków wobec kwestii przyjmowania imigrantów i uchodźców. Z analizy stanowiska Zjednoczonej Prawicy wobec w/w zagadnienia wyciągnięto wnioski, że w zdecydowanej większości użyte argumenty są zabiegiem określanym w literaturze politologicznej jako populizm. Ponadto z punktu widzenia politologicznego podważanie zasady solidarności w stosunkach między państwami, stanowi działania podważające fundamenty UE i w konsekwencji narażające na niebezpieczeństwo nasze państwo. Jeśli chodzi o perspektywę etyczną, to negatywny stosunek do przyjmowania w Europie i naszym kraju ludzi uciekających przed wojną, czy nawet skrajną biedą, oparty na szkodliwym dla nich uogólnieniu, jest sprzeczny nie tylko z chrześcijańskimi normami moralnymi, ale także z podstawowymi zasadami ludzkimi.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, imigranci, islam, kryzys migracyjny, Prawica, solidarność, uchodźcy.

United Right-Wing Coalition In Poland To The Challenges Of The Migration Crisis In Europe

Annotation: This article attempts to assess the position of political science and ethics, the position of the Center and Right-Wing political parties in Poland in the face of the challenges of the migration crisis in Europe. The article consists of three parts. The first discusses the genesis of the migration crisis in Europe and the general reaction of the Member States

to proposals for its resolution. The second part presents the position of the Polish United Right-Wing coalition to the EU expecting solidarity with countries with disproportionately burdened effects of the migration crisis. The third part is devoted to the assessment - from the political and ethical perspective - of the arguments of the leader of the United Right-Wing coalition and other politicians regarding the admission of immigrants and refugees. From the analysis of the position of the United Right-Wing coalition to the above-mentioned issues, it was concluded that the vast majority of the arguments used could be referred to the political sciences term populism. Moreover, from the political point of view, the undermining of the principle of solidarity in relations between states constitutes actions undermining the foundations of the EU and, consequently, putting our country in danger.

As for the ethical perspective, the negative attitude to accepting people fleeing war or extreme poverty in Europe and our country, based on a generalization, is contradictory not only with Christian moral standards but also with basic human principles.

Keywords: security, immigrants, Islam, migration crisis, Right-wing, solidarity, refugees.

Объединенное правое крыло в Польше с учетом вызовов миграционного кризиса в Европе. Политическая и этическая перспектива

Аннотация: В данной статье предпринята попытка оценить с позиции политической науки и этики позицию Правых в Польше по отношению к вызовам миграционного кризиса в Европе. Статья состоит из трех частей. В первой обсуждается генезис миграционного кризиса в Европе и реакция государств-членов в целом на предложения по его разрешению. Во второй части представлена позиция организации «Право Объединенных Наций в отношении ЕС», ожидающей солидарности со странами, несоразмерно обремененными последствиями миграционного кризиса. Третья часть посвящена оценке - с политической и этической точки зрения - аргументов лидера Объединённых правых и других политиков относительно приема иммигрантов и беженцев. Из анализа позиции организации «Объединенные правые» в отношении вышеуказанного вопроса был сделан вывод, что подавляющее большинство использованных аргументов представляют собой процедуру, называемую в популизме политической наукой. Кроме того, с политической точки зрения подрыв принципа солидарности в отношениях между государствами представляет собой действия, которые подрывают основы ЕС и, как следствие, ставят нашу страну под угрозу. Что касается этической точки зрения, то негативное отношение к принимающим людям, спасающимся от войны или даже крайней нищеты в Европе и нашей стране, основанное на вредных обобщениях, противоречит не только христианским моральным нормам, но и основным человеческим принципам.

Ключевые слова: безопасность, иммигранты, ислам, миграционный кризис, правое крыло, солидарность, беженцы.

Wstęp

Na powstanie kryzysu migracyjnego w Europie wpłynęło wiele czynników pośrednich, sięgających korzeniami wojen w Afganistanie i Iraku a także negatywne skutki Arabskiej Wiosny (2010-2012). Bezpośrednią przyczyną była jednak wojna domowa w Syrii oraz działalność terrorystyczna tzw. Państwa Islamskiego. W wyniku tych wydarzeń Europa doświadczyła największych po II wojnie światowej wyzwań związanych z przemieszczaniem ludności. Tylko w 2015 r. w Unii Europejskiej zare-

jestrowano przeszło 1,2 mln osób ubiegających się o ochronę międzynarodową. Próby dotarcia do Europy odbywały się w zdecydowanej większości niebezpieczną drogą morską (Morze Śródziemne i Morze Egejskie) i zostały okupione niestety licznymi ofiarami. W latach 2014–2018 utonęło blisko 18 tys. osób, w tym kobiety (także ciężarne) oraz dzieci w różnym wieku, nie licząc zgonów przy pokonywaniu drogi przez Saharę i Libię do portów morskich. O tych tragediach pisze m.in. Pietro Bartolo na podstawie własnych obserwacji we wstrząsającej książce: *Lekarz z Lampedusy*, (współautorką jest włoska dziennikarka Lidia Tilotta z RAI Uno)¹.

Niespotykany od lat napływ imigrantów i uchodźców stanowił i stanowi wielkie wyzwanie nie tylko polityczne, ale i etyczne dla europejskiej wspólnoty. Wydawać by się mogło, że Unia Europejska składająca się przed Brexitem z 28 państw posiadających w sumie przeszło pół miliarda obywateli będzie w stanie sobie z tymi wyzwaniami poradzić. Nie było to jednak takie proste. Jedną z głównych przyczyn wywołujących prawdziwy kryzys migracyjny w Europie był i jest brak solidarności z państwami nierówno obciążonymi imigrantami ze względu na położenie geograficzne. Odczuły to zwłaszcza Włochy i Grecja. Dopiero zdjęcie ciała trzyletniego chłopca o nazwisku Aylan Kurdi z Syrii, znalezione w sierpniu 2015 r. na plaży w Bodrum w Turcji, który utonął wraz matką i pięcioletnim bratem podczas próby przeprawy przez Morze Egejskie do Grecji, przykuło uwagę mediów i polityków. Wpłynęło to też na decyzję kanclerz Niemiec Angeli Merkel o otwarciu Niemiec dla setek tysięcy osób zagrożonych katastrofą humanitarną na Bałkanach. Otrzymała ona na zjeździe CDU w Karlsruhe 15 grudnia 2015 r. nieomal dziesięciominutową owację po przemówieniu pełnym odniesień do aspektu humanitarnego i wartości chrześcijańskich osadzonych na godności człowieka stworzonego przez Boga. Wartości te nakładają obowiązek patrzenia na uchodźców nie jak na niekontrolowany tłum chcący się za wszelką cenę dostać do Europy, ale jak na pojedyncze osoby ludzkie, które mają za sobą trudne do opisania przeżycia, popychające ich do podejmowania ogromnego ryzyka, jakim jest próba dotarcia na europejski kontynent².

Biorąc pod uwagę skomplikowane wyzwania, przed którymi stanęła UE w związku z napływem imigrantów i uchodźców, w niniejszym artykule podejmowana jest próba oceny z pozycji politologii i etyki, stanowiska Prawicy w Polsce wobec wyzwań kryzysu migracyjnego w Europie. Termin „Zjednoczona Prawica”, używany dalej, dotyczy koalicji, która objęła władzę jesienią 2015 r.

Artykuł składa się z trzech części. W pierwszej omówiona jest geneza kryzysu migracyjnego w Europie i ogólnie reakcja państw członkowskich na propozycje jego zażegnania. Część druga prezentuje stanowisko Zjednoczonej Prawicy wobec Unii Europejskiej oczekującej solidarności z krajami nieproporcjonalnie obciążonymi skutkami kryzysu migracyjnego. Część trzecia poświęcona jest ocenie – z perspektywy politologicznej i etycznej – argumentów lidera Zjednoczonej Prawicy i wypowiadających się publicznie w kwestii migracji jej przedstawicieli.

¹ P. Bartolo, L. Tilotta, *Lekarz z Lampedusy. Opowieść o cierpieniu i nadziei*, Wyd. Jedność, Kielce 2017.

² P. Colpaert, A. Tavani, *Merkel rewarded with 7-9 minute standing ovation as she falls on both sides of immigration issue*, <http://nytlive.nytimes.com/womenintheworld/2015/12/15/after-speech-on-refugees-merkel-receives-nine-minute-standing-ovation/>.

1. Kryzys migracyjny w Europie i reakcja państw członkowskich

Kryzys migracyjny w Europie związany z napływem uchodźców z Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej ma, jak wyżej wspomniano, różne przyczyny. Najważniejszą, jest wojna w Syrii, u podłoża której leży na pewno tzw. Arabska Wiosna, przypominająca Wiosnę Ludów z lat 1848–1849 r. w Europie. Wydarzenia, które otrzymały taką nazwę, charakteryzowały się spontanicznymi protestami przeciwko panującym reżimom i zacofanym porządkom społecznym w wielu krajach arabskich. Bezpośrednim powodem, który wywołał rozruchy najpierw w Tunezji a później w Egipcie, Algierii, Syrii i w innych państwach Północnej Afryki, było samospalenie się 18 grudnia 2010 r. 26-letniego Mohammeda Bouaziziego, który w ten sposób zareagował na dotykającą go osobiście niesprawiedliwość, korupcję i upokarzające traktowanie przez służby porządkowe³.

W wyniku protestów pozbawienie władzy prezydenta Tunezji Zine El Abidine Ben Alego i egipskiego prezydenta Hosniego Mubaraka dawało nadzieję Syryjczykom na usunięcie własnego dyktatora. Autorytarny system sprawowania władzy w Syrii prezydenta Baszara al-Assada istniał już za rządów jego ojca prezydenta Hafeza al-Assada, który w 1982 r. rozprawił się z Bractwem Muzułmańskim, zabijając według różnych źródeł od 10 tys. do 40 tys. osób. Konflikt w Syrii ujawnił ponadto istniejące podziały religijne. Większość Syryjczyków to sunniccy muzułmanie, ale syryjska instytucja bezpieczeństwa od dawna jest zdominowana przez członków sekty alawitów, do której należy prezydent Assad⁴.

Okolicznością, która sprzyjała zorganizowaniu się silnej opozycji w Syrii była poważna susza w latach 2007–2010, powodująca przemieszczenie się ok. 1,5 mln mieszkańców wsi do miast, przez co pogłębiło się ubóstwo i niezadowolenie społeczne. Bezpośrednią zaś przyczyną wybuchu wojny domowej była reakcja władz na pokojowe protesty, z powodu zatrzymania i torturowania 15 chłopców którzy wymalowali graffiti popierające Arabską Wiosnę. Jeden z nich (13 lat) zmarł po brutalnych torturach. Władze Syrii w krwawym odwecie zabiły setki demonstrujących osób i wiele wtrąciły do więzień. W lipcu 2011 r. dezenterzy z wojska ogłosili powstanie Wolnej Armii Syryjskiej, mającej na celu obalenie rządu⁵.

W sierpniu 2012 r. ONZ oskarżyło prezydenta Syrii Assada o popełnianie zbrodni wojennych, m.in. o użycie broni chemicznej przeciwko własnym obywatelom. Proklamowanie oficjalnie tzw. Państwa Islamskiego oraz włączanie się USA, Turcji, Rosji i innych państw spowodowało, że konflikt w Syrii nabrał charakteru ponadnarodowego. W tym czasie Syryjczycy opuszczali już miejsce zamieszkania, uciekając masowo przed bombardowaniami i represjami. Sąsiedni Liban stał się jednym z głównych celów dla syryjskich uchodźców. Trafiło tam około miliona Syryjczyków, co stanowi jedną czwartą populacji tego kraju. Kilkadziesiąt tysięcy uchodźców szukało schronienia w Jordanii. Zostały tam otwarte obozy w Za'atari i Azraq. Jak podawała arabska stacja telewizyjna Al Jazeera w październiku 2017 r., w ciągu siedmiu lat konfliktu w Syrii zginęło ponad 465 tys. jej mieszkańców, a ponad 12 mln – połowa przedwojennej lud-

³ Podpalił się i dał początek arabskiej wiosnie, <https://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/501775>.

⁴ News Middle East. Documentaries, Al Jazeera, 1.10.2017, <http://www.aljazeera.com/news/2016/05/syria-civil-war-explained-160505084119966.html>.

⁵ Tamże.

ności kraju – zostało wysiedlonych ze swoich domów, w tym 3,5 mln wyemigrowało za granicę⁶.

We wstrząsającym reportażu nadanym 11 listopada 2017 r. przez TVN można było zobaczyć trudne do wyobrażenia skutki wojny w postaci okaleczonych dzieci, bez kończyn dolnych czy górnych. Jak podano wojna spowodowała w sumie trwałe kalectwo przeszło miliona osób, w tym ponad dwustu sześćdziesięciu tysięcy dzieci. W komentarzu do drastycznych zdjęć powiedziano, że w 2016 r.: „(...) ujęcia z obleganego Aleppo wreszcie przebiły się dzięki mediom do naszej świadomości było już za późno. Bilans był porażający. Ponad pół miliona zabitych, ponad milion trwale okaleczonych. Połowa mieszkańców Syrii bez domów. Uchodźcy tonący w morzu w trakcie przepraw, w ucieczce z wojennej pożogi. Ogrom cierpienia obezwładniał. (...) kilkadziesiąt bombardowań dziennie przez siły Assada i samoloty rosyjskie”⁷.

Warto zaznaczyć, że Syria przed wybuchem wojny domowej była względnie nowoczesnym społeczeństwem Bliskiego Wschodu, słynącym z cywilizacji mającej swój początek przed ponad ośmioma tysiącami lat. Według Banku Światowego był to kraj o średnim dochodzie, który szybko rozwijał się gospodarczo. Rolnictwo, przemysł, turystyka i ropa naftowa były jego ekonomicznymi filarami. Opieka zdrowotna oraz edukacja podstawowa i średnia były bezpłatne⁸.

Na skutek wojny w Syrii i działalności ISIS na Bliskim Wschodzie oraz konfliktów i nędzy w wielu krajach Afryki w latach 2015–2016 Unia Europejska odnotowała bezprecedensowy napływ uchodźców, określane powszechnie mianem europejskiego kryzysu migracyjnego czy uchodźczego. Według agendy ONZ ds. Uchodźców, UNHCR, ponad 1,3 miliona osób przedostało się przez Morze Śródziemne i Morze Egejskie do Europy. Tysiące uchodźców utonęło podczas próby przeprawy⁹.

Oficjalnie w 2015 r. zarejestrowano w UE 1 mln 257 tys. nowych osób ubiegających się o ochronę międzynarodową. Było to dwa razy więcej niż w 2014 r. (562,680 tys.). W tej liczbie uchodźcy z Syrii stanowili 334,8 tys., Afgańczycy 183 tys. i Irakijczycy 127 tys.¹⁰ Niemcy w tym samym roku przyjęły 890 tys. przybyszów, czyli więcej niż wszystkie kraje Unii razem wzięte oraz rozpatrywały przeszło 476,6 tys. formalnych wniosków o azyl polityczny¹¹.

Klaus Ziemer wyjaśnia, że w 2015 r. pojawiła się „trasa bałkańska” od strony Turcji przez Grecję, bardziej bezpieczna i tańsza od przeprawy morskiej z Afryki Północnej do Włoch. Spowodowało to gwałtowny wzrost liczby uchodźców przybywających do Grecji. Służby migracyjne nie były w stanie dokonać rejestracji ani pobrać od wszyst-

⁶ Tamże.

⁷ Patrzyły na śmierć rodzeństwa, straciły domy. Dzieci z Syrii czekają na pomoc, Reportaż TVN, #SUPERWIZJER na antenie @tvn24, 11 listopada 2017, godz. 20.

⁸ A. Nalborczyk, *Syria gaśnie. Jak do tego doszło?*, „Więź” 2015, nr 4(662), s. 30; Syrian refugee crisis: Facts, FAQs, and how to help, Chris Huber, Kathryn Reid, and Denise C. Koenig of World Vision's staff in the U.S and World Vision staff in Lebanon and Jordan contributed to this article, <https://www.worldvision.org/refugees-news-stories/syrian-refugee-crisis-facts>.

⁹ S. Trines, *Europe. Lessons From Germany's Refugee Crisis: Integration, Costs, and Benefits*, „World Education News & Reviews”, 2.05.2017, <https://wenr.wes.org/2017/05/lessons-germanys-refugee-crisis-integration-costs-benefits>.

¹⁰ Eurostat 46/2017 - 16 March 2017, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7921609/3-16032017-BP-EN.pdf/e5fa98bb-5d9d-4297-9168-d07c67d1c9e1>.

¹¹ S. Trines, dz. cyt.

kich odcisków palców do systemu Eurodac, a Węgry nie podjęły nawet takiej próby, zamknęły po prostu granice z Serbią i Austrią. W takiej sytuacji, kiedy tysiącom ludzi groziła katastrofa humanitarna, kanclerz Merkel zdecydowała na początku września 2015 r., że Niemcy przyjmują Syryjczyków z regionów dotkniętych wojną, zawieszając rozporządzenia dublińskie nakładające obowiązek rozpatrywania wniosków azylowych w pierwszym bezpiecznym kraju¹².

Filippo Grandi uważa, że decyzja Angeli Merkel z 2015 r., o otwarciu granic przez Niemcy była słuszna. Pokazała, że Europa nie może, wobec masowego napływu ludzi uciekających przed wojną domową inaczej postąpić. Problem – jego zdaniem – polega na tym, że reszta Europy nie podzieliła tej odpowiedzialności z Niemcami. Angela Merkel została sama¹³.

Tabela 1: Przeprawy do Europy przez morze i zatonięcia w latach 2014–2018

Rok	Podróż morską do Europy – liczba osób	Zatonięcia liczba osób
2014	216 054	3538
2015	1 015 078	3771
2016	362 753	5096
2017	172 301	3139
2018	138 882	2275
Razem	1 905 068	17 819

Źródło: UNHCR Operational Portal. Refugee Situation, https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean#_ga=1.189283497.327522090.1487000590 (dane z 13.01.2019).

Zgodnie z tym, co pokazuje tabela 1, w 2014 roku przybyło do Europy drogą morską przeszło 216 tys. osób, utonęło – 3538 osób. W rekordowym roku 2015 dotarło przeszło milion, utonęło 3771 osób. W 2016 roku do Europy przybyło około 362 tys. osób, życie straciło przeszło 5 tys. osób, w roku 2017 nastąpił spadek liczby imigrantów do 172 tys., ale utonęło 3139 osób. Ostatni rok badania – koniec grudnia 2018 r. Drogą morską dotarło prawie 139 tys. osób, utonęło 2275 osób. Zatem liczba ofiar tylko przepraw morskich w latach 2014–2018, w których przybyło do Europy przeszło 1,877 mln osób, wyniosła w sumie prawie 18 tys. osób¹⁴. Troszcząc się więc o bezpieczeństwo swoich obywateli nie można przejść obojętnie wobec tragedii, które się rozgrywają na wodach państw członkowskich Unii. Wprawdzie liczba 1,9 mln imigrantów i uchodźców, którzy pojawili się w Europie drogą morską w ciągu pięciu lat jest bardzo wysoka, ale tu chodzi o Afrykę, kontynent, który liczy 1,3 mld mieszkańców. Dla porównania: z 38-milionowej Polski wyjechało ok. 2-3 mln obywateli po wstąpieniu naszego kraju do UE.

¹² K. Ziemierny, *Polityka imigracyjna w Niemczech. Aktualne wyzwania*, w: J. Balicki, W. Necel (red.), *Kryzys migracyjny w Europie. Wyzwania etyczne, społeczno-kulturowe i etniczne*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2017, s. 219.

¹³ *Is Europe still facing a migration crisis? UNHCR chief Filippo Grandi speaks to Andrew Neil*, „Euro-news”, 25.01.2019.

¹⁴ UNHCR Operational Portal. Refugee Situation, https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean#_ga=1.189283497.327522090.1487000590.

Jak do przyjmowania przybyszów do Europy ustosunkowało się polskie społeczeństwo? Z analizy badań CBOS wynika, że nastąpił wzrost postaw negatywnych wobec uchodźców po ataku terrorystycznym w Paryżu 13 listopada 2015 r., wskutek którego życie straciło 130 osób. Jak podaje Sławomir Łodziński, jeden z zamachowców znalazł się w Europie jako uchodźca z paszportem syryjskim. Atak ten spowodował, że w ciągu pięciu miesięcy nastąpił spadek pozytywnych postaw wobec przyjmowania uchodźców o 30%. W tym kontekście S. Łodziński zwraca uwagę na fakt, że problem uchodźców z kwestii o charakterze humanitarnym stał się naraz problemem publicznym i politycznym oraz wyzwaniem w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa państwa przed możliwymi zagrożeniami terrorystycznymi¹⁵.

Warto zauważyć, że w „Dzienniku. Gazecie Prawnej” przy okazji relacji z pogrzebu Aylana Kurdiego, chłopca, którego śmierć wpłynęła tak istotnie na decyzje o przyjmowaniu uchodźców, przeprowadzono sondaż *on line* wśród internautów na temat: „Czy Polska powinna przyjąć uchodźców z Syrii”? Pozytywnie odpowiedziało tylko 13% w wersji przyjęcia 2 tys., i tylko 8% w wersji „więcej niż ustalono”, a 77% udzieliło odpowiedzi negatywnej¹⁶.

Tabela 2: Czy Polska powinna przyjmować uchodźców z Syrii?

Czy Polska powinna przyjąć uchodźców z Syrii?	Tak	Nie	Nie wiem
Tak, ustalone 2 tysiące	13%	77%	2%
Tak, więcej niż ustalono	8%		

Źródło: Sondaż on-line. Dziennik.pl, 4.09.2015, <https://wiadomosci.dziennik.pl/swiat/artykuly/499603,aylan-kurdi-jego-brat-i-matka-pochowani-w-kobane-w-syrii.html>.

Jaki wpływ powyższe wydarzenia miały na całą Unię Europejską? Jak reagowały państwa członkowskie? W maju 2015 r. po raz pierwszy Komisja proponowała relokację osób wymagających ochrony międzynarodowej wewnątrz Unii Europejskiej, z państw najbardziej obciążonych imigrantami do pozostałych państw. We wrześniu 2015 r. Rada przyjęła dwie prawnie wiążące decyzje ustanawiające tymczasowy i wyjątkowy mechanizm relokacji z Grecji i Włoch dla 160 tys. przybyszów. Ponadto Komisja zaleciła wdrożenie unijnego programu przesiedleń obejmującego dalszych 20 tys. osób. W lipcu 2015 r. państwa członkowskie wraz z państwami stosującymi rozporządzenia dublińskie zgodziły się rozlokować w okresie dwóch lat przeszło 22,5 tys. osób z Bliskiego Wschodu, Rogu Afryki i Afryki Północnej. Jednak w praktyce w 2016 r. relokacje miały charakter symboliczny co wynikało z różnych czynników, m.in. z braku woli politycznej niektórych państw członkowskich¹⁷.

¹⁵ S. Łodziński, *Migracyjna „panika moralna”? Polska opinia publiczna wobec udzielania pomocy uchodźcom w okresie maj – grudzień 2015*, [w:] J. Balicki, W. Necel (red.), *Kryzys migracyjny w Europie. Wyzwania etyczne, społeczno-kulturowe i etniczne*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2017, s.157.

¹⁶ Trzyletni Aylan, chłopiec z plaży, pochowany w Kobane w Syrii *on line*, Sondaż on-line. Dziennik.pl, 4.09.2015, <https://wiadomosci.dziennik.pl/swiat/artykuly/499603,aylan-kurdi-jego-brat-i-matka-pochowani-w-kobane-w-syrii.html>.

¹⁷ Komisja Europejska, *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej i Rady. Pierwsze sprawozdanie w sprawie relokacji i przesiedlenia*, Bruksela, dnia 16.3.2016, COM (2016) 165 final.

Chodzi tu głównie o kraje z Grupy Wyszehradzkiej (Czechy, Słowacja, Polska i Węgry), które uważały, że powinno się to odbywać na zasadzie dobrowolności. Swoją decyzję motywowały troską o bezpieczeństwo własnych obywateli, które może naruszyć wzrost islamu w Europie. W związku z napływem imigrantów z krajów muzułmańskich parlament Słowacji np. stworzył prawo, które miało uniemożliwiać islamowi stanie się religią uznaną przez państwo. Wprowadzono wymóg posiadania przynajmniej 50 tys. wyznawców¹⁸. Z kolei na Węgrzech Laszlo Toroczkai, wiceprezydent skrajnie prawicowej partii Węgier, Jobbik, oświadczył że Europa jest zbyt mała, aby przyjąć miliardy ludzi z Afryki i Azji, gdzie panuje boom prokreacyjny. To doprowadziłoby wkrótce do zniknięcia Europy. Duża liczba wspólnot muzułmańskich w społecznościach zachodnich nie była – jego zdaniem – w stanie się zintegrować, nie można więc dopuścić, by stało się to na Węgrzech¹⁹.

Stanowisko władz polskich wobec prób rozwiązania problemu kryzysu migracyjnego w Europie przedstawia następna część artykułu.

2. Stosunek Zjednoczonej Prawicy w Polsce do wyzwań kryzysu migracyjnego

Jednoznaczny kierunek polityki Zjednoczonej Prawicy dotyczącej udziału Polski w rozwiązywaniu problemu kryzysu migracyjnego, wraz z jej uzasadnieniem, można znaleźć w wystąpieniu sejmowym prezesa PIS Jarosława Kaczyńskiego z 9 września 2015 r., czyli jeszcze podczas kampanii wyborczej do polskiego parlamentu. Prezentował on stanowisko, że rząd Rzeczypospolitej Polskiej nie ma prawa przyjmować imigrantów w ramach proponowanej przez Komisję Europejską relokacji, w ramach pomocy państwom najbardziej obciążonym imigrantami w UE, ze względu na wysoki stopień prawdopodobieństwa wystąpienia negatywnych następstw w naszym kraju: „(...) Bo tak naprawdę, Wysoka Izbo, ważne jest pytanie następujące: czy mianowicie rząd ma prawo pod obcym naciskiem, zewnętrznym naciskiem i bez wyraźnej wyrażonej zgody narodu podejmować decyzje, które z wysokim stopniem prawdopodobieństwa mogą mieć negatywny wpływ na nasze życie, na naszą codzienność, na nasze życie publiczne, na naszą przestrzeń publiczną, na naszą realną sferę wolności i wreszcie, co tutaj też podnoszono, na nasze bezpieczeństwo. I chcę powiedzieć jasno, Prawo i Sprawiedliwość uważa, że Rząd nie ma prawa do podejmowania takich decyzji. Co więcej uważam, że podejmowanie tego rodzaju decyzji bez zgody, bez wyraźnej zgody społeczeństwa, a takiej zgody nie ma, jest łamaniem Konstytucji, łamaniem suwerenności narodu, a także praw obywatelskich. Dlatego nie ma tutaj naszej zgody”²⁰.

Następnie wyjaśniał, że jego zastrzeżenia biorą się przede wszystkim z uruchomienia procesu, który będzie wyglądał następująco: „Najpierw liczba cudzoziemców gwałtownie się zwiększa, później nie przestrzegają oni, nie chcą przestrzegać, deklarują oni, że nie będą przestrzegać naszego prawa, naszych obyczajów, a później

¹⁸ Tenth OIC Observatory Report On Islamophobia, October 2016 – May 2017, presented to the 44th Council of foreign ministers Abidjan, Republic of Cote d'Ivoire 10-11 July 2017, s. 45.

¹⁹ Tamże.

²⁰ J. Kaczyński, Mocne przemówienie o muzułmańskich imigrantach, Sejm, 16.09.2015, <https://www.youtube.com/watch?v=gzxQ9cqnl1I>.

albo równolegle narzucają swoją wrażliwość i swoje wymogi w przestrzeni publicznej i w różnych dziedzinach życia i to w sposób bardzo agresywny, gwałtowny”²¹.

Potwierdzeniem powyższego twierdzenia było przywołanie doświadczeń krajów Europy Zachodniej: „Jeśli ktoś mówi, że to nieprawda, to nich się rozejrzy po Europie. Niech spojrzy choćby na Szwecję. Pięćdziesiąt cztery strefy, gdzie obowiązuje szariat i nie ma żadnej kontroli państwa. Obawy przed wywieszaniem flagi szwedzkiej na szkołach, tam jest taki obyczaj, dlatego że na tej fladze jest krzyż. Nawet okazuje się, że szwedzkim uczniom nie bardzo wolno chodzić w krótkich strojach, bo też się nie podoba”.

Poza Szwecją Jarosław Kaczyński omawiał sytuację we Włoszech, Anglii i Niemczech: „Co się dzieje we Włoszech? Pozajmowane kościoły, traktowane niekiedy jako toalety. Co się dzieje we Francji? Nieustanna awantura, też wprowadzany szariat, patrole, które przestrzegają, które pilnują przestrzegania szariatu. To samo w Londynie. Także w najtwardszych pod tym względem Niemczech, tego rodzaju zjawiska mają miejsce. Czy chcecie Państwo, by to pojawiło się także w Polsce? Żebyśmy przestali być gospodarzami we własnym kraju? Czy tego chcecie? Otóż ja chcę jasno powiedzieć, Polacy tego nie chcą i nie chce tego Prawo i Sprawiedliwość (oklaski – J. Gowin siedząc w pierwszej ławce nie klaskał)”²².

Oprócz argumentów odwołujących się do negatywnych skutków J. Kaczyński polemizował także z elementami, jak to nazwał filozoficznymi, które padały w czasie debaty w Sejmie, a konkretnie z obowiązkiem pomocy, wynikającym z faktu „przynależności ludzi do tego samego gatunku”, nazywając to „współrodzajowością”. Jego argument opiera się na stronie praktycznej: „(...) nie da się uzasadnić tego, że jednym się pomaga, a drugim nie. Wtedy musimy się otworzyć totalnie i to nie tylko na tych, którzy dzisiaj cierpią z powodu wojny. Około miliarda ludzi na świecie cierpi z powodu głodu. Przyjmijmy ich! Niech cała Europa, niech Stany Zjednoczone, niech Japonia niech wszystkie zamożne państwa, albo choćby względnie dostatnie państwa ich przyjmą, bo takie są tego konsekwencje. (...) realizacja tej zasady w ten sposób doprowadziłaby do upadku naszej cywilizacji, tej cywilizacji, która stworzyła wolność, stworzyła współczesną technikę. Musimy szukać zasady innej, zasady która by moderowała ten radykalizm. Otóż taka zasada istnieje, to jest Ordo Caritatis, porządek miłosierdzia, porządek miłowania. I w ramach tej zasady najpierw są najbliżsi, rodzina, później naród, później inni”²³.

Po tej wypowiedzi Jarosław Kaczyński zadał retoryczne pytanie, czy to oznacza, że nie powinniśmy pomagać? I odpowiedział, że wręcz przeciwnie, powinniśmy pomagać, ale „metodą bezpieczną, czyli finansową”. Następnie dał konkretną i praktyczną propozycję dofinansowania obozów na Bliskim Wschodzie w celu zatrzymania w nich potencjalnych imigrantów do Europy. „Weźmy na siebie tę część zobowiązania, którą powinniśmy wziąć ze względu na poziom naszego udziału w PKB Unii Europejskiej. Nie jest on wysoki i nie będzie to suma olbrzymia, chociaż będzie to suma znacząca. I to będzie ta nasza solidarność i to będzie droga do rozwiązania tego problemu”²⁴.

²¹ Tamże.

²² Tamże.

²³ Tamże.

²⁴ Tamże.

Jarosław Kaczyński zwraca przy tym uwagę na konieczność odróżniania uchodźców, którzy rzeczywiście uciekają przed wojną od imigrantów ekonomicznych. Dalej obwinia kraje Europy Zachodniej, a zwłaszcza Niemcy o stworzenie „wielkiego magnesu”, który ich ściągnął i przyznał rację Orbanowi, który nie zgodził się na przyjęcie uchodźców: „(...) a kto stworzył tutaj magnes, wielki magnes, potężny magnes społeczny przyciągania emigrantów, Niemcy i to jest ich problem i tu Orban miał rację. Po prostu, to jest ich problem, nie nasz (oklaski, J. Gowin nie klaskał)”.

Jarosław Kaczyński mówił także o argumentach „natury moralnej, czy historyczno-moralnej”, które jego zdaniem bardziej obciążają inne kraje niż Polskę obowiązkiem zajęcia się imigrantami: „Pierwszy z nich to kolonializm. Polska jako żywo nie brała w tym udziału. Drugie to polityka niektórych państw europejskich, skądinąd i Stanów Zjednoczonych na Bliskim Wschodzie w ostatnich latach. To wszystko co wiązało się z rewolucjami, z destabilizacją, która tam nastąpiła. Polska w tym także nie uczestniczyła”²⁵.

W dalszej części wystąpienia ustosunkowuje się również do argumentu odwołującego się do emigracji Polaków, którzy byli przyjmowani często w historii przez inne społeczeństwa. Którzy jednak, jak podkreśla: „nie terroryzowali i walczyli za wolność innych narodów”: „Rzeczywiście wielu, wielu Polaków wyemigrowało. I w latach ostatnich i bardziej odległych w poprzednim i jeszcze poprzednim wieku. To prawda, tylko Wysoka Izbo. Czy Polacy emigrując, narzucali w tym miejscu gdzie byli, gdzie się pojawiali, swoje reguły i terroryzowali? Nie, ciężko pracowali z pokorą. Często zresztą ta pokora była nadmierna. I chociaż byli tacy, którzy tutaj walczyli za naszą i waszą wolność, to naprawdę ta walka tworzy zobowiązania wobec nas, jako kraju wolności, a nie odwrotnie”.

Na końcu Jarosław Kaczyński ustosunkowuje się do przyjmowania od UE pieniędzy, co przynajmniej niesie pewne zobowiązania. Jest to jeden z najważniejszych fragmentów ukazujący poglądy na Unię Europejską lidera Zjednoczonej Prawicy: „UE nam płaci. Otóż są środki europejskie, otóż Pani Marszałek, Wysoko Izbo, za co nam płaci, za to, że oddajemy tym dużym, tym najsilniejszym państwom europejskim, bo to one a nie my decydują w Brukseli, bardzo znaczną część możliwości decydowania o naszych sprawach. Uzyskują potężną moc regulacyjną także wobec Polski. Ona ma wartość ekonomiczną i ma wartość polityczną. Nie dostajemy tego za darmo. Można powiedzieć bardzo tanio kupują to od nas (oklaski bez J. Gowina). Dlatego nie mamy powodów do wyrzutów sumienia. Natomiast mamy powody do tego, by bronić naszej suwerenności, by przeciwstawiać się niesłychanym wręcz wypowiedziom polityków europejskich, z panem Martinem Schulzem na czele. Mamy prawo bronić się przed tą akcją dyfamacyjną, którą dzisiaj prowadzą śmiertelni wrogowie Polski. Ludzie oszaleli z nienawiści do naszego kraju. Bo przecież jest to element tej samej akcji. Mamy przecież prawo i nieczynienie tego jest nie tylko hańbą, nie tylko skandalem, nie tylko wstydem. Jest także wielkim błędem politycznym”²⁶.

Prezes PIS wypowiadał się również na temat imigrantów i uchodźców także poza Sejmem. „Newsweek” przytacza wypowiedź lidera Zjednoczonej Prawicy Jarosława Kaczyńskiego na spotkaniu wyborczym w Makowie Mazowieckim, kiedy nawiązał

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże.

on do deklaracji rządu premier Kopacz o przyjęciu siedmiu tysięcy osób. Jego zdaniem wiąże się to z różnego rodzaju niebezpieczeństwami. Są to: „(...) objawy pojawienia się chorób bardzo niebezpiecznych i dawno niewidzianych w Europie: cholera na wyspach greckich, dyzenteria w Wiedniu, różnego rodzaju pasożyty, pierwotniaki, które nie są groźne w organizmach tych ludzi, mogą tutaj być groźne (...)”²⁷. Wypowiedź tę skomentował były premier Kazimierz Marcinkiewicz, który stwierdził, że w Wielkiej Brytanii żyją setki tysięcy imigrantów, a nie przynieśli tam przez lata żadnych chorób²⁸.

Po wyborach parlamentarnych w Polsce 25 października 2015 r. retoryka dotycząca przyjmowania uchodźców jeszcze bardziej się zaostriżyła. W pravicowym dyskursie w odniesieniu do postulatu solidarnego przyjmowania uchodźców wskazuje się na niebezpieczeństwo utraty chrześcijańskiej tożsamości, polskiej suwerenności czy „powstawanie z kolan”, o którym mówiła premier Beata Szydło: „(...) nie zgodzimy się, Polska nie zgodzi się na żadne szantaże ze strony UE. Nie będziemy uczestniczyć w szaleństwie brukselskich elit. My chcemy pomagać ludziom, a nie elitom politycznym. I mam odwagę zadać elitom politycznym w Europie pytanie: Dokąd zmierzacie? Dokąd zmierzasz Europo? Powstań z kolan i obudź się z letargu, bo w przeciwnym razie codziennie będziesz opłakiwała swoje dzieci”²⁹.

Pod koniec 2017 r. nowy premier Mateusz Morawiecki w wystąpieniu w Telewizji Trwam skomentował zaskarżenie Polski przez KE do Trybunału Sprawiedliwości UE w Luksemburgu za to, że nie chce przyjmować uchodźców. Tłumaczył widzom, że polityka migracyjna jest prerogatywą krajową. Twierdził, że przyjęliśmy wielu uchodźców z Ukrainy: „Komisja Europejska jakby nie widzi, że na wschodzie Ukrainy jest wojna, która jest straszna. W ciągu 3,5 roku zginęło tam tysiące ludzi. My pomagamy – poprzez przyjmowanie uchodźców ukraińskich – rozładować napięcia na wschodniej flance Unii Europejskiej. To jest niestety pomijane (...)”³⁰. Dodał przy tym, że Polska jest dumnym i wielkim narodem, a w przyszłości będzie jeszcze większym dzięki programowi „Rodzina 500 plus” i innym działaniom prodemograficznym. Dlatego nie pozwoli na żaden szantaż, jeśli nawet wiąże się to z negocjacjami w sprawie budżetu unijnego³¹.

W tym miejscu należy jednak zauważyć, że po pierwsze, nie przyjmujemy ukraińskich uchodźców, tylko imigrantów ekonomicznych, którzy są nam bardzo potrzebni, po drugie, prognozy demograficzne przewidują spadek ludności Polski w 2050 r. z obecnych 38 mln do poniżej 34 mln. Oznacza to także starzenie się społeczeństwa i jeszcze większe zapotrzebowanie na imigrantów.

Minister Mariusz Błaszczak pod koniec swego urzędowania w MSWiA (20.12.2017) podsumował swoją pracę w tym obszarze: „(...) od 2 lat przekonuję ministrów spraw wewnętrznych państw UE, że mechanizm relokacji jest szkodliwy. Europa

²⁷ J. Kaczyński: *Pasożyty i pierwotniaki w organizmach uchodźców groźne dla Polaków*, „Newsweek” 13.10.2015, <http://www.newsweek.pl/polska/jaroslaw-kaczynski-o-uchodzcach,artykuly,372175,1.html>.

²⁸ Tamże.

²⁹ Wystąpienie sejmowe Beaty Szydło, 24.05.2017, <https://wp.tv/i/straszy-czy-przestrzega-beata-szydlo-o-uchodzcach,mid,2002902,cid,4051,klip.html?ticaid=61a85a>.

³⁰ M. Morawiecki, *Budujemy Polskę jako państwo silne, sprawne, ale też państwo, które zawiera w sobie uniwersalne wartości, wartości chrześcijańskie*, Radio Maryja, 8 grudnia 2017, <http://www.radiomaryja.pl/informacje/u-nas-m-morawiecki-budujemy-polske-jako-panstwo-silne-sprawne-tez-panstwo-ktore-zawiera-uniwersalne-wartosci-wartosci-chrzescijanskie/>.

³¹ Tamże.

zaczyna otwierać oczy i przyznawać nam rację. Nasza decyzja o nieprzyjmowaniu imigrantów ma ogromne poparcie Polaków. Tylko będąc konsekwentni skutecznie zadbaemy o nasze bezpieczeństwo”³².

Jego następca Joachim Brudziński wyjaśniał w odpowiedzi na otrzymane rok wcześniej zapytanie skierowane do MSWiA, dlaczego Polska nie godzi się na stworzenie korytarzy humanitarnych: „Organizowanie transferów cudzoziemców i uchodźców do Polski (w ramach przesiedleń, relokacji czy ewakuacji humanitarnych ad hoc) nie jest rozwiązaniem właściwym. Należy zauważyć, że potencjalne przyjęcie przez Polskę dzieci, będących ofiarami konfliktów zbrojnych, w praktyce oznacza przesiedlenie dzieci i dorosłych. Wymaga podkreślenia, że przy działaniach związanych z ewakuacją ofiar konfliktów zbrojnych, jednym z kluczowych elementów działań prowadzonych przez służby i instytucje w celu ochrony polskich obywateli przed ewentualnymi zagrożeniami zawsze pozostaje kwestia bezpieczeństwa. Szczególnie trudnym wyzwaniem w powyższym zakresie pozostaje identyfikacja cudzoziemców, weryfikacja ich dokumentów, historii migracyjnej oraz powodów, dla których decydują się na przyjazd do Polski. Niniejsza uwaga musi być analizowana w kontekście bardzo wysokiego poziomu zagrożenia terrorystycznego w Europie, które w niezaprzeczalny sposób ma związek z przybyciem na terytorium UE migrantów z Bliskiego Wschodu. Należy pamiętać, że potencjalni terroryści wykorzystują każdy możliwy sposób do przedostania się na terytorium państw członkowskich UE, podając przykładowo fałszywe dane na temat swojej tożsamości i wieku”³³.

Podobnych wypowiedzi zarówno przedstawicieli Zjednoczonej Prawicy, jak i prawicowych mediów w Polsce jest znacznie więcej. Wydaje się jednak, że te przytoczone dają w miarę pełne rozeznanie w kwestii stanowiska polityków prawicy wobec kryzysu migracyjnego. Poniżej próba ich oceny z punktu widzenia merytorycznego, politologicznego i etycznego.

3. Ocena polityki Zjednoczonej Prawicy w Polsce wobec kryzysu migracyjnego

Oceniając argumenty Zjednoczonej Prawicy w Polsce uzasadniające negatywne stanowisko wobec przyjmowania imigrantów i uchodźców, należy zacząć od analizy prezentowanego wcześniej wystąpienia prezesa PIS Jarosława Kaczyńskiego w Sejmie przed wyborami parlamentarnymi w 2015 r. Stanowisko niewątpliwie obowiązujące dla jego obozu politycznego, zawiera przynajmniej dziesięć jednoznacznych tez:

(1) Niedopuszczalne jest podejmowanie przez władze ważnych decyzji „związanych z dużym ryzykiem dla społeczeństwa” bez „wyraźnej zgody społeczeństwa”.

Stwierdzenie, że nie należy podejmować ważnych decyzji, związanych z wielkim ryzykiem bez woli narodu („bez wyraźnej zgody społeczeństwa”), jest na pewno słuszne na wysokim stopniu uogólnienia. W systemie demokracji bezpośredniej (np. w Szwajcarii) obywatele wyrażają swoją wolę przez plebiscyt czy referendum. Nato-

³² <http://www.tvp.info/35423785/sprzeciwiamy-sie-koncepcji-mechanizmu-relokacji-nasze-zdanie-sie-nie-zmieni>.

³³ *Syryjskie dzieci a „bardzo wysoki poziom zagrożenia terrorystycznego w Europie, który ma związek z migrantami z Bliskiego Wschodu”*, <https://oko.press/kilka-syryjskich-dzieci-zagraza-bezpieczenstwu-polski-mswia-potrzebowalo-roku-zeby-uzasadnic-dlaczego-polska-uratuje/>.

miast w demokracji pośredniej (przedstawicielskiej) społeczeństwo, wybierając swoich reprezentantów, daje im mandat podejmowania decyzji także w trudnych i związanych z „wielkim ryzykiem” sprawach, które mogą się pojawić. Zwykle członkowie parlamentu mają większe możliwości niż społeczeństwo – dzięki zaproszonym ekspertom – zdobyć rozeznanie, jak należy dany problem rozwiązać.

Ponadto polityk, który działa naprawdę na rzecz dobra społeczeństwa, to nie ten, kto wsłuchuje się w życzenia „narodu” po to, by zostać wybranym na następną kadencję, tylko ten, kto działa zgodnie ze swoim przekonaniem o dobru narodu, nawet w sprzeczności z „wolą narodu”, wiedząc że za niepopularną decyzję może zapłacić wysoką cenę w wyborach. W państwie, w którym poziom lęku przed imigrantami (zwłaszcza z krajów muzułmańskich) jest nieproporcjonalnie wysoki w stosunku do zagrożenia, odwoływanie się do woli „społeczeństwa” czy „narodu” określane jest w literaturze politologicznej jako populizm, czyli inżynieria społeczna lub manipulacja społeczeństwem w celu zdobycia władzy lub utrzymania się u władzy.

(2) Podejmowanie decyzji „pod obcym naciskiem, zewnętrznym naciskiem i bez wyrażenia wyrażonej zgody społeczeństwa jest łamaniem Konstytucji (...) łamaniem suwerenności narodu, a także praw obywatelskich”³⁴.

Powyższe stwierdzenie jest także ogólnie słuszne. Oczywiście, że jest niedopuszczalne, by demokratycznie wybrana władza podejmowała decyzje „pod obcym naciskiem, zewnętrznym naciskiem i bez wyrażenia wyrażonej zgody narodu”. Pytanie jednak, czy taki przypadek ma miejsce w państwach, które dobrowolnie, za aprobatą swych społeczeństw wyrażoną w referendum akcesyjnym stały się członkami Unii Europejskiej? Czy można nazwać „obcym naciskiem”, uzgodnienia podjęte przez przedstawicieli wspólnoty, do których mają zastosować się państwa członkowskie w czasie kryzysu migracyjnego? Każda wspólnota zakłada wzajemną solidarność jej członków. Sens jej istnienia polega na śpieszeniu z pomocą, temu kto znalazł się w potrzebie. Ci, którzy pomagają teraz, mogą oczekiwać, że inni solidarnie pospieszą im z pomocą, jeśli jej będą później potrzebować. Polsce raczej nie grozi nawała imigrantów, czy uchodźców z Afryki i Azji, a sytuacja polityczna na Ukrainie dopuszcza taki scenariusz, jaki obecnie przeżywają Grecja czy Włochy. Czy w takim przypadku Polska będzie miała prawo oczekiwać solidarności od innych państw członkowskich Unii? Czy brak solidarności nie jest więc narażaniem naszego społeczeństwa na potencjalnie wielkie niebezpieczeństwo? A jaki wpływ na trwałość UE wywiera brak solidarności państw Europy Środkowo-Wschodniej? Jakie to będzie miało skutki dla „narodu”, na którego dobro powołują się tak często politycy? Obecnie 2/3 tego „narodu” traktuje UE jako własną wspólnotę, a nie jako „obcych”.

(3) „Imigranci i uchodźcy przybywający do Polski świadomie nie przestrzegaliby naszych praw i obyczajów”.

Zarzut naruszenia bezpieczeństwa społecznego przez zgodę na planowane przyjęcie 7 tys. osób w 2015 r. w ramach relokacji imigrantów i uchodźców Jarosław Kaczyński opierał na założeniu, że spowoduje to, iż przestaniemy być gospodarzami we własnym kraju. Twierdził, że konsekwencją przyjmowania imigrantów i uchodźców będzie najpierw gwałtowny wzrost liczby cudzoziemców w naszym kraju, a następnie

³⁴ J. Kaczyński, *Mocne przemówienie o muzułmańskich imigrantach*, Sejm, 16.09.2015, <https://www.youtube.com/watch?v=gzxQ9cqnlYI>.

imigranci i uchodźcy przybywający do Polski świadomie będą naruszać nasze prawa i obyczaje a narzucać nam „swoją wrażliwość i swoje wymogi” w przestrzeni publicznej i w różnych dziedzinach życia i to „w sposób bardzo agresywny, gwałtowny”.

Jak łatwo zauważyć, z powyższych wypowiedzi wyłania się obraz uchodźców jako ludzi z natury złych, niecywilizowanych, którzy przybywają do Europy z wrogimi zamiarami, „świadomie naruszających nasze prawa”. Twierdzenie swoje uzasadniał lider Zjednoczonej Prawicy negatywnymi doświadczeniami krajów Europy Zachodniej ze wspólnotami muzułmańskimi. Państwami, do których się odwoływał Jarosław Kaczyński była najpierw Szwecja, ponieważ według niego: są tam: „pięćdziesiąt cztery strefy gdzie obowiązuje szariat i nie ma żadnej kontroli państwa” oraz istnieją tam obawy przed wywieszaniem flagi szwedzkiej na szkołach, bo na szwedzkiej fładze jest krzyż. Ponadto „szwedzkim uczniom nie bardzo wolno chodzić w krótkich strojach”.

W kontekście powyższych informacji w lipcu 2018 r. w Sztokholmie na zjeździe Krajowych Dyrektorów Duszpasterstwa Migrantów w Europie padło pytanie skierowane do prowadzącego spotkanie Szweda, czy to prawda, że są tego rodzaju strefy? Odpowiedź zaprzeczająca poprzedzona był ironicznym stwierdzeniem, że niedawno o to samo pytał prezydent USA Donald Trump! Natomiast godne uwagi było też stwierdzenie, że ośrodki kościelne dla imigrantów mają problem z pracującymi tam Polakami, którzy wywieźli z własnego kraju negatywne nastawienie dla osób innych religii i kultur. W tym kontekście jeden ze szwedzkich gospodarzy spotkania wyraził prośbę do Kościoła w Polsce, by podjął właściwe działania w sprawie edukacji ewangelicznej społeczeństwa, a szczególnie księży wyjeżdżających do pracy za granicę, na rzecz otwartości na ludzi z kręgów pozaeuropejskich.

(4) W cytowanej wyżej pełnej wypowiedzi Jarosław Kaczyński wymienił także Włochy („pozajmowane kościoły, traktowane niekiedy jako toalety”), Francję („nieustanna awantura, też wprowadzany szariat, patrole które pilnują przestrzegania szariatu”), to samo w Wielkiej Brytanii i Niemczech.

Jeśli chodzi o pierwszą część wypowiedzi dotyczącej Francji, Wielkiej Brytanii i Niemiec, jest ona mniej więc tak prawdziwa, jak ta dotycząca Szwecji. Oczywiście, że kraje Zachodniej Europy, w których są duże skupiska imigrantów mają do czynienia z różnymi osobami. Dotyczy to także Polaków, którzy według brytyjskich gazet polowali na karpie czy łabędzie w królewskich stawach w Londynie. Wśród osób z krajów rozwijających się mogą być i tacy, którzy z klasycznym WC nie mieli wcześniej w ogóle do czynienia. Np. w toaletach na lotnisku w Stambule są obrazkowe instrukcje, jak z nich prawidłowo korzystać. Jednak przeciętni muzułmanie szanują budynki kościelne, jako miejsce modlitw. Dla nich Jezus jest prorokiem, a Maryja matką proroka. Prawdą jest także, że wśród imigrantów z krajów muzułmańskich czy wspólnot muzułmańskich można spotkać przedstawicieli politycznego, radykalnego islamu. Są wypadki radykalizacji nawet po latach pobytu w Europie. Czy jednak jest uprawnione formułowanie z tych faktów następującego pytania: „Czy chcecie Państwo, by to pojawiło się także w Polsce? Żebyśmy przestali być gospodarzami we własnym kraju? Czy tego chcecie? Otóż ja chcę jasno powiedzieć, Polacy tego nie chcą i nie chce tego Prawo i Sprawiedliwość”.

Wypowiedź ta obliczona była w sposób wyraźny na wskazanie na kogo należy głosować, kto jedynie może zapewnić bezpieczeństwo „narodowi”. Używaniu strachu przed uchodźcami w Polsce w ostatnich latach poświęcony jest artykuł Marcina Żyły

w „Tygodniku Powszechnym” z lutego 2018 r. pt. *Strasz i rządź*. Autor analizując i zestawiając wyniki sondaży CBOS z informacjami w mediach nt. zamachów w Europie Zachodniej oraz obrazy ukazujące maszerujących na Zachód uchodźców, wskazuje na ich wyraźną korelację³⁵.

Podobny związek dostrzegali publicyści „Gazety Polskiej” Jerzy Targalski, instruując Zjednoczoną Prawicę jak wykorzystać politycznie strach przed islamem. Według niego trzeba przekonać społeczeństwo, że: „(...) wpuszczenie do Polski muzułmanów pod naciskiem szantażu Unii będzie oznaczało koniec naszego społeczeństwa i kultury. Jednocześnie dobrze zorganizowany opór jest świetnym instrumentem pozbawienia targowicy oglupionej części jej bazy wyborczej i mobilizacji mieszkańców, którym Polska jest obojętna. Targowicę ograniczyłoby to do ludzi czerpiących korzyści z wysługiwania się obcej władzy, czyli partii wewnętrznej, zaś obojętnych przybliżyłoby do polskości. Trzeba uświadomić ludziom, że jeśli chcemy suwerenności, w tym ekonomicznej, czyli dobrobytu, czeka nas potężna bitwa z Unią (Niemcami). Tłumaczenie niuansów nie ma sensu, gdyż większość i tak niczego nie pojmie. Trzeba wybrać pole bitwy, na którym możemy odnieść zwycięstwo jak pod Grunwaldem. Dlatego emigranci są doskonałym wyborem – jasnym i zrozumiałym dla wszystkich.

By tę bitwę wygrać, musimy dokonać trzech kroków: Przedstawić Unię jako agresora, który chce nas zniszczyć przy pomocy muzułmanów, choć chce tylko obezwładnić, ale niuansów przekaz masowy nie znosi. Celem jest stworzenie poczucia zagrożenia i zmiany stosunku do Unii. Dalej, trzeba sformułować warunki, na których zgadzamy się w Unii pozostać, np. żadnych muzułmanów, żadnego euro, żadnego gender. (...)

I wreszcie trzecim posunięciem jest stworzenie w świadomości społecznej iun-ctim: muzułmanie – Targowica (PO, N, GW, TVN) – Niemcy oraz rząd – PiS – obrona przed katastrofą muzułmańskiego najazdu kierowanego z Berlina. Musi to być przemysłowa i konsekwentna kampania, a nie zwyczajowe jęczenie PiS, po którym następuje wycofanie, zapomnienie i kapitulacja. Skoro zaś we władzach nie ma ludzi zdolnych do takich zadań, muszą je podjąć media patriotyczne”³⁶.

(5) Polemika z „argumentami filozoficznymi” i propozycja rozwiązania: *Ordo Caritatis*.

Jarosław Kaczyński zajął się także argumentami odwołującymi się do obowiązków pomocy wynikających z przynależności ludzi do tego samego gatunku. Stwierdził, że nie da się wyprowadzić z tego wniosku o istniejącym obowiązku pomocy, bo w takim razie Europa (a także USA, Japonia) musiałaby przyjąć ponad miliard osób głodujących, co spowodowałoby katastrofę naszej cywilizacji. Należy więc według niego zastosować zasadę *Ordo Caritatis*.

Łaciński termin „*Ordo Caritatis*”, czyli „porządek w miłości” jest omawiany przez św. Tomasza w *Sumie Teologicznej*. Nie ma on wątpliwości, że przede wszystkim należy pomagać swoim bliskim, niemniej jednak mówi też wprost: „(...) w pewnych wypadkach bardziej należy pomóc obcemu, znajdującemu się w wielkiej potrzebie, niż własnemu ojcu, nie będącemu w tak wielkiej potrzebie”³⁷.

³⁵ M. Żyła M., *Strasz i rządź*, „Tygodnik Powszechny”, 25.02.2018, s.13-16.

³⁶ J.Targalski, *Strategia-II Grunwald*, „Gazeta Polska”, 31.05.2017, <https://www.gazetapolska.pl/13399-strategia-ii-grunwald>.

³⁷ Św. Tomasz z Akwinu, *Suma Teologiczna* (Tom16: Miłość2-2, zag. 31, art. 3.), „Veritas”, London 1967, s.143).

Do tej zasady odwoływała się także minister ds. uchodźców i pomocy humanitarnej Beata Kempa, lecz ona również pomijała ostatnią część z *Sumy* św. Tomasza³⁸.

(6) Propozycja pomocy „metodą bezpieczną, czyli finansową”. Ogólnie jest to postulat słuszny. Należy stosować przy świadczeniu pomocy metody bezpieczne zarówno dla dawców, jak i biorców. Nie zawsze jest to jednak możliwe, o czym pisze Monika Kacprzak w swej rozprawie doktorskiej broniącej w IP UKSW nt. barier świadczenia pomocy humanitarnej³⁹. Natomiast w przypadku relokacji imigrantów i uchodźców chodziło o tych, którzy dotarli już do Europy narażając swoje życie i nie mając możliwości powrotu. Mówienie więc o pomocy „na miejscu” nie było przynajmniej w ich przypadku adekwatne.

(7) Dofinansowanie obozów na Bliskim Wschodzie w celu zatrzymania w nich potencjalnych imigrantów do Europy, zgodnie z udziałem PKB w UE jest na pewno słusznym postulatem. Należy też „odróżniać uchodźców uciekających przed wojną od emigrantów ekonomicznych”. Niemniej jednak w przypadku skrajnej biedy i panującego głodu w niektórych państwach afrykańskich rozróżnienie takie traci swój sens. Poza tym osoby docierające do Europy z Bliskiego Wschodu czy z Afryki poprzez Saharę i Libię często mają traumatyczne przeżycia, które uprawniają ich do składania wniosku o ochronę międzynarodową.

(8) Odpowiedzialność za imigrantów – nie nasz problem. Argumenty „natury historyczno-moralnej”.

Przywódca Zjednoczonej Prawicy stwierdził, że imigracje do Europy to nie nasz problem, bo kraje Zachodu przyciągały imigrantów. Przyznając rację Orbanowi, powiedział, że jest to problem Niemiec. Według niego argumenty „natury moralnej czy historyczno-moralnej” bardziej obciążają obowiązkiem pomocy inne kraje ze względu na kolonializm i politykę na Bliskim Wschodzie. Emigracja Polaków w historii nie może być argumentem za koniecznością otwarcia się na innych, bo nasi rodacy „nie terroryzowali i walczyli za wolność innych narodów”.

Powyższa wypowiedź może sugerować u Autora brak poczucia jedności naszego kraju z Unią Europejską i identyfikacji z nią. Potwierdzają to też kolejne jego wypowiedzi.

(9) W dalszej części wystąpienia Jarosław Kaczyński ustosunkował się do argumentu, że przyjmowanie od UE pieniędzy niesie także zobowiązania. Jest to pewnie najważniejszy fragment ukazujący poglądy na Unię Europejską lidera Zjednoczonej Prawicy. Według niego Polska otrzymuje pieniądze unijne, bo to jest cena za to, żeby najsilniejsze państwa europejskie mogły decydować o naszych sprawach i posiadać „potężną moc regulacyjną także wobec Polski. Ona ma wartość ekonomiczną i ma wartość polityczną”. Ponieważ te słowa padły przed wyborami do parlamentu, można je było rozumieć, że po wygranych wyborach Polska zrezygnuje z funduszy unijnych, ale nic takiego się nie stało.

(10) Wystąpienie Jarosława Kaczyńskiego kończy się stwierdzeniem, że nie poczuwając się do solidarności w ponoszeniu ciężaru kryzysu migracyjnego „nie mamy powodów do wyrzutów sumienia. Natomiast mamy powody do tego by bronić naszej suweren-

³⁸ B. Kempa @BeataKempa_KPRM - 28.12.2017.

³⁹ M. Kacprzak, *Uwarunkowania społeczno-polityczne barier międzynarodowej pomocy humanitarnej w branych krajów Azji i Afryki w latach 1991–2015*, IP UKSW, Warszawa 2017.

ności". Padają też słowa o „akcji dyfamacyjnej, którą dzisiaj prowadzą śmiertelni wrogowie Polski. Ludzie oszaleli z nienawiści do naszego kraju”⁴⁰.

Niepoczucie się do solidarności w ponoszeniu ciężaru kryzysu migracyjnego i nieposiadanie z tego powodu wyrzutów sumienia, a także stwierdzenia o obronie „naszej suwerenności” i „śmiertelnych wrogach oszalałych z nienawiści do naszego kraju” dotyczą dwóch wymiarów, w tym wypadku ściśle ze sobą związanych, politologicznego i etycznego. W wymiarze politologicznym należałoby zwrócić uwagę na fakt, że jest to prosta droga do wyłączenia naszego kraju ze wspólnoty, u podstaw której legło wyciągnięcie wniosków z tragedii dwóch wojen światowych. Powstała wspólnota jest poważnym gwarantem pokoju i bezpieczeństwa dla Europy, w tym także dla naszego kraju. Na marginesie można dodać, że inicjatywę tę wspierała od początku Stolica Apostolska. Pius XII nazwał podpisanie Traktatów Rzymskich drugim najważniejszym wydarzeniem na terenie Rzymu od momentu założenia tego miasta⁴¹.

Papieżem, który dał silny impuls do poszerzenia Unii o kraje Europy Środkowej i Wschodniej, był Jan Paweł II. Jean-Dominique Durand, francuski historyk, w pracy zbiorowej *Najnowsza historia Kościoła. Katolicy i kościoły chrześcijańskie w czasie pontyfikatu Jana Pawła II (1978–2005)*, w rozdziale pt. *Jan Paweł II i Europa Zachodnia. Ponad sekularyzacją*, zajmuje się stosunkiem Papieża do procesu jednoczenia Europy. W swoim opracowaniu podaje fragmenty licznych jego wypowiedzi na temat Europy i konieczności jej integracji. Przy czym zauważa, że Papież miał bogatą wiedzę o pozytywnych i negatywnych skutkach procesów zachodzących w tych dwóch częściach Europy⁴².

Jean-Dominique Durand zwraca też uwagę na podkreślanie przez Jana Pawła II wewnętrznej jedności kontynentu, nierozzerwalnej więzi pomiędzy częścią wschodnią i zachodnią. Papież przyjmuje, że jedność europejska nie jest sprzeczna z przynależnością do narodu. Według Duranda temat Europy zajmuje centralne miejsce w jego wystąpieniach, przemówieniach, listach czy dokumentach. Nauczanie papieskie jest dedykowane Europie, jej koniecznej jedności⁴³.

Z kolei „Przewodnik Katolicki” z 30 grudnia 2014 r. przypomina pierwszą wizytę Jana Pawła II w Parlamencie Europejskim w Strasburgu 11 października 1988 r., podczas której Papież niecały rok przed upadkiem komunizmu w Polsce, tworzy już pewną wizję zjednoczenia Europy: „(...) otwarta ku wschodniej części kontynentu, wielkoduszna wobec krajów drugiej półkuli winna (...) na nowo objąć rolę przewodniczki cywilizacji światowej”. Aby to osiągnąć, zdaniem Papieża, musi najpierw pojednać człowieka ze stworzeniem; następnie pojednać człowieka z jego bliźnim „tak, aby Europejczyk akceptował innych mieszkańców tego kontynentu, reprezentujących różne kultury i prądy myślowe, był gościnnie wobec przybysza i uchodźcy, otwarty na duchowe bogactwa ludów innych części świata (...)”⁴⁴.

⁴⁰ J. Kaczyński, dz. cyt.

⁴¹ Radio Watykańskie, 23.10.2017, http://pl.radiovaticana.va/news/2017/10/23/papie%C5%BCe_a_integracja_europejska/134477

⁴² J.-D. Durand, *Jan Paweł II i Europa Zachodnia. Ponad sekularyzacją*, [w:] E. Guerriero, M. Impagliazzo (red.), *Najnowsza historia Kościoła. Katolicy i kościoły chrześcijańskie w czasie pontyfikatu Jana Pawła II (1978–2005)*, Wydawnictwo „M”, Kraków 2006, s. 39.

⁴³ Tamże, s. 40–41.

⁴⁴ Co Jan Paweł II powiedział w Parlamencie Europejskim?, „Przewodnik Katolicki” 30.12.2014, <https://wwprzewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2014/Przewodnik-Katolicki-47-2014/Spoleczen->

Powyższe wypowiedzi Jana Pawła II trzeba potraktować jako swoisty testament, który zostawił swoim rodakom, którzy też dzięki niemu znaleźli się, po ciężkich wieloletnich doświadczeniach życia w systemie totalitarnym, w tej wspólnotocie narodów Europy i są za jej budowanie odpowiedzialni przed Bogiem i historią⁴⁵.

Wymiar etyczny dotyczy zarówno skutków podważania budowy przez kraje UE zjednoczonej Europy, jak i podejścia do przybyszów szukających schronienia w Europie. W tej ostatniej kwestii trudno byłoby trafniej przygotować komentarz do rozważanej kwestii niż ten, który sformułował o. Maciej Zięba w „Rzeczpospolitej” w artykule zatytułowanym: *Haniebna rana* z 15 stycznia 2018 r. Otóż według niego stosunek do sprawy uchodźców „wymyka się kryterium racjonalności. Miejsce konkretnych, nie-szczęśliwych ludzi zajmują dziś uogólnienia i abstrakcyjne kategorie. Ludzie ci są automatycznie utożsamiani z imigrantami ekonomicznymi lub z terrorystami. Odmawianie przyjęcia wskazanych przez polskie organizacje pomocowe osób, do których należą kobiety i dzieci potrzebujące specjalistycznej opieki medycznej, usprawiedliwiane jest twierdzeniem, że kobiety i dzieci też się często angażują w akty terroru. Wątpliwość, czy rzeczywiście niewielka grupa może zagrozić chrześcijańskiej cywilizacji Zachodu, są obalane argumentem o ściąganiu licznych rodzin i niezwyklej rozrodczości wśród uchodźców”⁴⁶.

Poza tym o. Maciej Zięba zauważa, że: „(...) stosunek do sprawy uchodźców ignoruje nauczanie Kościoła i Ewangelii. Całe nauczanie Jezusa przepełnione jest troską o poniżanych i odrzucanych – kobiety, dzieci, Samarytan, nędzarzy, inwalidów i chorych z trędowatymi na czele (...)”⁴⁷.

W dyskursie w Polsce o przyjmowaniu uchodźców dostrzega on: „(...) ideologizowanie wiary, naginanie do swoich tez nauczania Ewangelii, konsekwentne ignorowanie głosu episkopatu Polski i pojedynczych biskupów, odrzucanie przez ogromną część katolików w Polsce nauczania papieża, z Janem Pawłem II i Franciszkiem na czele (...)”⁴⁸.

Podsumowanie

Celem artykułu była próba odpowiedzi na pytanie: jak ocenić z pozycji politologii i etyki stanowisko polskiej Prawicy wobec wyzwań kryzysu migracyjnego w Europie? Ocena z perspektywy politologicznej polegała w tym artykule na odpowiedzi na pytanie, czy przyjęcie określonej liczby uchodźców byłoby słuszną czy niesłuszną decyzją z punktu widzenia interesów naszego kraju?

Analiza racji przeciwko przyjęciu jakichkolwiek imigrantów zawartych w wystąpieniu sejmowym lidera Zjednoczonej Prawicy Jarosława Kaczyńskiego prowadzi do wniosku, że zdecydowana większość użytych tam argumentów jest zabiegiem określonym w literaturze politologicznej jako populizm, stosowanym z sukcesem przez Victora Orbana.

stwo/Co-Jan-Pawel-II-powiedzial-w-Parlamencie-Europejskim.

⁴⁵ J. Balicki, *Unia Europejska w prawicowym dyskursie w Polsce w świetle „europejskiego testamentu” Jana Pawła II*, w: B. Rydliński, Sł. Sowiński, R. Żenderowski, *Wolność. Wieczne wyzwanie*, Wyd. Naukowe UKSW, Fundacja K. Adenauera, Warszawa 2018, s. 700.

⁴⁶ M. Zięba, *Haniebna rana*, „Rzeczpospolita”, 15.01. 2018.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Tamże.

Jeśli polskie społeczeństwo wyraziło w referendum zgodę na przystąpienie naszego kraju do UE, to wiąże się z tym wspólne, oparte na solidarności ponoszenie obciążeń, jakie w tym wypadku dzielić między sobą powinny państwa członkowskie. Nie można zgodzić się ze stwierdzeniem, że państwa członkowskie podejmujące decyzje zgodnie z ustaleniami organów UE, czynią to pod „pod obcym i zewnętrznym naciskiem” i bez „wyraźnie wyrażonej zgody społeczeństwa”, „łamią Konstytucję i suwerenność narodu oraz prawa obywatelskie”.

W wystąpieniu lidera Zjednoczonej Prawicy oraz w wypowiedziach jej prominentów zaobserwować można zabieg przekonywania polskiego społeczeństwa o niezwykle poważnym zagrożeniu, jakie na nasz kraj mogłoby ściągnąć przyjęcie kilku tysięcy imigrantów z krajów muzułmańskich. Powoływanie się na doświadczenia państw Europy zachodniej czy północnej stanowi wybiórcze manipulowanie faktami, nie uwzględniające ani wielkości wspólnot muzułmańskich istniejących w Zachodniej Europie, ani prawdziwych przyczyn radykalizacji pewnych grup.

Jeśli chodzi o perspektywę etyczną stosunku polskiej Prawicy do przyjmowania uchodźców, to trzeba wziąć pod uwagę, że polskie społeczeństwo jest najbardziej ze wszystkich społeczeństw europejskich przekonane o niebezpieczeństwie wynikającym z otwarcia naszego kraju dla przybyszów. Jest to efekt trwającego od dłuższego czasu wywoływania lęku przed „obcymi” w polskim jednorodnym pod względem etnicznym i rasowym społeczeństwie. Pomijając nawet fakt, że inżynieria społeczna zwana populizmem jest sama w sobie nieetyczna, to negatywny stosunek do przyjmowania w Europie i naszym kraju ludzi uciekających przed wojną, czy nawet biedą jest sprzeczny nie tylko z normami chrześcijańskimi, ale także podstawowymi zasadami ludzkimi. Jest tu widoczny brak konsekwencji między odwoływaniem się do obrony chrześcijaństwa i działaniami w sprzeczności z nim.

Owa słynna już deklaracja „pomagania na miejscu”, w przeciwieństwie do pomagania w Europie, tylko pozornie wydać się może słuszną alternatywą, bo przecież nikt nie kwestionuje „pomocy na miejscu”, natomiast cały spór z Unią Europejską dotyczy relokacji osób, które już są w Europie i wymagają przyjęcia w imię solidarności z krajami, których morskie granice są tożsame z granicami Unii Europejskiej.

Sławomir Łodziński zauważa, że od maja 2015 r. nastąpił znaczny spadek akceptacji przyjmowania uchodźców przez polskie społeczeństwo. Nie zmieniła tego stanowiska wizyta papieża Franciszka w Polsce w sierpniu 2016 r. i zgłoszenie przez Konferencję Episkopatu Polski inicjatywy organizacji przy udziale Caritasu tzw. korytarzy humanitarnych. Jak pisze autor: „(...) Mimo początkowego zainteresowania polskiego rządu tym programem nie zdecydowano się na jego wprowadzenie. Być może wpływ miały tutaj wyniki badania opinii publicznej z czerwca 2017 r., w którym jedynie co trzeci badany (33%) poparł taką formę pomocy uchodźcom, a blisko dwie trzecie (61%) sprzeciwiło mu się (6% nie miało tutaj zdania)”⁴⁹.

Analizując więc wypowiedzi i politykę polskiej Prawicy w kontekście kryzysu migracyjnego zauważa się w niej kilka elementów, które oscylują między populizmem,

⁴⁹ S. Łodziński, *Uchodźcy jako „Społeczność Podejrzana” (Suspected Community. Polska opinia publiczna wobec udzielania pomocy uchodźcom w okresie maj 2015 – maj 2017, [w:] A. Górny (red.), Uchodźcy w Polsce. Sytuacja prawna, skala napływu i integracja w społeczeństwie polskim oraz rekomendacje, Ekspertyzy Komitetu Badań nad Migracjami PAN, Kraków - Warszawa 2017, s.82-83*

czyli świadomym podsycaniem i wykorzystywaniem lęków w społeczeństwie w stosunku do „obcych” ze względu na oczekiwane korzyści polityczne, a brakiem wiedzy o nich. Szczególnie widać to w stosunku do imigrantów z krajów muzułmańskich. Zauważa się u polskiej Prawicy utożsamiającej się z Kościołem katolickim brak poczucia obowiązku przyjęcia stanowiska tego Kościoła wobec islamu czy muzułmańskich imigrantów i uchodźców. Stąd można usłyszeć od osoby duchownej, że nie jest zobowiązana do słuchania papieża w tych sprawach, czy też od urzędnika ministerialnego mającego wpływ na politykę migracyjną (w tym z krajów muzułmańskich), że jego zdaniem „Bóg jest katolikiem”!⁵⁰

BIBLIOGRAFIA - REFERENCES

- Balicki J., *Unia Europejska w prawicowym dyskursie w Polsce w świetle „europejskiego testamentu” Jana Pawła II*, w: B. Rydliński, S. Sowiński, R. Zenderowski, *Wolność. Wieczne wyzwanie*, Wyd. Naukowe UKSW, Fundacja K. Adenauera, Warszawa 2018, s. 693–716.
- Balicki J., *Kryzys migracyjny. Gdzie pomagać: na miejscu czy w Europie?*, *Uwarunkowania ideologiczne polskiej polityki wobec uchodźców*, w: *Mała Polska – globalne wyzwania, regionalne rozwiązania*, „Biblioteka Konferencji Krakowskich”, t. 1, Kraków 2018, s. 34–50.
- Balicki J., *Przesłanki demograficzne islamofobii w Zachodniej Europie. Analiza krytyczna*, „Roczniki Nauk Społecznych”, KUL, t. 6, nr 3, 2014, s. 11–30.
- Bayrakli E., Hafez F., *The State of Islamophobia in Europe*, <http://www.islamophobiaeurope.com/executive-summary/2017-2/>.
- Chazbijewicz S., *Oda dla Jarosława Kaczyńskiego*, „Rzeczpospolita” 14.09.2016, <https://www.rp.pl/Polityka/309149939-Olsztyński-działacz-PiS-napisał-ode-do-Jarosława-Kaczyńskiego.html>.
- Colpaert P., Tavani A., *Merkel rewarded with 7-minute standing ovation as she falls on both sides of immigration issue*, <http://nytlive.nytimes.com/womenintheworld/2015/12/15/after-speech-on-refugees-merkel-receives-nine-minute-standing-ovation/>.
- Eurostat 46/2017 – 16 March 2017, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7921609/3-16032017-BP-EN.pdf/e5fa98bb-5d9d-4297-9168-d07c67d1c9e1>.
- Hackett C., *5 facts about the Muslim population in Europe*, Pew Research Center, 19.07.2016.
- Kaczyński J., *Mocne przemówienie o muzułmańskich imigrantach*, Sejm, 16.09.2015, <https://www.youtube.com/watch?v=gzxQ9cqn1yI>.
- Kempa @BeataKempa_KPRM – 28.12.2017.
- Komisja Europejska, *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej i Rady. Pierwsze sprawozdanie w sprawie relokacji i przesiedlenia*, Bruksela, dnia 16.3.2016, COM (2016) 165 final.
- Łodziński S., *Migracyjna „panika moralna”? Polska opinia publiczna wobec udzielania pomocy uchodźcom w okresie maj – grudzień 2015*, w: J. Balicki, W. Necel (red.), *Kryzys migracyjny w Europie. Wyzwania etyczne, społeczno-kulturowe i etniczne*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2017, s. 155–174.
- Łodziński S., *Uchodźcy jako „społeczność podejrzana” (Suspected Community). Polska opinia publiczna wobec udzielania pomocy uchodźcom w okresie maj 2015 – maj 2017*, [w:] A. Górny (red.), *Uchodźcy w Polsce. Sytuacja prawna, skala napływu i integracja w społeczeństwie polskim oraz rekomendacje*, Ekspertyzy Komitetu Badań nad Migracjami PAN, Kraków–Warszawa 2017.

⁵⁰ Z obydwoma przypadkami spotkał się osobiście autor artykułu.

- Morawiecki M., *Budujemy Polskę jako państwo silne, sprawne, ale też państwo, które zawiera w sobie uniwersalne wartości, wartości chrześcijańskie*, Radio Maryja, 8 grudnia 2017, <http://www.radiomaryja.pl/informacje/u-nas-m-morawiecki-budujemy-polske-jako-panstwo-silne-sprawne-tez-panstwo-ktore-zawiera-uniwersalne-wartosci-wartosci-chrzescijanskie/>.
- Nalborczyk A., *Syria gaśnie. Jak do tego doszło?* "Więź" 2015, nr 4 (662), s. 30.
- News Middle East. Documentaries, Al Jazeera, 1.10.2017, <http://www.aljazeera.com/news/2016/05/syria-civil-war-explained-160505084119966.html>.
- Podpałił się i dał początek arabskiej wiosnie, <https://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/501775>.
- Siadkowski A. K., *Islam. Anatomia strachu*, Difin, Warszawa 2018.
- Św. Tomasz z Akwinu, *Suma Teologiczna*, t. 16: Miłość 2-2, zag. 31, art. 3, „Veritas”, London 1967, s. 143.
- Syrian refugee crisis: Facts, FAQs, and how to help, Chris Huber, Kathryn Reid, and Denise C. Koenig of World Vision's staff in the U.S and World Vision staff in Lebanon and Jordan contributed to this article, <https://www.worldvision.org/refugees-news-stories/syrian-refugee-crisis-facts>.
- Tenth OIC Observatory Report On Islamophobia October 2016 – May 2017, presented to the 44th Council of foreign ministers Abidjan, Republic of Cote d'Ivoire 10–11 July 2017.
- Trines S., *Europe. Lessons From Germany's Refugee Crisis: Integration, Costs, and Benefits*, „World Education News & Reviews”, 2.05.2017, <https://wenr.wes.org/2017/05/lessons-germanys-refugee-crisis-integration-costs-benefits>.
- Uchodźcy w Polsce. Sytuacja prawna, skala napływu i integracja w społeczeństwie polskim oraz rekomendacje, A. Górny (red.). H. Grzymała-Moszczyńska, W. Klaus, S. Łodziński, Opracowanie przygotowane na zlecenie Komitetu Badań nad Migracjami PAN, Kraków–Warszawa 2017.
- Wystąpienie sejmowe Beaty Szydło, 24.05.2017, <https://wp.tv/i,straszy-czy-przestrzega-beata-szydlo-o-uchodzcach,mid,2002902,cid,4051,klip.html?ticaid=61a85a>.
- World Education News & Reviews, 2.05.2017, <https://wenr.wes.org/2017/05/lessons-germanys-refugee-crisis-integration-costs-benefits>.
- Ziemer K., *Polityka imigracyjna w Niemczech. Aktualne wyzwania*, w: J. Balicki, W. Necel (red.), *Kryzys migracyjny w Europie. Wyzwania etyczne, społeczno-kulturowe i etniczne*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2017, s. 207–236.
- Zięba M., *Haniebna rana*, „Rzeczpospolita”, 15.01.2018.
- Zuchowicz K., „Pani minister nie ukrywa, że się uczy”. Tak Beata Kempa radzi sobie na stanowisku, którego nigdy w Polsce nie było, 2.07.2018, <https://natemat.pl/242397,co-beata-kempa-robi-dla-uchodzcow-tak-wyglada-pomoc-humanitarna-rzadu>.
- Żyła M., *Strasz i rządź*, „Tygodnik Powszechny”, 25.02.2018, s. 13–16.

WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XVI (2019), №4
s. 85-100
doi: 10.36121/aurbanik.16.2019.4.085

Amadeusz Urbanik

(Wyższa Szkoła Humanistyczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, Szczecin)

ORCID 0000-0003-3653-6731

Ethnic policies of non-EU members neighbouring with Poland

Annotation: The article is part of studies on issues of ethnic policy. Its main aim is to present the conditions determining shape of ethnic policies of countries neighboring Poland – Belarus, Russia, Slovakia and Ukraine. This is achieved by analysis of their recent history, ethnic structure, legal system and solutions focusing on minorities.

Keywords: ethnic policy, Central and Eastern Europe, national and ethnic minorities.

Polityki etniczne państw spoza Unii Europejskiej sąsiadujących z Polską

Streszczenie: Niniejszy artykuł stanowi część prowadzonych przez autora studiów nad zagadnienia polityki etnicznej. Jego celem jest chęć ukazania uwarunkowań determinujących kształt polityk etnicznych państw sąsiadujących z Polską – Białorusi, Rosji i Ukrainy. Służy temu analiza ich najnowszej historii, struktury etnicznej, systemu prawnego oraz rozwiązań skierowanych do mniejszości.

Keywords: polityka etniczna, Europa Środkowa i Wschodnia, mniejszości narodowe i etniczne.

Этническая политика стран-соседей Польши не являющихся членами Евросоюза

Аннотация: Эта статья является частью авторских исследований по этнической политике. Его цель - показать условия, определяющие форму этнической политики соседних для Польши стран - Белоруссии, России и Украины. Анализ их недавней истории, этнической структуры, правовой системы и решений, направленных на меньшинства, служит этой цели.

Ключевые слова: этническая политика, Центральная и Восточная Европа, национальные и этнические меньшинства.

Introduction

The goal of this article is to present ethnic policies of the countries neighbouring with Poland while being non-EU members, namely Belarus, Russia and Ukraine. This is an especially significant issue as the aforementioned countries are at the same time the homelands of minorities currently residing in Poland. Naturally, their policies influence the perception and assessments of Polish endeavours in that domain by Belarusians, Russians and Ukrainians. On the other hand, despite Poland's lack of reciprocity as far as protecting and respecting the minority laws are concerned, it is an undeniable fact that the actions or negligence of these states towards the Poles living on their territories affect the Polish public opinion. Hence, it bears indirect influence on people responsible for creating and implementing ethnic policies of the Republic of Poland. Moreover, due to geopolitical changes occurring in this part of Europe between 1980s and 1990s, each of them was forced to re-evaluate or, in cases of the newly-created states, create their ethnic policies. It allows for comparing the process of how they were formed.

1. Ethnic policies in Belarus

Belarus is a particularly distinctive state not only compared to all other neighbours of Poland but also, in comparison with other European countries. Known as the last dictatorship in the Old Continent, it developed an equally distinct model of ethnic policies based on the so-called state ideology which also remains its main tool. It represents a discernible reference to the Soviet rationale – identifying with the Belarusian nationality equals with identifying with the state while the national community is a community of all citizens¹. If we assume this logic, Belarus does not have any 'titular' nation or minorities of any kind in the European understanding – only "ethnic communities" of which Belarusians are the most numerous. Together, they constitute the Belarusian nation, the language of which is common for another "ethnic community" – Russian. "Belarusianity" interpreted in its traditional meaning, namely as a community deriving from ethnic, cultural and linguistic roots constituting a nation and is considered by the authorities as nationalism which should be eradicated with all means and all public areas².

The result of this ideology could be seen in the results of the census in the Belarus conducted in years 1989, 1999 and 2009. This comparable analysis shows directly the dynamic in which the society's national and ethnic structures developed in 1989 still being a Belarusian Soviet Socialist Republic while in 1999 and 2009, after the transformation, the Republic of Belarus.

¹ See e.g. P.Usau, *Związek Radziecki w granicach odrębnego państwa. „Ideologia państwa białoruskiego” – mechanizm jej propagowania i narzucania społeczeństwu*, [in:] *Spółeczeństwo białoruskie 2007. Nadzieja, złudzenia, perspektywy*, M.Pejda (Ed.), Warsaw 2007, p.44-50; P.Rudkouski, *Białoruska ideologia państwowa jako „utopia teraźniejszości”*, [in:] *Spółeczeństwo białoruskie...*, M.Pejda (Ed.), Warsaw 2007, p.51-56.

² E.Mironowicz, *Polityka etniczna Białorusi*, [in:] *Polityka etniczna współczesnych państw Europy Środkowo-Wschodniej*, H.Chałupczak, R.Zenderowski, W.Baluk (Eds.), Lublin 2015, p.100.

Table 1. Ethnic structures in the Belarus in 1989, 1999 and 2009

Declared nationality	1989		1999		2009	
	Population (in thousands)	Percentage	Population (in thousands)	Percentage	Population (in thousands)	Percentage
Belarusians	7 905	77.9%	8 159	81.2%	7 957	83.7%
Russians	1 342	13.2%	1 142	11.4%	785	8.3%
Poles	418	4.2%	396	3.9%	295	3.1%
Ukrainians	291	2.9%	237	2.6%	159	1.7%
Jews	112	1.1%	28	0.3%	13	0.1%
Others	84	0.7%	83	0.6%	295	3.1%
Sum	10 152	100%	10 045	100%	9 504	100%

Source: E.Mironowicz, *Polityka etniczna Białorusi*, [in:] *Polityka etniczna współczesnych państw Europy Środkowo-Wschodniej*, H.Chałupczak, R.Zenderowski, W.Baluk (Eds.), Lublin 2015, p.101.

The abovementioned results indicate a clear increase in the tendency for Belarusians to self-identify with this nationality and inversely proportional to the number of individuals who declared to be a member of Russian, Polish, Ukrainian or Jewish communities. Providing that since the state gained independence, apart from the emigration of Jews, the country did not face any other people migrations which indicates a gradual ethnical and national unification of the Belarusian society as well as the activities by the authorities to encourage this process. Nevertheless, as pointed out by Eugeniusz Mironowicz in his work dedicated to some of those issues we discuss in this article, even though we could vaguely call it a state assimilation with a considerable level of caution, we absolutely cannot speak of an assimilation in the Belarusian culture. It has been shown by studies regarding the mother tongue and the language of household communications that there has been a sharp russification process causing a reversal from the Belarusian language which carries a lot of the Belarusian traditional and cultural heritage³.

The development of ethnical policies of the contemporary Belarusian state could be divided into two discernible phases. The first one took place just after it became independent and could be described by implementing solutions which bear a similarity to other post-soviet and post-socialist countries in the Central and Eastern Europe. The second phase which is still happening now, began in 1995 along with the centralisation of the state authority and rejecting the parliamentary political system and the process of re-birth of the Belarusian national identity⁴.

Belarus entered the first phase "inheriting" the legal system from the Belarusian Soviet Socialist Republic. Amid the legal acts from that period, three of them concerned the issue of ethnicity and its protection. The Penal Code of BSSR from 1961, after nu-

³ Ibidem, p.103.

⁴ See e.g.: E.Mironowicz, *Historia państw świata XX wieku, Białoruś*, Warsaw 2007; E.Mironowicz, *Specyfika zmian ustrojowych na Białorusi po 1990 roku*, [in:] *Europa Środkowo-Wschodnia w procesie transformacji i integracji. Wymiar polityczny*, H.Chałupczak, M.Pietras, P.Tosiek (Eds.), Zamość 2010, pp.159-174.

merous modifications in 1989, presumed a sentence of a fine or up to three years of imprisonment for instigating national, racial or religious hostility as well as subjecting to indignity. The legal act from 26 January 1990 established Belarusian as the national language however it incorporated Russian as a language for communication between the Republic's nation members while giving a lot of freedom for integrating native languages in schools and cultural facilities⁵. As far as the culture itself is considered, the act from 4 January 1990 regulates the rights of minorities to establish schools of the national language, theatres as well as publishing houses, museums, cultural and educational associations and national culture centres⁶.

Amid acts constituting the law of ethnic policies of Belarus in its first development phase, the following should be featured: the national minorities act, the freedom of religious beliefs and organisations' act, children's rights act, the Republic of Belarus' Constitution and a list of bilateral agreements signed with the neighbouring countries. The first, and at the same time the most important one, was signed on 11 November 1992. It did not allow for a discrimination of rights and liberties of minority representatives due to their affiliation or demanding their declaration in that respect. Moreover, it contains a catalogue of guaranteed rights such as: the right to receive support from the state with regards to culture, national and general education, the right to use the national language including the right to print and distribute information in that language, to seek contact with their minorities representatives outside the country, the freedom of beliefs, as well as fulfilling national and ritual ceremonies in their language, the right to protect national traditions, development of artistry and folk, establishing their cultural associations and exercise passive electoral rights. The act from 17 December 1992 regarding the freedom of religious beliefs and organisations allowed each citizen the freedom of thought, belief and religion according to their preferred traditions. The 1993 children's rights act allows for education and upbringing of every child in its native language, widening the scope previously limited to schools only to orphanages and boarding houses. In the Republic's Constitution adopted on 15 March 1994, arguably the most important legal act in the state, there is relatively very little content regarding ethnic issues. It obliged the state to regulate the relations between social and national communities based on assuming everyone is entitled to equal rights, taking responsibility to protect the historical and cultural heritage of all their communities. One of its most in-depth articles regarding ethnical issues indicated that everyone has a right to retain their nationality as well as no one shall be forced to define or disclose it. The contempt of national dignity is subject to punishment as per the law; everyone has the right to use their native language and choose their preferred language of communication while the state guarantees the freedom of choice for the language of upbringing and education. The rights of some of minorities were additionally ensured by bilateral agreements with some of its neighbouring countries such as Poland, Lithuania and Ukraine. Russia represents an exception since Belarus signed numerous agreements with Russia, however none of them contain any regulations concerning minorities. As a result, Russians resid-

⁵ See E.Mironowicz, *Polityka etniczna Białorusi*, [in:] *Polityka etniczna współczesnych...*, J.H.Chatupczak, R.Zenderowski, W.Baluk (Ed.), Lublin 2015, pp.106-107;

⁶ See T.Gawin, *O bycie Polakiem. Polacy w Białoruskiej Socjalistycznej Republice Sowieckiej 1944-1991*, Grodno-Białystok 2013, pp.486-488.

ing within the country were treated as a part of the Belarusian nation which seems quite natural given that the representatives of this group held prominent state offices and their language and culture dominated in all social and political spheres of the Republic⁷.

A decisive moment for the change of direction for ethnic policies were Belarusian's presidential elections in 1994 won by Alexander Lukashenko. Intending to strengthen his position, this politician began an offensive against Belarusian Popular Front, the main political power behind the legal acts concerning ethnic policies until that moment and which simultaneously postulated for the need of rebirth of Belarusian culture and language. From this moment on, there have been changes in the existing legal acts the goal of which were to gradually blur the dividing lines and ethnic clashes. Combining it with a particular status of Belarus, it led to a reversal to a state from before independence, namely the fading of the division for the titular nation and minorities. As a result of a referendum in June 1995, Russian was reinstated as an official language along with the Soviet state symbols, after some slight modifications. In the following years, there were numerous legal acts adopted which categorically forbade any discriminations regarding languages, cultures or persons due to their nationality, race or religion. It ultimately meant protection for the privileged position of the Russian language and practically blocked the rebirth of the Belarusian culture and language as propagated by the BPF⁸. The new reforms regarding the language, minorities culture or children's rights only escalated the situation. Even though a part of them undeniably adheres to international standards, due to the passivity of the administration acting on behalf of the state ideology, the interested party rarely holds them accountable to those regulations⁹.

The National Minorities Coordinative Council under the Minister's Council was the first ethnic policies' subject of the independent Belarus created solely with that purpose in mind. In the following years, the objectives regarding ethnic issues were ceded to the subsequent State Committee concerning Religion and Nationality, later known as the Religion and Nationality Committee and, existing until the end period concerned by this study – the Office of the Plenipotentiary for Religion and Nationality. In practice, it was still the same subject under a changed name, slightly re-organised but with the same set of objectives which included e.g. participation in forming and implementing ethnic and religious policies, formulating solutions, observing the situation as well as protecting the rights and liberties guaranteed by the law. In 2011, as a part of those objectives, a first, long-term plan of ethnic policies known as the Programme for development in regarding religion, interethnic relations and the cooperation with countrymen residing outside the country 2011-2015. In essence, it represented nothing groundbreaking as its entirety was already warranted by the existing laws compiled in one,

⁷ See e.g. E.Mironowicz, *Problemy etniczne w ustawodawstwie Republiki Białorusi. Ewolucja i charakter zmian prawnych w latach 1990-2000*, [in:] *Pogranicza. Księga jubileuszowa profesora Andrzeja Sadowskiego*, M.Bieńkowska, W.Żelazny (Eds.), Białystok 2015, pp.357-371; T.Białek, *Międzynarodowe standardy prawa mniejszości narodowych i ich realizacja na przykładzie Białorusi, Litwy i Ukrainy*, Warsaw 2008.

⁸ See E.Mironowicz, *Polityka etniczna Białorusi*, [in:] *Polityka etniczna współczesnych...*, H.Chałupczak, R.Zenderowski, W.Bałuk (Eds.), Lublin 2015, pp.112-119.

⁹ See T.Gawin, *Zwycięstwa i porażki. Odrodzenie polskości na Białorusi w latach 1987-2000*, Białystok 2003, pp.145-6

complex document¹⁰. Researchers and law experts are unanimous that the existing law in the Belarus conform to the standards of international law regarding the protection of national and ethnic minorities. However, if we take a closer look from a pragmatic angle, we could see a discrepancy between the regulations and their actual execution. Even though Minsk authorities do not discriminate any of those groups, each of them is subject to scrutiny. The Republic's ethnic policies could be considered a typical state assimilation, the goal of which is avoiding any possible conflicts based on nationalities and limiting the form of exuding ethnic and cultural differences which could ultimately lead to said conflicts. The two most significant criteria in such system which an individual needs to fulfil are Belarusian citizenship and obedience to the state apparatus. The policies of such kind suggest that the approach of Belarus is closer to the earlier Soviet ethnic policies rather than the contemporary ones.

2. The Russian Federation ethnic policies

The Russian Federation, apart from the Federal Republic of Germany, is a second European country in the Central-East where the model and structure of ethnic policies is completely different from other neighbouring countries. Similar to the case of BRD, the form of the federation is a significant differentiating factor while this is dominant factor for Germany, in Russia it appears that historical events concerning USSR, contemporary ethnic structures and the territorial extent combined with the authoritative methods of governance play a much bigger role.

Undeniably, the image of contemporary Russia, while considering all aspects in the country beginning with politics through economy up to everyday life of its citizens, was shaped by the events of the previous century and the communist reign. National issues are no different. The responsibility for the contemporary ethnic image within the Federation and the current ethnic categories are a legacy from the Bolsheviks who postulated self-determination of nations and the right for territorial independence in order to gain support of the biggest non-Russian communities in the Imperium. As a result, by the law of the USSR was a creation of federation nations in which ethnic and national minorities were guaranteed by the Union republics, autonomic republics as well as autonomous districts¹¹. Such stratification was a consequence of a 1930 system of the Soviet society based on a particular division per nation, nationality and ethnographic group defined by Soviet ethnographers. Although, as indicated by some researchers, some of those groups were pre-defined by the authorities and their status was dependent on the group size and the stage of its internal development¹². For some, a number of cases could possibly be called ethnic engineering consisting of construing nations through institutionalising their ethnicity by creating quasi-states based cultural and religious patterns as well as local differentiations¹³. Depending on the form of each community, it would be eligible for one of the

¹⁰ See E.Mironowicz, *Polityka etniczna Białorusi*, [in:] *Polityka etniczna współczesnych...*, H.Chalupczak, R.Zenderowski, W.Baluk (Eds.), Lublin 2015, pp.119-134.

¹¹ Z.Szmyt, *Likwidacja autonomii etnicznych w Rosji. Przykład Buriatów agińskich*, 01.04.17, <http://www.etnologia.pl/swiat/teksty/likwidacja-autonomii-etnicznych-w-rosji-1.php>

¹² See W.Zajączkowski, *W poszukiwaniu tożsamości społecznej: inteligencja baszkirska, buriacka i tatarska wobec kwestii narodowej w Cesarstwie Rosyjskim i ZSRR*, Lublin 2001.

¹³ See V.Tishkov, *Requiem for Ethnos. Research in Social and Cultural Anthropology*, Moscow 2003.

forementioned form of autonomy. Within those, they could develop and sustain their culture, language and traditions to a limited extent. These restrictions ceased to be valid after the dissolution of the Soviet Union when ethnicity became one of the fundamental forms of collective identity. Along with this ethnic mobilisation, regional autonomy was on the rise and resulted in a full autonomy for some of those regions. Those which were within the borders of Russia tried to take advantage of the Yeltsin's liberal approach and the vulnerability of the central authority as much as possible. Nevertheless, all those attempts were put to an end after changes introduced by Vladimir Putin's administration.

The current national structure of Russia is a direct result of USSR's national policies. The aforementioned ethnic engineering led to an emergence of groups currently existing on Russia's territory.

Table. 2. National structures in Russia 2010

Declared Nationality	Population (in thousands)	Percentage
Russians	111 016	80.64%
Tatars	5 310	3.87%
Ukrainians	1 928	1.41%
Bashkirs	1 584	1.15%
Chuvash	1 435	1.05%
Chechens	1 431	1.04%
Armenians	1 182	0.86%
Avars	912	0.66%
Mordvins	744	0.54%
Kazakhs	647	0.47%
Azers	603	0.44%
Dargin	589	0.43%
Udmurts	552	0.40%
Mari	547	0.40%
Ossetians	528	0.39%
Belarusians	521	0.38%
Kabardians	516	0.38%
Kумыks	503	0.37%
Yakuts	478	0.35%
Lezgins	473	0.35%
Buryats	461	0.34%
Ingush	444	0.32%
Other	4 810	3.51%
Undefined	5 630	-

Source: Own elaboration based on: *Russian Census 2010 final results*, 01.04.17, <http://sputniknews.com/infographicks/20111222170405728/>

Undeniably, Russians hold a dominating position in the Federation's society (over 80% of declared). The subsequent places based on both the numbers and the percentage above 1% threshold are taken by Tatars (3.87%), Ukrainians (1.41%), Bashkirs

(1.15%), Chuvash people (1.05%) and Chechens (1.04%). Under the aforementioned threshold, there are as many as 16 different ethnicities such as Armenians, Avars, Mordvins, Kazakhs, Azers, Dargin people, Udmurts, Mari, Ossetians, Belarusians, Kabardians, Kumyks, Yakuts, Lezgins, Buryats and Ingush people. More than 3% of respondents represent other nationalities, not enlisted in the published results of the census while the ethnicity of 5,630,000 inhabitants of Russia, for different reasons, could not be defined. A national and ethnic structure of such complexity allows the authorities to choose from two possible scenarios for managing ethnic policies. The first one, liberal, allowing for an extensive autonomy or the second, centralised, which involves assimilation and forming a collective identity as citizens. In spite of the former approach incorporated in Russia in 1990s, the latter was far closer to the Soviet model and thus became a part of the existing policies, in the administration of Vladimir Putin.

In order to define ethnicity in USSR, categories of national politics were used more frequently than the ethnic policies terms. The national politics were defined to observe the current state and the development of the ethnical identity in a multinational society. It also included the creation of a system of managing institutions and organisations while respecting the laws for ethnic communities and their citizens as well as maintaining the culture, tradition, language within one country and different settlement types. Such broad understanding of this topic encompassed various interethnic relations and their issues such conflicts as well as the possible ways to avoid and solve conflicts¹⁴.

The Russia of 1990s was dominated by Yeltsin's liberalisation, enthusiastically exploited by various communities. The titular ethnonational groups adopted constitutions extending the scope of their independence from the federal state and highlighting the key role of the titular nation of the Republic or an autonomous district. State authority attributes were created, and some communities even managed to negotiate some form of independence related to taxes. A vulnerable Russian state, constantly at risk for dissolution, was ready to cave to some local ethnic elites in exchange for loyalty and ensuring law and order within those ethnic territories¹⁵. A proof of that lies in a document called the State Strategy for National Policies in the Russian Federation adopted on 15 June 1996 which defined it as "[...] as a system of modern views, regulations and priorities within the scope of federal state institutions as well as the authorities subjected to the Russian Federation [...] regarding interethnic relations"¹⁶. The following fragments reads that this concept "attempts at ensuring unity and integrity of Russia in its new, historical phase of nations' development as well as initiating meaningful cooperation and the flowering of the national culture and language"¹⁷.

With the arrival of Putin's administration which occurred in a period of a relative political and economic stability, the central authorities began a slow, gradual process of restricting independence for particular Federation's subjects. Local authorities were ex-

¹⁴ W.Baluk, *Definiowanie etnopolityki w państwach Europy Wschodniej (Białoruś, Rosja, Ukraina)*, [in:] *Polityka etniczna. Teorie...*, H.Chałupczak, R.Zenderowski, E.Pogorzała, T.Browarek (Eds.), Lublin 2015, p.96.

¹⁵ See Z.Szmyt, op.cit.

¹⁶ W.Baluk, *Definiowanie...*, [in:] *Polityka etniczna. Teorie...*, red.H.Chałupczak, R.Zenderowski, E.Pogorzała, T.Browarek, Lublin 2015, p.97.

¹⁷ Ibidem.

pected to reconcile their republics' constitutions with the federal law and remove all regulations about the sovereignty of those republics. The most radical evidence of these new regional policies in the first decade of 21st century was abolishing a list of autonomous districts as well as some of the bigger federation subjects such as krais or oblasts¹⁸.

The next step was a State Strategy of National Policies until 2025 signed by the president in 2012. It is a manifesto that outlines real problems and constitutes a blueprint of the national policies within the Federation. According to the objectives, in order to minimise tensions and problems regarding ethnicity, what is needed is a pre-defined forming of the state nation bound by a collective identity based on the common Russian history, culture and language. The main means of forging this identity will be a wide educational and promotional campaign of pro-state attitudes as well as activities aimed at integrating the immigrants with the society¹⁹.

In June 2012, a new federal authorities subject was established and until this moment the only one concerning the issue of ethnicity. It is called the Presidential Council for Interethnic Relations. Its main goal is to develop the state policies regarding interethnic relations. It is a presidential consulting and advisory body created in order to ensure the cooperation between subjects and federal authorities' organs as well as local authorities, associations and science professional circles and other organisations dealing with the implementations of the Federation's public policies. Amid the main objectives of this Council, the following should be highlighted: assessing the concepts and assumptions for state policies, outlining methods, forms and stages of their implementation, studying change proposals and, as mentioned before, ensuring the interethnic cooperation²⁰.

Contemporary ethnic policies of the Russian Federation and the Federal Republic of Germany could appear comparable, mainly due to the similarities deriving from the structural frame of the country. However, this is where the similarity ends. Despite some shortcomings, the overall status of minorities in Germany could be considered decent and the state policies adhere to standards. The same cannot be said about Russia. In spite of the ethnic issues building up, the efficiency of Kremlin policies should be assessed with a healthy dose of scepticism. It is mainly the result of the lack of repercussions and representing a utilitarian attitude, using the situation to accomplish short-term political goals. Russian authorities' scope of activities should not be in fact called ethnic policies which are aimed at efficiently solving problems of national and ethnic minorities. On the other hand, Putin's administration does seek to accomplish that by clearly indicating the priority calling their policies national. Thus, it is futile to expect any improvement for this situation on the horizon and for the Russian standards to be comparable with the European.

3. Ethnic policies in Ukraine

In the beginning of 1990s, Ukraine, as each country in this part of Europe, was faced with a challenge of reforming its structures to fit the new geopolitical reality.

¹⁸ See Z.Szmyt, op.cit.

¹⁹ K.Chawryło (Jarzyńska), *Rosja: Kreml krystalizuje koncepcję polityki narodowościowej*, 02.04.17, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2013-01-09/rosja-kreml-krystalizuje-koncepcje-polityki-narodowosciowej>

²⁰ See *President of Russia: Presidential Councils*, 02.04.17, <http://en.kremlin.ru/structure/councils#institution-28>

Gaining independence in 1991 meant a necessary and profound transformation of almost every facet of the public life. A diverse ethnic structure of the society, an advanced russification as well as a rebirth of Ukrainian national and ethnic identity and separatist movements of some of the regions – all those factors contributed to make the issue of the state and direction of ethnic policies one of the most pressing issue in the public sphere. The complexity of this problem resulted in framing the Ukrainian ethnic policies in a very broad structure including not only minorities constituting an integral part of society but also a titular nation of the country and more. They also encompass the Ukrainian diaspora, people deported due to ethnicity and returning to their homeland – Ukraine as well as refugees and immigrants. Beginning with 1990s until almost 2015, Kiev's authorities succeeded in managing those policies very peacefully, avoiding any major conflicts. It was highly beneficial in making a society which is open, tolerant, free from prejudice related to ethnicity or nationality. It forcefully changed in 2014, after the annexation of Crimea and the emerging Donbas conflict. During the making of this study, it is difficult to say where those changes will lead. On the one hand, the authorities voice a reassurance of the previously agreed policies. On the other however, in such situation, the activities aiming at neutralising ethnic separatists' groups and a national consolidation seem only natural. As indicated by some researches, in case of the current situation in Ukraine, the ethnic policies of this country become a vital element of the process consisting of: a necessity to rebuild and stabilise the political system (including national security, ensuring sovereignty and territorial integrity), a normalisation of relations with neighbours (especially Ukrainian and Russian relations) as well as a rebuild of social and ethnic peace²¹. The efficiency of this process could only be determined in a matter of years.

Apart from the events of the 21st century, all previous history of the country had a great impact on the national identity of Ukrainians and their ethnic structure. As a result, it also had a great impact on the contemporary ethnic policies of the whole state. From the first settlements on these lands, people were subjected to some form of authority from foreign nations. It made the process of forging a collective identity and consciousness much harder. It was no different during the period of USSR. Similarly to other former Soviet republics, the society had gone through a process of forming a mentality of a Soviet citizen, including russification depriving them of their original nationality. The end of the cold war and the dissolution of USSR brought the end to that dire process. It was only then, when a national identity for Ukrainian citizens could be reborn. It was what the native Ukrainian researchers called an "ethnic rebirth"²². It needs to be highlighted that it affected only a part of a society leaving out the others somewhat "behind" – disoriented, without a clearly defined linguistic and cultural identity²³. It appears that Kremlin used it swiftly to fuel Ukrainian conflicts and separatists' tendencies. They served as a pretence to engage and interfere directly in the issues of its South-West neighbour, the culmination of which we observed in Spring, 2014.

²¹ N.Teres, A.Jakubowski, *Polityka etniczna Ukrainy*, [in:] *Polityka etniczna współczesnych...* H.Chalupeczak, R.Zenderowski, W.Baluk (Eds.), Lublin 2015, p.481.

²² A.Fedorenko, *Problemy integracji kulturowej społeczeństwa ukraińskiego po odzyskaniu niepodległości*, „Problemy Społeczne i Ekonomiczne” 2004, 1, p.74.

²³ M.Riabczuk, *Dwie Ukrainy*, Wrocław 2005, p.23.

Apart from unfavourable conditions for an emergence of a national identity and historical reasons, another contributing factor concerns the borders of this country established in the first half of the 20th century and related ethnopolitical issues. Eastern Galicia, Volhynia, Northern Bukovina, Bessarabia, Zakarpattia and Crimea – all those regions have rich history, ethnic structures and a status which should be taken into consideration by ethnic policies. Even if only due to the aforementioned necessity to retain territorial integrity as well as social and ethnic peace. Despite the much larger and entirely natural interest of researchers and commentators in the Eastern Ukraine, it is not impossible that in the meantime, the aforementioned regions could potentially become hotbeds of ethnic conflicts and a source for separatist movements.

Table 3. National structure of Ukraine in 1989 and 2001.

Declared nationality	1989		2001	
	Population (in thousands)	Percentage	Population (in thousands)	Percentage
Ukrainians	37 419	72.7%	37 541	77.8%
Russians	11 355	22.1%	8 334	17.3%
Belarusians	440	0.9%	275	0.6%
Moldavians	324	0.6%	258	0.5%
Crimean Tatars	46	0.1%	248	0.5%
Bulgars	233	0.5%	204	0.4%
Hungarians	163	0.3%	156	0.3%
Romanians	134	0.3%	151	0.3%
Poles	219	0.4%	144	0.3%
Jewish	486	0.9%	103	0.2%
Armenians	54	0.1%	99	0.2%
Greeks	98	0.2%	91	0.2%
Tatars	86	0.2%	73	0.2%
Gypsies	47	0.1%	47	0.1%
Azers	36	0.1%	45	0.1%
Georgians	23	0.04%	34	0.1%
Germans	37	0.1%	33	0.1%
Gagauzians	31	0.1%	31	0.1%
Other	221	0.2%	373	0.7%
Sum	51 452	100%	48 240	100%

Source, author's own elaboration based on: A. Jakubowski, *Struktura etniczna współczesnej Ukrainy*, „Facta Simonidis” 2008, 1, p.104.

This national structure is a direct result of these territories rich history. This dataset includes results of census conducted in both 1989 as well as 2001. It allows for indicating a dynamic of changes not only in a general number of citizens but also each of the national and ethnic groups. The order of nationalities is identical in both years.

Over the course of these 12 years, the overall number of inhabitants reduced by a 3,000,000 whereas the number of Ukrainians increased by a slight margin of 100,000. Nevertheless, combined with the drop in other nationalities, it was just enough to visibly increase the percentage from 72 to 78%. The most numerous group from those minorities are Russians. Despite this decrease caused in part by emigration and in part by a gradual assimilation – they still constitute 17% of the society. Amid other ethnic and nationality groups, none of them represent more than 1% of the society and they are, among others, Belarusians (0.6%), Moldavians (0.5%), Crimean Tatars (0.5%), Bulgarians (0.4%), Hungarians (0.3%), Romanians (0.3%), Poles (0.3%), Jews (0.2%), Armenians (0.2%), Greeks (0.2%), Tatars (0.2%), Gypsies (0.1%) as well as Azers (0.1%), Georgians (0.1%), Germans (0.1%) and Gagauzians (0.1%). All of them, over the course of years between the census occurrences underwent bigger or smaller quantitative changes. The two groups where those changes were the most visible were Crimean Tatars and Jews. The number of the former rose fivefold. However this is not a result of an actual increase in population within this group but in fact a change in conditions for declaring affiliation with this particular group. It needs to be remembered that Crimean Tatars in USSR were one of the most relentlessly targeted ethnic groups and the affiliation itself could lead to a risk of persecution²⁴. The population of the Jewish minority however dropped by 80%. It was a result of an unencumbered possibility for Jewish people to emigrate to the States, Israel or Western Europe after the fall of communism. This is a cause behind this minority, only second to Russians in 1989, became 9th in 2001 with a percentage falling from 0.9% to as much as 0.2%.

The most important determining factors for the Ukraine's ethnic policies, apart from its history and nationality structures, are legal regulations – both domestic and international. One of the first Ukrainian legal acts concerning ethnic issues was USSR's languages act adopted on 28 November 1989 by the Supreme Council of the Ukrainian Soviet Socialist Republic and legitimate until 2012. This legal act acknowledged Ukrainian as the official language while granting a whole spectrum of rights to people speaking other languages. The former became a state language with an annotation that other languages can be spoken by all communities. Each individual was granted a right to learn in their native language making it an inalienable right of every Ukrainian citizen²⁵. These regulations were continued in the education's act adopted two years later and still legitimate today²⁶.

Another Supreme Council's legal act was the Declaration of State Sovereignty of Ukraine adopted on 16 July 1990. It indicated that the authority is legitimised by the nation constituting all citizens regardless of their nationality or race. Hence, it guaranteed to all nationality and ethnic groups the right to unencumbered development concerning their nationality and culture²⁷.

One of the legal acts which played an influential role in the rebirth of the religious sphere and incidentally the Ukrainian collective identity and particular minorities was

²⁴ See e.g. S.Chazbijewicz, *Awdeł czyli Powrót. Walka polityczna Tatarów krymskich o zachowanie tożsamości narodowej i niepodległość państwa po II wojnie światowej*, Olsztyn 2001; Ibid. *Tatarzy krymscy. Walka o naród i wolną ojczyznę*, Poznań 2001.

²⁵ See N.Teres, A.Jakubowski, op. cit., p.493.

²⁶ Ibidem, pp.494-495.

²⁷ Ibidem, p.494.

the act "On freedom of conscience and religious organisations" adopted on 23 April 1991. It warranted everyone freedom of conscience and religion, it regulated the relation between the state and religious communities as well as outlines the principles for their registration and functioning²⁸.

Another important legislation concerning nationalities and ethnicity was Ukraine's Citizenship act adopted in 1991, however no longer legally binding. It was aimed at convincing Ukraine's citizens, especially minority members, that the newly created state will not deprive anyone of their citizenship or their rights²⁹. This citizenship was granted to all USSR citizens who at the time when Ukraine's independence was proclaimed permanently resided on the Ukrainian territories regardless of their race, nationality, religion or political affiliations. The claim for citizenship could be based on birth, descent, resumption or registration, the sole condition was a command of Ukrainian allowing for basic communication. Incidentally dual citizenship was not recognised which dismayed minority members. In 2000, it was decided there was a need to propose another legal act which was adopted a year later. Comparing to its predecessor, it is much more complex. It regulates the issue for obtaining the citizenship or claiming refugee rights with precision which was previously not included³⁰.

The first legal act in which there was a complex structure of Ukrainian's ethnic policies was a declaration of Ukraine's nationalities rights adopted on 1 November 1991. It guaranteed all nationalities and ethnic groups residing within its territory equal political, economic, social and cultural rights while making discriminations based on ethnicity or nationality a criminal offence. In order to implement those resolutions, on 24 June 1992, the Ukraine's Verkhovna Rada adopted a legal act concerning national minorities which up until this moment constitutes the main guarantee for their rights. It was a first occurrence in the Ukrainian legal system to define national minorities which according to this legal act are Ukrainian citizens' groups of nationality other than Ukrainian who demonstrate a national identity and consanguinity³¹.

Assuming chronological order of adopting those acts, the subsequent determining act shaping the contemporary ethnic policies of Ukraine is its constitution. Apart from warranting fundamental rights and duties to all citizens and stipulating systemic issues, it distinguished four subjects of collective rights. Firstly, the nation of Ukraine (all citizens), Ukrainians (from an ethnic angle), native peoples and national minorities. Moreover, regulations incorporated there concern the country's territorial system and local governments as well as the Autonomous Republic of Crimea, citizenships, civil liberties, freedoms of religion, education, language and culture in a very broad understanding. It was partially a repeat of former acts and regulations³².

Amid all subjects of Ukrainian ethnic policies, either those who represent the state or national and ethnic minorities, a Committee on Human Rights, National Minorities and Interethnic Relations under the Verkhovna Rada plays an important role. Since 1997, it constitutes a legislative authority. In comparison to executive powers which are

²⁸ Ibidem.

²⁹ W. Baluk, *Koncepcje polityki narodowościowej Ukrainy. Tradycje i współczesność*, Wrocław 2002, p.206.

³⁰ See N. Teres, A. Jakubowski, op.cit. pp.495-496.

³¹ Ibidem, pp.496-497.

³² See *Ukraine's Constitution* as translated by E. Toczek, A. Kubik, Warsaw 2014.

not able to fully implement systemic ethnic policies due to continuous organisational changes, the Committee from the very beginning is a vital link in the decision process concerning Ukraine's nationality policies. As far as subjects of national and ethnic minorities are concerned, their functioning representative is a Commission for Interethnic Relations and the Protection of National Minorities of the Social Council under the Ukraine's Ministry of Culture³³.

As a result of dynamic changes occurring within Ukraine over the course of recent years, it is fairly challenging to predict the future of the ethnic policies thereof. As mentioned before, since the beginning of 1990s until almost 2015, the authorities in Kiev succeeded in maintaining peace and stability while avoiding any major conflicts on the background of nationality or ethnicity. It all took a turn in 2014 after the annexation of Crimea and the aftermath of the conflict in Donbas. The complexity of the domestic and geopolitical situation in Ukraine does not allow for comparing it to any other European state explicitly due to those special circumstances.

Conclusion

Each of the aforementioned states was forced to re-evaluate their policies regarding national and ethnic minorities. The assimilation policies gave way to integration policies. It was a direct result of abolishing the state ideology inspired by communism and Marxism-Leninism principles.

The political paths and directions chosen by states in Eastern Europe undergoing a systemic transformation were similar for the most part. Nevertheless, it changed in the middle of 1990s when Poland's Eastern neighbours, meaning former USSR countries, returned to minority assimilation policies while highlighting the status of the dominating nation. What is especially relevant, in most cases this was a voluntary change. In case of Belarus and Russia, it was related to Alexander Lukashenko and Vladimir Putin's rise to power combined with a turn in their political directions. Ukraine is a separate case where from 2014, ethnic policies are driven by external factors meaning the annexation of Crimea and the conflict in Donbas.

Both Ukraine and Russia signed the European Charter for Regional or Minority Languages who also represent parties of this charter as well as the Framework Convention for the Protection of National Minorities. For obvious reasons, those countries are not bound by the regulations of the European Union. The only neighbour of Poland which is not signatory of any of the aforementioned documents is Belarus which remains only a part of the minority protections offered within the United Nations.

Taking all the above facts into account, we could conclude that ethnic policies of particular states in this part of Europe are essentially similar to each other. Despite fulfilling the formal and legal criteria, they depart both on conceptional and executorial level from the desired ethnic policies.

³³ N.Teres, A.Jakubowski, *op.cit.*,p.508.

REFERENCES - BIBLIOGRAFIA

- Baluk W., *Definiowanie etnopolityki w państwach Europy Wschodniej (Białoruś, Rosja, Ukraina)*, [in:] *Polityka etniczna. Teorie...*, H.Chałupczak, R.Zenderowski, E.Pogorzała, T.Browarek (Eds.), Lublin 2015, p.96.
- Baluk W., *Koncepcje polityki narodowościowej Ukrainy. Tradycje i współczesność*, Wrocław 2002, p.206.
- Białek T., *Międzynarodowe standardy prawa mniejszości narodowych i ich realizacja na przykładzie Białorusi, Litwy i Ukrainy*, Warsaw 2008.
- Chawryło (Jarzyńska) K., *Rosja: Kreml krystalizuje koncepcję polityki narodowościowej*, 02.04.17, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2013-01-09/rosja-kreml-krystalizuje-koncepcje-polityki-narodowosciowej>
- Chazbijewicz S., *Awdet czyli Powrót. Walka polityczna Tatarów krymskich o zachowanie tożsamości narodowej i niepodległość państwa po II wojnie światowej*, Olsztyn 2001; Ibid. *Tatarzy krymscy. Walka o naród i wolną ojczyznę*, Poznań 2001.
- Fedorenko A., *Problemy integracji kulturowej społeczeństwa ukraińskiego po odzyskaniu niepodległości*, „Problemy Społeczne i Ekonomiczne” 2004, 1, p.74.
- Gawin T., *O bycie Polakiem. Polacy w Białoruskiej Socjalistycznej Republice Sowieckiej 1944-1991*, Grodno-Białystok 2013, pp.486-488.
- Gawin T., *Zwycięstwa i porażki. Odrodzenie polskości na Białorusi w latach 1987-2000*, Białystok 2003, pp.145-6
- Mironowicz E., *Historia państw świata XX wieku*, Białoruś, Warsaw 2007; E.Mironowicz, *Specyfika zmian ustrojowych na Białorusi po 1990 roku*, [in:] *Europa Środkowo-Wschodnia w procesie transformacji i integracji. Wymiar polityczny*, H.Chałupczak, M.Pietras, P.Tosiek (Eds.), Zamość 2010, pp.159-174.
- Mironowicz E., *Polityka etniczna Białorusi*, [in:] *Polityka etniczna współczesnych państw Europy Środkowo-Wschodniej*, H.Chałupczak, R.Zenderowski, W.Baluk (Eds.), Lublin 2015.
- Mironowicz E., *Problemy etniczne w ustawodawstwie Republiki Białorusi. Ewolucja i charakter zmian prawnych w latach 1990-2000*, [in:] *Pogranicza. Księga jubileuszowa profesora Andrzeja Sadowskiego*, M.Bieńkowska, W.Żelazny (Eds.), Białystok 2015, pp.357-371;
- President of Russia: Presidential Councils*, 02.04.17, <http://en.kremlin.ru/structure/councils#institution-28>
- Riabczuk M., *Dwie Ukrainy*, Wrocław 2005.
- Rudkouski P., *Białoruska ideologia państwowa jako „utopia teraźniejszości”*, [in:] *Spółeczeństwo białoruskie...*, M.Pejda (Ed.), Warsaw 2007, p.51-56.
- Szmyt Z., *Likwidacja autonomii etnicznych w Rosji. Przykład Buriatów agińskich*, 01.04.17, <http://www.etnologia.pl/swiat/teksty/likwidacja-autonomii-etnicznych-w-rosji-1.php>
- Teres N., A.Jakubowski, *Polityka etniczna Ukrainy*, [in:] *Polityka etniczna współczesnych...*, H.Chałupczak, R.Zenderowski, W.Baluk (Eds.), Lublin 2015, p.481.
- Tishkov V., *Requiem for Ethnos. Research in Social and Cultural Anthropology*, Moscow 2003.
- Ukraine's Constitution as translated by E.Toczek, A.Kubik*, Warsaw 2014.
- Usau P., *Związek Radziecki w granicach odrębnego państwa. „Ideologia państwa białoruskiego” – mechanizm jej propagowania i narzucania społeczeństwu*, [in:] *Spółeczeństwo białoruskie 2007. Nazdieja, złudzenia, perspektywy*, M.Pejda (Ed.), Warsaw 2007, p.44-50.
- Zajączkowski W., *W poszukiwaniu tożsamości społecznej: inteligencja baszkirska, buriacka i tatarska wobec kwestii narodowej w Cesarstwie Rosyjskim i ZSRR*, Lublin 2001.
- World Education News & Reviews, 2.05.2017, <https://wenr.wes.org/2017/05/lessons-germanys-refugee-crisis-integration-costs-benefits>.

WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XVI (2019), №4
s. 101-111
doi: 10.36121/awawryniuk.16.2019.4.101

Andrzej Wawryniuk
(Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie)
ORCID 0000-0002-2555-1488

The Shaping of the Eastern Polish Border Along the Section with Ukraine as one of the Factors Influencing on the Post-War European System

Annotation: In this article, the author discusses political decision-making by the then three great powers of the Union of Soviet Socialist Republics, the United States and the United Kingdom. The period of time of the discussed problem includes the years 1941 (Sikorski-Majski Agreement) to 1945. (Potsdam Conference), which were of key importance for the formation of the Ukrainian-Polish border and were one of the elements of the changing political system in Europe at that time.

Keywords: Tehran, Yalta, Potsdam, the Great Three, Poland, Ukraine, border, agreement.

Kształtowanie się wschodniej granicy Polski wzdłuż odcinka z Ukrainą jako czynnik wpływający na powojenny system europejski

Streszczenie: W artykule autor omawia decyzje polityczne Wielkiej Trójki: Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii w okresie od 1941 (Umowa Sikorski – Majski) do 1945 r. (Konferencja Poczdamaska), które miały kluczowe znaczenie dla utworzenia granicy ukraińsko-polskiej i były jednym z elementów zmieniającej się polityki dotyczącej powojennego porządku w Europie.

Słowa kluczowe: granica, Jalta, Poczdam, Teheran, Wielka Trójka, Polska, Ukraina, stosunki międzynarodowe.

Формирование восточной границы Польши вдоль участка с Украиной как фактор, влияющий на послевоенную европейскую систему

Аннотация: В статье автор обсуждает политические решения Большой тройки: Союза Советских Социалистических Республик, Соединенных Штатов Америки и Соединенного Королевства в период с 1941 года (Соглашение Сикорски-Майский) до 1945 года (Потсдамская конференция), которые имели ключевое значение для создания украинско-польской границы и были одним из элементов изменяющейся

политики в отношении послевоенного порядка в Европе.

Ключевые слова: граница, Ялта, Потсдам, Тегеран, Большая тройка, Польша, Украина, международные отношения.

The research connected with the implementation of the topic presented was conducted as one of the elements of scientific research of the formation of the Polish eastern border. In this case, the focus was directed to the section with Ukraine – one of the elements of the political system of the new, post-war Europe.

Publications related to the subject of the article are very scarce. Apart from the monograph of the author of this publication – “Granica wschodnia Polski po 1944 roku (na odcinku z Ukrainą)”, there are no publications of the sort. In writing of this paper the following publications, among others, were used: Longin Pastusiak – “Roosevelt a sprawa polska”; Włodzimierz Kowalski – “Poczdamski ład pokojowy”; “Teheran, Jalta, San Francisco, Poczdam”; “Teheran Jalta Poczdam”; Andrzej Albert – “Wschodnie granice Polski”; Jacek Ślusarski – “Polityka rządu generała W. Sikorskiego wobec ZSRR”; Piotr Żaroń – “Kierunek wschodni w strategii wojskowo-politycznej gen. Władysława Sikorskiego 1940-1943”; and Eugeniusz Duraczewski – “Rząd Polski na Uchodźstwie 1939-1945”.

The subject and target of the scientific research was to explain and show the mechanisms of political decision-making by the current superpowers of local and global significance. Other scholarly publications have been used in addition to archival documents from New Records Archive, the Sikorski Institute and Museum in London and the Józef Piłsudski Institute in New York.

The post-war borders of Ukraine and Poland were created as a result of decisions made by the leaders of United Soviet Socialist Republic, United Kingdom and the United States of America. The issues connected with the territory of the Republic of Poland (RP) and its borders after 1939 appeared after the beginning of the Soviet-German war in 1941. The new political situation was immediately utilized by Great Britain.

It is important to explain here that the opinion of the British government concerning the course of the Eastern border of Poland has been known at least since 1941 and was in line with Joseph Stalin's expectations. As proof of this, the political pressure exerted by Churchill on General Władysław Sikorski, Prime Minister of the Polish Government in Exile (the so-called London Government) in regards to signing of the May-Sikorski Agreement of July 30th 1941¹ can be mentioned, in which, in point 1 it was written that “the Soviet-German treaties of 1939, concerning territorial changes in Poland, have lost their validity”². This was due to the fact that on July 12th, 1941 in Moscow a treaty was signed to ensure combining efforts against Germany by Soviet and British governments. The agreement was signed, in the presence of Generalissimus Stalin³, by Vyacheslav Molotov, the foreign affairs minister of the USSR and

¹ T. Wyrwa, *Układ Sikorski-Majski, „Zeszyty Historyczne”*, Paris, 1992, s. 198-199.

² Józef Piłsudski's Institute in New York (IJPNJ), *Rząd polski na emigracji*, sign. 701/9/3, k. 3.

³ P. Eberhard, *Polska granica wschodnia 1939-1945*, Warszawa 1993, p. 94.

Stafford Cripps, the ambassador of the government of His Majesty.⁴ There is one additional argument, which is the fact that during the conversation between Sikorski and Stalin taking place on December 4th in Moscow, Generalissimus said "We surely will not argue about the borders"⁵.

One more important note is that, according to W. Sikorski, USSR Government agreed to increase the numbers of Polish Army in USSR to 90 thousand soldiers; evacuating from USSR 25 thousand land units, independently from 2.000 of Air Force and Marine troops⁶.

In addition to that it has been promised to grant the money needed to sustain the Polish Army and necessary amount of financing (100 million Rubles) for expenses of taking care of Polish citizens unable to work⁷.

Equally important is Kremlin agreeing to recruiting to the Polish Army citizens from regions of pre-war Poland⁸.

It would seem that the opinions, along with appropriate laws guarantee that post-war Poland will remain in the East within the borders from before World War II outbreak.

The Polish government was convinced that, at least with the support of the UK, this was the solution it could count on. The fact that the United States withdrew from the promise as early as July 31st, 1941, arguing that it had signed it without any prior response, was one of the reasons why only the UK were designated as guarantors of Polish interest in the East⁹.

Anthony Eden, the UK Foreign Affairs Minister, referring to the agreement signed, during a conversation with General Władysław Sikorski, said: "I would like to inform you that, according to the decision of the Agreement of Mutual Help between Great Britain and Poland from August 25th, 1939, the government of His Majesty, did not take any commitments regarding the USSR regarding the relations between that country and Poland. I wish to ensure you, that the government of His Majesty does not recognize any territorial changes in Poland since August 1939"¹⁰.

It is worth to mention, that also in July 30th 1941, A. Eden, describing the matter of the signed agreement was responding deputy's questions in the House of Commons, one of which, asked by Deputy Mender, sounded as follows: "In regards to border guarantee, of course the already existing guarantees for Poland still remain valid?", to which Eden replied "No, there aren't any, like I said, border guarantees"¹¹.

⁴ Richard Stafford Cripps, (1889-1952), minister in the government of Winston Churchill.

⁵ New Files Archive (Archiwum Akt Nowych), Hoover Institute Archive, Documents of Władysław Anders, sign. 2, k. 1088.

⁶ New Files Archive (AAN), Hoover Institute Archive, Documents of Władysław Anders, sign. 69, k. 916.

⁷ Ibidem, sygn. 69, k. 916.

⁸ A. A. Wawryniuk, *Granica polsko-sowiecka po 1944 roku (na odcinku z Ukrainą)*, Chełm 2015, p. 89.

⁹ IJPNJ, "Rząd polski na emigracji", sign. 701/9/3, k. 6. Jan Ciechanowski, Ambassador of the Republic of Poland to the United States, held talks on the issue of U.S. guarantees concerning the Eastern borders of Poland in Washington.

¹⁰ Polish General Sikorski's Institute and Museum in London (IPIMSL), Prezydium Rady Ministrów, tzw. Akta J. Zaruskiego (PRM.Z.), sign. 10, k. 136, 137.

¹¹ J. Ślusarczyk, *Polityka rządu generała W. Sikorskiego wobec ZSRR*, Warsaw 1985, p. 50.

The conclusion of the aforementioned agreement resulted in several outstanding politicians, such as General Kazimierz Sosnkowski and Aleksander Zaleski, the Minister of Foreign Affairs, resigning and the President of the Republic of Poland, Władysław Raczkiewicz, claiming that the agreement had been signed without his power of attorney or consent.

The situation was further exacerbated by the fact that on August 1st, 1941, "The Times", in their introductory article, claimed that "In Central Europe, some leadership must replace the disorganisation of the last twenty years". As it has been written, neither the United Kingdom nor the United States can play such a role in the region "that the German influence cannot eclipse over Russia's interests in Eastern Europe". The article caused concerns even in the distant Turkey, which led to "The Times" explaining on August 6th that the article in question did not refer to a country as big as Turkey, but only to Eastern Europe. In turn, the English ambassador in Turkey was tasked to explain to the local Ministry of Foreign Affairs that "The Times", when writing about Eastern Europe, meant Poland and the Baltic States¹².

Given that the newspaper presented an official position of the British Government, as confirmed by the quoted statement of His Majesty's Ambassador in Ankara, it can be assumed that, - if not yet already accepted, it was intended - it was planned to divide Europe into political influence zones. Even though it was not known yet how the war in Europe would end, the Allies, aware of Hitler's unpredictability in decision making, opted to establish an anti-Hitler alliance with the Soviets (as we can see, sacrificing Poland and its pre-war eastern territories).

General Sikorski and his cabinet were aware of the fact that the Republic of Poland was left alone in its efforts to preserve the Eastern borders of the country, therefore it has sought to attract the attention of the public in various ways. On January 11th, 1942, Edward Raczynski, the head of the Ministry of Foreign Affairs, in his interview with the "The Sunday Times", said that the future of Europe lies in federations, mainly in Central and Eastern Europe, focusing on the Baltic republics, of whose separation from the USSR he opted for¹³.

The position of E. Raczynski was met with a very angry reaction of the Soviet Union, on behalf of which Ambassador Aleksandr Bogomolov presented a note of protest.

This was not the only Polish initiative, which sought, among other things, an agreement with the smaller European states remaining under Third Reich occupation.

The Polish Government - probably realizing the fact that it's being progressively isolated, sought various possibilities of establishing cooperation on the basis of partnership. Such was the case with Czechoslovakia, with which an agreement was signed on January 23rd, 1942, on the principles of the future confederation of the two states. A bit earlier, on January 15th, Greece and Yugoslavia also signed a similar agreement, only this time referring to the Balkan Union. It is notable that both initiatives, according to their signatories, were meant to ensure "the security and

¹² Układ Sikorski-Majski. Wybór dokumentów, oprac. E. Duraczyński, Warsaw 1990, p. 51.

¹³ J. Ślusarczyk, op. cit., p. 81.

prosperity of the area between the Baltic and Aegean seas"¹⁴, provided, however, that the cooperation remains well. It comes as no surprise that, in February 1942, General Sikorski, Prime Minister of the Polish Government, had the right to believe that "Poland was actively participating in an effort to establish the world order"¹⁵.

The fragile nature of the alliances at the time is clearly demonstrated by the fact that, on November 12th, 1942, Edvard Beneš, President of Czechoslovakia in exile, declared that "the unclear situation in Central Europe did not allow the Czechoslovak government to make final decisions on the confederation, and that its very creation required communication with the USSR"¹⁶.

There has also been an attempt to gain the support of the United States. To achieve that, among others, minister E. Raczynski resided in the USA, as well as Prime Minister W. Sikorski from March 24th to March 30th, 1942¹⁷. During that time, General Sikorski managed to gain the support of American president Franklin Roosevelt for the presented statement regarding Poland's Eastern borders, which at the time looked drastically different from the one presented by His Majesty's government. Such support was due, among other things, to the fact that the USA has shown little interest in the issues of Central and Eastern Europe and preferred regions with high economic and strategic potential, including the Middle East.

It should be noted that, during this period, Polish Army units were moved from USSR and mass graves of murdered Polish officers in Katyn were discovered. These facts further exacerbated the attitude of the Soviets towards General Sikorski and ultimately, on April 21st, 1943, Moscow broke off its diplomatic relations with London.

Earlier, on April 12th, 1943, during a conversation with the British Prime Minister, the Polish Prime Minister heard that Churchill was in favour of a "timely review of Poland's eastern borders in favour of the Soviet Union, while promising compensation in the West"¹⁸.

Piotr Żaroń, the author of the above quote, wrote in his comment that the unequivocal British stance was a sort of warning to the Polish government to change its stance towards the Soviets and the lands of Western Ukraine and Western Belarus¹⁹.

Most probably, the result of the conversation of April 12th, 1943, was a statement issued by the Polish Government in exile on July 3rd, 1943, on the future Eastern border, in which it was stated that "The Polish-Russian border established in the Treaty of Rome was a sacrifice on the Polish side, because it abandoned the territory on which a significant number of Poles lived, which had received from Poland, over the course of centuries, a huge amount of development and economical effort. Although some adjustments to this border would correspond to the aspirations and needs of the Polish nation, it should be maintained as an expression of the voluntary consent of both parties in order to secure the border"²⁰.

¹⁴ E. Duraczyński, *Rzqd Polski na Uchodźstwie 1939-1945*, Warsaw 1993, p. 175.

¹⁵ Ibidem, p. 176.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ J. Ślusarczyk, op. cit., p. 83, 84.

¹⁸ P. Żaroń, *Kierunek wschodni w strategii wojskowo-politycznej gen. Władysława Sikorskiego 1940-1943*, Warsaw 1988, p. 216.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ IPIMSL, *Dokumenty Prezydium Rady Ministrów*, so called J.Zarański Files, sign. 1, k. 19.

Meanwhile, the National Political Representation formed by the government of the Republic of Poland in exile has been firmed up: The Polish Socialist Party - Freedom Equality Independence, People's Party, National Party and Labour Party announced, on August 15th, 1943, the "inviolability of the Eastern border"²¹.

It is worth noting that for the first time the Polish Government in London allowed for a discussion on the future Eastern borders of the Republic of Poland and the USSR.

In this political situation, the first serious talks took place in Tehran, with the participation of the Secretary General of the USSR and the President of the Council of Soviet People's Commissioners, Joseph Stalin, the British Prime Minister Winston Churchill and the President of the United States Franklin Roosevelt.

In preparations for the political summit, the government of Stanisław Mikołajczyk (who became Prime Minister after General Sikorski's tragic death) sent Churchill and Roosevelt a memorandum justifying Poland's position on the Eastern borders of Poland²².

Before "The Big Three" discussed this issue, the political situation at the time, including the region of the Pacific Ocean (Japan and China in particular), as well as India, Turkey, Egypt and other countries of Africa and Europe, including the division of Germany, was discussed. For the first time in such an assembly the name of "Ukraine" was spoken of, namely in regards to aggressive German operations to the south and west of Kiev²³. This is important due to the fact that Ukraine was mentioned on the first day of the conference, on November 28th, 1943²⁴.

On December 1st, during a round-table meeting, President Roosevelt raised the issue of Poland, saying "I would like to express the hope that the Soviet Government will be able to start negotiations and re-establish its relations with the Polish Government", to which Generalissimus Stalin replied "Polish Government agents in Poland are associated with Germany. They are killing guerrillas. You are not able to imagine what they are doing there"²⁵.

Churchill's voice was also important: It would be good here, at the round table, to learn about Russia's ideas regarding Polish borders. (...) We believe that Poland, undoubtedly, needs to be compensated at the expense of Germany. We would be ready to tell Poland that this is a good plan and that they cannot expect a better one"²⁶.

No less important was the stance taken by Joseph Stalin on the post-war borders of Poland: "The point is that Ukrainian lands should be returned to Ukraine and Belarussian lands to Belarus, i.e. there should be a border between us and Poland from 1939, established by the Soviet constitution. The Soviet government is on the verge of doing so, and it thinks it right"²⁷.

Stalin's suggestion has not been commented. It became a silent agreement on the course of the Ukrainian-Polish border after the liberation. According to the sources, "the dispute between Vyacheslav Mokotov and Anthony Eden over the course of the line

²¹ Ibidem, p. 29.

²² A. Albert, *Wschodnie granice Polski*, Warsaw 1984, p. 39.

²³ *Teheran-Jalta-Poczdam*, pub. W. Mensz, Warsaw 1972, p. 13.

²⁴ Ibidem, p. 81.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem, p. 83.

²⁷ Ibidem.

and the way in which Lviv was treated was heated", but it did not change the stance of the Soviets²⁸.

In this situation, the "Big Three" agreed to Churchill's proposal and "agreed on setting the Curzon Line and Oder as the borders of the future Poland"²⁹.

At the same time, it stated "that the final demarcation of the border requires careful study and possible resettlement of the population in certain places"³⁰.

An outstanding Polish scholar Włodzimierz Tadeusz Kowalski, justifying the position of Great Britain on the eastern border of the Republic of Poland, wrote that "the Government (of the Republic of Poland in London) will not be able to oppose the position of the great powers in solidarity, and its acceptance of the Curzon Line will deprive Stalin of a critical attitude towards the Polish government in London and will ensure the restoration of diplomatic relations"³¹.

W. Kowalski believed that such a diplomatic move would make it possible to place S. Mikołajczyk Government back in Warsaw and for it to take over political power. Simultaneously, Churchill was afraid that otherwise "Poland would fall out of the capitalist system"³².

Going back to relations between the Polish Government in exile and the British Government, it is worth noting the talks and their significance, which took place in October 1944 in Moscow, at the British Embassy. They were led by Prime Minister Stanisław Mikołajczyk and Prime Minister Churchill. In addition to the Prime Minister, the Polish side was represented by Minister Tadeusz Romer, Professor Władysław Grabski and Professor Józef Zdrański. On the British side, in addition to the Prime Minister, the following speakers took part: Minister Anthony Eden, Ambassador Clark Kerr, Olivier Harley and Denis Allen. From the document that remains after the meeting, the most eloquent exchange of views between prime ministers is contained in a paragraph: "Mikołajczyk: returning to the issue of borders, he states that Stalin declared that the Curzon Line must be the border between Poland and Russia.

Churchill (irritated): I stay out of this as long as I am convinced that we should give up, because of the quarrels with the Poles, we do not intend to squander peace in Europe. You don't see it in your obstinacy. This is not a friendship that we should share. We should tell the world how unreasonable you are. You will start a new war in which 25 million lives will be lost, but you will not dare.

Mikołajczyk: I know that our destiny was sealed in Tehran.

Churchill: It was saved in Tehran.

Mikołajczyk: I am not a person deprived of patriotic feelings to give up half of Poland.

Churchill: What do you mean by saying that you are deprived of patriotic feelings? 25 years ago we renovated Poland, despite the fact that in the last war more Poles fought against us than with us. Now, again, we are fighting to keep you from annihilation and you will not play. You are absolutely crazy"³³.

²⁸ W. Majerski, *Teheran, Jalta, San Francisco, Poczdam*, Warsaw 1987, p. 93.

²⁹ L. Pastusiak, *Roosevelt a sprawa polska*, Warsaw 1980, p. 165.

³⁰ W. Majerski, *op. cit.*, p. 93.

³¹ W. T. Kowalski, *Wielka koalicja 1941-1945*, t. I, Warsaw 1980, p. 703.

³² *Ibidem*.

³³ IJPUSA, *Rząd Polski na emigracji*, sign. 701/9/16, k. 152. A document with "strictly confidential" classification. The text contained in the paragraph, and in particular the exchange of views between

On October 18th, 1944, Mikołajczyk and Stalin met once again. During the meeting, the Generalissimus, in regards to Prime Minister's proposal to establish a demarcation line, stated: "The demarcation line is not the limit. I decisively insist on the immediate setting of boundaries, which as I used to say, are to run along the line of Curzon. Anyway, when it comes to the Curzon Line, it was not invented by us, but by our allies at that time. It was "good" for the Americans, the French, the English. (...) We cannot withdraw from the Curzon Line. Curzon was our enemy and Clemenceau also. If we were to deviate from this line, we would be ashamed of it. That is why we cannot do it. These areas have always been the subject of clashes and fights between Poles, Belarusians and Ukrainians, and this must end once and for all. Anyway, as far as the Polish people are concerned, they will not oppose this. Representatives of the People's Committee, Bolesław Bierut and Edward Osóbka told me that this new border is a fair one. Finally, a new border line will put an end to the "disputes" between Poles and Ukrainians. This border is opposed by migrants in London, but I do not consider them to be a nation. Anyway, these emigrants are waiting for a conflict between Russia and England. We need a definitive border"³⁴.

The final settlement of the course of Poland's Eastern borders took place during a conference in Yalta (February 4th – 11th, 1945), but it should be noted that, according to Stalin, it was to run along the line. Regardless of this particularity, Marshal Stalin wanted to secure both the eastern and the south-eastern zones of interest at the same time³⁵. The problem of Poland and its borders was, of course, a secondary goal of the conference. However, the main issue which was discussed was that of Germany and its division into zones, which was actually done by deciding that there would be four occupation zones, including, apart from the "Big Three", the French zone, without specifying the specific issues, including the size and boundaries of these zones³⁶. At Stalin's request, the issue

Prime Minister Mikołajczyk, Stalin and Churchill, come from the transcript in the given source. The Polish version of the paragraph reads: Wracając do ówczesnych stosunków pomiędzy Rządem Polski na Uchodźstwie a rządem Wielkiej Brytanii warto zwrócić uwagę na rozmowy i ich wymowę, które odbyły się w październiku 1944 r. w Moskwie, w Ambasadzie Brytyjskiej. Prowadzili je premier Stanisław Mikołajczyk z premierem Churchilllem. Stronę polską oprócz premiera reprezentowali: minister Tadeusz Romer, prof. Władysław Grabski i Józef Żarański. Ze strony brytyjskiej, oprócz premiera, udział w rozmowie wzięli: minister Anthony Eden, ambasador Clark Kerr, Olivier Harley i Denis Allen. Z dokumentu, który pozostał po odbytym spotkaniu najbardziej wymowną wymianę zdań pomiędzy premierami zawiera akapit: „Mikołajczyk: powracając do kwestii granic, stwierdza, że Stalin oświadczył, iż Linia Curzona musi być granicą między Polską i Rosją. Churchill: (poirytowany). Umywam ręce tak długo, jak jestem przekonany, że powinniśmy się poddać, ponieważ z powodu kłótni z Polakami my nie zamierzamy zaprzepaścić pokoju w Europie. W swojej upartości nie widzisz tego. To nie jest przyjaźń, którą powinniśmy dzielić. Powinniśmy powiedzieć światu, jaki jesteś nierozsądny. Zacznesz nową wojnę, w której życie straci 25 milionów istnień, ale nie odważysz się. Mikołajczyk: Wiem, że nasze przeznaczenie było przypieczętowane w Teheranie. Churchill: Było uratowane w Teheranie. Mikołajczyk: Nie jestem osobą pozbitym patriotycznych uczuć, aby oddać połowę Polski. Churchill: Co masz na myśli mówiąc, że jesteś pozbity patriotycznych uczuć. 25 lat temu my odnowiliśmy Polskę, pomimo tego, że w ostatniej wojnie więcej Polaków walczyło przeciwko nam, niż z nami. Teraz znowu walczymy o to, by zachować was od unicestwienia, a ty nie będziesz grał. Jesteś absolutnie szalony”.

³⁴ Ibidem, k. 426, 427.

³⁵ W. Benz, *Jalta i Poczdam z niemieckiego punktu widzenia*, w: *Jalta, Poczdam – proces podejmowania decyzji*, red. A. Hajnisz, E. Lasota, Warsaw 1996, p. 124.

³⁶ W. Majerski, op. cit., p. 132-134.

of Germany's capitulation was also considered, as he feared that it might occur not through the Three Great Powers, but only through the United Kingdom and the United States. Polish affairs were the subject of talks held on 7 February, and the main theses were presented by Joseph Stalin. The six-point formula contained two paragraphs devoted to the borders of the Republic of Poland. These were the points 1 and 2 where Generalissimus proposed:

- "(1) recognise that the Polish border in the east should be the Curzon Line with a deviation from it in some regions of 5-6 kilometres in favour of Poland;
2) recognise that the western border of Poland should run from the city of Szczecin (for Poles), then south along the Odra River, and then along the Nisa River (Western)"³⁷.

The United Kingdom and the United States did not comment on the USSR's proposal, which was reflected in the communiqué of the Crimean conference of February 11th, 1945. (Part VI).

In this way, the western borders of Ukraine and Belarus were also determined indirectly. On the same day, the proposal of the Soviet delegation for the participation of 2 or 3 Soviet republics in the group of organizers of international organizations, including Ukraine, Belarus and Lithuania, was considered, of which at least two should be considered founding members, which was accepted by Roosevelt and Churchill³⁸.

Summarizing the results of the Crimean conference, we can speak of reaching agreement on the following issues: the occupation and control of Germany, the United Nations conference, the introduction of a new order in Europe, issues related to Poland, including its borders, and issues related to Yugoslavia, and the formation of a government there headed by Marshal Josip Broz Tito. There was also agreement on the Far East.

The reaction of the Polish Government in Exile was negative in relation to the Yalta arrangements, and the statement of February 13th, 1945 stated that "(...) The decisions of the Conference of Three concerning Poland cannot be recognised by the Polish Government and cannot be binding on the Polish Nation. Separating the eastern half of its territory from Poland by imposing the so-called Curzon Line as the Polish-Soviet border, the Polish nation accepts as a new partition of Poland, this time by Poland's allies"³⁹.

Another document states that Yalta was the site of the new partition of Poland "and was given over to the Soviet protectorate"⁴⁰.

General Anders also took a stand on the findings of the Crimean conference, issuing an order to the army on February 14th, 1945, in which he described the decisions of the "Big Three" as "tragic moments for Poland and for the nation"⁴¹.

On March 12th, 1945, the Polish Government in exile made another statement, this time concerning the conference in San Francisco. The most meaningful paragraph of the document read as follows: 'The Polish Government declares that the fact that

³⁷ *Teheran-Jalta-Poczdam*, op. cit., p 160, 161.

³⁸ *Ibidem*, p. 155

³⁹ *IJPUSA, Rząd Polski na emigracji*, sign. 701/9/15, k. 269

⁴⁰ *Ibidem*, k. 256. The quotation comes from a telegram by the Polish Ambassador to the USA Cichowski. Document number 100: Dated 19 February 1945.

⁴¹ *Ibidem*, 266.

Poland, whose constitutional President and Government are widely recognised by the United Nations and the neutral nations of the world, apart from being a single power, is not invited to the San Francisco Conference, is the first worrying example of the application of the veto law of a great power, before the United Nations has adopted and implemented the proposals of the International Security Organisation"⁴².

From a political point of view, these positions were of little importance. Decisions on the establishment of a government in the country were made much earlier in Moscow and, from July 1944, first in Chełm, then in Lublin and Warsaw there was a cabinet operating under the patronage of the USSR. To picture the dependence from Moscow a less important fact can be brought up. On July 22nd, 1944, Edward Osóbka-Morawski, a Foreign Affairs minister and General Michał Rola-Żymierski, a leader the Ministry of National Defence asked the Soviet Government for allowing 186 members of Polish Guerilla families to cross still unclear borders in order to relocate them from lands where the risk of Ukrainian fascists terrorising them was very high⁴³.

The final part of the article should mention the Potsdam Conference (July 17th – August 2nd, 1945), during which decisions on the borders of Poland, except for the eastern border, were made. The Republic of Poland was also recognised as a country not being an occupation zone of the USSR.

At the same time, the governments of Great Britain and the United States, in connection with the establishment of the Provisional Government of Polish National Unity in Poland on the basis of Yalta decisions and the establishment of diplomatic relations with it, decided to break all relations with the Archiszewski's Government in London⁴⁴.

The coming years have shown that the world at that time, including Europe, was divided into two opposing camps that fought against each other, a clear example of which can be found in the terms such as "The Cold War" or "The Iron Curtain".

Conclusions and perspectives of the next research

The problematic relations of Poland and USSR during and after the Second World War, has not been worked through. It can be explained with difficulties in access to archival files or unwillingness of some researchers to take up politically risky subjects. It grants perfect opportunity to, by using access to the files, create new texts, revealing the truth of the aforementioned times. To conclude, it seems necessary to, basing on unknown to this time sources, create new scientific works describing the relations of Poland and the USSR, putting emphasis on Ukrainian Socialist Soviet Republic. It is incredibly important to finally show the world the historical truth regarding, among other things, the attitude of The Big Three towards Poland and the aspirations directed towards the post-war borders. Equally important is the fact that nationalist groups of our Eastern neighbours are questioning the political division setting the Eastern borders of our country, despite such setting existing since the ending of Second World War.

⁴² Ibidem, s. 220. The following text was set up at the bottom of the document: "Ambassador Raczynski filed his application with the Foreign Office on 12 March 1945".

⁴³ New Files Archive (AAN), Polish Committee of National Freedom, microfilm 24060, sign. 1/12, k. 14.

⁴⁴ *Teheran-Jalta-Poczdam*, op. cit. s. 244.

REFERENCES - BIBLIOGRAFIA

Archival materials

New Files Archive (AAN), Hoover Institute Archive (AIH), Władysław Anders Documents, sign. 2.

New Files Archive (AAN), Hoover Institute Archive (AIH), Władysław Anders Documents, sign. 68.

New Files Archive (AAN), Polish Committee of National Freedom, microfilm 24060, sign. 1/12.

Józef Piłsudski's Institute in New York (IJPNJ), Polish Government in exile, sign. 701/9/3.

IJPUSA, Polish Government in exile, sign. 701/9/15.

IJPUSA, Polish Government in exile, sign. 701/9/16.

Polish Institute and Museum of W. Sikorski in London (IPiMSL), Prezydium Rady Ministrów, tzw. Akta J. Zarańskiego (PRM.Z.), sign. 10.

IPiMSL, Dokumenty Prezydium Rady Ministrów, tzw. Akta J. Zarańskiego, sign. 1.

Research papers

Albert A., *Wschodnie granice Polski*, Warsaw 1984.

Benz W., *Jalta i Poczdam z niemieckiego punktu widzenia*, w: *Jalta, Poczdam – proces podejmowania decyzji*, red. A. Hajnisz, E. Lasota, Warsaw 1996.

Duraczyński E., *Rząd Polski na uchodźstwie 1939-1945*, Warsaw 1993.

Eberhard P., *Polska granica wschodnia 1939-1945*, Warsaw 1993.

Kowalski W. T., *Wielka koalicja 1941-1945*, t. I, Warsaw 1980.

Majerski J., *Teheran, Jalta, San Francisco, Poczdam*, Warsaw 1987.

Pastusiak L., *Roosevelt a sprawa polska*, Warsaw 1980.

Ślusarczyk J., *Polityka rządu generała W. Sikorskiego wobec ZSRR*, Warsaw 1985.

Teheran-Jalta-Poczdam, red. W. Mensz, Warsaw 1972.

Układ Sikorski-Majski. Wybór dokumentów, oprac. E. Duraczyński, Warsaw 1990.

Wawryniuk A. A., *Granica polsko-sowiecka po 1944 roku (na odcinku z Ukrainą)*, Chełm 2015.

Wyrwa T., *Układ Sikorski-Majski, „Zeszyty Historyczne”*, Paris 1992.

Żaroń P., *Kierunek wschodni w strategii wojskowo-politycznej gen. Władysława Sikorskiego 1940-1943*, Warsaw 1988.

WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XVI (2019), №4

s. 113-121

doi: 10.36121/slitovchenkolposokhova.16.2019.4.113

Sergey Litovchenko, ORCID 0000-0002-7602-9534

Liudmyla Posokhova, ORCID 0000-0003-3338-1949

(Charkowski Uniwersytet Narodowy im. W.N. Karazina, Ukraina)

Współpraca Wydziału Historycznego Charkowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Karazina z uniwersytetami i instytucjami naukowymi w Polsce

Streszczenie: Artykuł koncentruje się na przedstawieniu wieloletnich doświadczeń współpracy między Wydziałem Historycznym Charkowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Wasyla Karazina z uniwersytetami i instytucjami naukowymi w Polsce. Doświadczenie Wydziału Historycznego ChNU pokazuje, że sukces współpracy między uniwersytetami Ukrainy i Polski polega przede wszystkim na tym, że znaleziono skuteczne mechanizmy i owocne formy współpracy, a także zaangażowano odpowiedzialnych i kreatywnych realizatorów projektów i organizatorów. Należy również zauważyć, że chociaż zakres tematyczny badań jest dość szeroki, to jednak zauważalne jest skupienie się na wspólnych projektach z zakresu historii kultury, które z założenia nie mogą być konfrontacyjne.

Słowa kluczowe: Ukraina, Polska, uniwersytety, współpraca naukowa, współpraca kulturalna, dydaktyka akademicka, Charkowski Uniwersytet Narodowy.

Collaboration of the History Faculty of the VN Karazin Kharkiv National University with universities and scientific institutions of Poland

Annotation: The article focuses on presenting the many years of cooperation experience between the Historical Faculty of the V. N. Karazin Kharkiv National University with universities and scientific institutions in Poland. The experience of the Historical Faculty KNU shows that the success of cooperation between the universities of Ukraine and Poland lies primarily in the fact that effective mechanisms and fruitful forms of cooperation were found, and responsible and creative project implementers and organizers were involved. It should also be noted that although the thematic scope of the research is quite wide, it is noticeable to focus on joint projects in the field of cultural history, which by definition cannot be confrontational.

Keywords: Ukraine, Poland, universities, scientific cooperation, cultural cooperation, academic didactics, Kharkiv National University.

Співробітництво історичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна з університетами та науковими установами Польщі

Резюме: У цій статті увага зосереджена на огляді багаторічного досвіду співпраці історичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (далі – ХНУ) з університетами та науковими установами Польщі. Досвід історичного факультету ХНУ засвідчує, що успіх співробітництва між університетами України та Польщі полягає передовсім в тому, що були знайдені ефективні механізми взаємодії та підійшли форми співпраці, а також були задіяні відповідальні і творчі виконавці проектів та організатори заходів. Також зазначимо, що хоча тематичний спектр досліджень є досить широкий, тим не менш помітною є орієнтація на спільні проекти з культурної історії, яка априорі не може бути конфронтаційною.

Ключові слова: Україна, Польща, університети, наукова співпраця, культурне співробітництво, академічна дидактика, Харківський національний університет.

1. Wstęp.

W ostatnich dziesięcioleciach przywódcy polityczni Ukrainy wielokrotnie powtarzali, że Polska jest strategicznym partnerem Ukrainy i orędownikiem integracji europejskiej. W ostatnim czasie Ukraina i Polska zrealizowały wiele wspólnych projektów w różnych dziedzinach życia, w tym w dziedzinie kultury i edukacji. Na tle oczywistych sukcesów pojawiają się także oczywiście problemy, trudne pytania i nieporozumienia. Jeden z tych problemów zgłosiła znana dziennikarka Olena Betlij w artykule „Rozminować przeszłość” (Tygodnik informacyjno-analityczny „Zwierciadło tygodnia. Ukraina”, 5 kwietnia 2019 r.)¹, w którym głównym tematem była współpraca Ukrainy z Polską w dziedzinie historii. Wniosek autorki jest raczej smutny, ponieważ twierdzi ona, że w ostatnich latach na Ukrainie doszło do «utraty kontroli nad „realnym dialogiem historycznym”, z przeniesieniem praw do prowadzenia tego dialogu na Ukraiński Instytut Pamięci Narodowej», co „było fatalną pomyłką”. Jej zdaniem świadczą o tym wzajemnie wykluczające się kroki strony ukraińskiej, w szczególności stwierdziła:

«Wypowiedzi naczelnika (Instytutu) Wołodymyra Wjatrowycza pozbawiły dyplomatów inicjatywy, i doprowadziły do utraty przez nich wpływu na program dwustronnej współpracy.»

W tym artykule następnie postawiono szersze pytanie o to, do czego powinni się odnieść historycy i politycy oraz co dzieje się, gdy politycy zaczynają manipulować historią i wtrącają się w debatę naukowców. Dziś widzimy na Ukrainie negatywne wyniki takich działań.

Jednocześnie instytucje kulturalne i edukacyjne Ukrainy i Polski wykonały wiele pracy w ciągu ostatnich dziesięcioleci, dążąc do znalezienia form skutecznego dialogu między edukatorami, naukowcami, postaciami świata kultury i nie tylko. Odbyły się setki różnych przedsięwzięć, o których informacje niestety często nie pojawiają się na stronach głównych gazet. Czas przeanalizować to doświadczenie, zidentyfikować pewne trendy i podsumować wiele różnych faktów.

¹ О. Бетлій, Розмінувати минуле, „Дзеркало тижня. Україна” 2019, 5 IV. URL: https://dt.ua/international/rozminuvati-minule-307772_.html (data dostępu: 23 IV 2019).

Przed wszystkim artykuł ten będzie koncentrował się na przeglądzie wieloletnich doświadczeń współpracy między Wydziałem Historycznym Charkowskiego Uniwersytetu Narodowego im. W.N. Karazina (dalej - ChNU) z uniwersytetami i instytucjami naukowymi w Polsce.

2. Umowy i programy współpracy.

Kontakty ChNU z instytucjami naukowymi i edukacyjnymi innych krajów są rozwijane na podstawie umów o współpracy. Ta tradycja istnieje od wielu lat, ale należy podkreślić, że pierwsza taka umowa została zawarta w 1969 roku z Uniwersyte-tem Adama Mickiewicza (Poznań). Następnie podobne dokumenty zostały podpisane z Uniwersyte-tem Marii Curie-Skłodowskiej (Lublin), Uniwersyte-tem Warszawskim i innymi polskimi instytucjami naukowo-edukacyjnymi. Jeśli przeanalizujemy najnowszą historię współpracy, a zwłaszcza wydziału historycznego ChNU z uniwersytetami i instytucjami naukowymi w Polsce, to należy zauważyć, że nastąpiło znaczne jej oży-wienie na początku nowego wieku.

Wynika to z faktu, że na poziomie wydziałowym postanowiono zmienić „al-gorytm współpracy”, od tego czasu na podstawie ogólnych porozumień rozpoczęto opracowywanie i podpisywanie programów działań między konkretnymi wydziałami. Programy te określają środki współpracy dwóch wydziałów historii, wyznaczają koor-dynatorów (odpowiedzialne osoby), którzy proponują i uzgadniają formy kontaktów, listę działań, szukają naukowców zainteresowanych współpracą w zakresie konkretno-go problemu itd.

W szczególności taki program działań, który oznaczał postęp współpracy mię-dzy Wydziałem Historycznym ChNU a Instytutem Historii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, został podpisany we wrześniu 2012 r. (koordynatorzy - Artur Górak i Ludmiła Posochowa). Następnie podpisano program współpracy z Instytutem Arche-ologii Uniwersytetu Warszawskiego (odpowiedzialny za Kyrylo Myzgin). Wśród ostat-nio uzgodnionych programów znajdujemy: Memorandum o współpracy między Insty-tutem Archeologii, Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej i Wydziałem Historycznym ChNU, podpisane w 2017 r. (koordynator - prof. Mychajło Liubyczew).

3. Udział w konferencjach naukowych.

Żywotność programów współpracy opiera się na odpowiednim wyborze obszarów działań i odpowiednich środkach. W ciągu ostatnich dziesięcioleci odbyły się dziesiątki wspólnych konferencji, zarówno w Charkowie, na Wydziale Historycznym ChNU, jak i na polskich uniwersytetach. Oto kilka przykładów konferencji, które od-były się w Charkowie, które można uznać za istotne dla dalszych kontaktów. Tak więc 10 listopada 2006 r. w ChNU odbyło się seminarium naukowe młodych naukowców „Historia Polski - Historia Europy”. Wydarzenie było wspierane przez Fundację Ferso (Łódź) w ramach programu „Rok 2006 - rok Jerzego Giedroycia”. 22-23 października 2015 r. na Wydziale Historycznym wraz z Ukraińsko-Polskim Akademickim Centrum Nauki i Kultury, Centralną Biblioteką Naukową i przy pomocy Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Charkowie odbyło się międzynarodowe seminarium naukowo-praktyczne „Zasady wyszukiwania, selekcji i publikacji materiałów historycznych w celu przygotowania zbioru dokumentów historycznych „Polacy na Charkowszczyźnie”. W seminarium wzięli udział uczeni z Instytutu Historii Uniwersy-

tetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, dr Artur Górak i Krzysztof Latawiec. Seminarium obejmowało warsztaty, wystawy literatury naukowej i nie tylko. Na podstawie pracy seminarium opublikowano zbiór artykułów.²

17 kwietnia 2015 r. miało miejsce polsko-ukraińskie sympozjum „Wojna, prowincja, człowiek: akcenty ukraińsko-polskie. 1915 rok”. W dniach 11-12 listopada 2015 r. wraz z Archiwum Polskiej Akademii Nauk (Warszawa) zorganizowano konferencję „Charków jako miasto uniwersyteckie”. W dniach 27 - 28 września 2018 r. ChNU gościło międzynarodową konferencję naukową „Rok 1918 w historii Europy Środkowo-Wschodniej: 100. rocznica niepodległości UNR i 100. rocznicę odrodzenia państwowości polskiej”, przy aktywnym udziale naukowców z Wydziału Historycznego ChNU. Organizatorami tego forum byli: Instytut Historii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie oraz Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. 9 listopada 2018 r. Odbyła się Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Charków-Poznań: wspólne trendy w rozwoju historycznym na przestrzeni wieków” (wspólnie z Uniwersytetem Adama Mickiewicza w Poznaniu).

Powyższe przykłady nie są oczywiście kompletną listą wszystkich zorganizowanych wspólnych polsko-ukraińskich konferencji. Autorzy nie mieli za zadanie zbierać pełnych statystyk tego typu wydarzeń. Przykłady te mają na celu zaprezentowanie co do głównych obszarów badań i kluczowych zagadnień, które jednocześnie historyków ChNU i ich kolegów z Polski, nad którymi wspólnie pracują.

Należy podkreślić, że praktycznie we wszystkich konferencjach, które odbyły się na naszym wydziale w ostatniej dekadzie, w tym na studenckich, wzięli udział przedstawiciele polskich uczelni. Można powiedzieć, że utworzono stabilną platformę do omawiania szerokiego zakresu zagadnień historycznych, a także, co nie mniej ważne, do komunikacji z młodymi uczonymi.

4. Wspólne wystawy

Oprócz konferencji odbywają się także inne wspólne wydarzenia, w tym wystawy. Na przykład 6 września 2013 r. w Muzeum Historii ChNU pracownicy wydziału wraz z biblioteką uniwersytecką przygotowali wystawę polskiej literatury, która została zademonstrowana podczas wizyty polskiego ekonomisty i polityka doktora honoris causa Leszka Balcerowicza 2 czerwca 2015 r. Wydział Historyczny wraz z Instytutem Pamięci Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej i Konsulatem Generalnym RP przygotował wystawę z wykładem „W ramionach Wielkiego Brata. Polska pod wpływami sowieckimi”.

5. Udział naukowców ChNU w przedsięwzięciach organizowanych przez uniwersytety polskie

Także i w tym przypadku nie będziemy wymieniać wszystkich działań naukowych, w których biorą udział naukowcy z Wydziału Historycznego, ale chcemy zwrócić uwagę na kilka z nich, tak aby wskazać na określone formy współpracy i ich skuteczność. Tak więc co roku studenci i doktoranci Wydziału Historycznego ChNU biorą udział w konferencjach „Lubelska Wiosna Historyczna” i „Lubelska Jesień Historyczna”.

² Поляки на Харківщині: огляд джерел, гол. ред С. І. Посохов. Харків 2016. 124 с., серія «Джерелознавчі зошити»: зошит 6.

na” organizowanych przez Instytut Historii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej (Lublin). Na przykład w dniach 24-26 października 2014 r. grupa doktorantów wzięła udział w Międzynarodowej Konferencji Naukowej Młodych Naukowców „III Lubelska Jesień Historyczna”. A obecnie dwoje z nich, Olga Kraśko i Jewgienij Raczkow, jest pracownikami Wydziału Historycznego. W latach 2013-2014 studentka Switłana Nyżnikowa (Lisnenko) była uczestnikiem trzech szkół-seminariów studenckich, które odbywały się w różnych miastach i uniwersytetach w Polsce, a w dniach 22-30 listopada 2015 roku był uczestnikiem II międzynarodowej szkoły polsko-niemiecko-ukraińskiej im. B. Osadczuka. Dziś Switłana Niżnikowa jest wykładowcą Katedry Historii Ukrainy. Innym przykładem formy współpracy był udział, w 2015 r., pracowników wydziału w wykopaliskach prowadzonych przez Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego w Polsce.

Obecnie wykładowcy Wydziału Historycznego ChNU regularnie uczestniczą w konferencjach na różnych uniwersytetach w Polsce. Podamy nieco danych aby pokazać skalę zjawiska. W ciągu ostatnich 3 lat, na konferencjach organizowanych przez uniwersytety i inne instytucje naukowe w Polsce, wykładowcy Wydziału Historycznego ChNU wygłosili ponad 20-a referatów³. W niektórych konferencjach nasi pracownicy uczestniczą regularnie. Przede wszystkim można tu wymienić Międzynarodowe sympozjum dziejów biurokracji, organizowane przez Instytut Historii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej⁴.

Katedra Historiografii, Źródłoznawstwa i Archeologii współorganizowała konferencję w październiku 2018 r. w Kazimierzu Dolnym (XIV Sympozjum Nauk Dających Poznać Źródła Historyczne w 100-lecie odzyskania niepodległości. Herb w Kulturze). Ostatni przykład pokazuje wypracowanie stabilnego partnerstwa na poziomie adekwatnych katedr zainteresowanych wymianą wyników badań.

6. Wizyty polskich naukowców i osób publicznych.

Wizyty polskich uczonych i spotkania z nimi na Wydziale Historycznym ChNU również stały się regularne. Na przykład 3 grudnia 2010 r. Na Wydziale Historycznym ChNU wygłosił wykład prof. Andrzej Kunert - prezes Warszawskiej Rady Ochrony Pamięci Walki i Męczeństwa (Warszawa, Polska). Wykład był poświęcony marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu.

W marcu 2013 r. Miała miejsce wizyta na naszym Uniwersytecie znanego polskiego historyka prof. Wojciecha Wrzosa (Uniwersytet Adama Mickiewicza, Poznań). Podczas jego pobytu zorganizowana została publiczna dyskusja z jego udziałem na temat „Teoria - historia - społeczeństwo: społeczna rola historii w Polsce i na Ukrainie”, a także prezentacja książki p.t. „Historia, kultura, metafora. Powstanie nieklasycznej historiografii. O myśleniu historycznym”.⁵ Ten uczony 22 marca 2013 r. na wydziale historycznym ChNU wygłosił wykład na temat „Źródła historyczne jako realistyczne

³ Wyliczenia na podstawie informacji opublikowanych na oficjalnej stronie internetowej Wydziału Historycznego ChNU (<http://history.karazin.ua/>)

⁴ *Dzieje Biurokracji*, t. V, red. A. Gaca, A. Górak, Z. Naworski, Lublin-Toruń-Włocławek 2013; *Dzieje Biurokracji*, tom VI, red. T.A. Bykova, A. Górak, G. Smyk, Lublin 2016; *Dzieje biurokracji*, tom VII (Biurokracja monarchii), red. T. Bykova, A. Górak, J. Legieć, Lublin 2018; *Dzieje biurokracji*, tom VIII (Biurokracja państw nowoczesnych), red. T. Bykova, A. Górak, J. Legieć, Lublin 2018.

⁵ W. Wrzosek, *Historia - Kultura - Metafora. Powstanie nieklasycznej historiografii*, Wrocław 2010.

alibi dla historyka". Wizyta Wojciecha Wrzoska została zorganizowana wspólnie z Instytutem Polskim w Kijowie.

W grudniu 2013 r. miała miejsce wizyta prof. Dariusza Ślępka, dyrektora Instytutu Historii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej oraz wicedyrektora prof. Grzegorza Jawora. Spotkanie z lubelskimi kolegami pozwoliło nam na wymianę doświadczeń, omówienie ważnych kwestii dotyczących aktualnych wyzwań stojących przed naukami historycznymi, wydziałem historycznym w kontekście zmiany standardów edukacyjnych w procesie przystąpienia do Unii Europejskiej itp.

Dyskusja o palących newralgicznych problemach humanistyki była także kontynuowana 14 maja 2015 r. Po otwartym wykładzie polskiego historyka i politologa Tomasza Stryjka „Komu jest potrzebna humanistyka? Doświadczenia Polski i Ukrainy” i 13 grudnia 2016 r. po wykładzie prof. Agnieszki Matusiak z Uniwersytetu Wrocławskiego na temat „Polskie spojrzenie na studia postkolonialne i dekolonialne w świetle badań literatury Europy Środkowej i Wschodniej po 1989 roku”.

7. Prezentacje książek polskich uczonych

W ostatnim okresie prezentacje książek na Wydziale Historycznym ChNU mają formę dyskusji na temat problemów badawczych zajmujących autora. Takie spotkania mają zazwyczaj formę seminarium naukowego. Na przykład, 27 lutego 2014 r., miała miejsce prezentacja książki Jakuba Koralewskiego „Radzieccy Niemcy. Między deportacją a masową emigracją (1941-1991). Autorem książki jest wicekonsul Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Charkowie.

27 października 2015 r. na Wydziale Historycznym odbyła się, przy wsparciu Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Charkowie, prezentacja ukraińskiego wydania książki Witolda Pileckiego „Raport Witolda”. Wydarzenie miało na celu upamiętnienie 70. rocznicy śmierci autora - bohaterskiego rotmistrza Wojska Polskiego.

Chcielibyśmy wyrazić naszą szczerą wdzięczność pracownikom Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Charkowie za wsparcie wielu wydarzeń naukowych odbywających się na Wydziale Historycznym ChNU.

8. Wspólne projekty naukowe

Wykładowcy Wydziału Historycznego ChNU i pracownicy różnych instytucji naukowych w Polsce wiele razy współpracowali przy realizacji międzynarodowych projektów naukowych. Jednym z najbardziej udanych przykładów są wspólne projekty wykładowcy wydziału Kyrylo Myzgina. Brał on udział w projektach: „Imagines Maiestatis. Barbarian Coins, Elite Identities and the Birth of Europe (IMAGMA)”, „Znaleziska monet rzymskich z ziem Polski i historycznie z Polską związanych (FMRPL)”, „Pieniądz Republiki Rzymskiej w Europie Środkowej”.

Projekty IMAGMA (2015-2019, kierownik - Prof. A. Bursche, IA UW) oraz „Pieniądz Republiki Rzymskiej w Europie Środkowej” (2013-2017, kierownik - dr A. Dymowski, IA UW) zostały sfinansowane przez Narodowe Centrum Nauki w Polsce i zaangażowały naukowców z Polski i Ukrainy. Projekt „Znaleziska monet rzymskich z ziem Polski i historycznie z Polską związanych (FMRPL)” (2014-2018, kierownik - prof. A. Bursche, IA UW) był finansowany przez MNiSW RP a realizowany przez Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, Instytut Archeologii Uniwersy-

tet Jagiellońskiego (Kraków), Zakład Narodowy im. Ossolińskich (Wrocław), Instytut Archeologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (Toruń) w ścisłej współpracy z Uniwersytetem Goethego (Frankfurt nad Menem) i ChNU.

W ramach tych projektów studenci Wydziału Historycznego ChNU oraz pracownicy Laboratorium Germano-Słowiańskiej ekspedycji archeologicznej ChNU brali udział w badaniach archeologicznych na terenie Polski. Tak więc w okresie od 17 sierpnia do 2 września 2015 roku prowadzono badania starożytności okresu Wędrówek Ludów w jaskini koło wsi Kostkowice (woj. śląskie); 17 - 31 sierpnia 2016 roku - osady celtyckiej i przeworskiej w pobliżu wsi. Pełczyska (woj. świętokrzyskie). Badania te były prowadzone przez Instytut Archeologii UW pod kierownictwem mgr M. Rudnickiego. Następnie 15 sierpnia - 2 września 2017 r. badano cmentarzyska kultury wielbarskiej koło wsi Ułów (woj. lubelskie). Badania te organizował Instytut Archeologii UMCS a kierownikiem była dr B. Barbara Niezabitowska-Wisniewska.

Jednym z ostatnich wspólnych projektów jest współpraca naukowców ChNU i Uniwersytetu Adama Mickiewicza mająca na celu przygotowanie publikacji, która analizuje doświadczenia 50 lat współpracy między tymi uczelniami.⁶

9. Rozwój polonistyki

W ostatnich latach w Charkowie obroniono kilka rozpraw doktorskich z polonistyki. W 2006 roku G.G. Dedurin obronił dysertację pt. „Działalność białoruskich organizacji narodowych w Polsce (1921–1939)”, w 2009 r. – G. W. Sztan „Polski ruch narodowy w Imperium Rosyjskim (1905–1914)”, w 2010 r. Tatiana Kowalenko (Lichaczowa) „Polscy uchodźcy w Rosji (sierpień 1914 r. - listopad 1917 r.)”, W 2013 r. – N.M. Worobiowa „Realizacja polityki władz w Królestwie Polskim przez generał-gubernatora warszawskiego I.W. Hurko (1883– 1894)”.

W 2008 r. aspirantka Tetiana Kowalenko (Lichaczowa) zdobyła pierwsze miejsce w międzynarodowym konkursie im. Jerzego Giedroycia w kategorii prac dyplomowych i magisterskich za badania na temat „Uchodźcy: Polacy z Królestwa Polskiego na terytorium Imperium Rosyjskiego (1914–1917)”. Warto osobno wspomnieć, że 25 lutego 2015 r. rada naukowa Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego nostryfikowała dyplom kandydata nauk Kyrylo Myzgina i nadał mu stopień doktora.

10. Udział w kolegiach redakcyjnych czasopism naukowych

Współpraca jest realizowana także w postaci wspólnego redagowania czasopism naukowych. Pracownicy instytucji naukowych obu stron zostali zaproszeni i weszli w skład kolegiów redakcyjnych czasopism naukowych. W kolegium redakcyjnym periodyku Instytutu Historii UMCS «Res Historica» oraz czasopisma Archiwum Państwowego w Lublinie «Studia Archiwalne» działa prof. Sergiej Posochow; a w kolegium międzynarodowego czasopisma naukowego «Wschodni Rocznik Humanistyczny» (Lublin, Polska) działa prof. Ludmiła Posochowa. Zaś w skład kolegium redakcyjnego wydawnictwa Wydziału Historycznego ChNU «Вісник ХНУ», «Харківський історіографічний збірник», «Дриновський збірник», «Актуальні

⁶ Каразінський університет у Харкові - університет ім. Адама Міцкевича в Познані: 50 років співпраці (1967-2017) / Наук.ред. Тетяна Біткова, Марек Міколайчик ; Вступ. слово Віль Савбанович Бакіров, Тадеуш Валлас . Харків; Познань, 2019 . 287 с.

питання вітчизняної та всесвітньої історії», «Старожитності» weszli profesorowie Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej: Dariusz Ślapek, Grzegorz Jawor i Artur Górak.

W l. 2014-2016 prof. Ludmiła Posochowa była redaktorem naukowym wydawnictwa «Almanach polski», który ukazuje się przy wsparciu Generalnego Konsula Polski. W tym periodyku publikuje się materiały konferencji poświęconych polsko-ukraińskiej tematyce, które są organizowane w Charkowie.⁷

11. Wymiana akademicka i staże

Ostatnia dekada to czas, w którym staże na polskich uczelniach dla nauczycieli, studentów i doktorantów Wydziału Historycznego ChNU stały się najbardziej atrakcyjną opcją podnoszenia ich kwalifikacji. W poszczególnych latach akademickich po kilka osób odbywało praktyki w Polsce, w ramach różnych programów. Na przykład w 2007 r. aspirantka Julia Mazuryk oraz studentki Jana Bałabaj i Anna Ryszkowa odbyły staże na różnych uczelniach w Polsce. W 2012 r. student Ołeksij Czebotariow stażował w Muzeum Historii Żydów Polskich (Warszawa). W 2016 r. Prof. Siergiej Posochow odbył staż na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej, a w 2017 r. Wykładowca - Swietłana Niżnikowa.

Ważną formą wymiany doświadczeń są wystąpienia z wykładami naukowców z Wydziału Historycznego ChNU na polskich uczelniach. Na przykład jesienią 2015 r. prof. Ołeksij Martemianow wykladał na Uniwersytecie Adama Mickiewicza (Poznań) na temat starożytnej Myzji i Tracji. 26 kwietnia 2017 r. w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego wystąpił dziekan Wydziału Historycznego ChNU doc. Serhij Litowczenko z wykładem o „Wielkiej Armenii w okresie Tigrana II”. Ten przykład pokazuje, że w polskich ośrodkach uniwersyteckich jest zainteresowanie badaniami naukowców ze znanej charkowskiej szkoły antyku.

12. Praktyki studenckie

Inną ustaloną formą współpracy jest udział studentów i doktorantów Wydziału Historycznego w Objeździe archiwalnym po archiwach Polski razem ze studentami Instytutu Historii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Grupa studentów i doktorantów Wydziału Historycznego zazwyczaj składa się z 7-8 osób (pod kierownictwem profesor Ludmiły Posochowej). Od 2016 r. uczestnicy tej praktyki kończą objazd udziałem w międzynarodowym seminarium naukowym w Lublinie „Aktualne problemy archiwistyki i zarządzania dokumentami”. W sumie w takich praktykach uczestniczyło już 50 studentów i doktorantów.

Trzeba podkreślić, że praktyka archiwalno-muzealna pozytywnie wpłynęła na rozwój zawodowy wielu jej uczestników. Wystarczy wspomnieć, że ośmiu uczestników takich praktyk potem napisało i obroniło rozprawy doktorskie (Anna Bondarenko, Pawło Jeremiejew, Ewgienij Zacharczenko, Siergiej Kusznariow, Anastasia Łapczenko, Swietłana Niżnikowa, Jewgienij Raczkow i Swietłana Czuchlij) i wszystkie prace były poświęcone zagadnieniom związanym z archiwizacją i ochroną dziedzictwa kulturowego.

⁷ См., например: Польські рефлексії в літературі та мистецтві Слобожанщини: Матеріали міжнародного наукового симпозіуму, Харків, 2014 р. – Харків, 2015 (Польський альманах, вип. VII).

Doświadczenie Wydziału Historycznego ChNU pokazuje, że sukces współpracy między uniwersytetami Ukrainy i Polski polega przede wszystkim na tym, że znaleziono skuteczne mechanizmy i owocne formy współpracy, a także zaangażowano odpowiedzialnych i kreatywnych realizatorów projektów i organizatorów poszczególnych wydarzeń. Należy również zauważyć, że chociaż zakres tematyczny wspólnych badań jest dość szeroki, to jednak zauważalne jest skupienie się na projektach z zakresu historii kultury, które z góry nie mogą być konfrontacyjne. Na koniec chcemy wyrazić naszą nadzieję, że w przyszłości te tradycje współpracy zostaną tylko wzbogacone.

BIBLIOGRAFIA - REFERENCES

- Beti O., Rozminuvanii minule, „Dzerkalo tyzhnya. Ukraina” 2019, 5 IV. URL: https://dt.ua/international/rozminuvati-minule-307772_.html (дата обращения: 23.09.2019).
- Dzieje Biurokracji, t. V, red. A. Gaca, A. Górak, Z. Naworski, Lublin-Toruń-Włocławek 2013.
- Dzieje Biurokracji, tom VI, red. T.A. Bykova, A. Górak, G. Smyk, Lublin 2016.
- Dzieje biurokracji, tom VII (Biurokracja monarchii), red. T. Bykova, A. Górak, J. Legieć, Lublin 2018.
- Dzieje biurokracji, tom VIII (Biurokracja państw nowoczesnych), red. T. Bykova, A. Górak, J. Legieć, Lublin 2018.
- Polyaki na Kharkovshtchini: oglyad dzherel, ed. S.I. Posokhov, Kharkiv 2016. 124 c., seria «Dzhereloznavtchi zoshiti»: zoshit 6
- Wrzosek W., Historia - Kultura - Metafora. Powstanie nieklasycznej historiografii, Wrocław 2010.
- Karazinskiy universitet u Kharkovi universitet im. Adama Mickevitcha v Poznani: 50 rokiv spivpratsi (1967-2017), ed. T. Bitkova, M. Mikolaychik, Kharkiv-Poznan 2019

WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY

TOM XVI (2019), №4

s. 123-135

doi: 10.36121/zstankiewicz.16.2019.4.123

Зигмунд Станкевич

(Российская академия социальных наук, Москва)

ORCID 0000-0002-6108-205X

«Поздний» Советский Союз - «ранняя» Российская Федерация: две эпохи - две бюрократии

Аннотация: Статья представляет собой попытку сравнительного исторического и политико-правового анализа двух бюрократий, а точнее, двух бюрократических систем - советской, базирующейся на социалистических принципах общественного устройства, и российской постсоветской, которая, в основном, отражает переход страны к рыночной экономике и политической демократии. Главное внимание уделяется базовым характеристикам данных двух бюрократий, их специфическим отличительным чертам, условиям существования и возможностям влияния на общее государственное развитие, соответственно, Советского Союза и Российской Федерации.

Ключевые слова: бюрократия, государственный аппарат, государственный служащий, коммунистическая партия, Михаил Горбачев, Борис Ельцин, Аппарат Президента СССР, Администрация Президента России, Советский Союз, Российская Федерация.

"Late" Soviet Union - "early" Russian Federation: two eras - two bureaucracies

Annotation: The article is an attempt of comparative historical and political-legal analysis of two bureaucracies, to be exact, two bureaucratic systems - Soviet, based on socialist principles of social and state structure, and Russian post-Soviet, which mainly reflects the country's transition to a market economy and political democracy. The main attention is paid to the basic characteristics of these two bureaucracies, their specific characteristics, conditions of existence and possibilities of influence on the general state development of the Soviet Union and the Russian Federation, respectively.

Keywords: bureaucracy, state apparatus, civil servant, communist party, Mikhail Gorbachev, Boris Yeltsin, Apparatus of the President of the USSR, Administration of the President of Russia, Soviet Union, Russian Federation.

„Пóźny” Związek Radziecki - „wczesna” Federacja Rosyjska: dwie epoki - dwie biurokracje

Streszczenie: Artykuł jest próbą analizy porównawczej, historyczno-polityczno-prawnej, dwóch biurokracji, a raczej dwóch systemów biurokratycznych - radzieckiego, opartego na socjalistycznych zasadach systemu publicznego i państwowego, oraz rosyjskiego postsowieckiego, który głównie odzwierciedla przejście kraju do gospodarki rynkowej i demokracji politycznej. Autor główną uwagę przywiązuje do podstawowych cech danych dwóch biurokracji, ich specyficznych cech wyróżniających, warunków istnienia i możliwości wpływu na ogólny rozwój państwa odpowiednio Związku Radzieckiego i Federacji Rosyjskiej.

Słowa kluczowe: biurokracja, aparat państwowy, urzędnik, partia komunistyczna, Michaił Gorbaczow, Borys Jelcyn, Aparat prezydenta ZSRR, Administracja prezydenta Rosji, ZSRR, Federacja Rosyjska.

Человечество уже неполных три столетия¹ изучает феномен бюрократии и связанные с ним теоретические и практические проблемы. Однако главный «рывок» в этом деле, вне всяких сомнений, был совершен в минувшем веке, когда этому в максимальной степени способствовали как объективные, так и субъективные факторы. К первым, на мой взгляд, следует отнести, прежде всего, общее существенное усложнение процессов социально-экономического и политического (государственного) управления обществом, превратившее бюрократию (во всех ее общепринятых смыслах и значениях) в мощнейший инструмент воздействия на развитие человечества, стимулятор или, наоборот, тормоз социального прогресса. Особенно, после судьбоносных революционных изменений в России (1917 г.) и в связи с наступившим вслед за ними многолетним периодом сосуществования и противоборства двух антагонистических общественных систем.

К субъективным факторам резкого повышения интереса к проблемам бюрократии следовало бы отнести, главным образом, вызванную всеобщим модернизационным запросом активизацию научной мысли в области социологии, права, истории и сопредельных отраслей знания, которая имела место на переломе XIX - XX веков и позднее, и которая неразрывно связана с именами таких ученых как основоположник теории бюрократии Макс Вебер², его «наследник» А.Гоулднер и другие видные исследователи³. Как представляется, именно благодаря их усилиям было сформировано реалистичное и, в целом, позитивное представление о бюрократии как абсолютно необходимой составляющей всей системы управления обществом и государством, без которой практически немислима реализация публичной власти - прежде всего, в кадровом и организационном планах.

При этом, «позитивность» бюрократии рассматривалась, главным образом, в контексте, якобы, органически присущей Западной системе управления рациональности и неразрывно связанной с ней эффективности. Подобный подход

¹ Со времен французского экономиста маркиза де Гурнэ.

² См., в частности: Вебер М., *Избранные произведения*, М.: Прогресс, 1990; *Политические работы, 1895-1919*. - М.: Праксис, 2003; *Хозяйство и общество: очерки понимающей социологии*, т.1 - М.: ИД Высшей школы экономики, 2016.

³ Например, Р.Мертон и Э.Тоффлер.

однако, не помешал вышеуказанным ученым достаточно отчетливо видеть также ее теневые стороны – в частности, тенденцию к замкнутости «в своем кругу», тягу к монополизации собственных функций, использованию имеющихся властных полномочий и особого статуса для реализации своих корпоративных интересов, к попыткам так или иначе противопоставить себя обществу, служение которому, собственно, и является главной миссией социального слоя профессиональных управленцев.

Некоторая идеализация западной бюрократии с ее осмысленным целеполаганием, четким распределением управленческих функций и координацией управленческих усилий, персональной ответственностью управленцев за конкретные результаты работы на порученном участке заметно контрастирует с оценками бюрократии «в негативном смысле», которую тот же М.Вебер связывал с, якобы, иррациональной Восточной системой управления, построенной на фетишизации формальных атрибутов власти, превращающихся в процессе управленческой деятельности в самоцель. Другими словами, когда ключевым в управлении становится не достижение практического результата, к тому же с использованием минимальных сил и средств, а формальная сторона дела, фактически – сам процесс управления.

Бюрократическая система, сформировавшаяся (а точнее – сформированная) в России, а затем в СССР после Октября 1917 года носила отдельные характерные черты как рациональной (условно «западной»), так и иррациональной (условно «восточной») систем управления. Имела она и некоторые особенные черты российской имперской (царской) бюрократии. Однако, в целом, было бы неверно пытаться напрямую сравнивать российскую досоветскую бюрократию с той аппаратной квазибюрократией, которую породила и развивала Советская власть, особенно в первые два десятилетия своего существования⁴. Прежде всего, ввиду особого, концептуально негативного отношения большевиков к государству, вообще, и к его буржуазному типу, в частности, что автоматически переносилось и на бюрократию буржуазного государства. Правда, это не мешало активно использовать в своих целях многих царских чиновников и прочих специалистов, но это была всего лишь временная, вынужденная мера, необходимая до тех пор, пока на смену комиссарам «в пыльных шлемах» не придет новая поросль советских аппаратчиков⁵.

Однако, было бы серьезным заблуждением полагать, что люди, осуществлявшие политическое руководство вначале Советской Россией, а затем и Союзом ССР, не отдавали себе отчета в необходимости квалифицированного государственного управления страной, что само по себе предполагало наличие социального слоя профессиональных управленцев, т.е. настоящей бюрократии, как бы ее не обозначали, исходя из чисто идеологических соображений. Особенно,

⁴ Об этом подробнее см.: Станкевич З.А., *Устройство органов высшей государственной власти Советской России – СССР: эволюция системы (1918-1936)*, [in:] *Институционализация в праве: сборник научных статей* под общ. ред. Г.В.Мальцева. – М.: Изд-во РАГС, 2010, с. 67-83.

⁵ С этой же проблемой, только в несравнимо большем масштабе, в конце XX века столкнулась постсоветская российская власть, которая после крушения СССР и ради самосохранения была вынуждена «интегрировать» практически всю советскую бюрократию (и собственно российскую, и союзную).

после принятия Конституции СССР 1936 года, когда остались в прошлом грёзы о мировой революции и скором отмирании государства как такового, и когда стало ясно, что предстоит исторически длительный период существования Советского Союза как «классического» государства и его общения на международной арене с другими «классическими» государствами. Как представляется, переход к именно такому пониманию советской бюрократии был завершён сразу после WW2, о чем символически свидетельствовало преобразование высшего органа исполнительной власти - Совета Народных Комиссаров в Совет Министров СССР⁶.

Впрочем, эти важные перемены никак не изменили общего официально-негативного отношения к феномену бюрократии, тем более, не привели к ее легализации в советских условиях. Наоборот, в 50-е годы XX века (период руководства Н.Хрущёва) была развернута масштабная кампания по борьбе с бюрократизмом, который, мол, не только мешает движению страны «к светлому будущему», но и, во многом, способствует нарушениям «социалистической законности и правопорядка» («эхо» развенчания культа личности Сталина)⁷. Исходя из этого, пропаганда (включая художественные произведения – особенно, кино) жестко клеймила советских «бюрократов», карикатурно представляя их бездушными карьеристами, черствыми буквоедами, чинушами, склонными к личному обогащению, что, естественно, противоречило нормам господствующей морали. Этим «типам», как правило, противопоставлялся честный советский «работник», для которого превыше всего интересы простых людей, который в своей деятельности руководствуется не только нормами права, но и духом советских законов, который непримирим к любого рода несправедливости.

Наконец, краткая ретроспектива отношения Советской власти к бюрократии, на мой взгляд, была бы неполной, если не упомянуть о периоде т.н. застоя (период руководства Л.Брежнева, Ю.Андропова и К.Черненко)⁸. Не будет преувеличением утверждать, что именно в это время аппарат (советская инкарнация бюрократии) – как партийный, так и государственный, обрел наивысшую силу и влияние. Для этого были свои объективные и субъективные причины. В частности, общая социально-экономическая и политическая стабилизация в стране после десятилетия жизни в условиях хрущёвского волонтаризма и авантюрных экспериментов над управлением страной (достаточно вспомнить приснопамятные совнархозы и разделение партийных органов на «промышленные» и «сельские»), которые весьма болезненно отразились на «самочувствии» и настроениях

⁶ См.: закон СССР от 15 марта 1946 г. «О преобразовании Совета Народных Комиссаров СССР в Совет Министров СССР И Советов Народных Комиссаров союзных и автономных республик – в Советы Министров союзных и автономных республик».

⁷ Подробнее о концептуальном советском отношении к «аппаратчику» и «бюрократу» см.: Морен Э., *О природе СССР. Тоталитарный комплекс и новая империя*, М.: Наука для общества, РГГУ, с. 62-69.

⁸ Фактически, этот период можно считать третьим и, как оказалось, завершающим этапом формирования полноценной советской бюрократии (первый: 1917-1936 гг., с переходным периодом до 1946 г.; второй: 1946-1964 гг.; третий: 1964-1985 гг.). Этап «перестройки» (1985-1991 гг.) в этом плане, по мнению автора, должен рассматриваться отдельно, поскольку в его рамках уже не приходится говорить о советской бюрократии как едином целом – новый курс М.Горбачева навсегда разделил ее на «союзно-имперскую» и «суверенно-республиканскую», «консервативно-охранительскую» и «демократически-реформаторскую».

работников партийного и государственного аппарата. Поэтому «ренессанс» и даже своеобразный реванш аппарата в брежневские годы, увенчавшийся закреплением в новой Конституции СССР (1977 г.) положения о руководящей роли КПСС (ст.6), был вполне логичным и даже закономерным.

Какой же была бюрократическая система «позднего» СССР (последние 10-15 лет его существования), вокруг которой до сих пор существует немало расхожих мифов и полуправд⁹? На самом деле она представляла собой своего рода «трехслойный торт», верхнюю часть которого составляла партийная (политическая) бюрократия всех уровней (от сотрудников Аппарата ЦК КПСС до штатных секретарей парторганизаций на предприятиях, в колхозах, вузах и т.д.). Именно этот «слой» реально обеспечивал партийное, а точнее – политическое руководство всеми сферами государственной и общественной жизни, безусловную реализацию внутри- и внешнеполитического курса страны, определяемого постановлениями директивных (партийных) органов, и постоянный контроль за точным выполнением партийных и важнейших государственных решений.

Исходя из этих основополагающих задач и формировалась структура партаппарата и подбирались кадры, первичный набор (имеется ввиду начало профессиональной партийной карьеры) которых, как правило, осуществлялся из числа членов КПСС, обладающих достаточным партстажем (не менее 3 лет), высшим образованием и соответствующим опытом работы (производственным, советским, комсомольским, профсоюзным и пр.). Весьма приветствовалось участие кандидата в руководстве первичной партийной организации, что предполагало наличие навыка работы с людьми. Таковы были «стандартные» критерии подбора аппаратных работников для партийных органов районного и городского уровней. Понятно, что для работы в директивных органах более высокого уровня – в частности, в аппаратах ЦК Компартий союзных республик, обкомов, крайкомов и, особенно, в Аппарате ЦК КПСС, помимо «рутинных», существовали особые требования (например, связанные с опытом и квалификацией работника, его допуском к классифицированной информации и т.д.).

Характеризуя партийный «сектор» бюрократической системы СССР, нельзя не отметить его важнейшую роль в обеспечении нормального функционирования в стране т.н. социальных лифтов – особенно, в последнее десятилетие существования Союза¹⁰, когда именно через партаппарат прошло школу управления немало

⁹ Для автора этих строк как человека, обладающего многолетним опытом практической работы на всех «этажах» советской бюрократии, порой просто смешно слышать (читать) рассуждения об устройстве и порядке работы тогдашнего аппарата ряда современных «исследователей», как правило, не имеющих реального представления об объекте изучения, либо делающих свои «далеко идущие» выводы на базе сомнительных фактов и отдельных, вырванных из общего контекста эпохи архивных материалов.

¹⁰ Это было связано с тем, что, после ухода из политики и жизни «старой гвардии» в советском руководстве, Москва стала постепенно отменять во многом искусственные ограничения, препятствующие продвижению молодых работников. К примеру, был отменен т.н. «условский должностной ценз», согласно которому на учебу в Академию общественных наук при ЦК КПСС и другие высшие партийные учебные заведения можно было направлять работников только с определенного, достаточно высокого должностного уровня. Естественно, это перекрывало путь наверх для многих подающих надежды аппаратчиков, которые, по определению, не могли совместить молодой возраст и высокое должностное положение.

молодых, хорошо образованных, современных (по взглядам и подходам) и перспективных (с точки зрения потенциальных возможностей) работников, ярко и многосторонне проявивших себя впоследствии, в период демократической трансформации. Эту роль предопределяли возможности, которые открывала профессиональная партийная работа перед той частью молодежи, которая желала связать свою жизнь с системной общественно-политической, государственной и прочей управленческой деятельностью. А основным инструментом реализации этих устремлений выступала особая, достаточно стройная и подвижная система работы с кадровым резервом¹¹, при которой планировался карьерный рост каждого работника как внутри аппарата, так и с выдвижением на руководящую работу вне его.

Средний и самый многочисленный слой советской бюрократической системы составляла государственная бюрократия, в число которой входили собственно советские работники (от сельсовета до Секретариата Верховного Совета СССР), управленческий персонал правительственного (включая министерский и ведомственный), республиканского (регионального) и местного уровня (от аппарата районного, городского исполкома до Управления делами Совета Министров СССР¹²), а также кадровые военные, «силовики» (сотрудники правоохранительных органов и специальных служб) и хозяйственные руководители¹³. Этот «сегмент» советской бюрократии условно можно разделить на две непропорциональные части, одну из которых, руководящую, составляла достаточно узкая прослойка работников-назначенцев и выдвиженцев из партийного аппарата. Базовая же часть (средний и низший управленческий персонал) состояла из карьерных государственных служащих и разного рода специалистов, необходимых для профессионального решения проблем, стоящих перед огромной страной.

Особое место в государственном «сегменте» советской бюрократии занимал Аппарат Президента СССР. Как известно, он начал формироваться вскоре после того, как в марте 1990 года был учрежден пост главы союзного государства¹⁴ и на эту должность избран М.Горбачев¹⁵. Главной задачей Аппарата было

¹¹ В основе данной системы лежал т.н. «принцип обоймы», в соответствии с которым служебное продвижение одного работника влекло за собой соответствующее перемещение других (резервистов).

¹² Такое положение существовало до 1987 года, когда правительственный аппарат был расширен путём включения в него аппаратов постоянных органов Совета Министров СССР по руководству крупными народнохозяйственными комплексами и группами однородных отраслей, Управления делами Совета Министров СССР и секретариата Председателя Правительства.

¹³ По мнению автора, есть все основания отнести хозяйственных руководителей к советской государственной бюрократии, что предопределялось, главным образом, государственным характером советской экономики и особенностями статуса данной категории руководителей, которые во многих случаях совмещали хозяйственные функции с депутатством и/или участием в работе выборных партийных органов.

¹⁴ См.: закон СССР от 14 марта 1990 г. №1360-1 «Об учреждении поста Президента СССР и внесении изменений и дополнений в Конституцию (Основной Закон) СССР» (фактически прекратил действие в декабре 1991 г.).

¹⁵ По закону, президент должен был избираться гражданами Советского Союза, но, ввиду особой ситуации, которая сложилась в стране к весне 1990 года, было решено первого Президента

определено всестороннее (интеллектуальное, информационно-аналитическое, пропагандистское, организационное, финансово-хозяйственное и пр.) обеспечение нормальной деятельности Президента, Вице-президента и ряда органов (советов), действующих при главе союзного государства – в частности, Президентского Совета СССР, Совета Федерации и Совета Безопасности, которые возглавлял Президент СССР. С учетом необходимости быстрой и эффективной реализации данной, новой для советской бюрократической практики задачи и была разработана структура Аппарата и укомплектован его кадровый состав – в основном, из числа опытных работников ЦК КПСС и Правительства СССР¹⁶.

Что касается структуры Аппарата Президента СССР, то она условно разделяла его на две неравные части. В одну из них, численно меньшую, входили секретариаты Президента, Вице-президента и членов Совета Безопасности, не занимавших должности в Правительстве СССР (общее количество работников – около 60). Вторая часть или собственно Аппарат состоял из функциональных структурных подразделений, основной задачей которых было обеспечение деятельности главы государства, его заместителя, созданных при Президенте органов и вышеуказанных секретариатов (общее количество работников – примерно 300)¹⁷. Впрочем, после августовских событий 1991 года эта часть Аппарата претерпела достаточно существенные структурные и кадровые изменения, связанные как с необходимостью безотлагательно преодолеть негативные последствия произошедшего, так и с потребностью в срочной адаптации Аппарата к работе в условиях резкого ослабления президентской власти в СССР¹⁸.

Оценивая Аппарат Президента СССР, его роль, место и значение в бюрократической системе «позднего» Советского Союза, нельзя не учитывать следующие обстоятельства. Во-первых, само появление поста главы союзного государства и его аппарата, не имевших аналогов в советском и российском дореволюционном прошлом, фактически ознаменовало начало перехода страны к новым, более демократичным принципам и формам государственного управления¹⁹. Во-вторых, в силу особых исторических условий, связанных с про-

СССР избрать высшим органом государственной власти – Съездом народных депутатов Союза ССР.

¹⁶ Руководителями Аппарата Президента СССР были: В.Болдин (март 1990 г. – август 1991 г.) и Г.Ревенко (сентябрь – декабрь 1991 г.).

¹⁷ Так, по состоянию на 7 августа 1991 г. в состав Аппарата Президента СССР входили следующие структуры: отдел по вопросам обороны и безопасности государства при Президенте СССР, служба информации, отдел социально-экономического анализа и правовой экспертизы, отдел наград, общий отдел, группа писем и приема граждан, отдел кадров и управление делами, включающее финансово-бюджетный отдел, организационный отдел, протокольный отдел, отдел информатизации и связи, отдел капитального строительства и материально-технического обеспечения, канцелярию, газетно-журнальное объединение «Воскресенье» и объединение по хозяйственному обслуживанию Аппарата Президента СССР.

¹⁸ Так, по состоянию на 12 декабря 1991 г. Аппарат Президента СССР уже состоял из следующих подразделений: секретариата и канцелярии руководителя Аппарата Президента СССР, информационно-аналитического центра, пресс-службы Президента СССР, юридической службы, службы протокола, службы автоматизированных систем управления, группы наград, группы писем и приема граждан, группы кадров, архива и финансово-хозяйственного управления.

¹⁹ На эту тему существуют различные мнения. Одно из них концептуально изложил

цессом эрозии и последовавшим за ним крахом Союза, Аппарат Президента СССР далеко не исчерпал свой творческий, созидательный потенциал, просто не успел стать тем реальным центром, вокруг которого могла и должна была формироваться качественно новая государственная система обновленного союзного государства²⁰. В-третьих, несмотря на все, Аппарат Михаила Горбачева стал важной «кузницей кадров» для постсоветской России – именно из его недр вышли такие видные российские государственные деятели как, например, Ю.Батурин, В.Яковлев, В.Пансков, В.Игнатенко, С.Дубинин, В.Шевченко, А.Торшин, В.Никонов и др.

Возвращаясь к анализу советской бюрократической системы, необходимо отметить, что ее нижний слой составляло то, что можно условно назвать «бюрократией приводных ремней». К данной категории относились штатные комсомольские и профсоюзные работники, сотрудники женских, ветеранских, детских, спортивных, прочих общественных объединений и организаций. Их статус и бюрократический «вес», как правило, определялись тем местом, которое данные организации занимали в советской системе, и той ролью, которую они играли как «помощницы» коммунистической партии в обеспечении ее устойчивой связи с населением, которая, естественно, предполагала и определенные формы политического и идеологического контроля над массами. Одно дело, например, комсомол, который партия всегда рассматривала как свой надежный кадровый резерв, неиссякаемый источник пополнения своего аппарата молодыми, способными и уже обладающими опытом политической работы сотрудниками²¹. Совсем другое – профсоюзы, для работы в которых нередко отправляли проштрафившихся либо бесперспективных партийных и комсомольских работников, но лишь в единичных случаях происходило выдвижение из профсоюзной среды на руководящую работу в директивные или государственные органы²². Ещё хуже обстояло дело с общественными организациями, руководство которых время от времени «укрепляли» партийными кадрами, но которые никогда не рассматривались в качестве достойного места для карьеры.

Если попытаться охарактеризовать позднесоветскую бюрократию с содержательной точки зрения, то нельзя не отметить, что ее главной отличительной чертой (в сравнении с раннероссийской, постсоветской) была всеобъемлющая системность, которая вытекала из безальтернативной необходимости работать на государство, реализуя политический курс, определяемый компартией. В условиях, когда уже отсутствовали «чистки» партийного и госаппарата, это создавало для

известный американский исследователь советского периода проф. Стивен Козн в своей работе: Можно ли было реформировать Советскую систему? – М.: Изд-во АИРО-XX, 2005.

²⁰ Подробнее об этом см.: Шахназаров Г., *Цена свободы. Реформация Горбачева глазами его помощника*, М.: Изд-во Россия-Зевс, 1993.

²¹ Правда, иногда происходило движение в обратном направлении и руководителем комсомола в республике (крае, области, крупном городе) становился молодой партийный руководитель районного или провинциального городского уровня, что по тем временам считалось неплохим карьерным ростом.

²² В качестве последнего яркого случая советской эпохи можно привести пример председателя ВЦСПС Геннадия Янаева, ставшего в 1990 г. Вице-президентом СССР и закончившего свою политическую карьеру в августе 1991 г., в рядах приснопамятного ГКЧП.

бюрократии весьма комфортные условия существования, позволяло ей серьезно укрепить свои позиции, и до поры до времени (до начала в 1988 г. политической реформы М.Горбачева²³) делало её одним из важнейших гарантов незыблемости существующего строя. Не зря ведь первостепенной задачей сил, рвущихся к власти в ходе т.н. демократической революции 1989-1991 гг., выступало именно «распатывание» действующего партийно-государственного аппарата²⁴, которое осуществлялось в самых разнообразных формах – начиная с морально-психологической травли и дискредитации в СМИ, и, кончая, политическим «уничтожением» или примитивной «перекупкой».

Что касается системности советской бюрократии рассматриваемого исторического периода, то она проявлялась не только в уже упоминавшемся карьерном «программировании» судьбы отдельного работника (т.н. номенклатурный принцип), или во всесторонней заботе государства о надлежащих условиях жизни и труда данной категории служащих как специфической, особо важной для страны социальной страты. Не менее важную роль играли организационно-правовые меры, обеспечивающие слаженную работу аппаратов разного уровня и назначения, их оптимальное взаимодействие при надлежащей субординации, исключаяющей возможность различной трактовки поставленных целей и задач, местничество и прочие негативные явления²⁵. И это в условиях, когда формально не существовало понятия «государственная служба» (трудовые отношения регулировались КЗоТом), когда многое решалось в рамках неформальных, но приравненных к закону (и существующих наряду с ним) понятий «партийная и государственная дисциплина», когда бюрократия должна была, как минимум, проявлять идейно-политическую лояльность режиму.

Невзирая на то, что современная Россия стала прямой (не только формально-юридически, но и по сути) «наследницей» ушедшего в небытие Советского Союза, ее бюрократическая система на деле имеет мало общего с аналогом бывшей сверхдержавы, хотя многие внешние проявления вроде бы свидетельствуют об обратном. Фактически, есть все основания говорить о двух разных бюрократиях, хотя и действующих на одной национальной почве, которые кардинально различаются как по своей социально-политической сущности, целям и задачам деятельности, основам организации и принципам подбора кадров, так и по базовой мотивации работы самих бюрократов, их идейным и моральным установкам, выбору ими средств и методов реализации своих функций, а также, конечно, по уровню ответственности за порученное дело. Нельзя забывать и тот немаловажный факт, что современная российская бюрократия существенно опережает советскую по количеству госслужащих. Так, если в огромном Советском Союзе (286,7 млн.

²³ Подробнее см.: Станкевич З.А., *Советский Союз. Обрыв истории*, М.: Книжный мир, 2016. – с. 22-28.

²⁴ Там же, с. 357-366.

²⁵ Естественно, советская бюрократическая системность не была и не могла быть идеальной – она имела свои специфические изъяны, связанные, прежде всего, с закрытостью самой советской системы (например, несмотря на многочисленные попытки решить проблему, так и не удалось изжить клановость – территориальную, национальную и пр.). В ряде случаев («хлопковое дело» в Узбекистане) это приводило к опасным злоупотреблениям, подрывающим авторитет и репутацию власти в глазах населения.

населения) на пике расцвета бюрократии (1985 г.) было всего 73 госслужащих на 10 тыс. человек населения (без учета партийного аппарата), то в почти два раза меньшей по количеству населения Российской Федерации насчитывается аж 102 (!) чиновника на 10 тыс. населения²⁶.

Тем не менее, невозможно отрицать и тот факт, что бюрократическая система «ранней» РФ (1991-1999 гг.) естественным образом «вышла из шинели» системы советской – как по кадровому составу²⁷, так и по формам и методам деятельности. Более того, вплоть до принятия в конце 1993 г. новой Конституции страны фактически функционировала старая система, мало-мальски приспособленная к решению новых задач – сохранению власти и собственности в руках тех сил, которые их обрели в результате судьбоносных перемен 1990-91 гг. Перелом наступил лишь с появлением новой, «пирамидальной» конфигурации власти, на вершине которой безраздельно «царствовали» Президент (во многом, формально) и его Администрация (во многом, фактически), по сути выполняющая функции «параллельного правительства»²⁸. Исходя из данной специфики и стала формироваться действующая, в целом, по сей день система государственной и муниципальной службы, были приняты необходимые нормативно-правовые акты, регулирующие деятельность бюрократии²⁹, введена система государственных должностей и возрождены классные чины для федеральных гражданских госслужащих, сильно напоминающие имперскую практику.

В том, что именно Администрация Президента России возглавила непростой процесс формирования российской постсоветской бюрократии есть нечто не только закономерное, но и символическое. Начнем с того, что суперпрезидентская Конституция РФ 1993 года была «сконструирована» персонально под Бориса Ельцина с его неистребимой тягой к бесконтрольной, никем и ничем не ограниченной власти³⁰. Соответственно, подвластной лишь главе государства, неподконтрольной другим ветвям власти и закрытой от глаз общественности должна была стать его Администрация. Как представляется, именно с этой целью в п. «и» ст.83 Конституции РФ было зафиксировано

²⁶ См.: Исследование РБК: сколько в России чиновников и много ли они зарабатывают? – РБК, 15 октября 2014 г. - <https://www.rbc.ru/economics/15/10/2014/543cfe56cbb20f8c4e0b98f2>

²⁷ Постсоветская российская власть не решилась на люстрацию, поскольку это реально могло поставить под вопрос ее собственное дальнейшее существование. Насколько серьезной была эта угроза, показывает, в частности, фактический провал т.н. «суда над КПСС».

²⁸ Порой и «параллельного парламента», поскольку в структуре Администрации было создано и достаточно эффективно действовало и действует поныне Главное правовое управление (ГПУ), одной из важнейших задач которого являлось проведение через законодательный орган нужных президенту законопроектов и, наоборот, блокирование депутатских инициатив, которые в Кремле считали вредными.

²⁹ Базовым здесь, помимо соответствующих положений конституции, следует считать федеральный закон «Об основах государственной службы Российской Федерации» от 31 июля 1995 года (ныне не действующий). Кроме этого, ряд аспектов госслужбы регулировались другими законами (например, федеральным конституционным законом от 17 декабря 1997 года «О Правительстве Российской Федерации»), указами президента и постановлениями правительства.

³⁰ За эту «медвежью услугу» современная Россия должна благодарить трех либеральных правоведов – кумиров «демократической» общественности начала 90-х годов XX века: Анатолия Собчака, Сергея Шахрая и Сергея Алексеева.

лишь то, что президент «формирует Администрацию», без конкретизации ее правового статуса и определения ее роли в обеспечении реализации полномочий и осуществлении деятельности главы государства. Фактически, при президенте создавался и действовал особый, во многом самостоятельный государственный (властный) орган с неопределенно широкими полномочиями, выходящими далеко за рамки вспомогательных функций аппарата главы государства³¹. Это не могло не отразиться на дальнейшей судьбе демократии в России.

Отразилось это и на становлении ельцинской бюрократии, поскольку именно Администрация полностью монополизировала подбор и расстановку кадров на все важнейшие должности. В условиях «лихих 90-х», с характерной для них вольницей, в том числе и в кадровой сфере, это нередко приводило к попаданию на солидные посты людей случайных, авантюристов, а то и просто преступного элемента. Процесс назначения на должность, равно как и освобождения от нее во многих случаях носил крайне субъективный, не прозрачный, порой «реактивный» характер. Известен, например, случай, когда после отставки, в столе у одного из высокопоставленных, особо приближенных к Борису Ельцину чиновников нашли целый ряд уже подписанных президентом, но не выпущенных (т.е., не вступивших в силу) указов по кадровым назначениям, заготовленных, так сказать, «на всякий случай»... Также, была в моде практика, при которой чиновников увольняли, а точнее – изгоняли без объяснений, о чем они, как правило, узнавали из сообщений в СМИ. После президентских выборов 1996 года³² ко всем этим «художествам» прибавилось прямое вмешательство в государственную кадровую политику семьи Бориса Ельцина, которое продолжалось вплоть до его отставки в декабре 1999 года³³.

Раннероссийская (ельцинская) бюрократия существенно отличалась от позднесоветской тем, что не была однозначно ориентирована на обслуживание государства, реализацию его основных функций и отстаивание базовых интересов. Фактически, разные ее «фракции» работали на разные, соперничающие в борьбе за власть и собственность, элитные группы, состоящие из «перекрасившихся» прежних бюрократов (всех видов и мастей), представителей нарождающейся крупной буржуазии (нуворишей) и криминального элемента. Именно отсюда, как представляется, «растут ноги» той фантастической коррупции, которая не только «пышным цветом» расцвела в среде бюрократии, но и опасно проникла в «поры» самого российского общества. Конечно, яркий всплеск коррупции

³¹ Отчасти эта ситуация была введена в правовое русло лишь после издания В.Путиным указа №400 от 25 марта 2004 г. «Об Администрации Президента Российской Федерации», в котором было установлено, что Администрация является государственным органом, обеспечивающим деятельность Президента и осуществляющим контроль за исполнением его решений. Попытка же законодательно закрепить статус Администрации, предпринятая фракцией КПРФ в Государственной Думе в 2014 году, ожидаемо закончилась провалом.

³² Ввиду тяжелой болезни президента, которая открыла достаточно широкие возможности для участия в реальной политике людям, не имевшим на то законных оснований (например, т.н. олигархам, которые оказали помощь и поддержку Б.Ельцину при его переизбрании на пост главы государства).

³³ Об этом детально и ярко свидетельствуют многие, близкие к власти деятели того периода, к примеру, экономист А.Илларионов. «Как Борис Ельцин создал институт преемничества» (<https://echo.msk.ru/blog/aillar/2437211-echo/>).

в постсоветский период имеет множество причин, но, скорее всего, правы те исследователи, которые объясняют его стремительным возвратом России к своей традиционной (дореволюционной) практике соединения денег и власти, к известной системе «кормления» чиновничества, которая в современных условиях приобрела форму государственной службы как своеобразного бизнеса, поскольку деньги вновь стали абсолютным субститутутом морали³⁴.

Бюрократия 90-х не была ни лояльной, ни однородной также в политическом плане, что ярко проявилось, например, во время государственного переворота сентября-октября 1993 года и президентской избирательной кампании 1996 года, когда «линия раскола» прошла также через государственный аппарат. Это и не удивительно, поскольку в данный период не существовало строгого запрета на партийность государственных служащих – не допускалась лишь партийно-политическая деятельность на рабочем месте. Как следствие, в государственном аппарате продолжали успешно работать многие люди с выраженной оппозиционной ориентацией. Так, например, аппаратчики-оппозиционеры занимали многие ведущие должности в Аппарате Государственной Думы ФС РФ II созыва (1995 – 1999), поскольку в нижней палате российского парламента в то время доминировала коалиция лево-патриотических политических сил. Естественно, это никак не устраивало Кремль, который воспользовался первым-же удобным случаем³⁵, чтобы избавиться от этих людей, от некоторых – навсегда.

Завершая необходимо отметить, что последнее десятилетие XX века стало периодом активного становления постсоветской российской бюрократии как самостоятельной и самодостаточной, осознающей свои коренные интересы силы, желающей и способной существенно влиять на развитие страны. Разумеется, это был далеко не простой процесс, в ходе которого новый госаппарат был вынужден адаптироваться к работе в постоянно меняющихся условиях деятельности, сопровождающих зарождение принципиально новой Системы. Это был процесс, в ходе которого бюрократия не только освоила новые, соответствующие требованиям современности формы и методы работы, но и, во многом, возродила старые, дореволюционные традиции и нравы российского чиновничества. Нет сомнений, что симбиоз этих двух тенденций ещё скажется на дальнейшей судьбе российской бюрократии и самой России.

REFERENCES - БИБЛИОГРАФИЯ

- Veber M., *Izbrannyye prizvedeniya*, Moksva 1990, *Khozaystvo i obshtchestvo: otcherki ponimayushchey sociologii*, v.1, Moskva 2016.
- Stankevitch Z.A., *Ustroystvo organov vysshey gosudarstvennoy vlasti Sovetskoy Rossii – SSSR: evolutsiya sistemy (1918-1936)*, [in:] *Institutsionalizatsiya w prave: sbornik nauchnykh statey*, ed. G. V. Maltsev, Moskva 2010, p. 67-83.
- Moren E. O., *O prirode SSSR. Totalitarnyi kompleks I novaya imperiya*, Moskva, p. 62-69.

³⁴ См.: Разрушение персоналистского режима. Владислав Иноземцев в проекте «1989. Речь свободы». - <https://mbk-news.appspot.com/sences/vladislav-inozemcev-proekt-1989/>

³⁵ Имеются ввиду парламентские выборы 1999 года, на которых реванш взяли провластные политические партии – «Единство» (С.Шойгу) и «Отечество – Вся Россия» (Е.Примаков-Ю. Лужков), при деятельной поддержке «Союза правых сил» (С.Кириенко-Б.Немцов-И.Хакамада).

- Stiven K., *Mozhno li bylo reformirovat Sovetskuyu sistemu?*, Moskva 2005.
- Shakhnazarov G., *Tsena svobody. Reformatsya Gorbacheva glazami yego pomoshtchnika*, Moskva 1993.
- Stankevitch Z. A., *Sovetskiy soyuz. Obraz istorii*, Moskva 2016.
- Issledovaniye RBK: skolko v Rossii tchinovnikov i mnogo li oni zarabatyvayut?, „RBK” 15 X 2014 g. - <https://www.rbc.ru/economics/15/10/2014/543cfe56cbb20f8c4e0b98f2>
- Illarionov A., „Kak Boris Yeltsyn sozdal institut preyemnitschestva, (<https://echo.msk.ru/blog/aillar/2437211-echo/>).
- Razrusheniye personalnogo rezhima. Vladislav Inozemtsev v proekte «1989. Retchi svobody». - <https://mbk-news.appspot.com/sences/vladislav-inozemcev-proekt-1989/>

WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XVI (2019), №4
s. 137-147
doi: 10.36121/splotova.16.2019.4.137

Светлана Глотова
(Российский Государственный Гуманитарный Университет, Москва)
ORCID: 0000-0002-2759-8909

Применение нормативно-правовой базы в сфере государственной гражданской службы РФ в деятельности коммерческих организаций

Аннотация: Статья посвящена вопросам применения правовых актов, регулирующих прохождение государственной гражданской службы, в деятельности кадровых подразделений негосударственных организаций. В данном контексте эти правовые акты рассматриваются как методические документы, которые организации могут использовать в качестве основы для разработки своих локальных нормативных актов. Также в статье установлены правовые основы локального регулирования трудовых отношений в Российской Федерации, определены цели издания локальных нормативных актов кадровых подразделений. Названы основные локальные нормативные акты, которые должны быть обязательно разработаны в соответствии с трудовым законодательством. Отмечено, что при разработке этих документов могут возникнуть проблемы с установлением их типовой формы, структуры и содержания. Вместе с тем в статье предложены способы выявления типовых показателей, названы конкретные аспекты правового регулирования прохождения государственной гражданской службы, которые могут быть применимы в деятельности коммерческих организаций.

Ключевые слова: локальный нормативный акт, трудовые отношения, документация по личному составу, государственная гражданская служба.

The legal framework for civil service in the Russian Federation, as a basis for the development of local regulations of personnel services of commercial organizations.

Annotation: The article is devoted to the application of legal acts regulating the state civil service in the HR work of the non-governmental organizations. In this context, these legal acts are considered as methodological documents that organizations can use as a basis for their local regulations. The article also establishes the legal basis for the regulation of labor relations in the Russian Federation, defines the objectives of the publication of local regu-

lations of personnel departments. The main local regulations, which must be developed in accordance with the labor legislation, are named. It is noted that the development of these documents may have problems with the establishment of their standard form, structure and content. At the same time, the article suggests ways to identify typical indicators, names specific aspects of legal regulation of the state civil service, which may be used in the activities of commercial organizations.

Keywords: local normative act, labor relations, HR documentation, personnel documentation, state civil service.

Ramy prawne pełnienia służby cywilnej w Federacji Rosyjskiej, jako podstawa rozwoju lokalnych przepisów dotyczących personelu organizacji komercyjnych.

Streszczenie: Artykuł traktuje o problemach w stosowaniu aktów prawnych regulujących państwową służbę cywilną w działalności działów personalnych organizacji pozarządowych. W tym kontekście te akty prawne są uważane za dokumenty wzorcowe, które organizacje te mogą wykorzystać jako podstawę do opracowania lokalnych przepisów.

Słowa kluczowe: normatyw, stosunek pracy, dokumentacja kadrowa, służba cywilna, Federacja Rosyjska.

Локальное регулирование деятельности различных структурных подразделений является важной составляющей их правильного построения. Именно на локальном уровне определяются их организационные основы, правовое положение, место в структуре управления, порядок выполнения их деятельности, а также взаимосвязь с другими структурными подразделениями и должностными лицами. В локальных нормативных актах также прописывается методика осуществления той или иной управленческой деятельности и ее документирования. Работа кадровых подразделений, документирование их деятельности требует большой четкости и соблюдения установленных правил. Порядок осуществления этой деятельности должен быть подробно прописан на локальном уровне. Вместе с тем методологические вопросы разработки локальных нормативных актов кадровых служб в общем трудовом законодательстве практически не отражены. Поэтому тема работы, связанная с применением нормативной базы государственной гражданской службы в качестве основы для подготовки локальных нормативных актов кадровых подразделений, является важной и актуальной.

Целью работы является анализ общегосударственных правовых актов РФ в сфере государственной гражданской службы и выявление тех правовых норм, которые могут быть использованы в сфере кадрового делопроизводства для разработки локальных нормативных актов кадровых подразделений коммерческих и иных негосударственных организаций. К основным задачам исследования относятся следующие: выявить правовые акты в сфере государственной гражданской службы РФ, регулирующие вопросы прохождения государственной гражданской службы, проанализировать нормы, отражающие различные аспекты локального регулирования деятельности кадровых подразделений, предложить направления использования этих норм в рамках деятельности коммерческих организаций с целью разработки локальных нормативных актов.

С точки зрения историографии такой подход к применению нормативно-

правовой базы государственной гражданской службы РФ является достаточно новым. Однако вопросы правового регулирования института государственной гражданской службы в РФ, порядка ее прохождения исследованы достаточно полно в работах различных авторов. К ним относятся исследования Гришкова А.А.¹, Барцица И.Н.², Комарова С.А. и Щукина В.В.³ и др. Исторические аспекты правового регулирования государственной гражданской службы отражены в статье Яковлева П.С.⁴ Действию правовых норм в системе трудовых отношений посвящена работа Подвысоцкого П.Т.⁵ Наиболее интересным исследованием, содержащим комплексную характеристику процессов управления персоналом в системе государственной гражданской службы, является научно-методическое пособие коллектива авторов – Н.И. Архиповой, Д.В. Зеленина, И.А. Коссова, Т.В. Кузнецовой, М.А. Максимовой, О.Л. Седовой⁶. Специфика регулирования трудовых отношений в системе государственной гражданской службы отражена в статье Глотовой С.А.⁷

Правовое регулирование вопросов документационного обеспечения управления в России имеет такую специфику, что правовые акты РФ в этой области адресованы в основном государственным органам и организациям.

В частности единственные правила делопроизводства, имеющие характер правовой нормы – это правила, разработанные для федеральных органов исполнительной власти. Статья 11 ФЗ «Об информации, информационных технологиях и защите информации»⁸ распространяет действие этих правил

¹ Гришковец А.А., *Правовое регулирование государственной гражданской службы в Российской Федерации*, М.: Дело и Сервис, 2003. - 464 с.

² Барциц И.Н., *Реформа государственного управления в России: правовой аспект*, М.: Формула права, 2008. - 508 с.

³ Комаров С.А., Щукин В.В., *Оптимизация правового регулирования системы государственной службы в Российской Федерации*, «Представительная власть. Законодательство, комментарии, проблемы» т. 5 (71) 2006.

⁴ Яковлев П.С., *Правовое регулирование государственной службы: сравнительный анализ современного российского и дореволюционного законодательства*, «Бюллетень Министерства юстиции Российской Федерации» № 12/2005

⁵ Подвысоцкий П.Т., *Действие законов и иных нормативных правовых актов, содержащих нормы трудового права, по кругу лиц, во времени и в пространстве*, «Трудовое право» 2015, - № 8, с. 54.

⁶ Архипова Н.И., Зеленин Д.В., Коссов И.А., Кузнецова Т.В., Максимова М.А., Седова О.Л., *Управление персоналом в системе государственной гражданской службы: научно-методическое пособие для работников кадровых служб*, Тверь, 2010. - 316 с.

⁷ Глотова С.А., *Особенности документирования трудовых отношений в сфере государственной гражданской службы российской федерации*, // *Управление документацией: прошлое, настоящее и будущее: материалы II Международной научно-практической конференции*. Министерство образования и науки Российской Федерации; ФГБОУ ВПО «Российский государственный гуманитарный университет», историко-архивный институт, факультет документоведения и технологий архивов, кафедра документоведения; Университет Марии Кюри-Склодовской (Польша), кафедра архивоведения; Составители: Т. А. Быкова, Ю. М. Кукарина, Е. А. Скрипко. М.: Издательство: Российский государственный гуманитарный университет, 2015.

⁸ Федеральный закон от 27.07.2006 N 149-ФЗ «Об информации, информационных технологиях и о защите информации» [Электронный ресурс]// URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&ts=19061674001775777626832853&cacheid=987C7FE13E18DAE3980990DF42C63D2A&mode=splus&base=LAW&n=324077&rnd=0.45810942507307395#1ys899ucvgz> (дата обращения 23.11.2019)

на всю государственную сферу. Коммерческие и иные негосударственные организации остаются «за бортом» правового регулирования.

В этой ситуации они могут, но не обязаны, использовать весь комплекс правовых актов, регламентирующих вопросы ДООУ для федеральных органов исполнительной власти, в качестве методических материалов для разработки своих локальных нормативных актов, таких, например, как инструкция по делопроизводству. Логично, что для таких организаций не предполагается никаких штрафных санкций за отступление от существующих правил и ГОСТов. Например, если в организации некорректно оформлены бланки документов, отсутствуют отдельные виды документов, не ведется регистрация, номенклатура дел составлена не по форме, это не повлечет для нее никаких правовых последствий.

Такая ситуация, если мы говорим о документации, оформляющей управленческую деятельность организаций, не является критичной. Отсутствие единообразия хотя и усложняет взаимодействие с государственными органами, но не всегда негативно влияет на управленческие процессы внутри организаций. Совсем по-другому обстоит дело с документацией, оформляющей трудовые отношения.

Документы по личному составу имеют большое значение. С одной стороны они являются эффективным инструментом управления персоналом, с другой – они позволяют работникам контролировать все действия, совершаемые с ними. Наличие правильно и в срок оформленных документов гарантирует правомерность совершенных с работником действий. Это позволяет минимизировать вероятность трудовых споров, а также служит доказательством в суде в случае разногласий между субъектами трудовых отношений.

Именно в силу особой значимости документации по личному составу, состав кадровых документов, порядок документирования трудовых отношений и хранения этой категории документов, является объектом пристального внимания государства и регулируется целым комплексом правовых актов РФ.

Вместе с тем, следует отметить, трудовое законодательство не совершенно. Очень часто правовая норма не дает точного ответа, с помощью каких видов документов оформляется та или иная процедура, иногда нормы не достаточно четкие, иногда противоречивые, иногда требующие особого толкования или разъяснений со стороны государства.

В этой ситуации особое значение приобретает локальное регулирование вопросов документационного обеспечения кадровой деятельности.

В ТК РФ определено право работодателя издавать локальные нормативные акты. В частности в ст.5 ТК РФ⁹ устанавливается, что правовое регулирование трудовых отношений осуществляется на нескольких уровнях, включая локальный.

На этом уровне организация издает свои организационно-правовые

⁹ «Трудовой кодекс Российской Федерации» от 30.12.2001 N 197-ФЗ [Электронный ресурс]// URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&ts=3738261305126607352805224&cacheid=3ED51C7E82F9D31312A1F38A05DB192F&mode=splus&base=LAW&n=337451&rnd=ED93E44B81B487D25F500B9B601CF97A#58umdp24ffk> (дата обращения 23.11.2019).

документы, содержащие нормы трудового права, которые применяются только для данной организации.

Чаще всего данные акты издаются с целью конкретизации и раскрытия норм, содержащихся в общегосударственных правовых актах, отражая при этом специфику кадровой деятельности и деятельности по управлению персоналом в конкретной организации.

При этом есть локальные нормативные акты, которые в соответствии с ТК РФ являются обязательными. Например, статья 189 ТК РФ предписывает организациям разрабатывать правила внутреннего распорядка. А в соответствии со статьей 86 ТК РФ работа с персональными данными должна быть регламентирована на локальном уровне. С этой целью в организации обязательно должен быть разработан документ, «устанавливающий порядок обработки персональных данных работников».

Есть локальные нормативные акты, о которых напрямую в ТК РФ ничего не говорится, но которые являются важным элементом организации деятельности кадровых подразделений. В частности к таким документам относятся положение о кадровой службе, должностные инструкции сотрудников кадровой службы и инструкция по кадровому делопроизводству.

При этом даже для обязательных локальных нормативных актов, трудовой кодекс не устанавливает определенной структуры и точного состава информации, в них включаемых.

Например, о содержании правил внутреннего трудового распорядка можно догадаться, исходя из определения этого документа в ст. 189 ТК РФ.

В ней сказано, что это локальный нормативный акт, регламентирующий порядок приема и увольнения работников, основные права, обязанности и ответственность сторон трудового договора, режим работы, время отдыха, применяемые к работникам меры поощрения и взыскания, а также иные вопросы регулирования трудовых отношений у данного работодателя.

То есть работодатель, разрабатывая этот документ, должен в том или ином виде включить в него перечисленную информацию. Задаваясь при этом множеством вопросов, например, в каком объеме, каким образом прописать их, что значит «иные вопросы» и др.

Про положение о персональных данных кодекс говорит еще меньше. Просто определяет, что оно должно быть.

И если такая ситуация с обязательными локальными нормативными актами, что тогда говорить о необязательных.

Порядок их разработки, содержание не прописаны вообще нигде.

Существует общепринятая методика разработки локальных нормативных актов, которая построена на определении структуры документа, выявлении типовых показателей и конкретизации их с учетом специфики деятельности конкретной организации.

Типовые показатели, это, например, типовой набор задач любого кадрового подразделения, или типовой состав должностных обязанностей любого специалиста, ведущего кадровый учет, типовой состав документов, оформляемых в ходе стандартных кадровых процедур.

При выявлении этих типовых показателей можно обращаться к различным

нормативно-методическим документам общегосударственного значения, аналогичным документам, разработанным для другой профессиональной области или сферы деятельности.

В этом отношении очень интересны правовые акты, разработанные для сферы государственной гражданской службы.

Когда в постсоветский период встал вопрос о создании института государственной службы, одним из ключевых вопросов было создания комплекса правовых актов, в которых все аспекты этой сферы деятельности были бы четко регламентированы.

В частности это было определенной в качестве одной из ключевых задач Федеральной Программы «Реформирования государственной службы РФ (2003-2005годы)», утвержденной Указом Президента РФ¹⁰.

С того момента уже прошло достаточно много времени, для того, чтобы сказать в основном эта задача решена.

Государственная гражданская служба – это вид государственной службы, который наиболее четко и системно регламентирован, издан целый комплекс правовых актов, в которых прописывается порядок прохождения государственной службы.

«Прохождение государственной службы» - это, по сути, осуществление трудовой деятельности, пусть даже специфичной и имеющий свои особенности.

Поэтому правовые акты, в которых прописаны кадровые процедуры, осуществляемые с государственными гражданскими служащими в ходе прохождения ими государственной службы, могут быть использованы и коммерческими организациями в качестве основы для разработки локальных нормативных актов.

Должностная инструкция, как уже было сказано выше, не является обязательным локальным нормативным актом в соответствии с ТК РФ, однако, поскольку этот документ связан с трудовой функцией работников, его практически всегда требуют при проверке органы инспекции по труду.

При определении структуры и содержания инструкций, современным специалистам практически не на что опираться. Есть инструктивные и методические материалы по применению УСОД¹¹, в которых определена типовая структура инструкций, но они утверждены в 1979 г.

Других правовых актов, посвященных этому документу нет.

Вместе с тем, в ФЗ «О государственной гражданской службе»¹², должност-

¹⁰ Указ Президента РФ от 19.11.2002 N 1336 «О Федеральной программе «Реформирование государственной службы Российской Федерации (2003 - 2005 годы)» [Электронный ресурс] // URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&ts=3738261305126607352805224&cacheid=5C2C943E38F26C04A8B22B7CCDA18851&mode=splus&base=EXP&n=336431&rnd=ED93E44B81B487D25F500B9B601CF97A#7bqm0vczl6k> (дата обращения 23.11.2019)

¹¹ «Унифицированная система организационно-распорядительной документации. Унифицированные формы, инструктивные и методические материалы по их применению» (утв. Главархивом СССР 18.03.1979) [Электронный ресурс] // URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&ts=2122241199009872118249588135&cacheid=B0B230A37E5A8EBEDD455F498D2B6E91&mode=splus&base=ESU&n=30607&rnd=ED93E44B81B487D25F500B9B601CF97A#1c14ijn5mq3> (дата обращения 23.11.2019).

¹² Федеральный закон от 27.07.2004 N 79-ФЗ «О государственной гражданской службе

ным регламентам (которые являются аналогами должностных инструкций в системе госслужбы) посвящена целая статья 47, в которой достаточно подробно говорится о содержании этого документа.

При этом, примерная структура должностных инструкций включает только такие разделы как, общие положения, функции, должностные обязанности, права, ответственность, и связи по должности работников, то для должностных регламентов предусмотрены такие, например, разделы как «перечень вопросов, по которым гражданский служащий вправе или обязан принимать управленческие решения», «сроки и процедуры подготовки проектов управленческих решений», «показатели эффективности и результативности профессиональной деятельности» и др. Эти разделы могут быть полезны для характеристики должности в любой сфере деятельности.

Кроме того, очень часто при разработке инструкций наблюдается формальный подход работодателей, при котором они разрабатывают этот документ по принципу «чтобы был». Если должностные обязанности прописывают более или менее близко к действительности, то в других разделах инструкции работодатели ограничиваются общими фразами, обесценивая значимость инструкции как инструктивного материала, имеющего практическое применение в деятельности работников.

Должностные регламенты в этом отношении, как правило, более содержательны и информативны. Например, в разделе, посвященном порядку служебного взаимодействия, обычно не ограничиваются фразой «взаимодействует с руководителем, начальниками структурных подразделений по всем кадровым вопросам», а прописывают, с кем взаимодействует специалист, каков порядок, какие сроки и какой результат взаимодействия.

Оформление этого раздела именно в таком виде, поможет избежать многих вопросов и разногласий, которые могут возникнуть в процессе взаимодействия работников из разных структурных подразделений и находящихся на разных управленческих уровнях.

Еще одному локальному нормативному акту посвящена статья 44 ФЗ «О государственной гражданской службе»¹³. В ней говорится о положении о подразделении государственного органа по вопросам государственной службы и кадров.

ТК РФ также обходит этот документ своим вниманием.

Конечно, разрабатывая положение о кадровой службе, коммерческие организации в первую очередь будут опираться на Профессиональный стандарт специалиста по управлению персоналом¹⁴ и именно с помощью него определять

Российской Федерации» [Электронный ресурс] //URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&ts=2122241199009872118249588135&cacheid=DDFA36F679D4BCAA0746E309CF2DC1D6&mode=splus&base=LAW&n=323891&rnd=ED93E44B81B487D25F500B9B601-CF97A#zt79wn2762> (дата обращения 23.11.2019).

¹³ Там же.

¹⁴ Приказ Минтруда России от 06.10.2015 N 691н «Об утверждении профессионального стандарта «Специалист по управлению персоналом» [Электронный ресурс] //URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&ts=86827220207307844720850036&cacheid=A7D6BA4AB176BAD044EFF58BF4F4B4DC&mode=splus&base=LAW&n=187770&rnd=ED93E44B81B487D25F500B9>

типовой состав задач кадрового подразделения. Однако, в статье 44 названного Федерального закона перечислены все основные направления деятельности кадровых служб списком. Их не нужно вычленять, анализируя обобщенные трудовые функции и трудовые функции профстандарта. Исключив из этого списка специфичные для госслужбы виды работ, можно использовать эту статью для подготовки раздела «задачи и функции» для положения о любой кадровой службе.

Еще одна статья ФЗ «О государственной гражданской службе» интересна для локального регулирования трудовых отношений с работниками. Это статья, посвященная служебной проверке при вынесении дисциплинарного взыскания.

В общем трудовом законодательстве такое понятие не применяется. В 193 статье ТК РФ¹⁵ прописывается процедура вынесения дисциплинарного взыскания, предполагающая затребования от работника письменного объяснения и оформление приказа о вынесении определенного вида взыскания. Однако определение дисциплинарного проступка требует от работодателя установления виновности действий работника. Кроме того, очень часто ситуации, возникающие вокруг этой процедуры, могут быть очень спорными и неоднозначными, поэтому работодатели стремятся подготовить как можно больше дополнительных, не определенных в ТК РФ документов, подтверждающих правоту работодателя.

На локальном уровне рекомендуется разработать процедуру, более полно отражающую ход принятия соответствующего решения. В статье 59 названного выше Федерального закона прописана процедура, включающая состав информации, которая должна быть установлена в ходе проверки, состав подразделений, участвующих в ней, права государственного гражданского служащего и содержание письменного заключения по результатам проверки.

Коммерческие организации могут воспользоваться этой информацией, в частности для раздела Правил внутреннего трудового распорядка, посвященного дисциплине труда.

Помимо федерального закона «О государственной гражданской службе», в 2005 году был принят целый ряд указов Президента РФ, которые утверждали положения о порядке проведении различных кадровых процедур в ходе прохождения государственной гражданской службе.

Это положение о проведении аттестации¹⁶, положение о конкурсе на замещение вакантной должности¹⁷, положение о персональных данных государствен-

B601CF97A#1p37hhicjy4 (дата обращения 23.11.2019).

¹⁵ «Трудовой кодекс Российской Федерации» от 30.12.2001 N 197-ФЗ [Электронный ресурс] //URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&ts=3738261305126607352805224&cacheid=3ED51C7E82F9D31312A1F38A05DB192F&mode=splus&base=LAW&n=337451&rnd=ED93E44B81B487D25F500B9B601CF97A#58umdp24ffk> (дата обращения 23.11.2019).

¹⁶ Указ Президента РФ от 01.02.2005 N 110 «О проведении аттестации государственных гражданских служащих Российской Федерации» [Электронный ресурс] //URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&ts=2045752481029375508127741234&cacheid=3FBAC1619906FB5ED9A150999BCA46DB&mode=splus&base=LAW&n=185235&rnd=ED93E44B81B487D25F500B9B601CF97A#2ngtro9awwa> (дата обращения 23.11.2019).

¹⁷ Указ Президента РФ от 01.02.2005 N 112 «О конкурсе на замещение вакантной должности государственной гражданской службы Российской Федерации» [Электронный ресурс] //URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&ts=778915635016431951459812866&cacheid>

ного гражданского служащего и ведении его личного дела¹⁸.

Все эти положения могут быть взяты за основу при разработке различных локальных нормативных актов кадровых служб коммерческих организаций.

Например, в ТК РФ есть основание увольнения, связанное с несоответствием работника занимаемой должности вследствие недостаточной квалификации, подтвержденной результатами аттестации п. 3 части 1 ст. 81 ТК РФ¹⁹.

Если организация проводит аттестацию работников, ей следует иметь положение о проведении аттестации.

Никаких методических документов, в которых бы была прописана эта процедура нет. Поэтому, при разработке соответствующего локального нормативного акта, можно воспользоваться Положением о проведении аттестации государственных гражданских служащих. В положении не только прописывается процедура, но также называется состав документов, предоставляемых государственными гражданскими служащими, а также оформляемых в ходе проведения аттестации. Также можно пользоваться формами документов, приложенными к названным положениям. Например, формой аттестационного листа.

Положение о проведении конкурса на замещение вакантной должности государственной гражданской службы может только поначалу показаться неприменимым в деятельности коммерческих организаций. Однако фактически любая организация, выбирая одного из нескольких кандидатов на вакантную должность, проводит конкурс.

Кроме того, в статье 18 ТК РФ есть указание на то, что организация вправе сама определить перечень должностей, подлежащих замещению по конкурсу. В этом случае эти должности и порядок конкурсного избрания на должность должен быть прописан либо в уставе, либо в соответствующем положении.

Разработать это положение можно ориентируясь на нормы названного положения для государственных гражданских служащих.

Еще один важный аспект локального регулирования является вопрос хранения кадровой документации и ведения личных дел работников. Общее трудовое законодательство не предусматривает обязательного ведения личных дел работников. Однако большинство организаций их формируют. Потому, что это удобно при ведении информационно-справочной работы.

Состав документов личного дела и порядок их ведения ни в каких общих правовых актах не определен, поэтому отдельные пункты Положения о

=2279EA6876C68B55FEC46250DD6E851E&mode=splus&base=LAW&n=277526&rnd=ED93E44B81B487D25F500B9B601CF97A#2gjlbtm0j5 (дата обращения 23.11.2019).

¹⁸ Указ Президента РФ от 30.05.2005 N 609 «Об утверждении Положения о персональных данных государственного гражданского служащего Российской Федерации и ведении его личного дела» [Электронный ресурс] // URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&ts=259878101891822559206655&cacheid=EAB8AEB18B70BF3C9BE44D793E8DF3A6&mode=splus&base=LAW&n=329815&rnd=ED93E44B81B487D25F500B9B601CF97A#84gnmz028r> (дата обращения 23.11.2019).

¹⁹ «Трудовой кодекс Российской Федерации» от 30.12.2001 N 197-ФЗ [Электронный ресурс] // URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&ts=3738261305126607352805224&cacheid=3ED51C7E82F9D31312A1F38A05DB192F&mode=splus&base=LAW&n=337451&rnd=ED93E44B81B487D25F500B9B601CF97A#58umdp24ffk> (дата обращения 23.11.2019).

персональных данных государственного гражданского служащего и ведении его лично дела (за исключением специфичных для госслужбы), могут быть включены в соответствующих раздел инструкции по кадровому делопроизводству коммерческой организации.

Большой плюс использования всех названных нормативных актов заключается в том, что они не являются обязательными и соответственно не требуется следовать им буквально, можно их применять частично, трансформировать, дополнять с учетом специфики деятельности конкретных организаций и применять только в той части, которая ей необходима.

REFERENCES - БИБЛИОГРАФИЯ

Sources

Trudovoy kodeks Rossiyskoy Federatsii 30.12.2001 N 197-ФЗ.

Federalnyi zakon 27.07.2004 N 79-ФЗ "O gosudarstvennoy grazhdanskoy sluzhbe RF".

Federalnyi zakon 27.07.2006 N 149-ФЗ «Ob informatsii, informatsionnykh tekhnologiyakh i zashtchite informatsii».

Ukaz presidenta RF 01.02.2005 N 112 «Применение нормативно-правовой базы в сфере государственной гражданской службы РФ в деятельности коммерческих организаций».

Ukaz presidenta RF 01.02.2005 N 110 «O provedenii attestatsii gosudarstvennykh grazhdanskikh sluzhashchikh RF».

Ukaz presidenta RF 19.11.2002 N 1336 «O federalnom programme "Reformirovaniye gosudarstvennoy sluzhby RF (2003-2005 gody)"».

Ukaz presidenta RF 30.05.2005 N 609 «Ob utverzhdenii Polozheniya o personalnykh dannykh gosudarstvennogo grazhdanskogo sluzhashchego RF i vedenii yego lichnogo dela».

Prikaz Mintruda Rossii 06.10.2015 N 691н «Ob utverzhdenii Polozheniya o personalnykh dannykh gosudarstvennogo grazhdanskogo sluzhashchego RF i vedenii yego lichnogo dela». „Unifitsirovannaya sistema organizatsionno-raspyaditelnoy dokumentatsii. Unifitsirovannyye formy, instruktyvnye i metodicheskiye materialy o ikh primeneniyyu“ (utv. Gosarkhivom SSSR 18.03.1979).

Studies:

Arhipova N.I., Zelenin D.V., Kocov I.A., Kuznetsova T.V., Maksimova M.A., Sedova O.L., Upravleniye personalom v sisteme gosudarstvennoy grazhdanskoy sluzhby: nauchno-metodicheskoye posobiye dlya rabotnikov kadrovyykh sluzhb, Tver 2010, 316 pp.

Bartsin I.N., Reforma gosudarstvennogo upravleniya v Rossii: pravovoy aspekt, Moskva 2008, 508 pp.

Glota S.A., osobennosti dokumentirovaniya trudovykh otnosheniy v sfere gosudarstvennoy grazhdanskoy sluzhby Rossiyskoy federatsii: proshloe, nastoyashtcheye i budushtcheye, ed. T.A. Bykova, Y. M. Kukarina, Y. A. Skripko, Moskva 2015.

Grishkovets A. A., Pravovoe regulirovaniye gosudarstvennoy grazhdanskoy sluzhby v Rossiyskoy federatsii, Moskva 2003, 464 pp.

Komarov S.A., Shtchukin V.V., Optimizatsiya pravovogo regulirovaniya sistemy gosudarstvennoy sluzhby v Rossiyskoy Federatsii, „Predstavitel'naya vlast'. Zakonodatel'stvo, komentarii, problemy" v. 5 (71) 2006.

Podvysotskiy P.T., Deystvie zakonov in ninykh normativnykh aktov, soderzhashtchikh normy trudovogo prava, po krugu lits, vo vremeni i vv prostranstve, «Trudovoe pravo" 2015, no 8, p. 54.

Yakovleva P.S., Pravovoe regulirovanye gosudarstvennoy sluzhby: sravnitelnyi analiz sovremennogo rossiyskogo i dorevolutsionnogo zakonodatelstva, „Byulleten' ministerstva yustitsii Rossiyskoy Federatsii” № 12/2005.

WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XVI (2019), №4
s. 149-159
doi: 10.36121/sdrokov.16.2019.4.149

Сергей Владимирович Дроков
(Всероссийский научно-исследовательский институт документоведения
и архивного дела, Москва)
ORCID 0000-0002-3787-2115

О рисках политики управления документами, связанных с отсутствием политической воли и безответственностью высшего уровня принятия управленческих решений

Аннотация: В статье рассматриваются риски процессов документирования информации, структурирования и систематизации данных документированных сфер деятельности организации, которые усугубляются несоответствием профессиональной компетентности высшего уровня принятия управленческих решений. Устанавливаются последствия от отсутствия политической воли и ответственности: 1) использование дискретно-знаковых систем коммуникаций через абстрактные понятия, 2) творческая переформулировка профессиональной терминологии, 3) реинтерпретация базовых профессиональных знаний, 4) подмена практических навыков миметическим и инсценировочным (перформативным) воспроизводством действий, без знания процессов и реляций, 5) манипулирование изначально отсутствующими смыслами конкретных видов работ, 6) внедрение не обладающих концептом технологий и ИТ-решений и т.п. Предлагаются меры по обеспечению условий для осуществления стратегической программы управления системами документации и документальными фондами, обладающей достаточным уровнем гибкости, позволяющей бизнесу и организациям эффективно функционировать и реагировать на ожидания акционеров, экономических агентов и общества, стимулировать долгосрочные капиталовложения в цифровую трансформацию данных своих документированных сфер деятельности.
Ключевые слова: данные, политика управления документами, риски, профессиональная компетентность, политическая воля, ответственность, цифровая трансформация.

About risks of policy of management of the documents connected with lack of political will and irresponsibility of the highest level of decision-making

Annotation: The article considers the risks of the processes of information documentation, structuring and systematization of these documented areas of activity of the organization,

which are aggravated by the discrepancy of professional competence of the highest level of management decision-making. Establishes the consequences of the lack of political will and responsibility: 1) the use of discrete-symbolic systems of communication through abstract concepts, 2) creative reformulation of professional terminology, 3) the reinterpretation of the basic professional knowledge, 4) the substitution of practical skills and mimetic instsenirovana (performative) of the reproduction action, without the knowledge of the processes and reports, 5) the manipulation of initially missing the meanings of specific types of works, 6) the introduction of no-concept technology and it solutions, etc. Measures are proposed to ensure the conditions for the implementation of the strategic program of management of documentation systems and documentary funds, which has a sufficient level of flexibility, allowing businesses and organizations to function effectively and respond to the expectations of shareholders, economic agents and society, to stimulate long-term investment in the digital transformation of their documented areas of activity.

Keywords: data, document management policy, risks, professional competence, political will, responsibility, digital transformation.

O ryzyku związanym z polityką zarządzania dokumentami związanym z brakiem woli politycznej i nieodpowiedzialnością na najwyższym szczeblu decyzyjnym

Streszczenie: W artykule omówiono ryzyko związane z procesami dokumentowania informacji, strukturyzowania i systematyzowania danych dokumentowanych działań organizacji, które są spotęgowane niedopasowaniem kompetencji zawodowych najwyższego szczebla w podejmowaniu decyzji zarządczych. Ustalono konsekwencje braku woli politycznej i odpowiedzialności: 1) wykorzystanie systemów komunikacji z użyciem znaków z abstrakcyjnych systemów, 2) twórcze przeformułowanie terminologii zawodowej, 3) reinterpretacja podstawowej wiedzy zawodowej, 4) zastąpienie umiejętności praktycznych mimetyczną i sceniczną (wykonawczą) reprodukcją działań, bez znajomości procesów i relacji, 5) manipulowanie znaczeniami określonych rodzajów pracy; 6) wprowadzenie technologii i rozwiązań IT itp. Autor proponuje środki zapewniające warunki do realizacji strategicznego programu zarządzania systemami dokumentacji i funduszami dokumentacyjnymi o wystarczającym poziomie elastyczności, umożliwiającymi przedsiębiorstwom i organizacjom skuteczne funkcjonowanie i reagowanie na oczekiwania udziałowców, podmiotów gospodarczych i społeczeństwa oraz stymulowanie długoterminowych inwestycji związanych z cyfrową transformacją danych z udokumentowanych obszarów działalności.

Słowa kluczowe: dane, polityka zarządzania dokumentami, ryzyko, kompetencje zawodowe, wola polityczna, odpowiedzialność, transformacja cyfrowa.

В задачах современного документационного обеспечения¹, призванных оказывать содействие экономической эффективности, устойчивому росту и финансовой стабильности, практически не рассматриваются вопросы по выявлению и минимизации рисков, связанных с процессами документирования², управления³, сохранности создаваемой информации⁴ и ее систем, в рамках по-

¹ Деятельность, целенаправленно обеспечивающая функции управления документами. См.: ГОСТ Р 7.0.8-2013 СИБИД. Делопроизводство и архивное дело. Термины и определения.

² Запись информации на носителе по установленным правилам. См.: ГОСТ Р 7.0.8-2013.

³ Деятельность, обеспечивающая реализацию единой политики и стандартов по отношению к документальному фонду организации. См.: ГОСТ Р 7.0.8-2013.

⁴ Комплекс мероприятий по созданию и соблюдению нормативных условий, режимов и над-

литической воли и прямой ответственности высшего уровня принятия управленческих решений.

Между тем новые регулятивные требования надзорных органов России, меры по предохранению диверсификации стратегических и капиталоемких отраслевых организаций, включают в себя необходимость структурирования и актуальную сохранность данных, содержащих информацию не только о доходности, стоимости и обязательствах, но и аспектах принятия решений, степени взаимозависимости от действий экономических агентов и стейкхолдеров.

Риски процессов документирования информации, структурирования и систематизации ее данных усугубляются несоответствием высшего уровня принятия управленческих решений существующей практики профессиональной компетентности, предъявляемой законодательными и нормативными требованиями, что приводит к последствиям: 1) использование дискретно-знаковых систем коммуникаций через абстрактные понятия, 2) творческая переформулировка профессиональной терминологии, 3) реинтерпретация базовых профессиональных знаний, 4) подмена практических навыков миметическим и инсценировочным (перформативным) воспроизводством действий, без знания процессов и реляций, 5) манипулирование изначально отсутствующими смыслами конкретных видов работ, 6) внедрение не обладающих концептом технологий и ИТ-решений и т.п.

Элементы политики управления документами:

США⁵

Назначение: причина существования политики.

Цель: описание действий предприятия по проведению политики в жизнь.

Определения: употребляемые термины и их значения.

Декларация масштабов: рамки, в которых действуют положения политики.

Правила проведения: базовые принципы, на которых основываются методы управления документацией.

Власть: распределение полномочий в процессе проведения политики в жизнь.

Пересмотр и обновление: определение правомочности внесения изменений в политику и условий, при которых ее следует изменять.

Россия⁶

Намерения / цели.

Объекты политики, их классификация.

Субъекты политики, их роли.

Система принятия решений и зоны ответственности.

Алгоритм управления документами (в общем виде).

Система отчетности.

Ответственность за реализацию.

Показатели оценки. (Этапы внедрения,

Виды деятельности, Системы документации и информационные системы).

Система нормативного регулирования/нормативные ссылки.

Система мероприятий.

лежащей организации хранения архивных документов. См.: ГОСТ Р 7.0.8-2013.

⁵ Саттон Майкл Дж. Д. Корпоративный документооборот. Принципы, технологии, методология внедрения. СПб., Изд-во БМикро, 2002.

⁶ Иритикова В.С. Как перейти на безбумажный документооборот в процессе организации внутренней деятельности органов государственного и муниципального управления. URL: https://myprez.ru/no_category/93821

В результате деформации профессиональной работы высшего уровня принятия управленческих решений рисковые события в современном документационном обеспечении способны привести к прямым потерям: 1) снижению стоимости активов в результате утечки информации или ее воровства, мошенничества, неразрешенной деятельности; 2) ущерб, как следствие невосстанавливаемых ошибок при проведении платежей, списаний, зачислений, выплат; 3) вынужденным выплатам контрагентам или клиентам, экономическим агентам в качестве компенсаций или с целью примирения сторон; 4) потерям по судебным решениям и другим правовым расходам; 5) снижению стоимости из-за небрежности, аварий, пожаров, заливов.

А в состав косвенного ущерба могут быть включены следующие характеристики: упущенная выгода, недополученная прибыль, приостановка деятельности; индикативные события в результате снижения эффективности или качества процессов деятельности; увеличение трудозатрат; отсутствие или неэффективность контрольных процедур; возможные или реальные потери клиентов и экономических агентов.

В этой связи высшему уровню принятия управленческих решений надлежит предпринимать усилия по обеспечению условий для осуществления стратегической программы управления системами документации⁷ и документальными фондами⁸ на следующих условиях:

а) поддержка, основанная на результатах тщательного анализа затрат и непосредственных и/или среднесрочных и долгосрочных выгод, в т.ч. с точки зрения облегчения поиска соответствующих данных и документов, что позволит: 1) повысить общую эффективность и продуктивность собственной административной деятельности, 2) достигнуть экономии финансовых ресурсов;

б) укрепление дисциплинированности и ответственности всего управленческого персонала и рядовых работников;

в) достижение высокого уровня руководства программой, позволяющий обеспечить стратегическое видение и надлежащий уровень ответственности и полномочий в отношении различных компонентов деятельности по управлению информацией, а также multidisciplinary подход, необходимый для мобилизации и согласования усилий экспертов различного профиля;

г) обеспечение содержательного диалога в режиме реального времени о требованиях, касающихся организации управления структурированными данными документированных сфер деятельности организации.

Одна из характеристик «Ключевых атрибутов эффективных режимов урегулирования несостоятельности финансовых институтов» Совета финансовой стабильности (FSB) рассматривает доступ к информации и ее обмен. Подчеркивается: «Страны должны обеспечить, чтобы не было никаких юридических, регуляторных или политических препятствий, мешающих надлежащему обмену информацией, включая информацию по конкретным фирмам, между

⁷ Совокупность документов, взаимосвязанных по признакам назначения, сферы деятельности и единых требований к их оформлению. См.: ГОСТ Р 7.0.8-2013.

⁸ Совокупность документов, образующихся в деятельности организации. См.: ГОСТ Р 7.0.8-2013.

надзорными органами, центральными банками, органами по урегулированию несостоятельности, министерствами финансов и государственными органами, отвечающими за системы гарантирования»⁹.

FSB предъявляет требования не только к самой информации, которая должна быть релевантна для планирования самооздоровления и урегулирования несостоятельности, но и к производителям (к ним относятся в т.ч. ИТ-структуры организации), а также поставщикам Систем управленческой информации (далее – MIS). От производителей и поставщиков MIS ожидается:

1) поддержка детальных инвентарных ведомостей, включающих указание место расположения ключевых MIS, используемых в их значимых юридических лицах, в увязке с их ключевыми услугами и критически важными функциями; 2) выявление и реагирование на существующие правовые ограничения, препятствующие обмену управленческой информацией между юридическими лицами финансовой группы (например, в отношении потоков информации от отдельных предприятий группы в материнскую компанию); 3) демонстрация, как часть процесса планирования самооздоровления и урегулирования несостоятельности, что они способны генерировать необходимую информацию, нужную для реализации таких планов, в короткие сроки (например, за 24 часа); и 4) поддержка наличия специфической информации на уровне каждого отдельного юридического лица, включая, например, информацию о внутригрупповых гарантиях и внутригрупповых операциях, учитываемых на взаимной (встречной) основе.

Обозначенные FSB требования проецируются на междисциплинарный подход в практическом знании и прямом применении стандартов в процессах документирования, управления, сохранности создаваемой информации и ее систем¹⁰.

В основе надлежащего документационного обеспечения заложены профессиональные компетенции. Чтобы оставаться конкурентоспособными в изменяющемся мире, высшему уровню принятия управленческих решений надлежит разрабатывать среду процессов документирования информации, отвечающую новым потребностям рынка труда с использованием современных технологий и ИТ-решений.

Модели рисков процессов создания, передачи (распространения) информации во времени и пространстве, ее сохранности, должны обладать достаточным

⁹ Совет финансовой стабильности (FSB) // Key Attributes of Effective Resolution Regimes for Financial Institutions. URL: https://www.fsb.org/wp-content/uploads/r_111104cc.pdf

¹⁰ ГОСТ 34.601-90 Информационная технология. Комплекс стандартов на автоматизированные системы. Автоматизированные системы, ГОСТ 34.603-92 Информационная технология. Виды испытаний автоматизированных систем, ГОСТ 31.602-89 Информационная технология. Комплекс стандартов на автоматизированные системы. Техническое задание на создание автоматизированной системы, ГОСТ 19.101-77 Единая система программной документации. Виды программ и программных документов, ГОСТ 19.102-77 Единая система программной документации. Стадии разработки, ГОСТ 19.402-78 Единая система программной документации. Описание программы, ГОСТ 19.502-78 Единая система программной документации. Описание применения. Требования к содержанию и оформлению, ГОСТ 19.201-78 Единая система программной документации. Техническое задание. Требования к содержанию и оформлению, ГОСТ 19.301-79 Единая система программной документации. Программа и методика испытаний. Требования к содержанию и оформлению.

уровнем гибкости, позволяющим бизнесу и организациям эффективно функционировать и реагировать на ожидания акционеров, экономических агентов и общества, стимулировать долгосрочные капиталовложения.

Как правило, системы управления организаций обеспечены четкими и подробными документами, содержащих описания ключевых составляющих: (а) роль и состав совета директоров и его комитетов, (b) структура руководства высшего звена, (c) иерархия отчетности менеджмента и совета директоров, (d) структура собственности, (e) внутренняя политика управления, (f) системы управления риском и внутреннего контроля, (g) порядок назначения членов совета директоров и руководителей высшего звена и (h) процедуры обеспечения ответственности за исполнение¹¹.

К сожалению, пространство стратегических направлений деятельности высшего уровня принятия управленческих решений заполнено, во-первых, референциальностью сюжетно-повествовательных положений об «основах делопроизводства», во-вторых, аналитикой уведомительного или повествовательного дискурса о законодательном и нормативном регулировании России и зарубежья, в-третьих, бизнес-планами поставщиков MIS.

Референциальность объясняется размытостью знаний о составе и содержании «основ делопроизводства», которые не соответствуют навыкам по их реализации, и замыкаются на уровне «бюрократического дилетантизма»: - подготовка деловой корреспонденции; - составление и подготовка делового письма; - подготовка и редактирование документов; - подготовка проектов документов; - подготовка служебных документов; - владение способностями подготовки делового письма; - подготовка внутренних и исходящих документов; - редактирование документации и т.п.

В ряде случаев, квалификационные знания самого высшего уровня принятия управленческих решений «основ делопроизводства» искусственно отождествляются с навыками систематизации информации, работы со служебными документами, и отмежевываются от межведомственного взаимодействия: - порядка представления финансовой отчетности; - порядка работы с предписаниями контрольных и надзорных органов; - порядка работы с судебными запросами; - порядка работы с обращениями граждан; - порядка работы со служебной информацией, содержащей государственную или иную охраняемую законом тайну; - форм и методов работы с применением автоматизированных средств управления; - норм служебной, профессиональной этики и общих принципов служебного поведения работников; - учета результатов НИР, оформления авторских и патентных прав и т.п.

Не случайно в «Концептуальных основах финансовой отчетности», подготовленных IFRS Foundation, подчеркивается: «QC29. Своевременность означает наличие доступной информации у лиц, принимающих решения, в то время, когда она может повлиять на принимаемые ими решения. Как правило, полезность информации снижается с увеличением срока ее давности. Однако некоторая информация может оставаться своевременной в течение долгого времени после

¹¹ КИРС-МОКЦБ – Принципы для инфраструктур финансового рынка. Апрель 2012, С.39.
URL: <https://www.cbr.ru/Content/Document/File/16165/concept.pdf>

окончания отчетного периода, поскольку, например, некоторым пользователям может потребоваться выявить и оценить тенденции...

QC35. Затраты представляют собой неотъемлемое ограничение в отношении информации, которая может быть представлена в рамках финансовой отчетности. Представление финансовой информации сопряжено с затратами, и важно, чтобы данные затраты оправдывались выгодами от представления данной информации. Существует несколько типов затрат и выгод, которые следует принимать во внимание. Затраты представляют собой неотъемлемое ограничение в отношении информации, которая может быть представлена в рамках финансовой отчетности. Представление финансовой информации сопряжено с затратами, и важно, чтобы данные затраты оправдывались выгодами от представления данной информации. Существует несколько типов затрат и выгод, которые следует принимать во внимание.

QC36. Те, кто представляют финансовую информацию, затрачивают наибольшие усилия на сбор, обработку, проверку и распространение финансовой информации, однако в конечном итоге эти затраты несут пользователи в форме уменьшенной отдачи от инвестиций. Пользователи финансовой отчетности также несут затраты по анализу и интерпретации представленной информации. Если необходимая информация не предоставляется, пользователи несут дополнительные затраты, связанные с получением данной информации из каких-либо других источников или с проведением ее оценки.

QC37. Представление финансовой информации, которая является уместной и правдиво представляет то, для отражения чего она предназначена, помогает пользователям принимать решения с большей уверенностью. Это приводит к более эффективному функционированию рынков капитала и снижению стоимости капитала для экономики в целом. Отдельный инвестор, заимодавец или иной кредитор также получает выгоды от принятия решений, основанных на большем объеме информации. Однако финансовые отчеты общего назначения не могут предоставлять всю информацию, которую каждый пользователь считает уместной»¹².

Инструментальные компетенции высшего уровня принятия управленческих решений «основ делопроизводства», как правило, не предусматривают рисков профессиональных навыков обладать способностями: - применять нормативную законодательную базу делопроизводства и архивного дела; - создавать локальную нормативную ведомственную базу; - организовывать оперативную сохранность документов и дел; - обрабатывать документы и дела для последующего хранения (проведение экспертизы ценности документов, оформление дел, оформление обложки дел, составление описей, сдача дел в архив организации); - составлять годовые разделы сводных описей дел основных категорий хранения, а также актов о выделении к уничтожению документов, с истекшими сроками хранения; - организовывать выдачу архивных копий и документов, составлять необходимые справки на основе сведений, имеющихся в документах; - разрабатывать

¹² IFRS Foundation// Conceptual framework for financial reporting. URL: <https://www.ifrs.org/-/media/project/conceptual-framework/fact-sheet-project-summary-and-feedback-statement/conceptual-framework-project-summary.pdf>

требования к программным средствам MIS по выполнению производственных задач и функций.

Жизненный цикл работы с документами высшим уровнем принятия управленческих решений низводится до примитивного уровня: «Все операции с документами одинаковые. Документ регистрируется, потом куда-то отправляется, затем к документу прикладываются какие-то поручения, они тоже куда-то отправляются, потом контролируются. Если документ уходит во внешнюю организацию, его надо отправить, разослать, если пришел ответ, его надо присоединить»¹³.

Обсуждающаяся в России юридическая значимость электронного документооборота на протяжении полутора десятка лет связывается не с совокупностью юридически значимых процессов управления документами в привязке к их метаданным¹⁴, а «весом» документа: - наличие аналога собственноручной подписи (в виде электронной подписи), - применение сертифицированных и средств криптозащиты информации (СКЗИ), - регламентация использования электронной подписи для каждого вида документа в модулях систем электронного документооборота.

Технологи электронного документооборота традиционно «оерегают» своих клиентов от экономических расчетов затрат и выгоды от прямого внедрения нормативов затрат времени на работы по документационному обеспечению управления и организацию архивов.

В локальной нормативной ведомственной базе организаций не рассматриваются институциональные (ключевые) сегменты сохранности документов, сопряженные с операционным риском. Например, эксплуатационные свойства, характеризующие пригодность документа для оцифровки: долговечность – способность документа длительно удерживать эксплуатационные свойства; прочность – способность документа противостоять механическому воздействию; эластичность – способность документа к обратимым деформациям при механическом воздействии; износостойкость – способность документа противостоять износу; светостойкость – способность документа сохранять эксплуатационные свойства под воздействием

¹³ Н. Тесля. Владимир Баласанян: «Мы работаем во всех регионах, сохраняя лидерские позиции». URL: <http://interenergoportal.ru/portal/20633-vladimir-balasanyan-my-rabotaem-vo-vsex-regionax.html>

¹⁴ Метаданные поддерживают деловые процессы и процессы управления документами тем, что: а) защищают документы как свидетельства деловой деятельности и обеспечивают их доступность и использование на протяжении всего их жизненного цикла; б) облегчают понимание (осмысление) документов; в) поддерживают и обеспечивают доказательную силу документов; г) обеспечивают гарантии подлинности, надежности и целостности документов; е) поддерживают управление доступом, защиту персональных данных и правами; ф) поддерживают эффективный поиск и доступ; г) поддерживают интероперабельность путем контролируемого ввода документов, созданных в различных технической и деловой средах, и позволяя обеспечить сохранность этих документов в течение необходимого периода времени; h) обеспечивают логическую связь между документами и контекстом их создания, а также хранением их структурированным, надежным и эффективным способом; и) поддерживают и идентифицируют технологическую среду, в которой электронные документы были созданы или введены, а также управляют технологической средой, в которой они поддерживаются, для воспроизведения подлинных документов так долго, как это необходимо; j) обеспечивают эффективную и успешную миграцию документов из одной среды или компьютерной платформы в другую, а также любую другую стратегию обеспечения долговременного хранения. См.: ГОСТ Р ИСО 23081-1-2008 СИБИБД. Процессы управления документами. Метаданные для документов. Часть 1. Принципы.

света; биостойкость – способность документа сохранять эксплуатационные свойства под воздействием биологического фактора.

Высшим уровнем принятия управленческих решений практически утрачены общие понятия консервационной обработки: сохранность – состояние документа, характеризующее степень удержания эксплуатационных свойств; старение – естественный процесс, протекающий в фактуре документа во времени и приводящий к изменению и (или) утрате эксплуатационных свойств; повреждение – частичная утрата эксплуатационных свойств; разрушение – полная утрата эксплуатационных свойств; стабилизация – обработка, замедляющая старение и предотвращающая повреждение документа; реставрация – восстановление эксплуатационных свойств, а также формы и внешнего вида документа.

При производстве работ по оцифровке не учитываются возможные виды повреждений документов: износ – изменение состояния поверхности документа в результате трения; выцветание – уменьшение первоначальной насыщенности цвета документа; угасание текста (изображения) – уменьшение первоначальной насыщенности цвета текста (изображения); сцементирование – соединение листов документа поверхностями в единый блок; пигментация (биологическая) – образование окрашенных пятен, вызванное действием биологического фактора.

В рассуждениях высшего уровня принятия управленческих решений об офисном пространстве забываются режимы хранения: санитарно-гигиенический режим – условия хранения документов, определяемых нормативными параметрами санитарии и гигиены; гигиеническая обработка – очистка от механических загрязнений; микологический надзор – выявление микроскопических грибов и документов, поврежденных ими; энтомологический надзор – выявление насекомых и документов, поврежденных ими; истребительные меры – уничтожение биологического фактора посредством дезинфекции, дезинсекции и дератизации; температурно-влажностный режим – условия хранения документов, определяемых нормативными параметрами температуры и влажности; световой режим – условия хранения документов, определяемые нормативными параметрами светового воздействия.

При изготовлении копии документа не дифференцируются ее способы и формы, к которым относятся: фотокопия – копия, изготовленная с помощью фотографического процесса; ксерокопия – копия, изготовленная с помощью электрофотографического процесса; микрокопия – копия, изготовленная с уменьшением в 10 и более раз; электронная копия – копия, изготовленная в цифровой форме.

Стратегическая программа управления системами документации и документальными фондами позволит обеспечить: 1) единое информационное пространство управления хранением документов; 2) сбор и консолидацию в единое хранилище всех необходимых документов; 3) оптимизацию затрат на организацию хранения документов; 4) внедрение единых требований к организации хранения, порядку и форматам документов; 5) предоставление средств доступа к документам: поиск, просмотр, получение; 6) повышение степени защиты (сохранности) документированной информации (документов); 7) хранение документов с грифом и юридически значимых документов; 8) контроль использования документов; 9) генерацию широкого набора форм выборок данных с широким спектром показателей.

Ключевыми элементами спланированного и скоординированного набора принципов, процедур и мероприятий, необходимых для обеспечения эффективного и систематического контроля за созданием, получением, хранением, использованием и уничтожением документов в качестве свидетельств проведения деловых операций могут быть предложены:

1) планы классификации документов (файлов)¹⁵, разработанные в соответствии с конкретными оперативными и организационными потребностями системно значимой кредитной организации или ее структуры, призванные обеспечить расположение различных видов документов в том или ином логическом порядке (например, по направлению деятельности или продукта);

2) графики сохранения документов (файлов), представляющие собой исчерпывающие инструкции практического характера по определению сроков сохранения документов тех или иных структурных подразделений с учетом их административной, фискальной, юридической, исторической или информационной ценности;

3) принципы и правила, касающиеся безопасности и доступа.

Преимущество такой программы состоит в том, что она позволит сохранять лишь ту информацию, которая представляет «производственную» ценность или подлежит сохранению в соответствии с требованиями регулирующих органов или для целей последующих ревизионных проверок или подтверждения действий экономических агентов и стейкхолдеров.

Вопрос управления рисками в документационном обеспечении организаций взаимозависим от активности высшего уровня принятия управленческих решений по применению профессиональных стандартов – документов, устанавливающих требования к знаниям, умениям, компетенциям, системе ценностей и личным качествам, необходимым для выполнения процессов документирования, управления, сохранности создаваемой информации и ее систем¹⁶. Это позволяет сформировать устойчивую к правовому и операционному рискам модель по выявлению скрытых дестабилизирующих процессов.

Особую актуальность приобретает рецепция и имплементация опыта: 1) в разработке стратегических программ управления системами документации и документальными фондами, 2) структурированной сохранности электронных документов, 3) классификации документов (файлов), разработанной в соответствии с конкретными оперативными и организационными потребностями, 4) учета институциональных (ключевых) сегментов сохранности документов (независимо от видов их носителей), сопряженных с операционным риском, 5) применения консервационной обработки документов, 6) дифференциации способов и форм копий документов, имеющих юридическую значимость.

¹⁵ Например, см.: Ch.II.3 Filing and the keeping of the institution's files in: European Commission/ Document management in the European Commission – Collected decisions and implementing rules. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2010, P.50-54.

¹⁶ Например, см.: Профессиональный стандарт «Специалист по организационному и документационному обеспечению управления организацией», утв. приказом Минтруда России от 6 мая 2016 г. № 276н (зарег. в Минюсте России 02 июня 2015 г. № 37509). URL: <http://office-adm.ru/profstd/utverzhdennye.php>

REFERENCES

Sources:

GOST 19.101-77,
GOST 19.102-77,
GOST 19.201-78,
GOST 19.301-79,
GOST 19.402-78,
GOST 19.502-78,
GOST 31.602-89,
GOST 34.601-90,
GOST 34.603-92,
GOST P 7.0.8-2013,
GOST P ISO 23081-1-2008.

IFRS Foundation// Conceptual framework for financial reporting. URL: <https://www.ifrs.org/-/media/project/conceptual-framework/fact-sheet-project-summary-and-feedback-statement/conceptual-framework-project-summary.pdf>

Studies:

Iritikova V.S., kak pereyti na bezbumazhnyy dokumentooborot w oprotsesse organizatsii vnutrenney deyatel'nosti organov gosudarstvennogo i munitsipalnogo upravleniya. URL: https://myprez.ru/no_category/93821

Key Attributes of Effective Resolution Regimes for Financial Institutions. URL: https://www.fsb.org/wp-content/uploads/r_111104cc.pdf

KPRS-MOKCB – printsipy dla infrastruktur finansovogo rynka. Aprel 2012, p.39. URL: <https://www.cbr.ru/Content/Document/File/16165/concept.pdf>

Statton M. J. D., Korporativnyi dokumentooborot. Principy, tekhnologii, metodologiya, Saint Peterburg 2002.

WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XVI (2019), Nr 4
s. 161-174
doi: 10.36121/dmagier.16.2019.4.161

Dariusz Magier
(Siedlce University of Natural Sciences and Humanities)
ORCID 0000-0001-9367-7448

From Satire to Tanks in the Streets. Communist Regime against 'Solidarity Carnival' in Poland¹

Annotation: Since more than half a century, introducing martial law on 13 December, 1981 is a most memorable event in the collective memory of Polish people. A nation which, living in a democratic world, strived to acquire basic human rights under communist reign. A nation, against which the authorities launched a series of terrorist and propaganda actions which in turn extended the period of totalitarian regime by a decade and resulted in negative changes in the Polish society. This article focuses on multiple reasons, actual course of events and the outcome of introducing martial law in Poland by the communists according to the latest research.

Keywords: communism, martial law, Poland, solidarity, Solidarność.

Od satyry do czołgów na ulicach. Władza komunistyczna wobec „karnawału Solidarności” w Polsce

Streszczenie: Wprowadzenie stanu wojennego w Polsce 13 grudnia 1981 r. to jedno z najgłębiej zakorzenionych w pamięci Polaków wydarzeń z historii ostatniego półwiecza. Przeciwno narodowi, który pokojowymi metodami zbliżył się do uzyskania minimalnych w warunkach komunistycznej dyktatury praw człowieka żyjącego w demokratycznym świecie, władza zastosowała szereg terrorystyczno-propagandowych działań, które przedłużyły o dekadę istnienie totalitarnego reżimu i przyniosło wiele niekorzystnych zmian w polskim społeczeństwie. Artykuł omawia przyczyny, przebieg i efekty wprowadzenia przez władze komunistyczne stanu wojennego w Polsce w świetle najnowszych badań.

Słowa kluczowe: komunizm, stan wojenny, Solidarność, Polska

¹ The results of the research carried out under the research theme No. 512/18/S were financed from the science grant granted by the Ministry of Science and Higher Education.

От сатиры до танков на улицах. Коммунистическая власть перед лицом «Карнавала солидарности» в Польше

Аннотация: Введение военного положения в Польше 13 декабря 1981 года является одним из событий, глубоко укоренившихся в памяти Поляков из истории последнего полувека. Против нации, которая мирными методами приблизилась к достижению минимальных прав человека, живущего в демократическом мире при коммунистической диктатуре, власти использовали ряд террористических и пропагандистских мер, которые продлили существование тоталитарного режима на десятилетие и принесли много неблагоприятных изменений в польском обществе. В статье рассматриваются причины, ход и последствия введения военного положения коммунистическими властями в Польше в свете последних исследований.

Ключевые слова: коммунизм, военное положение, солидарность, польша

Introduction

Events leading to the introduction of martial law by the Polish People's republic generals associated with Wojciech Jaruzelski are called 'Solidarity Carnival'. It refers to a 16-month period from August, 1980 to December, 1981 and the development of the Independent and Self-Governing Trade Union 'Solidarność' (NSZZ Solidarność, Eng. solidarity) at that time. It marked the first mass social movement in Poland independent from the communists since 1940s. Undoubtedly, the emergence of such a movement as well as its scale and importance within the socio-political arena were the direct reasoning behind the introduction of martial law and re-establishing the autocratic rule in Poland by leaders of PRL (Polish People's Republic).

Despite a deteriorating economic situation, there was nothing in particular that could have evoked a premonition of future political issues of a system built by the Soviet Union with Polish communists acting as Moscow's local governors. At that time, the government in power was that of Edward Gierek - the first secretary of the Polish United Workers' Party (PZPR) which obtained its mandate during a Communist Party convention in December, 1975. Additionally, on 10 February 1976, PZPR strengthened its position even more when the Sejm of PRL, a puppet government, adopted an amendment to Stalin's constitution by including a claim by which PRL was then a socialist state and that 'its society's leading political power in building socialism is PZPR'². A subsequent, equally undemocratic election to Sejm in March 1976 did not bring any significant changes.

The birth of democratic opposition and Solidarity

Due to an inefficiency of the economic system so conventional for a communist system in practice, public dissatisfaction was usually caused by people's poor material conditions. Officially, such were the bases for a political crisis in June 1956, December 1970 as well as June 1976, and July & August 1980. Let us however not be deceived by this perception. After all, the unstable economic situation in Poland was merely partly a slogan, partly a symbol underneath which there was an inexpressible longing for freedom held by a substantial part of the society as well as certain aversion to the system imposed by the Soviet Union. In Poland, price rises and shortages of meat, work cloth-

² Law of 10th February 1976 concerning Amendments to the Constitution of the Polish People's Republic, *Journal of Laws* 1976: 5, item 29.

ing and cigarettes as well as workers' solidarity which was manifested by demanding to reinstate workers previously removed for having been involved in unions independent from the regime were merely a pretext for a political crisis. In an inefficient economy, price increases and shortages of goods constituted a standby excuse for public outbursts. At the beginning of 1980s, the 1976's workers' riots in Poznan were still very much alive in the memories of the Polish people which was particularly inconvenient for the government as the working class was considered to have legitimised communists' claim to power in the first place. The aforementioned riots had been the basis for brutal interventions of law enforcement and they laid the grounds to the emergence of first signs of organised resistance movements since the first decade after the war and the pacification of the anti-communist underground organisations such as: Workers' Protection Committee (KOR, created in September 1976), the Movement for Defence of Human and Civil Rights (ROPCiO, March 1976), Young Poland Movement (RMP, 1979), and Confederation of Independent Poland (KPN, 1979). In consequence, Polish opposition was reactivated, illegally of course and, important to mention, mercilessly combatted by the total State as it was attracting a significant part of the Polish society, both formally and at heart. Through the means of opposition, people could finally reach independent, free of propaganda sources of information. It was the opposition that opened people's eyes on the true meaning of terms such as 'democracy' or 'independence' which, after the World War II, were moulded to fit socialist agenda and departing far from the original meaning. The opposition was articulating what most could only dream to think and it led to first, more courageous, no-social demands such as freedom and truth about the Katyn massacre as well as criticising the general atheisation, elections and political processes, highlighting the exploitation by the Soviets or openly formulating thesis of Soviet occupation of the state.

Electing a Polish cardinal, Karol Wojtyła as the head of the Catholic Church on 16 October 1978 had a significant impact on the Polish attitude towards communism and it should not be underestimated. The homeland of John Paul II suddenly ceased to be simply an area of Soviet influence far from civilisation but it rather found itself in the forefront of public attention, which in turn changed Moscow's and local governors' policies on how to approach it. The Pope's visit in June, 1979 released an unprecedented, in the ennui of socialism, wave of enthusiasm and the power of unity. It also encouraged Polish people to persevere in doing what is right and uncovered enormous, deep-hidden hopes for a real chance to change their reality, in that moment also politically. Subsequently, the attempt on the life of the Pope on 13 May 1981 led to a surge of mass prayers which created the air of solemn mysticism of freedom.

However, as previously mentioned, the erosion of the system had its origins in the economy and in Poland, the step towards the brink of disaster was a policy of 'the great leap forward' implemented in 1970s, of which the most notable premise was the increased, superfluous industrialisation. Since the mid-1970s, the economic difficulties gradually intensified which manifested through a shortage of goods and gross disproportions between the standard of living of a man in the street and the caste supporting the functioning of the system, meaning the Communist Party officials and enforcement officers. In general, the notorious flaws of the economy at that time were: poor synchronisation of particular economy sectors, overall economical inefficiency, wastefulness, corruption, inadequate industrial production for agriculture as well as the expansion of

public administration, goods shortages and exorbitant earnings for the most privileged and at the same time the least numerous caste. It dawned on people how much of a burden it is for the state treasury to support these Party structures which, apart from 3 million members and candidates, also employed more than 20 000 employees whose sole responsibility was to set in motion this gargantuan bureaucratic machine of an annual budget estimated at 100 million dollars in the 1980s³.

Meanwhile, the only reaction of the authorities to the worsening conditions of the economy at that time could have been regulating pricing policies. In simple words – raises which subsequently led to society's protests which were less or more substantial depending on a case, yet always visible nonetheless.

'Solidarity Carnival'

A direct cause of a public outburst in 1980 was, as per usual, raising prices. This time, it was an increase of meat prices introduced on 1st of July. Nonetheless, the authorities assumed that the start of the vacation season would be a mitigating factor for the intensity of the protests. However, there were organised forms of protests in a few different locations in the country, and the biggest one of them all was in the Lubelski province. Even though the strike was not coordinated, it managed to involve 50 000 employees in 150 workplaces who made 1200 demands and requests, in total.

At the end of July, as the wave of strikes in the Lubelski province began to wane, the society was ready for what was about to unravel on the Coast and in the whole country⁴. On the day of 14 August 1980, a strike in the Gdańsk Shipyard began with a demand to reinstate a crane worker – Anna Walentynowicz and an electrician – Lech Wałęsa, previously removed for having been involved in unions independent from the regime. Soon enough, other workplaces in the Tricity joined the protests and formed an Inter-Enterprise Strike Committee led by Lech Wałęsa. On 17th August, the committee formulated the famous 21 demands, the fulfilment of which was of paramount importance to end the protests. In parallel, other workplaces in the country protested. These were the foundations for a remarkably powerful social movement which for political reasons was hiding behind a workers' union, independent from the regime named 'Solidarność' (Eng. solidarity).

From the very beginning Moscow declared workers' strikes as an act of counter-revolution pressuring the Communist Party in Poland to promptly deal with the 'Polish virus' which aimed to harm the basis for existence of the Soviet system. PZPR established a special crisis centre, the goal of which was to suppress social unrest. Nonetheless, the authorities did not opt for using force and decided to resolve the conflict politically. There was a fear that a social mobilisation might lead to escalation and such an open confrontation could subsequently start an uncontrollable chain of events. In consequence, the authorities had to yield to the workers. Agreements in Szczecin were signed on 30th of August and the most famous Gdańsk Agreement was signed on 31st of August.

³ D. Stola, *Finanse PZPR w jej ostatnich latach*, „Więź”, 3/397, 2000, pp. 132-149.

⁴ M. Dąbrowski, *Lipcowe strajki 1980 roku w północno-wschodniej Lubelszczyźnie. Radzyński Oddział NSZZ „Solidarność” na tle funkcjonowania Regionu Środkowo-Wschodniego w latach 1980-1981*, in Dariusz Magier, ed., *Wobec komunizmu, Radzyń Podlaski 2006*, pp. 257-267.

For communists it was a necessary tactical move concealing somewhat a certain 'play for time' preparation before a forceful confrontation being pressured by the Soviet Union. Simultaneously, there was a special team appointed in Moscow concerning Polish affairs whose members were: Yuri Andropov, Mikhail Suslov, Andrei Gromyko and Dmitry Ustinov⁵. In autumn of 1980, Wojciech Jaruzelski who at that time was the Minister of Defence ordered to prepare a scenario of martial law, the goal of which would be making 'Solidarność' illegal, removing their leaders as well as limiting possibilities of traveling around the country, suspending certain civil rights and introducing special courts. The task of working on the logistics behind this operation was assigned to the Country Defence Committee (Komitet Obrony Kraju) and the General Staff of the Polish People's Army. These preparations also included draft plans of interning selected opposition members, the designs for detention centres and prisons as well as anticipated roadblocks and necessary legal acts. In parallel, the Communist Party initiated actions to ideologically strengthen its membership structure combined with a self-purge from their weakest elements.

Summer of 1980 embedded deeply into the psyche of Polish society. People assumed that the authorities, considered inviolable until that time, cannot resist to the organised protests of the society. During these days there was a momentous atmosphere which was additionally intensified by religious spirits of rapture proving that the Catholic Church was a key element leading to failure of communism in Poland. Moreover, it is important to consider a certain folklore element of strikes that showed in manifesting of the national flags, writings on styrofoam on which the protesters were sleeping and on the walls as well as ballads created by the workers. No political means could have stopped the counter-revolution that had begun, especially since the authorities seemed to have backed down. The Independent and Self-Governing Trade Union 'Solidarność' was founded, important to mention at the grassroots level, on 17 September 1980. The National Conciliation Commission led by Lech Wałęsa was its main governing body. Seven days later, a motion to register the union was filed in the provincial court in Warsaw. Even then, the ranks of 'Solidarność' could claim three and a half million members, including some from the Communist Party. What followed was a massive exodus of people from PZPR which was additionally escalated by the apparent lack of guidance and values of many of the Party's members as well as not implementing the agreements signed with workers and resulting strikes. On 24 October 1980, 'Solidarność' was officially registered and workplaces committees began to form in order to prepare for a national congress.

Even at that time 'Solidarność' was clearly something more than a workers' union and it began emerging as a rival to the communists who feared that the union might be contending for power against them in the nearest future. Even more so when 'Solidarność' reached nine and a half million members in July, 1981. Enrolments were additionally boosted by members of the Committee for Social Self-Defence (KOR) and reasons such as an increase in activity by KPN as well as new structures arising in the academic circles such as Independent Students' Association. What is more, in rural areas equivalents of independent workers' unions began to form which would later become the Independent Farmers' Self-governing Trade Union 'Solidarność'.

⁵ A. Albert, *Najnowsza Historia Polski 1914-1993*, Warszawa 1995, p. 792.

The first round of Solidarity Congress started on 5 September 1981. When 'Message to working people of Eastern Europe' was adopted it proved that the atmosphere was remarkably enthusiastic and at that time aspirations were gradually growing higher within the union's delegates. Nonetheless, it was a signal to the communists that it is no longer only about economic difficulties but also the existence of their artificially supported system. On 16 September 1981, the Political Bureau of PZPR's Central Committee released a statement criticising the radicalisation of the trade union which was followed by a reorganisation in PZPR's leadership in October, the same year. According to Moscow, the most promising and trusted candidate to bring back order in Poland was considered to be Wojciech Jaruzelski who went on becoming the first secretary of PZPR's Central Committee. He allegedly reported the following to Leonid Brezhnev on a phone call after being chosen for the Party leader: "Of course we will not change our attitude fighting for the healthy forces of the nation who lost their ways and joined 'Solidarność'. We will drag them to our side while at the same time attacking the enemy, naturally, to the point of achieving the expected outcome"⁶.

The reaction of authorities

From autumn 1980, Moscow – fully aware that this would instil the biggest fear – devised a particular strategy towards Poland that was largely based on an idea of a potential invasion which constituted the most effective incentive for the communists. Faced with a massive solidarity movement, the only leverage in the hands of the communists, apart from the possible repressions which could well be within their reach at any moment, was propaganda. In 1980, they attempted to obscure these inconvenient events by shifting the focus of the society to topics such as Moscow Olympics, the harvest and flooding. However when it was no longer possible to conceal information about the strikes, the narrative, in both papers and television, indicated that delays were inducing difficulties for citizens and the concerns mentioned were 'salary demands', 'certain system imperfections' and 'fossilised forms of socialist democracy'. The next step was designed to blatantly reveal the enemy⁷. Communists had an entire propaganda machine at the disposal in order to achieve that goal. It consisted not only from the mass media but also from all visual forms such as slogans, posters, leaflets or even a traditional 'word of mouth'. It was a combat fought with both professional posters and satirical comics which were directed not only at 'Solidarność' itself but the entire opposition at that time. From the creation of 'Solidarność', the authorities attempted to discourage Polish people from getting actively involved in a trade union. Naturally, the more active people became, the more the anti-Solidarity propaganda intensified.

The system of functioning for the PRL propaganda was based on key instances of the Communist Party. The main assumptions for the propaganda policy was drafted during the meetings of both Secretary's Office and the Political Bureau of the PZPR Central Committee. Stefan Olszowski and a team specially assigned in 1981 were in charge of the propaganda actions during the period of 'Solidarity Carnival' with Olszowski

⁶ W. Bukowski, *Moskiewski proces. Dysydent w archiwach Kremla*, Warszawa 1999, p. 565.

⁷ G. Joniec, *Obraz NSZZ 'Solidarność' w prasie partyjnej KW PZPR w Lublinie. Kreowanie wizerunku wroga*, in Dariusz Magier, ed, 13 XII 1981. *Wiedza historyczna i świadomość społeczna po 25 latach od wprowadzenia stanu wojennego*, Radzyń Podlaski 2006, pp. 29-30.

being personally responsible. The guidelines for the propaganda policies were then sent to the Educational and Ideological Work departments of the PZPR's Central Committee that would later be morphed into an Ideology Department. Recommendations and materials regarding anti-Solidarity propaganda were subsequently forwarded to propaganda departments and provincial ideology committees. They were then sent to lower instances of the Party structures which in turn would involve their subordinate smaller Party organisations. Moreover, the communists attempted to take advantage of all their available means such as local structures of the state administration, regional and satellite parties such as United People's Party or Democratic Party. It involved not only political but also social organisations controlled by the communists such as PAX, Patriotic Movement of National Re-birth or the Polish Scouting and Guiding Association.

Being faced with the State monopoly on papers, radio and television, Polish people had a well-established negative opinion and awareness that the information conveyed by the communists is distorted. Hence, the rise in importance of satire whose main characteristics is to exaggerate traits and express the author's criticism for certain events, individuals, groups of people or representatives of particular ideas. This method of drawing also known as caricature deals with a complete overemphasis as well as ridiculously oversimplifying or exaggerating certain traits of an individual. It is no surprise that politics as a subject dominated this genre. However, its creations should be considered and examined as being tools of propaganda rather than for their artistic values although, admittedly, the level of artistry, ways of presenting allusions and how much it relates to the reality could amplify the desired message. The rules were simple, the more successfully the political adversary is ridiculed in the eyes of the audience, the bigger the impact on the viewer. The said impact was in turn needed until eventually the pre-designed expected behaviours and opinions conveyed through satire replaced an individual's, and possibly wrong, interpretation of intentions of certain people or events. During the times of PRL, satirical drawings were conveying propaganda in such a way that allowed the masses to easily grasp tedious and monotonous agenda dictated by the Party. On the other hand it also helped people, just for a brief moment, to divert their attention from this grim reality as well as to mentally survive the period of communist reign. Satirical drawings in PRL were an art of allusion and in a significant part, a field of rivalry with the omnipotent censorship⁸. It was however a very advantageous instrument to which communists eagerly resorted, especially in times of crisis.

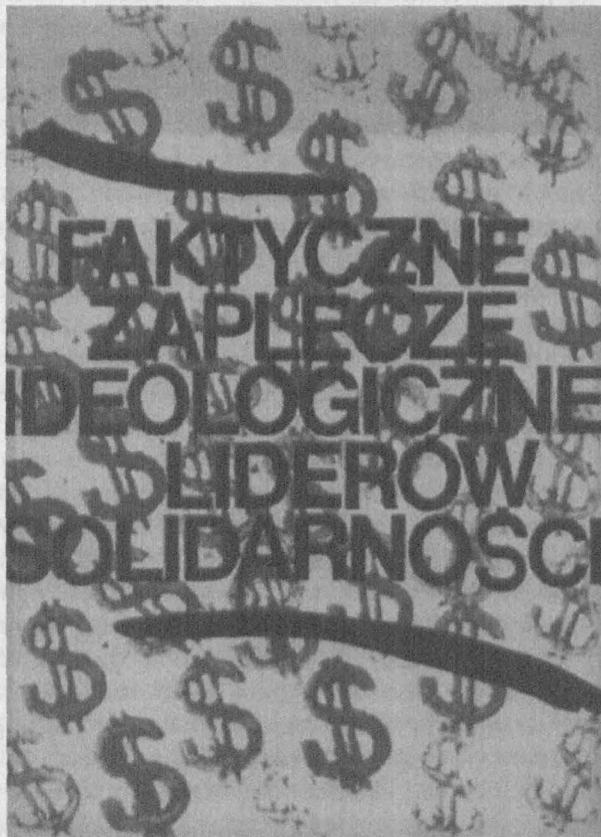
During Stalinist years, a certain convention was formed that was dictated by the communists to satirical artists⁹. It was a specific set of signs and symbols that were used practically until the end of PRL era. A caricature was supposed to be an ideological weapon, to be used to react to the opponent's moves. In parallel, it should expose the enemy's true intentions which means that, in fact, it should not inspire laughter but anger and hate towards the enemy¹⁰. Naturally, it was also used between 1980 and 1981.

⁸ P. Machcewicz, *Walonki o antyradzieckim ostrzu*, „Mówią Wieki”, nr 1, 1999, pp. 24-26.

⁹ J. Słezak, *Karykatura polityczna w okresie stalinizmu: sztuka, propaganda, źródło historyczne – na przykładzie wybranych rysunków satyrycznych opublikowanych w „Trybunie Ludu” w latach 1949-1955*, in: Dariusz Magier, ed, *Partia komunistyczna w Polsce – struktury, ludzie, dokumentacja*, Lublin – Radzyń Podlaski 2012, pp. 481-503.

¹⁰ T. Borowski, *O postępowych i wstecznych tradycjach karykatury politycznej*, „Przegląd Artystyczny”, nr 7/9, 1950, pp. 45-47; I. Witz, *Z problemów karykatury polskiej (the margin of Wystawa Karykatury)*

The characters on the anti-Solidarity drawings have very archetypal artistic features that allow for an undisputed interpretation of their meaning.

Poster distributed by communist authorities in Poland between 1980 and 1981. The slogan reads 'Actual ideological base of Solidarność'. Source: State Archives in Lublin - branch in Radzyń Podlaski, collection of posters and leaflets of PZPR's Provincial Committee in Biała Podlaska, catalogue number 8, p. 129.

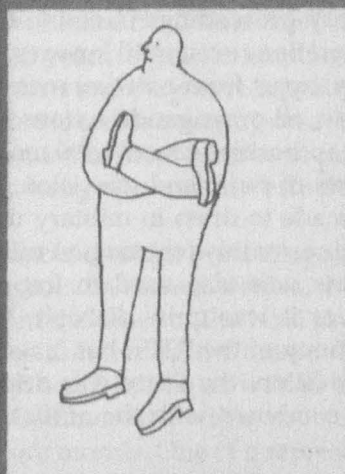
Therefore, we will find here a typical example of a working class representative – a man in a peaked cap, wearing working clothes holding tools in his hand. Another such archetype will be an extremist considered a subversive element drawn as a person dressed in a suit or a pullover, usually with a beard that was suggestive of a fashion preferred by the opposition at that time. We can find here also this person's power base – western countries led by the United States and agencies of enemy propaganda such as the Voice of America, Radio Free Europe or the BBC. Solidarity activists were usually drawn as suited trade union men sitting behind their desks or over-healthy-looking workers wearing mismatching working clothes.

TO NIC , ALE MAMY ZA TO
SOLIDARNOŚĆ !

Propaganda satirical drawing distributed by communist authorities between 1980 and 1981. The sign reads 'it's nothing, important thing is we have Solidarity'. Source: State Archives in Lublin - branch in Radzyń Podlaski, collection of posters and leaflets of PZPR's Provincial Committee in Biała Podlaska, catalogue number 8, p. 102.

Nie ma zgody na nierobstwo

Poster distributed by communist authorities in Poland between 1980 and 1981. The slogan reads 'There is no consent to idleness'. Source: State Archives in Lublin- branch in Radzyń Podlaski, collection of posters and leaflets of PZPR's Provincial Committee in Biała Podlaska, catalogue number 8, p. 127.

Martial Law

On 13 December 1981, Wojciech Jaruzelski, leader of the Communist Party, finally fulfilled his promise to Moscow. The authoritative power was transferred to the Military Council of National Salvation (WRON) presided by Jaruzelski as the Minister of Defence. By its order, the State Council adopted a resolution introducing martial law across the country¹¹. The Sejm of Polish People's Republic agreed to those actions by issuing a special decree from 25 January 1982¹² in which the official reasons for introducing martial law were indicated: "The powers of anarchy and destruction opposing socialism harmed our policies and primary institutions (...), undermined socialist alliances, paralysed national economy and public life. Appeals for social peace, appeals to reason and civic duties as well as firm orders mandated by Sejm through decrees did not result in success. Various possibilities such as a civil war, an internationalisation of a Polish crisis or even challenging Polish sovereignty became more real"¹³.

On the night between 12 and 13 December 1981, groups of Citizen's Militia (MO) and Security Service of the Ministry of Internal Affairs (SB) proceeded to occupy Solidarity's provincial offices and detaining its activists. The nation learnt of the introduction of martial law from an address made by Wojciech Jaruzelski through radio and television. Most non-government organisations and all trade unions were suspended. Apart from the PZPR's Central Committee's "People's Tribune", LWP's "The Freedom soldier" and a few other local journals – all papers were shut. The majority of Solidarity leaders along with Lech Wałęsa were among the interned on 13 December 1981. Armed with a few thousands tanks, armoured personnel carriers and armoured fighting vehicles, 70 000 soldiers and 30 000 militants headed to the streets. Some of them participated in the pacification of several dozen workplaces in which sit-in strikes occurred, including the most dramatic one in the 'Wujek' coalmine in Katowice where 9 miners died.

Additionally, civil rights were suspended, a censorship of correspondence was introduced as well as summary proceedings in court. The telephone lines were disrupted, in the biggest agglomerations even until January, 1982. In the times of PRL, the main upper hand over society, apart from coercive measures, was propaganda. After the introduction of martial law, all propaganda actions were intensified and by shutting inconvenient papers, the authorities gained total monopoly on mass media. There was a purge among journalists of radio and television. Additionally, the anchors of the Television Journal were made to dress in military uniforms. There was only one radio and television programme, mainly focusing on military or patriotic topics¹⁴.

Introducing martial law was also used to improve on the situation inside the Communist Party itself, as it was quite difficult. Not only did the creation of 'Solidarność' upset the hegemony of the PZPR but it also forced the Party to reshape its governance policies. In addition, the Party was dealing with an internal crisis – a mass outflow of members combined with the affiliation of their prominent activ-

¹¹ State Council decree concerning introducing Martial Law for reasons of state security from 12 December 1981. *Journal of laws* 1981: 29, item 155.

¹² Decree from 25 January 1982. *Official Gazette of the Republic of Poland* 1982: 5, item 20.

¹³ Ibid.

¹⁴ K. Pokorna-Ignatowicz, *Telewizja w systemie politycznym i medialnym PRL. Między polityką a widzem*, Kraków 2003, pp. 185-208. It is vital to remember that in PRL 'patriotism' had a rather peculiar meaning since the authorities used it to push their own agenda.

ists with Solidarity and low ideological consciousness¹⁵. The unstable fundamentals of PZPR were especially visible in local structures where the current affairs such as personnel issues or tasks concerning relations and establishing contact with workplaces were the most acute. Martial law found the PZPR local structures in a state of self-conflict, lack of discipline or ideological zeal, so all in all, it became an opportunity for improvement and consolidation. The main instrument from then on was supposed to be 'directive leadership' which meant complete compliance with the orders given by higher instances. Moreover, the plan included a list of further solutions which aimed at restoring discipline in the Party. Soon, changes in the functioning of the Party were visible. This transformation mostly concerned 'purging' the Party structures where almost 10% of members who were dismissed, expelled or left out of their own accord for various reasons. It was the biggest personnel verification of the times, and in major part it dealt with leadership positions such as replacing five provincial governors, six mayors, 89 superintendents of cities and districts as well as 265 people on management positions employed in different parts of the economy. Subsequently, in the education sector, 1249 people including headmasters and curators were deemed 'unfit to serve as leaders'. The complete verification of personnel, including but not limited to leaders, focused on three professional circles – teachers, university employees and journalists. With over a thousand journalists being ousted, it represented the highest individual percentage of dismissed professionals among the groups targeted by the communists. In total, 1329 academic teachers were dismissed and a similar number of academic researchers were demoted to lower positions such as librarians, technicians or lecturers. Moreover, several dozens of vice-chancellors, deans and institute directors were removed¹⁶. In a matter of weeks, the face of PZPR changed completely.

As a response to actions of authorities, demonstrations took place in cities such as Warsaw, Cracow, Gdansk, Łódź and some other areas. Some of the detainees, especially strike leaders, were sentenced in summary proceedings. The sentences varied between a few months up to 10 years in prison. Manifestations were the main form of resistance against the communists and they were repeated regularly over the course of martial law with their most considerable intensity on a first anniversary of signing the Gdańsk agreements in August, 1982. The examples of punishment for participating in demonstrations were arrests, bringing someone before a collegium for violations or even trials.

Social resistance was visible through protesting also via leaflets, writings on the walls and battles through symbols. In these activities, there was a clear tie to methods of 'small sabotage' known from the times of the Nazi occupation¹⁷.

In order to pacify opposition during the time of PRL, each forte available was engaged, both secret and traditional militia as well as the military and propaganda. Special tasks were given to Communist Party's structures which were designed to incentivise members and restore morale. One of a representative examples of that was

¹⁵ T. Ruzikowski, *Przewodnia siła w stanie wojennym*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, nr 5, 2002, p. 56.

¹⁶ D. Magier, *Jak się białkopodlaska partia komunistyczna w stanie wojennym reformowała*, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny”, nr 1, 2018, p. 58.

¹⁷ A. Paczkowski, *Wojna polsko-jaruzelska*, Warszawa 2007, pp. 180-182.

the creation of self-defence groups, members of which were armed with prevention measures and ready for repression scenarios, also including use of firearms¹⁸.

Introducing martial law resonated greatly in the world's news. The harshest criticism came from the President of the United States, Ronald Reagan who embarked upon active politics aiming at initiating solidarity gestures towards the Polish People such as regular contacts with the Pope - John Paul II, broadcasting a Christmas address 'about the situation in Poland' to the entire country of USA as well as condemning martial law by the Atlantic Council, imposing economic sanctions against the Soviet Union and finally urging NATO countries to impose severe economic sanctions on PRL¹⁹.

On 8 October 1982, the Sejm of PRL adopted a new act on trade unions which in fact dissolved NSZZ 'Solidarność' completely²⁰. The response to calls for strike was not great and the authorities weakened them even more by arranging meetings of Wojciech Jaruzelski and the head of Catholic Church in Poland - Cardinal Józef Glemp as well as through the announcement of the second visit of the Pope John Paul II to his homeland in 1983. The pacification of opposition activists who were not detained was yet still happening, also by involving the military. In autumn 1982, during the times when in theory the regime was becoming seemingly mild, individuals suspected of inspiring or organising strikes and manifestations from workplaces of bigger sizes and at risk of opposition activity were selected and then drafted to the military. Due to this strategy, there were about 7000 oppositionists in camps for reservists and compulsory military services units across the country²¹. The conditions in these camps were dreadful and the detainees were forced to fulfil tasks meant to exhaust, demean or simply break them, such as digging in the ground and then filling the same, previously dug holes back in²².

Deteriorating economic situation of the country as well as first signs of the Soviet Imperium crisis and the pressure of the international public opinion led to group releases of oppositionist interned during the first phase. Officially, the Communist Party gave permission to ease the regime. On 19th December, the National Council decided to suspend the martial law throughout the country as from 31 December 1982. At that time, one and a half thousand internees were released even though there still many people sentenced for actions related to opposition during the martial law and 11 key Solidarity and KSS KOR activists. The next step was the eventual lift of the martial law on 22 July 1983²³.

Conclusion

Despite the political changes, the communist authorities still had a lot of latitude to violate civil rights. Most non-government organisations were still suspended, local

¹⁸ S. Piątkowski, *W obliczu zagrożenia... Pułk Samoobrony przy Komitecie Wojewódzkim PZPR w Radomiu (1981-1989)*, in Dariusz Magier, ed, 13 XII 1981. *Wiedza historyczna i świadomość społeczna po 25 latach od wprowadzenia stanu wojennego*, Radzyń Podlaski 2006, pp. 71-81.

¹⁹ W. Roszkowski, *Najnowsza historia Polski 1980-2002*, Warszawa 2006, pp. 60-61.

²⁰ *Journal of Laws* 1982: 54, item 277.

²¹ P. Kobalczyk, *PRL-owscy generałowie przed sądem*, „Gazeta Polska”, nr 21, 2012, Online Referencing, <https://www.gazetapolska.pl/18710-prl-owscy-generalowie-przed-sadem> (2012, accessed 22 March 2019).

²² *Ibid.*

²³ Decree of the National Council from 20th July, 1983 concerning the lift of the martial law, *Journal of Laws*, 1983, number 39, point 178.

administration's scope was limited and there were rigorous punishments for striking. In time, some new organisations were formed or some of the previous ones were reactivated. They were however, completely dominated by the authorities. The most obvious consequence of martial law were dozens of casualties, nonetheless the aftermath was much more serious than that and it should not be underestimated. On the one hand, let us consider destroying the resources of social enthusiasm, the willingness to sacrifice for the good of the nation as well as the feelings of unity and social solidarity. On the other hand building up a general feeling of frustration, demoralisation as well as despair and depriving local communities of authentic leadership by eliminating many people from their active social roles by ruining their careers, health or forcing them to emigrate. These actions resulted in stifling people's desires to organise themselves socially or politically which was in turn replaced with top-down mandatory preparations for a political transformation²⁴.

REFERENCES

- Albert A., *Najnowsza Historia Polski 1914-1993*, Warszawa 1995.
- Borowski T., *O postępowych i wstecznych tradycjach karykatury politycznej*, „Przegląd Artystyczny”, nr 7/9, 1950.
- Bukowski W., *Moskiewski proces. Dysydent w archiwach Kremla*, Warszawa 1999.
- Dąbrowski M., *Lipcowe strajki 1980 roku w północno-wschodniej Lubelszczyźnie. Radzyński Oddział NSZZ „Solidarność” na tle funkcjonowania Regionu Środkowo-Wschodniego w latach 1980-1981*, in: Dariusz Magier, ed, *Wobec komunizmu*, Radzyń Podlaski 2006.
- Dudek A., *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988-1990*, Kraków 2004.
- Kobalczyk P., *PRL-owscy generałowie przed sądem*, „Gazeta Polska”, nr 21, 2012, Online Referencing, <https://www.gazetapolska.pl/18710-prl-owscy-generalowie-przed-sadem> (2012, accessed 22 March 2019).
- Joniec G., *Obraz NSZZ „Solidarność” w prasie partyjnej KW PZPR w Lublinie. Kreowanie wizerunku wroga*, in: Dariusz Magier, ed, 13 XII 1981. *Wiedza historyczna i świadomość społeczna po 25 latach od wprowadzenia stanu wojennego*, Radzyń Podlaski 2006.
- Magier D., *Jak się białkopodlaska partia komunistyczna w stanie wojennym reformowała*, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny”, nr 1, 2018.
- Machcewicz P., *Walonki o antyradzieckim ostrzu*, „Mówią Wieki”, nr 1, 1999.
- Paczkowski A., *Wojna polsko-jaruzelska*, Warszawa 2007.
- Pokorna-Ignatowicz K., *Telewizja w systemie politycznym i medialnym PRL. Między polityką a wiedzem*, Kraków 2003.
- Piątkowski S., *W obliczu zagrożenia... Pułk Samoobrony przy Komitecie Wojewódzkim PZPR w Radomiu (1981-1989)*, in: Dariusz Magier, ed, 13 XII 1981. *Wiedza historyczna i świadomość społeczna po 25 latach od wprowadzenia stanu wojennego*, Radzyń Podlaski 2006.
- Polak W., *Śmiech na trudne czasy: Humor i satyra niezależna w stanie wojennym i w latach następnych (13 XII 1981 – 31 XII 1989)*, Gdańsk 2007.
- Stola D., *Finanse PZPR w jej ostatnich latach*, „Więź”, nr 3, 2000.
- Ślęzak J., *Karykatura polityczna w okresie stalinizmu: sztuka, propaganda, źródło historyczne – na przykładzie wybranych rysunków satyrycznych opublikowanych w „Trybunie Ludu” w latach 1949-*

²⁴ A. Dudek, *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988-1990*, Kraków 2004.

1955, in Dariusz Magier, ed, *Partia komunistyczna w Polsce – struktury, ludzie, dokumentacja*, Lublin – Radzyń Podlaski 2012.

Ruzikowski T., *Przewodnia siła w stanie wojennym*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, nr 5, 2002.

Roszkowski W., *Najnowsza historia Polski 1980-2002*, Warszawa 2006.

Zaborski M., *Stan wojenny – symboliczne formy pamięci*, in Dariusz Magier, ed, 13 XII 1981. *Wiedza historyczna i świadomość społeczna po 25 latach od wprowadzenia stanu wojennego*, Radzyń Podlaski 2006.

Witz I., *Z problemów karykatury polskiej (the margin of Wystawa Karykatury Polskiej)*, „Przegląd Artystyczny”, nr 3, 1953.

Other Sources:

State Archives in Lublin Branch in Radzyn Podlaski, collection of posters and leaflets of PZ-PR's Provincial Committee in Biała Podlaska, catalogue number 8

Journal of Laws of PRL:

1976, No. 5, item 29;

1981, No. 29, item 55;

1983, No. 39, item 178;

1985, No. 54, item 277.

Official Gazette of the Republic of Poland:

1982, No. 5, item 20;

1992, No. 5, item 23.

Małgorzata Przeniosło, ORCID 0000-0001-7487-9976
(Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach)
Marek Przeniosło, ORCID 0000-0002-7387-8530
(Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach)

Studia prawnicze na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie 1919-1939

Streszczenie: Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie był największym spośród wszystkich wydziałów Uniwersytetu. Na przykład w roku akademickim 1923/1924 miał 525 studentów (na 2209 studentów Uniwersytetu), w 1933/1934 – 1497 (na 3923), w 1937/1938 – 1035 (na 3148). W okresie międzywojennym Wydział zatrudniał w sumie 15 profesorów kierujących katedrami, w zdecydowanej większości byli oni prawnikami. Wydziały prawa (także wydziały lekarskie) na polskich uniwersytetach należały do tych, na których studentom stawiano największe wymagania. Studia prawnicze trwały 4 lata, liczba przedmiotów kończących się egzaminami była duża – 17, a organizacja egzaminów sprawiała studentom dodatkową trudność. Za ważny element oceny procesu kształcenia w okresie międzywojennym trzeba uznać terminowość kończenia poszczególnych lat studiów i uczelni w ogóle. Na Uniwersytecie Stefana Batorego najbardziej terminowo kończyli studia słuchacze prawa, farmacji, teologii i medycyny, nawet jednak w tych dyscyplinach dotyczyło to mniej niż połowy studentów. Mimo, że studia prawnicze były trudne, większość studentów angażowała się w życie Uniwersytetu, szczególnie w działalność organizacji studenckich.

Słowa kluczowe: dzieje szkolnictwa wyższego w II Rzeczypospolitej, studenci, prawnicy.

Study of law at Stefan Batory University in Vilnius 1919-1939

Innotation: The Faculty of Law and Social Sciences at the Stefan Batory University was the largest of the University in terms of the number of students. For example, in the academic year 1923/1924 there were 525 students (of the total 2209 students at the University), in 1933/1934 – 1497 (of 3923), in 1937/1938 – 1035 (of 3148). In the interwar period, the Faculty employed a total of 15 professors as heads of chairs, the vast majority of whom were lawyers. At Polish universities Faculties of Law (also Faculties of Medicine) had the highest requirements for students. The law studies lasted 4 years, the number of subjects ending in an exam was large – 17 and organization of exams was difficult for students. In the interwar period, an important element of the student assessment was their promptness in completing subsequent years of study and the university

in general. At the Stefan Batory University the most timely were students of Law, Pharmacy, Theology and Medicine, though even in these disciplines it applied to less than half of the total. Although the study of law was difficult, most students engaged in the university life eg. by joining student associations.

Keywords: history of higher education in the Second Republic of Poland, students, lawyers.

Юриспруденция в университете им. Стефана Батория в Вильнюсе, 1919-1939

Аннотация: Факультет права и общественных наук Университета им. Стефана Батория в Вильнюсе был крупнейшим из всех факультетов университета. Например, в 1923/1924 учебном году у него было 525 студентов (из 2209 студентов университета), в 1933/1934 - 1497 (из 3923), в 1937/1938 - 1035 (из 3148). В межвоенный период на факультете работали 15 профессоров, управляющих кафедрами, подавляющее большинство из которых были юристами. Юридические факультеты (также медицинские факультеты) в польских университетах принадлежали к тем, где студенты были наиболее востребованы. Юридические исследования длились 4 года, количество предметов, заканчивающихся на экзаменах, было большим - 17, а организация экзаменов была дополнительной трудностью для студентов. Своевременность завершения отдельных лет обучения и университетов в целом должны рассматриваться в качестве важного элемента в оценке образовательного процесса в межвоенный период. В Университете им. Стефана Батория студенты юридических факультетов, аптек, теологов и врачей закончили учебу наиболее вовремя, но даже в этих дисциплинах это касалось менее половины студентов. Хотя юридические исследования были сложными, большинство студентов были вовлечены в жизнь университета, особенно в деятельность студенческих организаций.

Ключевые слова: история высшего образования, Вторая Польская Республика, студенты, юристы.

Wprowadzenie

Studia prawnicze w międzywojennej Polsce można było odbyć na jednym z pięciu istniejących wówczas państwowych uniwersytetów: Uniwersytecie Warszawskim (dalej: UW), Uniwersytecie Jagiellońskim (dalej: UJ), Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie (dalej: UJK), Uniwersytecie Poznańskim (dalej: UP) i Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie (dalej: USB) oraz w dwóch prywatnych szkołach wyższych: Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (dalej: KUL) i Wolnej Wszechnicy Polskiej (dalej: WWP) w Warszawie i w Łodzi. Na każdym z uniwersytetów istniał wydział prawa, zwykle w powiązaniu z innymi naukami. Na USB był to Wydział Prawa i Nauk Społecznych (dalej: WPiNS), na UW – Wydział Prawa i Nauk Politycznych, na UJ – Wydział Prawa i Administracji, na UJK – Wydział Prawa, na UP – Wydział Prawno-Ekonomiczny, na KUL – Wydział Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych. W przypadku WWP prawo można było studiować na Wydziale Nauk Politycznych i Społecznych.

Badając kwestię przebiegu studiów na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych USB, autorzy chcieli zarówno określić ogólne warunki studiowania, jak i organizację dydaktyki. Interesujące było więc przeanalizowanie funkcjonowania WPiNS na tle całego Uniwersytetu i innych wydziałów tego typu w Polsce. Jako kolejny cel postawiono sobie zbadanie zbiorowości studentów WPiNS pod względem płci, miejsca urodzenia, struktury narodowościowej. Chciano też przyjrzeć się warunkom materialnym studentów. Dążono również do ustalenia zasad zatrudniania kadry i samej obsady WPiNS – profesorów, docentów,

pomocniczych pracowników naukowych – ich liczby, obowiązków dydaktycznych i działalności naukowej. Istotne było także określenie ogólnych zasad studiowania w okresie międzywojennym, zbadanie samego toku studiów prawniczych, zarówno ich programu ministerialnego, jak i przebiegu na USB, także ustalenie stosunku studentów do zajęć dydaktycznych. Ważne było też zbadanie innych form aktywności studentów WPiNS. W niniejszym tekście przeprowadzono analizę różnorodnych materiałów wytworzonych w okresie międzywojennym. Przebadano głównie akty prawne, źródła drukowane wydane przez USB oraz pozostałość aktową Uniwersytetu przechowywaną w Litewskim Centralnym Archiwum Państwowym w Wilnie (dalej: LCAP). Sięgnięto także do materiałów dotyczących USB zgromadzonych w Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN).

Ogólne informacje o Uniwersytecie oraz o Wydziale Prawa i Nauk Społecznych

Prace nad utworzeniem (reaktywowaniem) w Wilnie uniwersytetu rozpoczęto w listopadzie 1918 r., uczelnię udało się uruchomić już w październiku 1919 r. Nowo powstały Uniwersytet składał się z sześciu wydziałów: Prawa i Nauk Społecznych, Humanistycznego (dalej: WH), Teologicznego (dalej: WT), Matematyczno-Przyrodniczego (dalej: WMP)¹, Lekarskiego (dalej: WL)² oraz Sztuk Pięknych (dalej: WSP)³. W dwudziestolecie międzywojennym USB był najmniejszym z polskich państwowych uniwersytetów, zarówno pod względem liczby studiujących, jak i kadry akademickiej. Jeśli chodzi o studentów, to w roku akademickim 1919/1920 na nowo otwartą uczelnię zapisało się 547 osób, w roku 1921/1922 było to już 1735. Liczba słuchaczy rosła aż do roku 1932/1933, gdy osiągnęła 3923, później powoli się zmniejszała (zob. tabela 1). Dla porównania na nieco większym UP w dwóch wymienionych latach (1921/1922 i 1932/1933) studiowało odpowiednio 3273 i 5230 osób, a na największym z polskich uniwersytetów: UW – 7518 i 9933⁴.

Tabela 1. Liczba słuchaczy (studentów i wolnych słuchaczy) USB w poszczególnych latach akademickich.

Rok akademicki	Liczba na danym wydziale								Razem
	WPiNS	WL	SF	WH	WT	WMP	SR	WSP	
1919/1920	119	112	30	158	8	87	–	33	547
1920/1921	225	179	39	152	12	147	–	34	788
1921/1922	429	398		470	27	330	–	81	1735

¹ W 1938 r. utworzono Wydział Rolniczy z przekształcenia istniejącego od 1924 r. Studium Rolniczego działającego przy WMP. LCAP, USB, f. 175, ap. 1 IA, b. 963, k. 12v; *Kronika Uniwersytecka z roku akademickiego 1937/1938*, „Rocznik Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie”, 1938–1939, s. 182, 205.

² Przy WL przez cały okres międzywojenny funkcjonowało Studium Farmaceutyczne zorganizowane jako Oddział tego Wydziału, kształciło magistrów farmacji. S. Trzebiński, *Wydział Lekarski USB w latach 1919–1929*, Wilno 1931, s. 28.

³ Litewskie Historyczne Archiwum Państwowe w Wilnie, Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie, f. 1135, ap. 4, b. 163, passim; ap. 20, b. 456, k. 1–20; *Statut Tymczasowy Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*, Wilno 1919, s. 5–7; A. Wrzosek, *Wskrzeszenie Uniwersytetu Wileńskiego w 1919 r.*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, t. 2 – *Dziesięciolecie 1919–1929*, Wilno 1929, s. 1–3.

⁴ H. Wittlinowa, *Atlas szkolnictwa wyższego*, Warszawa 1937, s. 46, 47.

1922/1923	530	551	527	68	401	–	125	2202
1923/1924	525	541	134	450	56	383	–	2209
1924/1925	541	556	151	412	67	332	57	2238
1925/1926	626	556	175	451	113	368	76	2506
1926/1927	765	596	176	501	130	418	98	2806
1927/1928	775	666	209	564	151	450	89	3046
1928/1929	940	661	163	601	166	441	72	3177
1929/1930	1158	653	166	612	158	437	115	3416
1930/1931	1126	677	176	690	183	511	136	3618
1931/1932	1318	713	179	685	160	552	161	3881
1932/1933	1449	706	177	648	136	544	157	3923
1933/1934	1497	707	136	535	147	605	156	3872
1934/1935	1292	703	111	424	135	643	172	3562
1935/1936	1113	704	73	313	156	635	201	3265
1936/1937	1217	705	76	335	139	637	234	3415
1937/1938	1035	736	96	334	132	522	208	3148

Źródło: Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Program wykładów i skład Uniwersytetu w półroczu zimowym roku akademickiego 1919/1920, Wilno 1919, s. 29; Spis wykładów i skład Uniwersytetu w roku akademickim 1920/1921 [–1922/1923], Wilno 1921[–1923], passim; Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1923/1924, Wilno 1924, s. 42, 43; Skład Uniwersytetu w latach 1924/1925, 1925/1926 i 1926/1927, Wilno 1927, s. 46–51; Skład Uniwersytetu w latach 1927/1928, 1928/1929, Wilno 1929, s. 45, 46; Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1933/1934 oraz zmiany zaszele w latach 1929/1930, 1930/1931, 1931/1932, 1932/1933, Wilno 1934, s. 57–61; Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1936/1937, Wilno 1937, s. 65–67; Kronika Uniwersytecka z roku akademickiego 1937/1938..., s. 237.

Z porównania danych przedstawionych w tabeli 1 wynika, że WPiNS był najliczniejszy na USB pod względem liczby studiujących przez niemal cały okres międzywojenny. W latach dwudziestych czasem liczebnością przewyższał go WL lub WH. Liczba słuchaczy WPiNS stale rosła. Pod koniec pierwszej dekady swojego istnienia WPiNS stał się największym spośród wydziałów USB, w roku 1929/1930 jako pierwszy i jedyny przekroczył tysiąc studentów i utrzymywał taką liczebność aż do 1939 r. Liczba słuchaczy rosła do roku 1933/1934, gdy wyniosła 1497, później zmniejszała się⁵. Dla porównania na innych państwowych uniwersytetach w roku akademickim 1934/1935 na wydziałach prawa studiowało: UJK – 3163 osób, UW – 2914, UJ – 2753, UP – 1726. Na KUL – 734, w WWP w Warszawie – 239 i w Łodzi – 101⁶.

⁵ Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Program wykładów i skład Uniwersytetu w półroczu zimowym roku akademickiego 1919/1920..., s. 29; Skład Uniwersytetu w latach 1924/1925, 1925/1926 i 1926/1927..., s. 46–51; Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1933/1934 oraz zmiany..., s. 57–61; Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1936/1937..., s. 65–67; Kronika Uniwersytecka z roku akademickiego 1937/1938..., s. 237.

⁶ H. Wittlinowa, Atlas szkolnictwa wyższego..., s. 48, 49, 56.

Mimo największej liczby studentów WPiNS był dopiero trzeci na USB pod względem liczby zatrudnionych profesorów⁷ (zob. tabela 2). Częściowo wynikało to z faktu, że nie wszystkie katedry przyznane⁸ wydziałowi były obsadzone⁹. W roku akademickim 1922/1923 USB miał 117 katedr (101 zwyczajnych i 16 nadzwyczajnych)¹⁰, zatrudniał wówczas 54 profesorów, po 27 zwyczajnych i nadzwyczajnych¹¹. W roku 1931/1932 było to 99 katedr (47 zwyczajnych i 52 nadzwyczajne), a profesorów 79¹². Powstały w tym samym czasie i nieco większy od USB pod względem liczby studiujących UP miał w wymienionych latach odpowiednio 124 i 115 katedr, a profesorów 73 i 98. Z kolei na UW było to 135 i 128 katedr oraz 89 i 107 profesorów¹³.

Tabela 2. Liczba profesorów USB w poszczególnych latach akademickich.

Rok akademicki	Liczba profesorów zwyczajnych							Liczba profesorów nadzwyczajnych							Łącznie
	WPiNS	WH	WT	WMP	WL	WSP	Razem	WPiNS	WH	WT	WMP	WL	WSP	Razem	
1919/1920	1	2	2	2	1	1	9	1	4	0	2	2	1	10	19
1920/1921	2	4	3	5	2	1	17	2	4	1	6	0	3	16	33
1921/1922	2	4	2	4	6	1	19	3	5	2	7	2	2	21	40
1922/1923	4	4	2	4	12	1	27	2	7	2	8	5	3	27	54
1923/1924	4	5	3	6	14	1	33	4	7	2	10	8	3	34	67

⁷ Na temat profesorów Wydziału zob. M. Przeniosło, *Profesorowie Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1919-1939*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, t. 61, 2016, nr 2, s. 7-32. Zob. także M. Tarkowski, *Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919-1939*, Gdańsk 2015.

⁸ System zatrudniania profesorów w okresie międzywojennym opierał się na istnieniu ograniczonej liczby katedr profesorskich (nadzwyczajnych i bardziej prestiżowych zwyczajnych) tworzonych przez władze państwowe. Profesorów zatrudniano jako kierowników tych katedr. Z wnioskiem o powierzenie katedry określonej osobie występował wydział, który miał wolną katedrę (po przeprowadzeniu specjalnej procedury poszukiwania kandydatów). Wybrana osoba musiała zostać zatwierdzona przez ministra kierującego Ministerstwem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (dalej: MWRiOP), któremu podlegały wszystkie szkoły akademickie. Sam akt nominacyjny był podpisywany przez prezydenta (do 1922 r. przez Naczelnika Państwa). M. Przeniosło, *Stopnie, tytuły, stanowiska naukowe w II Rzeczypospolitej*, „Res Historica”, t. 33, 2012, s. 158, 159.

⁹ Nieobsadzanie katedry nierzadko było stanem przejściowym i wiązało się z poszukiwaniem odpowiedniej osoby, częściowo wynikało również z braku takich kandydatów w mało popularnych specjalnościach, ale mogło być też spowodowane blokowaniem katedr przez osoby mające na uczelni wpływy i pracujące jako zastępcy profesorów (czyli p.o. profesora, ale tylko w odniesieniu do prowadzenia zajęć dydaktycznych) lub też profesorów pracujących na godzinach zleconych.

¹⁰ *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1923*, Warszawa 1924, s. 169.

¹¹ *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Spis wykładów i skład Uniwersytetu w roku akademickim 1922/1923...*, passim.

¹² AAN, MWRiOP, sygn. 241, k. 39; *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1933/1934 oraz zmiany...*, passim.

¹³ AAN, MWRiOP, sygn. 241, k. 24-29, 49-52; *Rocznik Statystyki...*, s. 169.

1924/1925	5	5	3	7	14	1	35	4	9	2	11	9	3	38	73
1925/1926	5	5	3	7	13	1	34	4	9	2	11	10	3	39	73
1926/1927	5	5	3	7	11	1	32	5	9	2	12	10	3	41	73
1927/1928	5	5	3	7	10	1	31	5	9	2	12	10	3	41	72
1928/1929	5	4	3	7	11	1	31	6	9	2	11	10	5	43	74
1929/1930	5	4	3	7	12	1	32	6	8	2	12	11	4	43	75
1930/1931	5	4	3	7	12	1	32	5	10	2	14	11	4	46	78
1931/1932	8	3	3	8	12	1	35	4	9	1	15	11	4	44	79
1932/1933	8	1	3	8	12	1	33	4	9	1	15	11	4	44	77
1933/1934	8	1	3	7	12	1	32	4	11	1	14	8	3	41	73
1934/1935	6	2	3	8	14	1	34	4	10	2	15	4	4	39	73
1935/1936	6	4	3	8	10	1	32	4	9	3	13	6	4	39	71
1936/1937	7	6	2	8	8	0	31	2	8	5	16	11	4	46	77
1937/1938	7	7	3	8	8	0	33	2	7	5	17	10	6	47	80
1938/1939	7	10	3	7+1 ^a	7	1	36	3	5	5	10+5 ^a	10	5	43	79

^a Profesorowie, którzy odeszli z WMP na nowo utworzony Wydział Rolniczy.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie składów uczelni i spisów wykładów – *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Program wykładów i skład Uniwersytetu w półroczu zimowym roku akademickiego 1919/1920...*, passim; *Spis wykładów i skład Uniwersytetu w roku akademickim 1920/1921 [–1922/1923]...*, passim; *Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1923/1924 [–1938/1939]...*, passim; *Spis wykładów w roku akademickim 1923/1924 [–1938/1939]...*, passim.

Na WPiNS, jak wspomniano, część katedr była nieobsadzona, np. na lata akademickie 1931/1932 i 1932/1933 dla Wydziału przewidziano 15 katedr, 8 zwyczajnych i 7 nadzwyczajnych¹⁴. W tych 15 katedrach zatrudniano 10 profesorów w roku 1930/1931, a w kolejnym 12. Dla porównania w roku 1931/1932 Wydział Prawa i Nauk Politycznych UW miał przyznane 15 katedr i zatrudniał 11 profesorów, Wydział Prawa i Administracji UJ miał 17 katedr i 14 profesorów, Wydział Prawa UJK – 18 katedr i 13 profesorów, Wydział Prawno-Ekonomiczny UP – 21 katedr i 14 profesorów. Wszystkie te wydziały realizowały taki sam program studiów i kształciły wyłącznie magistrów prawa¹⁵.

Jeśli chodzi o kadre i strukturę organizacyjną wydziałów, to USB przyjął, zgodnie z uregulowaniami ustawowymi, podział na zakłady. Na WPiNS w latach dwudziestych nazywano je seminariami. Profesor kierował więc katedrą powierzoną przez MWRIOP oraz odpowiednim zakładem, do którego zostały przypisane określone zajęcia ze studentami i były zatrudnione pomocnicze siły naukowe – w przypadku WPiNS – adiunkci i asystenci¹⁶.

¹⁴ AAN, MWRIOP, sygn. 241, k. 39, 41.

¹⁵ Tamże, k. 2, 3, 5, 13, 16, 25, 28, 39, 41, 49, 51; H. Wittlinowa, *Atlas szkolnictwa wyższego...*, passim.

¹⁶ LCAP, USB, ap. 2 VIB, b. 31, k. 9–25; b. 134, k. 3–5, 46–48; *Regulamin seminaryjny Wydziału Prawa i nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, Wilno 1925*, s. 3–6; *Regulamin zakładów Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, Wilno 1935*, s. 3–6; *Uniwersytet Stefana*

Studenci Wydziału Prawa i Nauk Społecznych USB

Zgodnie z ustawą o szkołach akademickich z 1920 r. na uczelnie przyjmowano studentów i wolnych słuchaczy. W charakterze studenta mogły być wpisane osoby legitymujące się świadectwem dojrzałości uzyskanym w jednej z państwowych szkół średnich ogólnokształcących. W odniesieniu do innych szkół wymagano uznania świadectwa za równorzędne z wymienionym przez MWRiOP. W ustawie określono też podstawowe prawa i obowiązki studentów oraz wolnych słuchaczy. Było to prawo do zapisywania się na wykłady na wybranym przez siebie wydziale i korzystania również z tych wygłaszanych na innych wydziałach, zdawania egzaminów, ubiegania się o stopnie naukowe: niższy – na zakończenie studiów¹⁷ i wyższy – doktora (dwa ostatnie z wymienionych praw nie przysługiwały wolnym słuchaczom¹⁸), zakładania stowarzyszeń akademickich. Wśród obowiązków studentów podano m.in.: złożenie ślubowania, wniesienie wpisowego i innych opłat związanych ze studiowaniem na kolejnych latach, przestrzeganie przepisów i nieuchybianie godności akademickiej. W ustawie z 1933 r. zmiany były niewielkie, do słuchaczy uczelni zaliczono wówczas, oprócz studentów i wolnych słuchaczy, także doktorantów. Wprowadzono też obowiązek uczęszczania na wykłady, wcześniej obowiązkowe były tylko ćwiczenia i semina¹⁹.

Na WPiNS USB początkowo liczba wolnych słuchaczy była duża (zob. tabela 3). W pierwszym roku przekraczała nawet liczbę przyjętych studentów. W połowie lat dwudziestych znacznie ograniczono ich liczbę, a na początku lat trzydziestych przestano ich w ogóle przyjmować na Wydział. Na WPiNS mogli się zapisywać studenci i wolni słuchacze obojga płci (zob. tabela 3).

Tabela 3 Słuchacze WPiNS USB według statusu na uczelni i płci.

Rok akademicki	Liczba			
	studentów		wolnych słuchaczy	
	mężczyzn	kobiet	mężczyzn	kobiet
1919/1920	90	18	18	115
1920/1921	168	38	13	6
1921/1922	310	58	57	4
1922/1923	415	49	60	6
1923/1924	424	46	47	8
1924/1925	481	36	21	3
1925/1926	558	45	16	7
1926/1927	684	77	3	1

Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1923/1924..., s. 17, 20, 21; Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1934/1935..., s. 28-30.

¹⁷ W ustawie nie określono jego nazwy, w kolejnych latach w zależności od dyscypliny wprowadzono różne stopnie: magistra (w tym magistra prawa), lekarza, inżyniera, artysty.

¹⁸ Po ewentualnym przyjęciu ich w poczet studentów zajęcia, na które uczęszczali jako wolni słuchacze, mogły być im zaliczone do toku studiów.

¹⁹ Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich, „Dz. U. RP”, 1920, nr 72, poz. 494, s. 1290, 1291. Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich, „Dz. U. RP”, 1933, nr 29, poz. 247, s. 599, 600.

1927/1928	684	90	1	–
1928/1929	810	129	–	1
1929/1930	975	176	6	1
1930/1931	918	206	2	–
1931/1932	1096	222	–	–
1932/1933	1221	228	–	–
1933/1934	1244	253	–	–
1934/1935	1068	224	–	–
1935/1936	912	201	–	–
1936/1937	970	247	–	–
1937/1938	818	217	–	–

Źródło: Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Program wykładów i skład Uniwersytetu w półroczu zimowym roku akademickiego 1919/1920..., s. 29; Spis wykładów i skład Uniwersytetu w roku akademickim 1920/1921 [–1922/1923]..., passim; Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1923/1924..., s. 42, 43; Skład Uniwersytetu w latach 1924/1925, 1925/1926 i 1926/1927..., s. 46–51; Skład Uniwersytetu w latach 1927/1928, 1928/1929..., s. 45, 46; Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1933/1934 oraz zmiany..., s. 57–61; Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1936/1937..., s. 65–67; Kronika Uniwersytecka z roku akademickiego 1937/1938..., s. 237.

Kobiety zapisywały się na WPiNS USB już od początku istnienia uczelni. W pierwszym roku było ich nawet więcej niż mężczyzn. Większość przyjęto jednak w charakterze wolnych słuchaczy; zapewne osoby te nie miały odpowiednich świadectw ukończenia szkół średnich (szkół automatycznie dających podstawę do przyjęcia w charakterze studenta). Tak duża liczba kobiet chętnych do studiowania prawa mogła wynikać z faktu, że wcześniej niechętnie widziano je na tym kierunku studiów, a np. na Wydział Prawa UJ nie przyjmowano ich aż do 1918 r.²⁰ Jak wynika z tabeli 3, na WPiNS USB stanowiły one w różnych latach od 7% do 27% studentów Wydziału. W latach trzydziestych w zasadzie w każdym roku było to ponad 20%. Na całym USB w latach trzydziestych stanowiły od 30% do 40% studiujących.

Zachowały się częściowe dane (z lat 1927–1937) na temat miejsca urodzenia słuchaczy WPiNS USB (zob. tabela 4). Najwięcej spośród nich pochodziło oczywiście z Kresów Wschodnich, szczególnie z województwa wileńskiego. Znacząca grupa przyjechała też z terenu byłego Królestwa Polskiego, wśród nich najwięcej z województwa łódzkiego i warszawskiego. Równie dużo osób podawało jako miejsce urodzenia miejscowości leżące poza granicami II Rzeczypospolitej. Zapewne w większości były to osoby urodzone na wschód od jej terytorium.

²⁰ S. Brzozowski, *Zabór austriacki*, [w:] *Historia nauki polskiej*, pod red. B. Suchodolskiego, t. 4, cz. 1, 2, Wrocław 1987, s. 78.

Tabela 4. Słuchacze WPiNS USB według miejsca urodzenia w wybranych latach akademickich.

Rok akademicki	Liczba słuchaczy podających jako miejsce urodzenia						
	Wilno	woj. wileńskie	Kresy Wschodnie	Królestwo Polskie	Małopolska i Śląsk Cieszyński	Wielkopolska, Pomorze i Górny Śląsk	zagranica
1927/1928	132	235		202	14	4	170
1928/1929	175	333		226	18	6	182
1929/1930	213	376		268	28	15	258
1930/1931	274	361		225	42	14	237
1931/1932	303	424		223	97	5	266
1932/1933	324	488		250	85	6	296
1933/1934	460		383	237	74	6	337
1934/1935	668		387	163	41	17	16
1935/1936	599		346	118	30	12	8
1936/1937	657		381	121	33	13	12

Źródło: Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. *Skład Uniwersytetu w latach 1927/1928, 1928/1929...*, s. 45, 46; *Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1933/1934 oraz zmiany...*, s. 57–61; *Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1936/1937...*, s. 65–67.

Odsetek osób pochodzących z Kresów wśród wszystkich słuchaczy WPiNS systematycznie rósł. Skokowy wzrost nastąpił w roku akademickim 1934/1935. Odsetek zwiększył się wówczas do 82%. Wynikało to w dużym stopniu z odejścia z WPiNS dużej grupy osób podających jako miejsce urodzenia zagranicę. Prawdopodobnie w większości byli to studenci pochodzenia żydowskiego, którzy przenieśli się (być może wspólnie) na inne uniwersytety, zapewne zagraniczne, w związku ze stale nasilającymi się na polskich uczelniach nastrojami antysemitycznymi²¹. W tym samym roku znacząco spadła też bowiem na WPiNS liczba studentów deklarujących wyznanie mojżeszowe (zob. tabela 5). Na początku roku akademickiego 1934/1935 decyzją władz dziekańskich z listy studentów skreślono także dużą grupę studentów, którzy nie zdali egzaminów i wykorzystali możliwości przedłużenia ich terminów (będzie o tym mowa w dalszej części tekstu).

Jeśli chodzi o strukturę wyznaniową, to większość słuchaczy WPiNS deklarowała wyznanie rzymsko-katolickie. Kolejna duża grupa podawała wyznanie mojżeszowe. W latach 1927–1938, z których uczelnia zebrała takie informacje dla poszczególnych wydziałów, odsetek deklarujących wyznanie mojżeszowe wśród wszystkich studentów WPiNS był zróżnicowany. Do roku 1932/1933 rósł, osiągając wówczas 34% wszystkich studiujących. Później stale zmniejszał się, w roku 1937/1938 było to już tylko 9%.

²¹ Będzie o tym mowa w dalszej części tekstu.

Tabela 5. Słuchacze WPiNS USB według wyznania w wybranych latach akademickich.

Rok akademicki	Liczba słuchaczy deklarujących wyznanie					
	rzymsko-katolickie	greko-katolickie	prawosławne	ewangelickie	mojżeszowe	inne i osoby bezwyznaniowe
1927/1928	512	–	44	10	207	2
1928/1929	575	4	44	14	297	6
1929/1930	704	4	64	22	356	8
1930/1931	622	19	82	21	375	7
1931/1932	727	25	81	23	458	4
1932/1933	802	23	102	30	488	4
1933/1934	902	22	105	30	432	6
1934/1935	871	17	104	28	267	5
1935/1936	793	14	113	32	150	11
1936/1937	835	12	140	25	197	8
1937/1938	794	7	109	21	90	14

Źródło: Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. *Skład Uniwersytetu w latach 1927/1928, 1928/1929...*, s. 45, 46; *Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1933/1934 oraz zmiany...*, s. 57–61; *Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1936/1937...*, s. 65–67; *Kronika Uniwersytecka z roku akademickiego 1937/1938...*, s. 237.

Ze względu na kresową lokalizację uczelni dość znaczna była też grupa studentów WPiNS deklarujących wyznanie prawosławne, w latach trzydziestych ponad 10% studiujących. Głównie byli to studenci wpisujący jako język ojczysty rosyjski i białoruski. Dane na temat języka ojczystego zamieszczono w tabeli 6. Większość deklarowała język polski, kolejna duża grupa – żydowski. Na podstawie danych zawartych w tabeli, wyraźnie widoczna jest niechęć młodzieży litewskiej z Wileńszczyzny do studiowania na USB, choć ich odsetek wśród studentów WPiNS rósł.

Tabela 6. Słuchacze WPiNS USB według języka ojczystego w wybranych latach akademickich.

Rok akademicki	Liczba słuchaczy deklarujących jako język ojczysty							
	polski	żydowski	ukraiński	białoruski	litewski	niemiecki	rosyjski	inne
1927/1928	545	191	–	12	3	1	23	–
1928/1929	617	281	–	12	3	3	20	4
1929/1930	753	336	6	14	7	4	34	4
1930/1931	666	359	23	17	14	2	45	–
1931/1932	756	450	26	19	23	–	44	–

1932/1933	849	473	28	20	18	1	59	1
1933/1934	931	429	26	21	21	2	65	
1934/1935	905	263	25	19	26	1	30	23
1935/1936	828	149	21	25	24	2	62	2
1936/1937	881	192	22	23	26	3	66	4

Źródło: *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w latach 1927/1928, 1928/1929...*, s. 45, 46; *Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1933/1934 oraz zmiany...*, s. 57–61; *Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1936/1937...*, s. 65–67.

Analizując grupę studentów WPiNS, warto zwrócić uwagę na warunki materialne studiujących. Koszty nauki były dość znaczne. Suchacze potrzebowali funduszy zarówno na utrzymanie, jak i na opłaty za studia. Oprócz corocznych opłat akademickich (wpisowego i czesnego)²², odpłatne były poszczególne egzaminy, kolokwia (na części wydziałów też wyznaczenie tematu pracy magisterskiej i zrecenzowanie jej). Duża część studentów musiała w związku z tym podejmować pracę zarobkową. Pomoc stypendialna ze strony państwa nie była wystarczająca, np. w roku 1936/1937 słuchaczom uczelni państwowych przyznano 2339 stypendiów (na 5304 prośby). Pełne stypendia otrzymały tylko 102 osoby, w wysokości 50% – 1469 osób i 25% – 768. Pełne stypendium wynosiło w tym okresie około 120 zł miesięcznie. Z funduszy państwowych udzielano także długoterminowych pożyczek na pokrycie kosztów studiów, we wspomnianym roku przyznano je 4395 osobom na 8428 zgłoszeń²³. Spośród studiujących na USB z jednej lub drugiej formy pomocy skorzystało wówczas 545 osób. Uniwersytet starał się również sam wspierać niezamożnych studentów, m.in. udzielając im długoterminowych odroczeń części, zwykle połowy, opłat za studia. Takiej pomocy w analizowanym roku udzielono 568 osobom. Także wydziały przyznawały swoje stypendia studentom, dotyczyło to jednak niewielkiej liczby osób. Oferowano też studentom miejsca w domach akademickich z umiarkowanymi opłatami, choć ich liczba nie była wystarczająca²⁴.

Kadra naukowo-dydaktyczna Wydziału

Na WPiNS w okresie międzywojennym było zatrudnianych w sumie 15 profesorów kierujących katedrami (zob. tabela 7), wszyscy to mężczyźni²⁵. W zdecydowanej większości byli przedstawicielami nauk prawnych. Profesorów reprezentujących drugi człon w nazwie Wydziału – nauki społeczne, było 4. Na całym USB w tym okresie na takich stanowiskach pracowało 141 osób.

²² W drugiej połowie lat trzydziestych wynosiło ono około 200-270 zł. *Kronika Uniwersytecka z roku akademickiego 1936/1937*, „Rocznik Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie”, 1937–1938, s. 6.

²³ *Mały Rocznik Statystyczny 1938*, Warszawa 1938, s. 328.

²⁴ LCAP, USB, f. 175, ap. 2 VIB, b. 29, k. 2–10; *Kronika Uniwersytecka z roku akademickiego 1936/1937...*, s. 7–12.

²⁵ Warto dodać, że przez cały okres międzywojenny na USB zatrudniano jako profesora tylko jedną kobietę – na WH, była to Cezaria Baudouin de Courtenay Ehrenkreutzowa (od roku 1931/1932 zajmowała nadzwyczajną Katedrę Etnografii i Etnologii), żona profesora WPiNS Stefana Ehrenkeutza.

Tabela 7. Profesorowie zatrudnieni na WPiNS USB w latach 1919–1939.

Nazwisko i imię	Zajmowana katedra	Okres pracy jako profesor	
		nadzwyczajny	zwyczajny
Bossowski Franciszek	Prawo rzymskie	1920–1922	1922–1938
Chełmoński Adam	Prawo handlowe i wekslowe	1930–1939	
Ehrenkreutz Stefan	Dawne prawo sądowe polskie i litewskie	1921–1929	1929–1939
Glaser Stefan	Prawo i proces karny	1924–1930	1930–1933 ^a
Gutkowski Mieczysław	Skarbowość i statystyka	1924–1936	1936–1939
Jaworski Iwo	Historia prawa na Zachodzie Europy	1932–1939	
Komarnicki Wacław	Nauka o państwie i prawo państwowe	1920–1923	1923–1939
Lande Jerzy Władysław	Teoria i filozofia prawa	1926–1929 ^b	
Panejko Jerzy	Prawo administracyjne	1928–1936	1936–1939
Parczewski Alfons	Prawo kanoniczne		1919–1930 ^c
Świaniewicz (Swianiewicz) Stanisław	Ekonomia polityczna	1938–1939	
Waśkowski Eugeniusz	Prawo cywilne		1924–1934 ^c
Wilanowski Bolesław	Prawo kościelne		1930 ^d –1939
Wróblewski Bronisław	Prawo i proces karny	1923–1930	1930–1939
Zawadzki Władysław	Ekonomia polityczna		1920–1935 ^e

^a Usunięty z katedry na mocy ustawy o szkołach akademickich z 1933 r., od 1934 r. emerytowany; ^b Przeniósł się na UJ; ^c Odszedł na emeryturę; ^d Wcześniej był profesorem zwyczajnym na WT USB, księdzem katolickim, wkrótce po zatrudnieniu na WPiNS zrzucił sutannę; ^e W latach 1932–1935, pełniąc funkcję ministra, korzystał z urlopu bezpłatnego, w 1935 r., odchodząc ze stanowiska ministra, przeszedł na emeryturę, w kolejnych latach wykładał w Szkole Głównej Handlowej. Źródło: LCAP, USB, ap. 1 IBb, b. 99, k. 20, 73, 95v; b. 105, k. 8, 11, 102; b. 715, k. 55, 60; b. 731, k. 5; b. 786, k. 98, 140; ap. 2 VIB, b. 3, k. 1–3, 9–33; b. 7, k. 14, 15, 33, 35; b. 8, k. 1, 11, 14, 16, 18–21, 32; b. 9, k. 9, 55, 61, 72, 73; b. 31, k. 3, 113, 247, 265, 296, 322; b. 53, k. 2, 8; AAN, MWRiOP, sygn. 241, k. 39, 41; sygn. 1821, k. 13, 16, 104; sygn. 1968, k. 39; sygn. 2371, k. 65, 185; sygn. 2792, k. 12, 77; sygn. 3453, k. 22, 49; sygn. 3899, k. 59, 85; sygn. 4833, k. 31, 98; sygn. 6173, k. 35; sygn. 6427, k. 15, 70; sygn. 6525, k. 40, 130; sygn. 6830, k. 11, 51, 79, 80, 110, 111; *Składy Uniwersytetu i Spisy wykładów 1919/1920–1938/1939...*; I. Jaworski, *Wydział Prawa i Nauk Społecznych USB w latach 1919–1929*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy...*, s. 254–255.

Zawarte w tabeli nazwy katedr podano zgodnie z danymi MWRiOP z 1932 r. Nazwy te czasem zmieniały się, zdarzało się też, że któremuś z profesorów powierzano inną, wolną katedrę, chociażby dlatego, że była bardziej zgodna z głównym nurtem jego zainteresowań naukowych. Na przykład katedra, którą kierował Stefan Glaser najpierw nazywała się Katedra Procedury Karnej, w 1928 r. na wniosek Wydziału skierowany do MWRiOP przekształcono ją w Katedrę Prawa i Procesu Karnego, a Glaser

otrzymał nominację na profesora nadzwyczajnego prawa i procesu karnego²⁶. Z kolei wspomniane w uwagach pod tabelą opuszczenie katedry przez prof. Glasera jest przykładem nietypowej do 1933 r. przyczyny odejścia z uczelni – usunięcia poprzez likwidację katedry przez ministra. Było to możliwe na mocy nowej ustawy o szkołach akademickich z marca 1933 r., która dała ministrowi takie prawo. Już we wrześniu tego roku minister, a wówczas jednocześnie premier Janusz Jędrzejewicz, zlikwidował 51 katedr w szkołach akademickich. Na USB zamknięto 7 katedr, na WPiNS jedną wymienioną²⁷.

Przez cały okres międzywojenny na USB pracowało w sumie 70 docentów, były to osoby z habilitacjami, 19 z nich po pewnym czasie otrzymało na uczelni katedry. Na WPiNS było to łącznie 14 osób (zob. tabela 8), pięć z nich zostało na USB profesorami, czterej na WPiNS, jeden – Witold Staniewicz – na WMP. Ze względu na ówczesny charakter habilitacji, która dawała jedynie prawo wykładania²⁸, ubiegały się o nią tylko osoby mogące prowadzić zajęcia dydaktyczne. W związku z tym liczba habilitacji była niewielka, na WPiNS przez cały okres międzywojenny przeprowadzono ich 11. Na początku istnienia uczelni, w latach 1919–1923 na WPiNS docentów nie zatrudniano w ogóle lub jedną osobę. Do końca lat dwudziestych były to nie więcej niż 2 osoby. W latach trzydziestych pracowało ich na WPiNS od 5 do 8 w różnych okresach²⁹. Wszyscy docenci na WPiNS byli mężczyznami. Na USB zatrudniano 5 kobiet, które się habilitowały. Ich liczba była zresztą w ogóle niewielka, podobnie jak kobiet – profesorów. W spisie docentów z 1937 r.³⁰ były tylko 34 kobiety na 551 takich osób w kraju³¹.

Tabela 8. Docenci pracujący na WPiNS USB w latach 1919–1939

Nazwisko i imię	Habilitacja		
	specjalność	data	miejsce
Adamus Jan Józef	historia dawnego prawa polskiego i litewskiego	1934	USB
Chełmoński Adam	prawo handlowe i wekslowe	1929	USB
Jaworski Iwo	historia prawa na Zachodzie Europy	1927	USB
Król Michał	prawo narodów	1931	USB

²⁶ LCAP, USB, f. 175, ap. 2 VIB, b. 9, k. 9, 36, 52.

²⁷ Rozporządzenie ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego z dnia 25 września 1933 r. o zwinieniu niektórych katedr i zakładów w szkołach akademickich. „Dz. U. RP”, 1933, nr 71, poz. 521, s. 1232.

²⁸ Procedurę przeprowadzano na szczeblu wydziału (podlegała zatwierdzeniu przez ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego) na podstawie jednej pracy – rozprawy habilitacyjnej, inny dorobek nie był wymagany, choć mógł być wzięty pod uwagę przez recenzentów. Po przejściu procedury nadawano tytuł docenta i prawo wykładania wskazanego podczas procedury przedmiotu. Prawo takie uzyskane na jednej z uczelni można było przenieść za zgodą ministerstwa na inną.

²⁹ LCAP, USB, f. 175, ap. 2 VIB, b. 31, k. 4, 64, 190; Wykaz imienny docentów według stanu z dnia 31 grudnia 1937 r., Warszawa 1938, s. 7.

³⁰ Nie uwzględniono w nim osób, które otrzymały katedry.

³¹ Wykaz imienny docentów, passim; Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1936/1937..., passim; Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1938/1939..., passim.

Krzyżanowski Kazimierz Marian	administracja i prawo administracyjne	1927	UJ
Krzyżanowski Witold	ekonomia polityczna	1928	USB
Lande Jerzy Władysław	teoria i filozofia prawa	1925	UJ
Mycielski Andrzej	prawo państwowe i nauka o państwie	1933	USB
Sawicki Jakub	prawo kościelne	1937	USB
Staniewicz Witold	polityka agrarna na ziemiach litewskich	1924	SGGW ^a
Sukiennicki Wiktor	prawo międzynarodowe	1929	USB
Świaniewicz (Swianiewicz) Stanisław	ekonomia polityczna	1931	USB
Świda Witold	prawo karne	1933	USB
Wysłouch Seweryn	historia prawa litewskiego	1937	USB

^a Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego.

Źródło: LCAP, USB, ap. 1 IBb, b. 31, k. 4, 64, 190; Archiwum KUL, Referat personalny, sygn. A-31, Dokumenty dotyczące habilitacji W. Krzyżanowskiego; *Składy Uniwersytetu i Spisy wykładów 1919/1920-1938/1939...*, passim; *Wykaz imienny docentów...*, s. 7; I. Jaworski: *Wydział Prawa i Nauk Społecznych USB w latach 1919-1929...*, s. 254-255; J. Dybiec, *Uniwersytet Jagielloński 1918-1939*, Kraków 2000, s. 726.

Ponieważ habilitacja dawała tylko prawo wykładania docenci mogli pracować na uczelni jako wspomniani już zastępcy profesorów albo na stanowiskach tzw. pomocniczych sił naukowych, w tym wypadku adiunktów, a nawet starszych asystentów lub też prowadzić tylko zajęcia zlecone. Na WPiNS jako zastępca profesora pracował tylko jeden z docentów – Wiktor Sukiennicki, choć w takim charakterze na Wydziale zatrudniano w różnych okresach od 1 do 6 osób³².

Pozostali pracownicy naukowo-dydaktyczni należeli do wspomnianej już kategorii pomocniczych sił naukowych (adiunkci i stanowiska specjalistyczne z nimi równorzędne oraz starsi asystenci, asystenci, młodszy asystenci i zastępcy asystentów³³). Ich zatrudnianie, podobnie jak profesorów, było limitowane przez MWRiOP. Dla USB np. w roku akademickim 1922/1923 przewidziano 143 takie etaty (na WPiNS – 2). Część nie była jeszcze wówczas zajęta, na WPiNS zatrudniano tylko jednego pomocniczego pracownika naukowego, starszego asystenta dr Witolda Staniewicza w Seminarium (Zakładzie) Ekonomii Politycznej. W skali uczelni w większości byli to młodszy asystenci i zastępcy asystentów³⁴. W roku 1931/1932 USB miał 158 etatów pomocniczych sił naukowych, w tym 18 adiunktów i stanowisk równorzędnych (na WPiNS ani jednego), 72 starszych asystentów (WPiNS – 5)³⁵. W roku 1938/1939 WPiNS za-

³² *Składy Uniwersytetu i Spisy wykładów 1919/1920-1938/1939*, passim; M. Przeniosło, *Stopnie, tytuły, stanowiska...*, s. 154, 155.

³³ Osoby czasowo, zwykle przez rok, pełniące obowiązki asystenta.

³⁴ *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Spis wykładów i skład Uniwersytetu w roku akademickim 1922/1923...*, s. 40.

³⁵ AAN, MWRiOP, sygn. 241, passim.

trudniał 3 adiunktów, 2 starszych asystentów, 4 zastępców asystentów starszych, 1 zastępcę asystenta³⁶.

Kadra WPiNS w większości była aktywna naukowo. Spośród profesorów osobami znanymi w świecie naukowym byli: Franciszek Bossowski, Stefan Ehrenkreutz, Stefan Glaser, Waław Komarnicki, Alfons Parczewski, Stanisław Świaniewicz, Eugeniusz Wańkowski, Bronisław Wróblewski i Władysław Zawadzki. Dla studentów WPiNS niewątpliwie ważna była też możliwość słuchania wykładów osób znanych z działalności organizacyjnej i politycznej oraz tych mających wpływ na tworzenie prawa. W okresie międzywojennym funkcję rektora USB powierzono dwóm profesorom z WPiNS (na 13, którzy ją piastowali), byli to: Alfons Parczewski (1922/1923, 1923/1924) i Stefan Ehrenkreutz (1939/1940), pełnili oni również obowiązki prorektorów: Ehrenkreutz (1922/1923, 1923/1924), Parczewski (1925/1926)³⁷. Jeśli chodzi o działalność polityczną, to w parlamencie zasiadali: Adam Chelmoński (1922–1926, poseł z ramienia Narodowej Demokracji, od 1937 r. wiceminister sprawiedliwości), Waław Komarnicki (1928–1935, poseł z ramienia Narodowej Demokracji), Stefan Ehrenkreutz (1930–1938, senator z listy Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem). Z kolei Władysław Zawadzki był najpierw wiceministrem (1931–1932), potem ministrem skarbu (1932–1935). Do osób zaangażowanych w tworzenie prawa, oprócz posłów i senatorów, należeli też członkowie bardzo elitarnego gremium – Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej. Spośród profesorów WPiNS USB w jej skład wchodził: Alfons Parczewski (od jej powstania w 1919 r.) i Eugeniusz Wańkowski (od 1928 r.)³⁸.

Czas spędzany na Uniwersytecie przez prowadzących zajęcia w związku z obowiązkami dydaktycznymi był bardzo zróżnicowany. W przypadku profesora akt no-minacyjny przewidywał tygodniowo co najmniej 5 godzin wykładu i 2 ćwiczeń³⁹. Jeśli chodzi o docentów, to liczba wymaganych godzin dydaktycznych zależała od tego, w jakim charakterze byli zatrudnieni. Osoby pracujące na etatach zastępców profesorów miały liczbę godzin taką, jak profesorowie. Z kolei ci pracujący na stanowiskach pomocniczych sił naukowych prowadzili, tak samo jak wszystkie osoby z tej grupy, 30 godzin tygodniowo. Jeśli chodzi o rozkład zajęć w ciągu tygodnia, to zależał on od zwyczajów panujących na danym wydziale. Na WPiNS profesorowie i zastępcy profesorów zazwyczaj prowadzili zajęcia co najmniej w połowę dni tygodnia (od poniedziałku do soboty); pomocniczy pracownicy naukowcy pracowali codziennie, po kilka godzin.

³⁶ *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1938/1939*, passim. Na WPiNS pracowało też wówczas 11 asystentów wolontariuszy (3 z doktoratami). Formalnie zatrudniano ich bez wynagrodzenia, ale nierzadko otrzymywali część kwot pochodzących z opłat studentów, np. za przeprowadzanie i sprawdzanie kolokwium.

³⁷ LCAP, USB, ap. 1 IA, b. 327, passim; b. 945, k. 15v, 103v; *Składy Uniwersytetu 1919/1920–1938/1939*.

³⁸ LCAP, USB, f. 175, ap. 2 VIB, b. 7, k. 14, 15, 33, 37, 38; A. Śródka, *Uczni polscy*, t. 3, Warszawa 1997, s. 349; *Kto był kim w II Rzeczypospolitej*, Warszawa, 1994, s. 77, 249, 321, 322, 508; A. Redzik: *Eugeniusz Wańkowski (1866–1942). W siedemdziesięciolecie śmierci wybitnego uczonego i adwokata*, „Palestra”, 2012, nr 9-10, s. 263, 264.

³⁹ Uczelnie dla profesorów zazwyczaj przyjmowały dokładnie taki wymiar lub nieco wyższy. Miały też prawo zmieniać proporcje obu form zajęć, przeliczając 1 godzinę wykładu na dwie ćwiczeniowe lub seminaryjne. Profesorowie mogli prowadzić również zajęcia w godzinach ponadwymiarowych, by jednak otrzymać za nie wynagrodzenie, ich powierzenie musiało być zatwierdzone przez MWRIOP. LCAP, USB, f. 175, ap. 1 IA, b. 955.

Zajęcia dydaktyczne i system egzaminacyjny na studiach prawniczych

Zgodnie z uregulowaniami ustawowymi rok akademicki składał się z co najmniej 180 dni wykładowych, nie licząc czasu przeznaczonego na egzaminy. Na uniwersytetach dzielił się on na trzy trymestry (po 10 tygodni każdy)⁴⁰. Dla poszczególnych kierunków studiów MWRiOP wprowadziło szczegółowe rozporządzenia regulujące program nauczania. We wszystkich z tych rozporządzeń przewidywano przedmioty obowiązkowe, z których należało przeprowadzić egzaminy albo kolokwia (były to te podstawowe dla danej dziedziny). Pojawiły się także przedmioty nieobowiązkowe – określano je, bądź pozostawiano to do decyzji rad wydziałów. Bardziej znaczące różnice między różnymi dyscyplinami dotyczyły egzaminów wprowadzonych przez wspomniane rozporządzenia. Dość liberalne podejście pozostało, jak wcześniej, na wydziałach filozoficznych, humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych⁴¹. Większe rygory nałożono studentom na wydziałach prawa i lekarskich. Wszyscy studenci WPiNS USB studiowali zgodnie z programem studiów prawniczych i otrzymywali dyplomy ukończenia takich studiów.

W przypadku studiów prawniczych odpowiednie rozporządzenie pojawiło się już w październiku 1920 r. Studia planowano na 4 lata. Słuchacze prawa musieli zdawać egzamin po każdym roku studiów, w jednym dniu od razu ze wszystkich przedmiotów obowiązkowych dla danego roku. Po I roku studiów były to 4 przedmioty, podobnie po II roku. Po III roku przewidziano najwięcej – 5 przedmiotów egzaminacyjnych, po IV roku – znów 4 (zob. tabela 9).

Tabela 9. Program studiów prawniczych zalecany⁴² przez MWRiOP w rozporządzeniu z 1920 r.

Rok studiów	Przedmiot	Liczba godzin wykładow
I	Prawo rzymskie	160
	Teoria prawa	40
	Historia prawa polskiego (historia ustroju i historia prawa sądowego)	180
	Historia prawa na Zachodzie Europy	120
Razem		500
II	Prawo kościelne	90
	Ekonomia polityczna (teoria, historia doktryn, polityka ekonomiczna)	180
	Prawo polityczne (wraz z nauką o państwie)	100
	Prawo narodów	60
Razem		430

⁴⁰ Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich, s. 1290; Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich, s. 599.

⁴¹ Szerzej zob. Przeniosło M., *Zajęcia dydaktyczne na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie w okresie międzywojennym*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, t. 57, 2014, nr 1-2, s. 87-103.

⁴² Rady wydziałów mogły zwiększyć proponowaną liczbę godzin przeznaczonych na poszczególne przedmioty. Miały też prawo dowolnie rozdzielać je na poszczególne trymestry. Zalecano jednak, by w trzecim trymestrze zajęć było najmniej, aby studenci mieli czas na przygotowanie do egzaminów.

III	Skarbowość i prawo skarbowe	90
	Nauka administracji i prawo administracyjne	180
	Statystyka	60
	Prawo karne i postępowanie karne	120
	Filozofia prawa	40
Razem		490
IV	Prawo cywilne	210
	Postępowanie sędowocywilne	150
	Prawo handlowe i wekslowe	90
	Prawo międzynarodowe prywatne	30
Razem		480

Źródło: Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie organizacji studiów prawnych w uniwersytetach państwowych, „Dz. U. MWRiOP” 1920, nr 20, poz. 140, s. 301.

Ćwiczenia i seminaria⁴³ do przedmiotów egzaminacyjnych zgodnie z rozporządzeniem miały być prowadzone w odniesieniu do każdego z nich. Określenie koniecznej ich liczby pozostawiono radom wydziałów. W rozporządzeniu wskazano także przedmioty nieobowiązkowe, ale zalecane. Wymieniono tu: socjologię, logikę, psychologię, etykę, historię filozofii, medycynę sądową oraz „specjalne prawnicze” (podano, że może to być np. prawo górnicze, agrarne, polityka kryminalna)⁴⁴.

Zgodnie z rozporządzeniem egzamin roczny odbywał się zawsze w podobnym terminie, między 15 czerwca a 7 lipca. Zdany na którymś z uniwersytetów obowiązywał na wszystkich pozostałych. Egzaminy składano przed komisjami wydziałowymi. Na każdej uczelni powoływano cztery oddzielne komisje przeprowadzające egzaminy po każdym roku studiów. W ich skład wchodziłi wszyscy profesorowie zwyczajni i nadzwyczajni wykładający na danej uczelni przedmioty obowiązkowe objęte konkretnym egzaminem oraz ewentualnie inni naukowcy zaproponowani przez radę wydziału; były one zatwierdzane przez MWRiOP. Komisje oceniały każdy przedmiot oddzielnie; jako wynik przewidziano jeden z czterech stopni: celujący, dobry, dostateczny i niedostateczny. Zdanie egzaminu rocznego ze wszystkich przedmiotów było warunkiem przyjęcia na kolejny rok. Niezaliczony przedmiot można było poprawić we wrześniu tego samego roku, ale tylko w przypadku uzyskania jednej oceny niedostatecznej. W przypadku większej liczby negatywnych wyników trzeba było znów przystąpić do całosciowego egzaminu po roku, a za zgodą rady wydziału ewentualnie jeszcze kolejny raz. Studia prawnicze kończyły się uzyskaniem stopnia magistra prawa, który otrzymywało się po zdaniu wszystkich egzaminów bez pisanja pracy

⁴³ Seminaria na studiach prawniczych były rodzajem ćwiczeń, choć miały bardziej twórczy charakter. W ich ramach przygotowywano i dyskutowano referaty opracowane przez studentów. Zob. np. LCAP, USB, f. 175, ap. 2 VIB, b. 31, passim. Nie służyły przygotowywaniu prac magisterskich, gdyż takie na studiach prawniczych nie były wymagane.

⁴⁴ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie organizacji studiów prawnych w uniwersytetach państwowych..., s. 300.

magisterskiej. Dyplom ukończeniu studiów, uprawniał także do ubiegania się o stopień doktora⁴⁵.

Przebieg studiów prawniczych na USB

Na WPiNS USB, podobnie jak na innych wydziałach i na większości uczelni akademickich, poszczególne przedmioty obowiązkowe były przypisane do konkretnych katedr zgodnie z ich profilem (zob. tabela 7). Za zajęcia z tych przedmiotów odpowiadał profesorowie kierujący odpowiednimi katedrami, nawet jeśli sami ich nie prowadzili. Wykłady i seminaria, oprócz nich, mogli prowadzić także docenci; musiały być one zgodne ze specjalnością ich habilitacji (zob. tabela 8). Ćwiczenia powierzano głównie pomocniczym pracownikom naukowym zatrudnionym w zakładach prowadzonych przez kierowników poszczególnych katedr. Na WPiNS w sumie liczba wykładów, seminariów i ćwiczeń na poszczególnych latach studiów wynosiła około 30 godzin tygodniowo⁴⁶.

Wykładowcy WPiNS różnili się oczywiście zarówno sposobem prowadzenia zajęć, stosunkiem do studentów, jak i wymaganiami egzaminacyjnymi. Spośród profesorów za szczególnie dobrych dydaktyków byli uznawani: Franciszek Bossowski, Iwo Jaworski, Jerzy Lande, Bronisław Wróblewski i Eugeniusz Waśkowski. Ostatni z wymienionych uchodził też za bardzo liberalnego egzaminatora, a z kolei Bossowski i Wróblewski za wyjątkowo wymagających; taką opinię miał też Alfons Parczewski. Franciszek Bossowski wykładał prawo rzymskie na pierwszym roku studiów, czynił to „w niezwykle jasny i pozornie łatwy sposób z niezwykłą precyzją sformułowań. Wszelki werbalizm ulegał niezwłocznemu zdemaskowaniu, a rezultat wtedy widoczny”⁴⁷. Profesor stawiał bowiem znaczącą liczbę ocen niedostatecznych, jego przedmiot spełniał rolę „gęstego sita, którego przejście wymagało opanowania ścisłości myśli i ich weryfikacji. Na tym sicie zostawała przeszło połowa studentów, licznie, bez egzaminów wstępnych przyjmowanych na pierwszy rok studiów”⁴⁸. Spośród wymienionych na pierwszym roku wykładali także Iwo Jaworski i Jerzy Lande. Pierwszy z nich „wykłady i seminaria prowadził bardzo żywo, miał ogromne poczucie humoru i jakiś bezpośredni i prosty stosunek do studentów”⁴⁹. Lande był postrzegany jako jego przeciwieństwo w sposobie bycia, był „niezwykle opanowany, zachowujący dystans. Nic go nie mogło wyprowadzić z równowagi”. Tak scharakteryzowała go jedna z jego studentek z końca lat dwudziestych, opisała też przykładową sytuację, która miała miejsce na zajęciach: „Gdy raz jeden ze studentów, widocznie po przebalowanej nocy, głośno zachrapał na wykładzie, a potem z hukiem runął z ławki, profesor prowadził dalej wykład, tak jakby tego w ogóle nie dostrzegł. Wykładał zdawałoby się monotonna i cicho, postukując ołóweczkiem w pulpit katedry, ale umiał zainteresować przedmiotem”⁵⁰. Drugi rok

⁴⁵ Ibidem, s. 301–303.

⁴⁶ *Spisy wykładów 1919/1920–1938/1939...*, passim.

⁴⁷ E. Gumowska, *Moje studia prawnicze na Uniwersytecie Stefana Batorego*, [w:] *Z dziejów Almae Matris Vilnensis. Księga pamiątkowa ku czci 400-lecia założenia i 75-lecia wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, pod red. L. Piechnika, K. Puchowskiego, Kraków 1996, s. 105.

⁴⁸ A. Święcicki, *Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego i jego spuścizna*, [w:] *Z dziejów Almae Matris Vilnensis...*, s. 95.

⁴⁹ E. Gumowska, *Moje studia prawnicze...*, s. 106.

⁵⁰ Tamże.

studiów i egzaminy po jego zakończeniu nie uchodziły za zbyt trudne, tylko prawo kościelne zdawane u Alfonsa Parczewskiego sprawiało części studentów problemy. Przeciwnie postrzegano rok trzeci, gdzie przedmiotów egzaminacyjnych było najwięcej – 5, a za najtrudniejsze uznawano prawo karne, które prowadził prof. Bronisław Wróblewski⁵¹ – „świetny wykładowca, groźny, a czasem wręcz złośliwy na egzaminach”⁵². Na czwartym roku „niezwykle jasno” wykladał Eugeniusz Waśkowski, choć „mówił zabawnie po polsku, z ogromną domieszką rusycyzmów”. Był bardzo otwarty w stosunku do studentów, „miał poczucie humoru, nigdy nie nudził, miał doskonałą metodę prowadzenia zajęć i wspaniale wprost uczył interpretacji prawa”⁵³. Starał się bowiem przybliżać trudne kwestie poprzez obrazowe przykłady i porównania. Na egzaminach „dwójek nie stawiał”, co wyjaśniał bardzo bezpośrednio: „Po co mam sobie robić tą przykrość, żeby raz jeszcze z durniem rozmawiać. W każdym sądzie okręgowym jest etat dla durnia, ot dla niego miejsce i będzie”⁵⁴.

Konieczność zdawania egzaminu ze wszystkich przedmiotów obowiązkowych dla danego roku w jednym dniu sprawiała studentom dużą trudność. Tak interpretowała uzasadnienie takiej konieczności cytowana już studentka prawa Eugenia Gumowska: „Chodziło o sprawdzenie czy delikwent ma zdolność przerzucania się od tematu do tematu i czy ma pamięć zawsze gotową oraz należyte opanowanie i zdolność znoszenia dużego napięcia – cechy absolutnie niezbędne prawnikowi – praktykowi”⁵⁵.

Wydział oferował studentom także zajęcia z przedmiotów nieobowiązkowych, ale zalecanych. Oprócz podanych w rozporządzeniu ministerialnym proponowano także np. więziennictwo, kryminologię, psychologię sądową, historię prawa konstytucyjnego, traktaty międzynarodowe. Za szczególnie ciekawe studenci uważali zajęcia z medycyny sądowej prowadzone przez profesora WL Sergiusza Schilling-Siengalewicza. W ich toku mogli m.in. uczestniczyć w sekcji zwłok⁵⁶. W ramach zajęć dodatkowych studenci prawa musieli się też dokształcać w zakresie języków obcych. Niezbędna była im znajomość łaciny, często również francuskiego i rosyjskiego, konieczna do zgłębiania literatury fachowej⁵⁷.

Nie tylko nauka – życie towarzyskie i zaangażowanie studentów w działalność społeczną i polityczną

Przytoczony cytat o studencie chrapiącym na wykładzie i spadającym z hukiem pod ławkę „po przebalowanej nocy” nie był przykładem sytuacji rzadkiej. Studentom pozostawiano bowiem wiele swobody w kwestiach obyczajowych. Ich zachowanie poza uczelnią nierzadko pozostawiało wiele do życzenia, o czym świadczyły skargi

⁵¹ A. Świącicki, *Wydział Prawa...*, s. 97.

⁵² E. Gumowska, *Moje studia prawnicze...*, s. 108.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ Tamże, s. 109. Eugeniusz Waśkowski po przejściu na emeryturę w 1934 r. wykladał jako profesor honorowy. *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1934/1935...*, s. 12; *Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1938/1939...*, s. 132.

⁵⁵ E. Gumowska, *Moje studia prawnicze...*, s. 107.

⁵⁶ *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Spis wykładów na trzy trymestry w roku akademickim 1928/1929...*, s. 12–15; *Spis wykładów na trzy trymestry w roku akademickim 1938/1939...*, s. 22–27; E. Gumowska, *Moje studia prawnicze...*, s. 109.

⁵⁷ E. Gumowska, *Moje studia prawnicze...*, s. 106, 108.

wpływające do uczelnianej Komisji Dyscyplinarnej. Skarżono się na aroganckie zachowanie, głośnie zabawy i pijaństwo studentów, również WPiNS. Komisja decydowała się jednak na poważne kary tylko w przypadku znaczących przewinień. Najdotkliwszą z nich – relegowanie z Uniwersytetu – mógł nałożyć tylko Senat, ale wymierzano ją bardzo rzadko⁵⁸.

Studenckich inicjatyw organizujących życie towarzyskie nie brakowało również na uczelni. Bardzo wiele działało na USB stowarzyszeń studenckich, również o charakterze „kulturalno-towarzyskim”. Do tych ostatnich należały korporacje studenckie. Najstarszą i najbardziej elitarną z nich była „Polonia”, która powstała w 1828 r. w Dorpacie, a od 1919 r. działała w Wilnie. Studenci prawa licznie należeli też do korporacji „Polesia” i „Cresovia”. Stowarzyszenia te miały swoje siedziby, kodeksy zachowania, barwy, sztandary. Znane były z „drylu i dyscypliny”⁵⁹ wymaganych od członków, ale również organizowania spotkań towarzyskich dla nich, w czasie których nie stroniono od alkoholu, oraz barwnych pochodów z okazji świąt uniwersyteckich i narodowych, nierzadko wśród wyznawanych wartości zapisywały bowiem te patriotyczne. Studenci, którzy chcieli mieć więcej swobody, szukali kontaktów towarzyskich w innych stowarzyszeniach. Bardzo popularny, również wśród przyszłych prawników, był Akademicki Klub Włóczykiów Wileńskich. Jego członkowie mieli bardzo liberalne podejście do życia, byli bardzo życzliwi, często urządzali wspólne wyprawy turystyczne. Nosili też charakterystyczne, duże, czarne berety zamiast czapek studenckich. W spisach organizacji studenckich Klub był zaliczany do stowarzyszeń ideowo-wychowawczych. Spośród takich organizacji popularne na WPiNS były także: Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży „Odrodzenie”, Związek Polskiej Młodzieży Akademickiej „Młodzież Narodowa”, Związek Młodzieży Polski Studentów USB, Akademicki Związek Syjonistyczny. Stowarzyszenia te oprócz celów ideowo-wychowawczych podejmowały też inicjatywy kulturalno-towarzyskie. Organizacją życia towarzyskiego zajmowała się także Bratania Pomoc Polskiej Młodzieży Akademickiej USB, urządziła popularne wieczorki taneczne, wielkie bale, występy kabaretowe. Głównym jej celem była jednak działalność samopomocowa, zarówno w studiowaniu, jak i kwestiach finansowych oraz zabieganie o takie wsparcie ze strony uczelni. Podobny charakter miało Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Studentów Żydów. Licznie działały też na USB koła naukowe, na WPiNS Koło Naukowe Prawników i Akademickie Koło Prawników Żydów. Zajmowały się m.in. wydawaniem skryptów z wykładów, organizowaniem odczytów i gromadzeniem zbiorów publikacji przydatnych dla swoich członków⁶⁰.

Wspomniana duża swoboda pozostawiana studentom dotyczyła również kwestii światopoglądowych, toteż nie wszystkie z wymienionych organizacji studenckich były apolityczne, choć ustawy o szkołach akademickich zakazywały działalności na uczelniach stowarzyszeń o charakterze politycznym⁶¹. Wśród studentów WPiNS szczególnie

⁵⁸ LCAP, USB, f. 175, ap. 1 IA, b. 954, k. 15v; b. 955, k. 123; b. 962, k. 31.

⁵⁹ J. Jasiński, *Stowarzyszenia studenckie USB*, [w:] *Z dziejów Almae Matris Vilnensis...*, s. 286.

⁶⁰ *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1937/1938*, Wilno 1938, s. 51, 52; *Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1938/1939*, Wilno 1939, s. 174–177; J. Jasiński, *Stowarzyszenia studenckie...*, s. 283–286; W. Szelkowski, *Akademicki Klub Włóczykiów Wileńskich*, Wilno 1999, s. 86, 87, 115, 186–188.

⁶¹ *Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich...*, s. 1292; *Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich...*, s. 601.

aktywna była grupa zwolenników Narodowej Demokracji. Działali oni m.in. w stowarzyszeniu „Bratania Pomoc”⁶². Zdarzały się też wśród studentów WPiNS bardzo skrajne przypadki postaw związanych z tą opcją polityczną. W 1934 r. Waldemar Olszewski, Zdzisław Wardejn (był krewnym żony prof. Iwo Jaworskiego) i Leon Hryniewicz założyli tajne terrorystyczne stowarzyszenie „Koło młodych”, wynajęli dwóch przestępców w celu przeprowadzenia ataków na synagogi i przekazali im ładunki wybuchowe. Jeden z zamachów został zrealizowany (w listopadzie 1934 r.), nie spowodował ofiar w ludziach, ale spore straty materialne. Wynajęci przez studentów zamachowcy, Jan Bobrowicz i Edward Leszko, byli groźnymi przestępcami. Wkrótce zostali aresztowani w związku z inną sprawą – napadem rabunkowym i morderstwem. Podczas przesłuchania ujawnili też kulisy wybuchu bomby w synagodze. Wszyscy sprawcy tego zamachu zostali aresztowani, w lutym 1935 r. sąd skazał ich na kary więzienia, najwyższe zasądzono zamachowcom – odpowiednio 5 i 4 lata. Spośród studentów największy wyrok otrzymał Olszewski (3 lata), gdyż to on bezpośrednio wynajął przestępców i przekazał im ładunki wybuchowe, Werdejna skazano na 2 lata, Hryniewicza na rok⁶³.

Aktywna na WPiNS była też grupa sympatyzująca z Komunistyczną Partią Polski. Utworzyła ona tajną polityczną organizację Związek Lewicy Akademickiej „Front”. W lutym 1935 r. w związku z taką działalnością aresztowano 9 studentów, także z WPiNS. W przeprowadzonym wówczas procesie, w którym zarzucono im współpracę z organizacją mającą na celu „zmianę przemocą ustroju państwa i odebranie od niego części terytorium”⁶⁴ większość grupy uniewinniono (skazano 2 studentów). Do kolejnych aresztowań doszło w czerwcu 1937 r., a w grudniu zapadły wyroki skazujące⁶⁵.

Studenci USB, również WPiNS, nie stronili też od jawnego demonstrowania swoich poglądów politycznych w murach uczelni, czasem prowadziło to do przerywania zajęć, nawet na dłuższy okres. Powodem były na przykład ekscesy antysemityczne. Do najpoważniejszych starć młodzieży polskiej, związanej z obozem narodowym, i żydowskiej doszło w listopadzie 1931 r. (także we Lwowie i na największą skalę w Warszawie). Niepokoje na uczelni miały miejsce 9 i 10 listopada, młodzież proendecka związana z Obozem Wielkiej Polski atakowała wówczas Żydów uczestniczących w zajęciach. W drugim z wymienionych dni doszło też do starć na ulicach miasta, w których śmiertelnie raniono studenta I roku prawa Stanisława Waclawskiego kamieniami rzuconymi z tłumu Żydów, w którym byli również studenci. Senat USB na wniosek rektora zawiesił wykłady na uczelni, wznowiono je dopiero po trzech tygodniach⁶⁶. W marcu 1933 r. przerywano natomiast zajęcia z powodu strajku stu-

⁶² J. Jasiński, *Stowarzyszenia studenckie...*, s. 283; A. Świąciecki, *Wydział Prawa...*, s. 101.

⁶³ *Sprawcy zamachu na synagogę skazani na więzienie*, „Dzień Dobry”, 17 lutego 1935, s. 1; *Matka skazanego zemdlala na sali rozpraw. Wyrok w procesie „bombowym” w Wilnie*, „Orędownik”, 18 lutego 1935, s. 1; B. Żongołłowicz, *Dzienniki 1930-1936*, Warszawa 2004, s. 600, 642, 643.

⁶⁴ H. Górka, *Dzieje wileńskiej lewicy od „Żagarów” do „Poprostu”*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej”, t. 18, 1979, z. 3, s. 57.

⁶⁵ B. Żongołłowicz, *Dzienniki...*, s. 643; A. Świąciecki, *Wydział Prawa...*, s. 101; H. Górka, *Dzieje wileńskiej lewicy...*, s. 56-61.

⁶⁶ LCAP, USB, f. 175, b. 956, k. 90v, 92v, 96v; *Do ogółu młodzieży akademickiej Uniwersytetu (odezwa rektora)*, „Kurier Wileński”, 10 listopada 1931, s. 2; *Krwawe żniwo obłądnego nacjonalizmu*, „Kurier Wileński”, 11 listopada 1931, s. 2; *Ekscesy antysemityczne w Wilnie*, „Słowo”, 11 listopada 1931, s. 1; B. Żongołłowicz, *Dzienniki...*, s. 245, 246, 251-253, 255, 257, 258; A. Srebrakowski: *Sprawa Waclawskiego. Przyczynek*

dentów przeciwko nowej ustawie o szkołach akademickich. Protestowali wówczas także naukowcy. Nowa ustawa znacznie ograniczała bowiem autonomię szkół wyższych. Strajk studencki miał nie tylko charakter sprzeciwu wobec zapisów ustawy, ale i antyrządowy. Protesty na USB przeciw ustawie miały też miejsce jesienią 1933 r., kiedy żegnano profesorów usuniętych z uczelni na jej mocy. Na poświęconej temu uroczystości ostro atakował zapisy nowej ustawy m.in. prezes „Bratniej Pomocy”, student prawa, Jerzy Przyłuski⁶⁷. Z kolei jesienią 1936 r. ponownie wybuchły z dużą siłą rozruchy antysemickie na uczelni, kiedy rektor Władysław Jakowicki (pochodził z WL) sprzeciwił się utworzeniu tzw. getta ławkowego dla studentów Żydów, czego domagała się młodzież proendecka. Wykłady zawieszono, ale sytuacji nie udało się uspokoić, mimo licznych rozmów ze studentami. Nie mogąc znaleźć wyjścia z tej sytuacji, na początku stycznia 1937 r. rektor ustąpił ze stanowiska⁶⁸.

Terminowość kończenia uczelni

Za ważny element oceny procesu kształcenia w okresie międzywojennym trzeba uznać terminowość kończenia poszczególnych lat studiów i uczelni w ogóle. Na różnych wydziałach sytuacja była pod tym względem zróżnicowana. Generalnie jednak dość duża swoboda pozostawiana studentom nie sprzyjała terminowemu kończeniu studiów. Nie określano zresztą okresu studiowania, planowana przez MWRiOP liczba lat była tylko sugestią. Niemal zwyczajem stało się korzystanie z możliwości ponownego zapisania się na ten sam rok studiów (było to dozwolone nawet wielokrotnie). Studiujący robili sobie w ten sposób przerwę w nauce albo uciekali się do takiego wyjścia, gdyż nie czuli się na siłach, by przystąpić do egzaminów. Studenci prawa należeli do bardziej zdyscyplinowanych w wywiązywaniu się z obowiązków na uczelni. W ich przypadku większa terminowość w kończeniu uczelni (też studentów kierunków medycznych) niż innych dyscyplin wiązała się z większymi rygorami egzaminacyjnymi. Zgodnie z danymi z różnych lat w skali całego kraju najbardziej terminowo kończyli studia słuchacze farmacji, prawa, teologii i medycyny⁶⁹. Nawet jednak w tych dyscyplinach dotyczyło to mniej niż połowy studentów. Na przykład w roku 1933/1934 dyplomy magistra farmacji w terminie otrzymało 42% studentów, magistra prawa – 38%, magistra teologii – 25%, a lekarza – 23%. W przypadku sztuk pięknych było to 21%, nauk humanistycznych – 13%, rolniczych – 8%, a matematyczno-przyrodniczych tylko 6%⁷⁰. Studenci prawa USB w wymienionym roku pod względem terminowości kończenia uczelni wypadli lepiej niż średnia w kraju. Po odbyciu 4 lat studiów ukończyło Uniwersytet 42% studentów prawa. Był to też najlepszy odsetek spośród wszystkich dyscyplin na USB (zob. tabela 10).

do historii relacji polsko-żydowskich na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie. „Przegląd Wschodni”, t. 9, 2004, z. 3, s. 588–594.

⁶⁷ AAN, MWRiOP, sygn. 5818, k. 189; *W obronie wolności szkół akademickich*, Kraków 1933, passim; *Pożegnanie ustępujących profesorów USB*, „Dziennik Wileński”, 4 listopada 1933, s. 3; B. Żongolłowicz, *Dziennik...*, s. 471.

⁶⁸ LCAP, USB, f. 175, ap. 1 IA, b. 961, k. 43v, 53–69, 71, 75v, 76, 85v, 93v, 94, 96v, 98v.

⁶⁹ *Mały Rocznik Statystyczny 1930*, Warszawa 1930, s. 131; *Mały Rocznik Statystyczny 1934*, Warszawa 1934, s. 179; H. Wittlinowa, *Atlas szkolnictwa wyższego...*, s. 56, 57.

⁷⁰ H. Wittlinowa, *Atlas szkolnictwa wyższego...*, s. 56, 57.

Tabela 10. Dyplomy wydane przez USB w roku akademickim 1933/1934 a terminowość ukończenia uczelni.

Dziedzina nauki	Liczba lat studiów zgodna z programem	Liczba dyplomów								Odsetek kończących studia terminowo
		Ogółem	Po odbyciu podanej liczby lat studiów							
			3	4	5	6	7	8	9 i więcej	
prawo	4	121	-	51	33	17	7	9	4	42
farmacja	3½	38	-	15	14	8	1	-	-	39
medycyna	5½	107	-	-	-	33	36	20	18	38
sztuki piękne	4	8	-	2	2	2	2	-	-	25
nauki humanistyczne	4	56	1	4	9	10	17	7	8	9
nauki matematyczno-przyrodnicze	4	47	1	2	2	12	13	7	10	6
teologia	5	27	-	-	-	19	5	3	-	0
rolnictwo	4	19	-	-	7	6	3	3	-	0

Źródło: H. Wittlinowa, *Atlas szkolnictwa wyższego...*, s. 56, 57.

W przypadku studentów prawa na innych uczelniach w wymienionym roku sytuacja była zróżnicowana. Najlepiej wyglądała na UJK we Lwowie, gdzie 59% studentów prawa ukończyło uczelnię terminowo (294 dyplomów na 501 wydanych w tym roku). Na KUL było to 47% (55 na 117 dyplomów), na UJ - 31% (120 na 389), na WWP - 29% (2 na 7), na UW - 28% (136 na 489), UP - 14% (23 na 165).

Jako przyczynę nieterminowości często wskazywano m.in. słabe przygotowanie wynoszone ze szkół średnich, które powodowało potrzebę uzupełniania zaległości przez dużą część studentów, a także konieczność podejmowania pracy zarobkowej w związku ze znacznymi kosztami studiów⁷¹. Niewątpliwie wpływ na takie zjawisko miała też wspomniana duża swoboda pozostawiana studentom zarówno w kwestii uczęszczania na zajęcia, jak i w innych sferach. Mimo wprowadzenia w ustawie z 1933 r. obowiązku uczęszczania na wykłady, na studiach prawniczych często nie przywiązywano wagi do tego przepisu i zaliczenie otrzymywały wszystkie osoby, które zjawyły się na ostatnim wykładzie. Na UP, gdzie stało się to niemal zwyczajem⁷², zgod-

⁷¹ Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu Warszawskiego za rok akademicki 1928/1929, Warszawa 1929, s. 28, 29; E. Gumowska, *Moje studia prawnicze...*, s. 106.

⁷² K. Krasowski, *Wydział Prawno-Ekonomiczny Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1919-1939*, Poznań

nie z przytoczonymi danymi, studenci prawa kończyli uczelnię najmniej terminowo w skali całego kraju. Również do obecności na seminariach i ćwiczeniach podchodzono dość liberalnie. Na USB „w trymestrze można było opuścić 2 razy seminarium, ale należało napisać przedtem do profesora uprzejmy list, że się nie przyjdzie. Był to obowiązkowy gest kurtuazyjny. Przyczyn nie trzeba było podawać”⁷³.

Duża trudność studiów prawniczych i znaczne rygory egzaminacyjne sprawiała, że części studentów trudno było sprostać stawianym wymogom. W związku z tym nierzadko wystosowywali grupowe petycje z prośbą o wyznaczenie dodatkowych terminów egzaminów, po wykorzystaniu tych istniejących lub przedłużenie okresu przewidzianego na zdawanie określonych przedmiotów. Kierowano je zarówno do władz uczelnianych, jak i do MWRiOP. Kroki takie podejmowali również studenci USB z innych kierunków, ale studiujący prawo czynili to ze szczególną determinacją. Np. w listopadzie 1934 r. zebrała się duża grupa studentów różnych lat (434 osoby), którzy decyzją dziekana Bronisława Wróblewskiego zostali (zgodnie z obowiązującymi przepisami) skreśleni z listy studentów. Nie zdali bowiem egzaminów we właściwych terminach (lub nie przystąpili do nich i studiowali na jednym roku już po kilka lat), wykorzystali też już wszystkie możliwości przedłużeń. Skreśleni studenci w związku z zaistniałą sytuacją wspólnie przygotowali i złożyli na ręce rektora Witolda Staniewicza (pochodził z WMP, ale wykładał też na WPiNS) zbiorowe podanie do ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego z prośbą o kolejny termin. Rektor nie poparł decyzji dziekana o skreśleniu studentów⁷⁴, przesłał pismo studentów do ministra i pozwolił ich delegacji na wyjazd do MWRiOP. W Ministerstwie w umówionym terminie (14 grudnia) studentów przyjęto i obiecano wyznaczenie nowych terminów egzaminów, informacja o stanowisku dziekana do MWRiOP bowiem nie dotarła. Decyzję Ministerstwa, nakazującą wyznaczenie nowych terminów, dziekanat WPiNS otrzymał na początku stycznia 1935 r. Wytworzyło to bardzo demoralizującą sytuację, nierzetelni studenci, uznając sprawę za wygraną, zachowywali się arogancko w stosunku do dziekana i władz Wydziału. Rada WPiNS, chcąc zdyscyplinować studentów poparła stanowisko dziekana i uchyliła decyzje ministerialne. Nieoficjalnie poproszono ponadto wiceministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego Bronisława Żongółłowicza (był profesorem na WT USB) o interwencję w MWRiOP. W jej wyniku Ministerstwo przychyliło się do decyzji Rady WPiNS, co definitywnie, jak się wydawało, rozwiązywało problem. W lutym 1935 r. rektor Staniewicz znów jednak ustąpił studentom⁷⁵ i pozwolił stowarzyszeniu „Bratnia Pomoc” na zorganizowanie wiecu w obronie skreślonych studentów WPiNS, co znów zaogniło sytuację⁷⁶. Prawdopodobnie części studentów dano jeszcze szansę, jak wynika bowiem z tabeli 3 różnica w liczbie studentów między rokiem 1933/1934, a 1934/1935 nie jest aż tak duża, jak wspomniana tu grupa, która wystosowała petycję.

2006, s. 225.

⁷³ E. Gumowska, *Moje studia prawnicze...*, s. 106.

⁷⁴ Dziekan chciał się w związku z tym nawet podać do dymisji.

⁷⁵ Postawa rektora raczej nie wynikała z niechęci do władz WPiNS, ale z jego koncyliacyjnego charakteru i rzeczywistej chęci pomocy studentom. B. Żongółłowicz, *Dzienniki...*, s. 632.

⁷⁶ LCAP, USB, f. 175, ap. 2 VIB, b. 138d, k. 5, 5v, 6; B. Żongółłowicz, *Dzienniki...*, s. 619, 620, 632, 642.

Podsumowanie

W okresie międzywojennym wymagania na studiach prawniczych były znacznie większe w porównaniu z niemal wszystkimi innymi dyscyplinami (bardziej „zapracowani” byli tylko studenci medycyny). Mimo to studenci prawa mocno angażowali się w życie Uniwersytetu, działali w stowarzyszeniach studenckich zarówno naukowych, jak też ideowych i towarzyskich. Nie stronili również od działalności politycznej, choć oficjalnie nie była ona na uczelniach dozwolona. Czasem ich działania o tym charakterze były bardzo radykalne i skutkowały nawet karami więzienia i relegowaniem z Uniwersytetu. Mimo rozlicznych dodatkowych zainteresowań studenci prawa USB należeli do najbardziej zdyscyplinowanych, jeśli chodzi o terminowość kończenia uczelni. Zwykle wypadali pod tym względem lepiej niż studiujący pozostałe kierunki, choć i tak mniej niż połowa z nich kończyła uczelnię terminowo. Wykładowcy zatrudnieni na WPiNS traktowali zarówno pracę naukową, jak i dydaktyczną bardzo poważnie. W związku z obowiązkami dydaktycznymi przebywali na uczelni dość często. Zwyczajem wydziału było np. planowanie prowadzenia zajęć przez profesorów przynajmniej w połowę dni tygodnia.

REFERENCES - BIBLIOGRAFIA

Sources:

- Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 241; sygn. 1821; sygn. 1968; sygn. 2371; sygn. 2792; sygn. 3453; sygn. 3899; sygn. 4833; sygn. 5818; sygn. 6173; sygn. 6427; sygn. 6252; sygn. 6830.
- Archiwum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Referat personalny, sygn. A-31.
- Litewskie Centralne Archiwum Państwowe w Wilnie, Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie, f. 175, ap. 1 IA, b. 327; b. 945; b. 955; b. 956; b. 961; b. 962; b. 963; ap. 1 IBb, b. 99; b. 105; b. 715; b. 731; b. 786; ap. 2 VIB, b. 3; b. 7; b. 8; b. 9; b. 29; b. 31; b. 53; b. 134; b. 138d.
- Litewskie Historyczne Archiwum Państwowe w Wilnie, Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie, f. 1135, ap. 4, b. 163; ap. 20, b. 456.
- Do ogółu młodzieży akademickiej Uniwersytetu (odezwa rektora)*, „Kurier Wileński”, 10 listopada 1931, s. 2.
- Ekscesy antysemickie w Wilnie*, „Słowo”, 11 listopada 1931, s. 1.
- Kronika Uniwersytecka z roku akademickiego 1936/1937*, „Rocznik Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie”, 1937-1938, s. 3-13.
- Kronika Uniwersytecka z roku akademickiego 1937/1938*, „Rocznik Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie”, 1938-1939, s. 180-210.
- Krwawe żniwo obłądnego nacjonalizmu*, „Kurier Wileński”, 11 listopada 1931, s. 2.
- Mały Rocznik Statystyczny 1930*, Warszawa: GUS, 1930.
- Mały Rocznik Statystyczny 1934*, Warszawa: GUS, 1934.
- Mały Rocznik Statystyczny 1938*, Warszawa: GUS, 1938.
- Matka skazanego zemdlala na sali rozpraw. Wyrok w procesie „bombowym” w Wilnie*, „Orędownik”, 18 lutego 1935, s. 1.
- Pożegnanie ustępujących profesorów USB*, „Dziennik Wileński”, 4 listopada 1933, s. 3.
- Regulamin seminaryjny Wydziału Prawa i nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*, Wilno: USB, 1925.
- Regulamin zakładów Wydziału Prawa i nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*, Wilno: USB, 1935.

Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1923, Warszawa: GUS, 1924.

Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie organizacji studiów prawnych w uniwersytetach państwowych, „Dz. U. MWRIOP”, 1920, nr 20, poz. 140.

Rozporządzenie ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego z dnia 25 września 1933 r. o zwinieniu niektórych katedr i zakładów w szkołach akademickich, „Dz. U. RP”, 1933, nr, 71, poz. 521.

Sprawy zamachu na synagogę skazani na więzienie, „Dzień Dobry”, 17 lutego 1935, s. 1.

Sprawozdanie z działalności Uniwersytetu Warszawskiego za rok akademicki 1928/1929, Warszawa: UW, 1929.

Statut Tymczasowy Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, Wilno: USB, 1919.

Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Program wykładów i skład Uniwersytetu w półroczu zimowym roku akademickiego 1919/1920, Wilno: USB, 1919.

Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Spis wykładów i skład Uniwersytetu w roku akademickim 1920/1921, Wilno: USB, 1920; w roku akademickim 1921/1922, Wilno: USB, 1921; w roku akademickim 1922/1923, Wilno: USB, 1922.

Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1923/1924, Wilno: USB, 1924; w latach 1924/1925, 1925/1926 i 1926/1927, Wilno: USB, 1927; w latach 1927/1928, 1928/1929, Wilno: USB, 1929; w roku akademickim 1933/1934 oraz zmiany zaszele w latach 1929/1930, 1930/1931, 1931/1932, 1932/1933, Wilno: USB, 1934; w roku akademickim 1934/1935, Wilno: USB, 1935; w roku akademickim 1935/1936, Wilno: USB, 1936; w roku akademickim 1936/1937, Wilno: USB, 1937; w roku akademickim 1937/1938, Wilno: USB, 1938; w roku akademickim 1938/1939, Wilno: USB, 1939.

Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Spis wykładów na trzy trymestry w roku akademickim 1923/1924 [–1938/1939], Wilno: USB, 1923 [–1938].

Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich, „Dz. U. RP”, 1920, nr 72, poz. 494.

Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich, „Dz. U. RP”, 1933, nr 29, poz. 247.

W obronie wolności szkół akademickich, Kraków: Dom Książki Polskiej, 1933.

Wykaz imienny docentów według stanu z dnia 31 grudnia 1937 r., Warszawa: MWRIOP, 1938.

Żongołowicz Bronisław, *Dzienniki 1930–1936*, oprac. D. Zamojska, Warszawa: Retro-Art, 2004.

Studies:

Brzozowski Stanisław, *Zabór austriacki*, [w:] *Historia nauki polskiej*, pod red. B. Suchodolskiego, t. 4, cz. 1, 2, Wrocław 1987, s. 68–360.

Dybiec Julian, *Uniwersytet Jagielloński 1918–1939*, Kraków: Wyd. PAU, 2000.

Górska Halina *Dzieje wileńskiej lewicy od „Żagarów” do „Poprostu”*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej”, t. 18, 1979, z. 3, s. 45–61.

Gumowska Eugenia, *Moje studia prawnicze na Uniwersytecie Stefana Batorego*, [w:] *Z dziejów Almae Matris Vilnensis. Księga pamiątkowa ku czci 400-lecia założenia i 75-lecia wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, pod red. L. Piechnika, K. Puchowskiego, Kraków: WAM, 1996, s. 104–109.

Jasiński Jerzy, *Stowarzyszenia studenckie USB*, [w:] *Z dziejów Almae Matris Vilnensis. Księga pamiątkowa ku czci 400-lecia założenia i 75-lecia wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, pod red. L. Piechnika, K. Puchowskiego, Kraków: WAM, 1996, s. 283–287.

Jaworski Iwo, *Wydział Prawa i Nauk Społecznych USB w latach 1919–1929*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, t. 2: *Dziesięciolecie 1919–1929*, Wilno: USB, 1929, s. 253–272.

Kto był kim w II Rzeczypospolitej, Warszawa: Polska Oficyna wydawnicza „BGW”, 1994.

Krasowski Krzysztof, *Wydział Prawno-Ekonomiczny Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1919–1939*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2006.

- Przeniosło Małgorzata, *Profesorowie Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1919-1939*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, t. 61, 2016, nr 2, s. 7-32.
- Przeniosło Małgorzata, *Stopnie tytuły i stanowiska naukowe w II Rzeczypospolitej*, „Res Historica”, t. 33, 2012, s. 149-170.
- Przeniosło Małgorzata, *Zajęcia dydaktyczne na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie w okresie międzywojennym*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, t. 57, 2014, nr 1-2, s. 87-103.
- Redzik Adam, *Eugeniusz Waśkowski (1866-1942). W siedemdziesięciolecie śmierci wybitnego uczonego i adwokata*, „Palestra”, 2012, nr 9-10, s. 255-267.
- Srebrakowski Aleksander, *Sprawa Wacławskiego. Przyczynek do historii relacji polsko-żydowskich na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie*, „Przegląd Wschodni”, t. 9, 2004, z. 3, s. 575-601.
- Szełkowski Waldemar, *Akademicki Klub Włóczyków Wileńskich*, Wilno: Wydawnictwo Polskie, 1999.
- Śródka Andrzej, *Uczni polscy*, t. 3, Warszawa: Aries, 1997.
- Święcicki Andrzej, *Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego i jego spuścizna*, [w:] *Z dziejów Almae Matris Vilnensis. Księga pamiątkowa ku czci 400-lecia założenia i 75-lecia wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, pod red. L. Piechnika, K. Puchowskiego, Kraków: WAM, 1996, s. 94 - 103.
- Tarkowski Mikołaj, *Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919-1939*, Gdańsk: Wydawnictwo Gdańskiej Szkoły Wyższej, 2015.
- Trzebiński Stanisław, *Wydział Lekarski USB w latach 1919-1929*, Wilno: USB, 1931.
- Wittlinowa Halina, *Atlas szkolnictwa wyższego*, Warszawa: MWRiOP, 1937.
- Wrzosek Adam, *Wskrzeszenie Uniwersytetu Wileńskiego w 1919 r.*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, t. 2: *Dziesięciolecie 1919-1929*, Wilno: USB, 1929, s. 1-32.

WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XVI (2019), Nr 4
s. 203-213
doi: 10.36121/bkozaczynska.16.2019.4.203

Beata Kozaczyńska
(Siedlce University of Natural Sciences and Humanities)
ORCID 0000-0002-1653-3472

The value of bread in the German transit camps in Zamość in the light of memories, testimonies and accounts of oral histories of the former prisoners – Polish people displaced from Zamość region (1942-1943)

Annotation: This article outlines the value and significance of bread for the civilian agricultural population expelled from the Zamość Region by the Germans during the Second World War and then placed in a temporary camp in Zamość (UWZ-Lager Zamość). The feeling of hunger behind the barbed wire of the camps prevailed, often even over the fear. The food rations were considerably limited and insufficient. Pieces of brown bread, made with the worst quality flour, sometimes with the addition of sawdust (the so-called 'trociniak'), were given to prisoners every day for breakfast (with black coffee) as well as for dinner. During the expulsion, some people managed to grab bread or rusks, having prepared them previously before the expulsions, despite the overall ambush and the fast pace of the action. The only thing with higher value than bread in the camp was a person's life.

Keywords: expulsions, occupation, Zamość Region, Poland, concentration camp, World War II, Germans, Children, extermination, bread.

Wartość chleba w niemieckim obozie przejściowym w Zamościu w świetle wspomnień, zeznań i relacji historii mówionej byłych więźniów – Polaków wysiedlonych z Zamojszczyzny (1942-1943)

Streszczenie: W artykule ukazano wartość i znaczenie chleba dla cywilnej ludności rolniczej wysiedlonej z Zamojszczyzny przez Niemców w latach 1942-1943 i osadzonej w obozie przejściowym w Zamościu (UWZ-Lager Zamość). Za drutami tego obozu panował głód, często silniejszy od strachu. Racje żywnościowe w obozie były znacznie ograniczone i niewystarczające. Porcje chleba, czarnego, wypiekanego z najgorszego gatunku mąki, czasem z domieszką trocin (tzw. trociniak), otrzymywali więźniowie codziennie na śniadanie (i czarną kawę) oraz na kolację. Niektórzy podczas wysiedlenia, mimo zaskoczenia i szybkiego tempa akcji, zdążyli jednak zabrać ze sobą chleb lub suchary, przygotowywane w wielu domach jeszcze przed wysiedleniem. Chleb w obozie, obok życia, miał najwyższą wartość.

Słowa kluczowe: wysiedlenia, okupacja, Zamojszczyzna, Polska, obóz koncentracyjny, II wojna światowa, Niemcy, Dzieci Zamojszczyzny, eksterminacja, chleb.

Ценность хлеба в немецком транзитном лагере в Замость на основе воспоминаний, свидетельств и устных историй бывших заключенных - Поляков, переселенных из Замостского края (1942-1943 гг.)

Аннотация: В статье показано значение хлеба для гражданского населения, выселенного из замостского края немцами в 1942-1943 годах и заключенного в транзитный лагерь в Замосте (UWZ-Lager Zamość). Голод был за пределами этого лагеря, часто сильнее, чем страх. Пища в лагере была значительно ограничена и недостаточна. Порции черного хлеба, испеченные из наихудшего вида муки, иногда смешанные с опилками (так называемыми опилками), ежедневно получали заключенных на завтрак (и черный кофе) и на ужин. Некоторым во время выселения, несмотря на удивление и быстрый темп действия, удалось взять хлеб или печенье, приготовленное во многих домах до выселения. Хлеб в лагере, рядом с жизнью, имел наибольшую ценность.

Ключевые слова: перемещение, оккупация, замощ, польща, концлагерь, вторая мировая война, германия, дети замощского края, истребление, хлеб.

From the late November 1942 until mid-August 1943 (with periods of suspension) Germans would displace people from the Zamość region and pacify those lands¹. It was an attempt at implementing the "Generalplan Ost" and the colonisation of the Zamość region². In this area, the displacement concerned 110,000 Polish People (from 297 villages) including around 30,000 children (about 10,000 children lost their lives or went missing)³. Expulsions forced by the Germans were perpetrated brutally "with an animalistic wickedness and refined in a perverse way"⁴. It was usually a complete ambush: at dawn or early morning, they would cordon off the village, break into people's houses, rouse inhabitants and then force them to a common gathering point. The hectic pace did not allow everyone to take even the most basic, everyday items. After the preliminary segregation, some would be left in the village as free labour for German colonisers who would confiscate those Polish farms even the same day. The rest of inhabitants would be taken by horse wagons or forced to move on foot (from villages near Zamość) to the transit camp in Zamość (UWZ-Lager-Zamość)⁵.

¹ This study was created as a part of the research project 2017/25/B/HS3/01085, funded by the National Science Centre in Cracow.

² On November 12th, 1942 H. Himmler issued a directive stating that the Zamość district was deemed the first German area of settlement of the General Government S. Datner, J. Gumkowski, K. Leszczyński, *Wysiedlenia w Zamojszczyźnie*, "Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce" Warsaw 1960, Vol. XIII, pp. 20-21 (doc. 4: Himmler's directive from November 12th, 1942 regarding the first settlement area in the General Government).

³ T. Rawski, Z. Stapor, J. Zamojski, *Wojna wyzwolenia narodu polskiego w latach 1939-1945*, Warsaw 1966, T. 1, p. 342; C. Madajczyk, *Generalna Gubernia w planach hitlerowskich*. *Studia*, Warsaw 1961, p. 136; R. Hrabar, Z. Tokarz, J. E. Wilczur, *Czas niewoli, czas śmierci. Martyrologia dzieci polskich w okresie okupacji hitlerowskiej*, Warsaw 1979, p. 48.

⁴ *Niemieckie atak na dzieci*, "Polak" 1943, vol. 9, p. 2.

⁵ The transit camp in Zamość (UWZ- Lager Zamość) was a central transit camp for Polish people expelled from the Zamość region in 1942-1943. It functioned from 18th November 1942 to 18th January 1944 in Zamość, at Lubelska Street (corner of Okrzei Street) in a place previously used for USSR prisoners (Stalag 325). It consisted of around 16 wooden barracks (of different sizes), stables and outbuildings divided by barbed wire and all passages between them were closed in order to prevent prisoners from

In general, there is a very rich symbolic related to bread. In Polish and Slavic traditions, bread represented a symbol of nourishment, wealth and prosperity. The aim of this article is to present the atrocities perpetrated by the German occupant towards the Polish civilians displaced from the Zamość region through understanding the value of bread for the prisoners of the aforementioned camp under those extreme living conditions. The issues of the Zamość region expulsions and the fate of its inhabitants was addressed mostly in the 1960s and 1970s Polish historiography. Thus, it could not possibly account for the documentation stored in archives, museums and most of all the sources studied and shared by the Institute of National Remembrance (IPN) which were only made accessible in the later years. These are the oral history memories and accounts as well as testimonies heard by the Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation⁶ which altogether represent the part of primary sources. These archive records are largely dispersed. The sources used in this article originate from the IPN archives in Warsaw and the District Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation in Lublin. They are testimonies shared by e.g. former prisoners of the transit camp in Zamość. It happens that the prisoners of that camp were also at some point prisoners of another such transit camp in Zwierzyniec (in the summer of 1943). As a supplement, there are also witnesses testimonials regarding the crimes committed by Germans in the Zamość area, stored in the State Archives in Zamość which represent the results of activities by the Zamość district Commission for the Prosecution of Hitler's Crimes in Poland (between 1965-1969). Moreover, there is also a collection of accounts and memoirs from the State Museum at Majdanek. It needs to be noted that memoirs, accounts, questionnaires forms and minutes have been gathered by this facility from nearly the beginning of its founding⁷. They are complemented by the accounts collected personally by the author of this article. Another very important source of information regarding the existence of the displaced people in the transit camp in Zamość are memories sent as part of the contest "And when they came to burn my house down...." (announced by the "Tygodnik Zamojski" magazine in 1982) stored in the State Archives in Zamość. Only a part of them were published in the "Tygodnik Zamojski" magazine in the 1980s. The goal of this article is to introduce those sources to the academic literature.

In a house that needed to be vacated right away, what would be left was a freshly dissolved or made bread – these were discernible signs of human existence found by the new German settlers. “The village was so poor, we didn’t have two pennies to rub together” – as recalled by one of the Zamość region inhabitants – “Bread was worth as much as gold and when you made it, the whole household was celebrating”⁸. The smell

contacting each other. It is counted that 40,000 people went through that transit camp. See E. Dziadosz, J. Marszałek, *Wieżenia i obozy w dystrykcie lubelskim w latach 1939-1944*, "Zeszyty Majdanka", Lublin 1969, vol. III, p. 98; W. Zyśko, *Hitlerowska Centrala Przesiedleńcza - Ekspozytura w Zamościu - i urzędy współdziałające w realizacji akcji wysiedleń i osadnictwa niemieckiego na Zamojszczyźnie (na podstawie zespołu Archiwum w Lublinie)*, "Archeion" 1979, vol. LXVIII, p. 106; M. Zawrotniak, *Zbrodnie niemieckie w Zamojszczyźnie od początków września 1939 r. do końca lipca 1944 r.*, Zamość 1946, p. 34.

⁶ Commission for the Prosecution of German Crimes in Poland/ Commission for the Prosecution of Hitler's Crimes in Poland 1945-1949. It was eventually transformed to a Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation.

⁷ M. Grudzińska, *Preface*, [in:] "Przewodnik po zbiorze relacji i pamiętników znajdujących się w zasobie Państwowego Muzeum na Majdanku", M. Grudzińska (Ed. & preface), Lublin 2011, p. 9.

⁸ I. Wlazłowska, *I pokochałeś ziemię...*, "Tygodnik Zamojski" 1980, issue 46, p. 4.

of fresh bread in a family house just before the expulsion was a memory of Czesław Główka (at the time a 13-year-old boy) who came back home from camping. In fear of displacement, some decided to sleep outside the house – in nearby forests, ravines, swamps or even self-prepared shelters to avoid the expulsion. Czesław Główka and his family fled from their house three times. Regarding their last, nightfall journey to Łęgow: "For the last couple of days, mother was preparing to make some bread. She had a bit of flour. She ground some rye grains over the quern and on a Sunday morning, as she had expected it to be calm, she decided to light a fire in the oven and make bread"⁹. And this is exactly what happened; when Czesław came back home, bread was already rising in the oven: "In the room there was a beautiful smell of freshly made bread. I fell asleep straight away"¹⁰. Unfortunately, nobody expected that everyone in their village will be displaced that day: "Mother quickly packed us a loaf of fresh bread each to put into our small bundles and she packed two loaves into hers. In an instant we were ready to go, each of us carrying a bundle on our backs"¹¹. Before they were transported to the transit camp in Zamość, firstly they were placed in the transit camp in Zwierzyniec. This is where they happened to reunite with the father previously taken "behind the wire" from the village along with all other men between 16 and 60 years old. In the transit camp in Zwierzyniec, Czesław's mother "(...) was bustling about to retrieve a piece of bread from the bundle when the father said: 'Do not hustle, you could leave a bar of gold right here - nobody will take a second look, but for bread people are willing to start a fight and we're with children'"¹². Indeed, not only in that camp but also in the transit camp in Zamość to which the Germans transported this family (along with the others), bread had a heavy price.

In the first weeks of displacements in the Zamość region, the transit camp in Zamość was completely overcrowded¹³. From the very first weeks, the transit camp in Zamość was overpopulated. It was then, when bread became somewhat a new currency e.g. allowing for a better spot on a bunk bed in primitive barracks which would not have even standard amenities. The number of those bunk beds would be limited¹⁴, hence people would lay side by side on the bare ground, often even in muddles. As recounted by J.R. (at the time a child): "Through the middle of the barrack there was a path which, even in the lowest of temperatures, under the feet of unimaginable number of passers-by, became a muddy, putrid corridor. The walls sparkled with white frost flakes (...)"¹⁵.

⁹ C. Główka, *Fragment mojego życiorysu z lat 1939-1945*, [in:] "Nie było kiedy płakać. Losy rodzin polskich wysiedlonych z Zamojszczyzny 1942-1943", preface & selection by B. Kozaczyńska (Ed.), Siedlce 2014, vol. II, p. 160.

¹⁰ Ibidem p. 161.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem, p. 163.

¹³ The camp could potentially fit 10,500 people and even though at first glance it seemed enormous, during the displacement periods it appeared that without this camp it would be impossible to segregate prisoners. From the beginning of displacements until March 31st, 1943 the average number of prisoners was around 2,000 to 2,500. There were times where this number would reach much higher. See: *Zamojszczyzna-Sonderlaboratorium SS. Zbiór dokumentów polskich i niemieckich z okresu okupacji hitlerowskiej*, C. Madajczyk (Ed.) Warsaw 1979, vol. 1, p. 260 (doc. 98: Sprawozdanie H. Krumeja z działalności zamajskiego oddziału Centrali Przesiedleńczej od początku akcji w Zamościu, od 27 XI do 31 XII 1942).

¹⁴ In some barracks there were no bunk beds.

¹⁵ District Archive of Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation. The

In the later parts of her testimony we could read that "From the moment our group of displaced people came to the barrack, there were so many people that there was not even where to sit on those bunk beds. Thus, for two days, while resting on the bundles, we had to sit on the ground of this muddy and busy pathway between the bunk beds. How happy we were when, on the third day, for a price of a few pieces of bread with butter we got three sitting spots on the planks of the bunk bed"¹⁶.

In the Zamość transit camp there was a horrible famine. The food rations given to prisoners were scarce. According to an account from one of the prisoners (an expelled Pole) who was working in the camp's supply warehouse, the daily ration was a 140g of bread and soup on a potato base (800g) to which a 30g of porridge oats or grits was added (per person)¹⁷. This produce was evidenced, soups were usually made based on swede (sometimes frostdbitten) or meat from dead horses¹⁸. Sometimes, if lucky enough, pieces of potatoes could be found at the bottom of the pot. This soup called differently by former prisoners (e.g. "dishwater", "pseudo-soup" or "spit-make") constituted the base meal for all detained. Apart from that, with each breakfast and supper, prisoners were given a ration of bread and black, unsweetened coffee.

It was a brown bread made with the worst quality flower, usually with the addition of saw-dust (PL. trociny) which is why prisoners would call this bread 'trociniak'¹⁹. As stated by one of the witnesses, while eating this little piece of bread (meant for the whole day) there was a palatable abundance of sand grinding between the teeth²⁰. Everyday food rations in the camp were insufficient as confirmed by other witnesses. Some prisoners ate the bread very slowly, taking little bites of small breadcrumbs to make it last longer, as per Janina Zielińska: "We were always hungry – we'd eat our slices of bread that evening or at night, we could not have waited until dinner. Granny would give me her crust and taught me that I should keep it in my mouth longer to avoid feeling hungry, but I'd forget and swallow quickly"²¹. Another witness stated: "(...) every day in the camp we'd get a mix of barley, oats and rye. All ground together. The water

files on the transit camp for the displaced people from Zamość region in Zamość, Lubelska Street, evidence ID - sygn. Ds. 239/67, vol. 1, k.9 (taken from minutes of the witness hearing J. R., District Court in Zamość, Zamość, 30 XII 1965). Children under 14 years old would be placed under those inhumane conditions. They were cared for by the elderly, often infirm or sick. Sometimes, in cases of some children Germans would leave the mothers during the segregation process.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Institute of National Remembrance in Warsaw, files on the Umwandererzentralle" camp in Zamość, evidence ID - sygn. GK 175/217, k. 5 (A. S., "UWZ Lager" w Zamościu).

¹⁸ Soups in the camp were sometimes also cooked on cow's heads, previously stripped from meat. One witness recalls that in times where the number of prisoners was closer to 3,000 or 4,000 people, he would bring (as a cart driver) three to five such heads. See: *Wysiedlanie ludności polskiej w tzw. Kraju Warty i na Zamojszczyźnie oraz popełnione przy tym zbrodnie*, W. Szulc (Ed.), [in:] "Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce" vol. XXI, Warsaw 1970, p. 292 (Witness hearing of Alfreda Śwista, Lublin, 16 IX 1967).

¹⁹ W. and J. Węclawik, *Wysiedlili nas ze Skierbieszowa*, [in:] "Byliśmy w transportach Dzieci Zamojszczyzny", B. Kozaczyńska (Ed), Warsaw 2017, p. 61; A. Kliszczyńska, *Nadzieja umiera ostatnia*, [in:] ibidem, p. 246; H. Kajtel, *Pacyfikacja wsi Psary*, [in:] Idem, "Hitlerowski obóz przesiedleńczy w Zamościu. UWZ Lager Zamość", Biłgoraj 2003, p. 66.

²⁰ M. Magdziak, *Dziecko Zamojszczyzny*, Łódź 2015, p. 29.

²¹ J. Zielińska, *Cztery siostry. Echa najdalszych wspomnień*, [in:] "Nie było kiedy płakać...", Siedlce 2014, vol. I, p. 55.

was boiled with vinegar. Then they'd add that mix to the water and give people to eat. We'd also get a slice of bread and this was meant to last all day. Mother always told us not to swallow but slowly suck in"²². During the periods of intensive expulsions, as a consequence of camp overcrowding, not all prisoners would receive their food rations (there was simply not enough to go around).

In the first days of detention "behind the wire" in Zamość, the only supplements to the scarce food rations were all the items previously taken from home during the expulsion (although it was not always possible) due to the ambush and hectic pace which was highlighted. It was usually bread (in various amounts), flour, sugar, beans etc. Some would take rusks with them, as recalled by Zygmunt Węclawik (at the time a 9-year-old): "For supper again unsweetened coffee and a microscopic piece of bread. (...) my parents were very lucky. A whole box of rusks. They didn't confiscate it. We could even help our neighbours"²³. In the autumn of 1942, in the Zamość region, many households started hoarding food supplies, making bread and rusks, melting lard into containers etc. – all in the fear of displacement. Whatever could be taken, people attempted to bring with them. However, some of the produce and sometimes even whole bundles were confiscated by Germans at the gates of the camp. There were no food items allowed into camp²⁴.

The staff of the camp was very strict about any attempts to beat the hunger, such as beating women, even senseless, as a punishment for preparing meals on the barracks' stoves. Mothers tried to make warm food for their children (e.g. unleavened pancakes) using what they had – either taken from home or obtained from fellow prisoners²⁵. Severe punishments, and even death would be the consequence of throwing over food items through the wired fence. Polish people, living in Zamość, relatives or friends of the prisoners would choose that way to help them (illegally) while risking their lives. In the beginning of the Zamość transit camp's activity, Germans would not pass on the care packages even though their families, relatives or friends would e.g. bring them directly to the camp. Germans would use the bread from those packages to feed the

²² *Zabrali nam dzieciństwo. Wspomnienia wojenne mieszkańców podbiłgorajskich wsi*, preface and selection by D. Róg (Ed.), Biłgoraj 2015, p. 27 (memories of K. Kozioł, Wola Mała).

²³ *Zamojszczyzna w okresie okupacji hitlerowskiej (relacje wysiedlonych i partyzantów)*, preface by A. Glińska (Ed.), Warsaw 1968, p. 81 (the account of a medical doctor Zygmunt Węclawik about expelling people from Skierbieszów village).

²⁴ During the expulsion each person could possibly take with them, as defined in the directive: "(...) depending on capacity: a) 8 days' worth of food, b) as many warm and work clothing items etc. as possible, c) each person - for themselves only – a woollen blanket, a duvet etc. however a feather quilt only for small children under the age of 6 and the elder, infirm and sick people, d) tableware, IDs and certificates for all family members etc." Hand luggage could not exceed 30kg. See: *Zamojszczyzna-Sonderlaboratorium SS...*, p. 180 (doc. 58: Wytyczne w sprawie wysiedlania polskich właścicieli gospodarstw, opracowane przez zamojską filię Centrali Przesiedleńczej). It was forbidden to kill anything other than swine, poultry and taking flour or grains in bags. *Wysiedlanie ludności polskiej w tzw. Kraju Warty i na Zamojszczyźnie oraz popełnione przy tym zbrodnie*, W. Szulc (Ed.), [in:] "Biuletyn Głównej Komisji...", pp. 236-237 (doc. 55, rozkaz operacyjny nr 18 z 14 grudnia 1942 r. w Zamościu, dotyczący wysiedlenia trzech wsi w dniu 16 grudnia).

²⁵ State Archives in Zamość (hereafter APZ), Provincial Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation in Lublin (hereafter OKBZHwL), Zamość branch, sygn. 7, k. 83 (Witness hearing minutes of the S.N. witness, Zamość, 11 IX 1969); *Zamojszczyzna w okresie okupacji...*, 81-82; L. Pilewicz, *Moje wojenne dzieciństwo...*, [in:] "Byliśmy w transportach...", pp. 88-89.

horses (within the camp)²⁶. Packages or loose food items would be thrown over to the camp site – they were usually apples, onions, pancakes, bread loaves and even milk. Many prisoners recall that fact, among which Lucyna Pilewicz: “During all this time, kind people of Zamość and areas nearby would throw the food over to us. Our uncle would come twice a week to bring some bread and milk in army canteens. Mother used to give us warm milk, she would drink some herself because she was breastfeeding the youngest sister. It was very difficult and highly dangerous to throw anything over the fence. The barracks were secured by two rows of barbed wire as tall as a house and a brick wall patrolled regularly by German guards. People who would throw the food had to be strong to make sure it will go all the way through all these fences”²⁷. Turret guards would open fire towards everyone “hanging around” the camp fence and not all of them were warning shots. As Zygmunt Węclawik (a 9-year-old at the time): “They came from the city. Relatives from the villages not affected by the expulsion. By coming closer to the wires, they would risk their lives. They would bring bread, they would throw it. They chose spots the least visible from the turret. Firstly, by the number 10, and then by the number 9. If the guard saw that, he’d open fire. Sometimes just to scare off but sometimes he would target the people. You had to be careful”²⁸. Another witness recalls a mother coming up to the wired fence: “(...) she managed a couple of times to catch some bread in her apron, and one time even a cube of butter”²⁹. A farmer from Niedzieliska-Przymiarki village near Zamość named Wawrzyszko suffered a terrible tragedy after he was caught trying to throw bread over the fence for his wife and six daughters detained in the camp. As a punishment, he was placed inside the camp and then moved to KL Auschwitz from where he would never come back³⁰. There were more such cases. It would occasionally happen that for a price of a bottle of vodka given to the guards, packages could be safely thrown³¹.

In the beginning of 1943, the camp authorities decided to approve (out of necessity) providing care packages to the camp. Most likely, it had become too hard for them stop throwing the food over the fence from happening³². The care packages were anxiously awaited by the prisoners as they allowed to satisfy the hunger. The package usually consisted of bread and other items which were hidden inside it (instead of the soft inner crumb). Sometimes even notes. As recalled by Medard S. (former prisoner) in one of the loaves of bread, in a care package sent to the camp by his family, he found a note with a very important news he had been waiting for a long time (he had been counting on his family to intervene and the release from the camp)³³. Apparently, the

²⁶ J. Zielińska, op. cit., p. 56.

²⁷ L. Pilewicz, *Moje wojenne dzieciństwo...*, s. 88.

²⁸ *Zamojszczyzna w okresie okupacji...*, pp. 84-84.

²⁹ M. Zubala, *Byłem Dzieckiem Zamojszczyzny*, Warsaw 2009, s. 12.

³⁰ J. Zielińska, G. Motyka, *Gehenna Dzieci Zamojszczyzny*, [in:] “My, dzieci z łagrów” B. Krzywobłocka (Ed.), Warsaw 1998, p. 97; Interview with Janina Zielińska (“A child of the Zamość region”) conducted by the author December 23rd, 2018.

³¹ L. Pilewicz, *Moje wojenne dzieciństwo...*, p. 88; APZ, “Tygodnik Zamojskie” contest “Kiedy przyszedli podpalić dom...”, 1982, item 4, k. 148 (entry number 62: M. Surmacz, *Wspomnienia z akcji pacyfikacyjnej osady Krasnobród oraz pobytu w U.W.Z. Lager w Zamościu*, typescript., b.d.).

³² Institute of National Remembrance, Files related to the “Umwandererzentralle” camp in Zamość, evidence ID - sygn. GK 175/217, k. 5 (A. S., “UWZ Lager” w Zamościu).

³³ APZ, “Tygodnik Zamojski” contest “Kiedy przyszli podpalić dom...”, 1982, item 4, k. 146 (entry

Germans did not find the note while checking the package. Usually, during package checks Germans were diligent enough to slice the bread loaves and confiscated whatever was inside such as butter, cheese, honey, eggs or meat³⁴.

The only allowed items were bread, onions or garlic which was, as recalled by Jadwiga M. (at the time only a child) a prisoner's "fondest dream". She says: "in the package there was a loaf of farmhouse bread and a couple garlic bulbs. During our detention we received two such packages"³⁵. Another prisoner recalls: "(...) we received a package very unexpectedly and we stopped being hungry. The number one problem in the camp finally disappeared. We won a fight against death which was to retreat"³⁶. According to one of the nuns detained in the camp prisoners were on one side against the starvation, "(...) each piece of bread from the outside would be shared, it allowed many to survive in the camp"³⁷.

Due to starvation, exhaustion and diseases, including contagious infections, prisoners died in masses. The mortality rate was especially high among children and elders. Every day around 10 to 12 children would die, and during epidemics of infections - even 20 (or more)³⁸.

There were also some cases of swelling due to malnutrition, especially in children. Mothers which had been allowed to stay with some of the children would deny themselves bread, keeping it for emergencies (the so-called 'emergency supplies') to be able to give to a sick child. An uneaten piece of bread or even just breadcrumbs were hidden away in the most ingenious places from being stolen by fellow sufferers. Unfortunately, thefts would occur. There were even cases where the 'emergency supplies' would be stolen³⁹.

From the late June 1943 after resuming the displacements by the Germans (operation "Werwolf"), the transit camp in Zamość would overcrowd in a blink. On July 5th, 1943 the prisoners count amounted to 12,079 people⁴⁰ (e.g. at one point, barrack number 16 would hold 1,300 people)⁴¹. Forcing so many prisoners together most likely led to some people not receiving their daily food ration⁴².

People displaced transferred to the camp sometimes would only stay just for a couple of days while not receiving food at all (they usually would have some food

number 62: M. Surmacz, *Wspomnienia z akcji pacyfikacyjnej...*).

³⁴ K. Blicharz, *Wspomnienia z pobytu w obozie przesiedleńczym w Zamościu*, [in:] H. Kajtel, op. cit., pp. 84-85.

³⁵ J. M., *Nie wierzyliśmy we własne szczęście...*, [in:] "Nie było kiedy płakać...", Siedlce 2014, vol. I, pp. 93-94.

³⁶ K. Blicharz, op. cit., p. 85.

³⁷ APZ, OKBZHwL, sygn. 7, k. 40 (Witness hearing minutes of witness F. B., Zamość, 6 V 1969).

³⁸ *Wysiedlanie ludności polskiej...*, p. 292. The witness was a cart driver for the camp and one of his tasks was removing dead bodies from the camp.

³⁹ J. Zając, *Babcie śpiewały "Serdeczna Matko"*, [in:] "Byliśmy w transportach...", pp. 256-257.

⁴⁰ *Wysiedlanie ludności polskiej...*, p. 230 (doc. 50: Sprawozdanie końcowe z pracy Centrali Przesiedleńczej w Kraju Warty i w Generalnej Guberni w roku 1943, Łódź 31 XII 1943 r.).

⁴¹ APZ, "Tygodnika Zamojski" Contest "Kiedy przyszli podpalić dom...", 1982, poz. 4, k. 135 (entry number 62: M. Surmacz, *Wspomnienia z akcji pacyfikacyjnej...*).

⁴² According to a testimony of M.C. there was only enough soup for as many as 1000 prisoners while their actual number would amount (periodically) even to 16,000 (he was detained in the camp since January 13th, 1943 until January 18th, 1944). APZ, OKBZHwL, sygn. 4, k. 180 (Witness hearing minutes of witness M. C., Zamość, 16 X 1967 r.).

supplies taken with them during the displacement). Throughout this time, illegal trade of different items prospered. Products such as bread, cigarettes, tobacco, and matches or even alcohol could be bought at steep prices "relative to the risk"⁴³. As mentioned by one of the witnesses, bread and all other items were 20 times more expensive than normally. Despite that, there was no shortage of consumers⁴⁴. Illegal barter, conducted even by Germans themselves, was also highly sought-after. Bread and cigarettes could be exchanged for better clothes, golden rings or tooth fillings (golden teeth crowns taken off by the prisoners)⁴⁵.

Bread was an item of a tremendous value and undeniably, it saved lives not only in the Zamość transit camp but also in other camps where Polish people were displaced from the Zamość region, e.g. at Majdanek (KL Lublin). Many former prisoners of Majdanek camp e.g. Katarzyna Matraszek who had been through the ordeal of the transit camps in Zamość and Zwierzyńiec. She remembered an especially painful memory related to bread and the period of detention at Majdanek: "I would always be wandering hungry around the camp and at one moment I found myself face to face with a little girl (a daughter of a guard) who happened to be eating bread with marmalade. We stared at each other angrily and suddenly I grabbed her piece of bread and started to run. The girl started to scream to which her father came out of the barrack, wearing a shirt with a pair of braces. He caught up with me and kicked me so hard I bounced like a ball and landed directly in the sewage pit. The other prisoners fished me out with the piece of bread in my hand"⁴⁶. And yet her story could have ended much more tragically.

Many subsequent archival sources and new accounts resurfacing confirm and accentuate the suffering of people of the Zamość region under German occupation. The transit camp in Zamość had become in fact a place for an indirect, mass extermination of displaced and detained Poles from the Zamość region between 1942 and 1943⁴⁷. Inhumane conditions under which both adults and children were forced to survive led to impoverishment and malnourishment followed by a slow, painful death – from starvation and exhaustion. The tragedy of prisoners was fuelled by constant degrading and insults of the camp staff, contagious diseases, filth, vermin infestations as well as shortages of water, medicine and medical care etc. Bread and all other items were rationed daily in amounts insufficient for survival. It could be concluded that bread obtained legally (in approved care packages) and illegally (thrown over the fence or as a result of an exchange) had remarkable value – as a supplement to the scarce daily rations, although even that was not always available to all prisoners. For some, bread would be a life-saver, for the others it might have been the cause of their demise. There were known

⁴³ APZ, "Tygodnik Zamojski" Contest "Kiedy przyszli podpalić dom...", 1982, poz. 4, k. 137 (entry number 62: M. Surmacz, *Wspomnienia z akcji pacyfikacyjnej...*).

⁴⁴ The camp suppliers would be the "seasoned" prisoners (i.e. the ones detained since February 1943).

⁴⁵ State National Museum at Majdanek. Collection of accounts and memories, sygn. VII/O-79, k. 18 (M. Bronikowski, *Początki zagłady biologicznej*, typescripts., Warsaw, b. d.).

⁴⁶ K. Matraszek, *Jestem Dzieckiem Zamojszczyzny*, [in:] "Nie było kiedy płakać...", Siedlce 2014, vol. II, p. 195.

⁴⁷ As per the resolution of the Supreme Court in Warsaw from 1982, the transit camp in Zamość was deemed equal to concentration camps for children until 14 years of age. Supreme Court Law in Warsaw (The chamber of Labour and Social Insurance), 4 XI 1982 r. (sygn. akt III-UZP-5/8).

cases of people getting shot trying to throw food packages over the fence or arrested and transported further to KL Auschwitz. The prominence of bread in the transit camp in Zamość was recalled by many former prisoners after six or even seven decades after the fact. In 2007, during an encounter with one of them, Józef Węclawik who was displaced from Skierbieszów (Zamość district), who is one of the "Children of the Zamość region"⁴⁸, told me that he always has to carry with him at least a crust of bread...

REFERENCES

Archives

Archives of the Institute of National Remembrance in Warsaw:

- "Umwandererzentralle" Files in Zamość, sygn. GK 175/217, k. 5 (A. S., "*UWZ Lager*" w Zamościu).

District Archive of Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation. The files on the transit camp for the displaced people from Zamość region in Zamość, Lubelska Street, sygn. Ds. 239/67, vol. 1, k.9 (fragment z protokołu przesłuchania świadka J. R., Sąd Powiatowy w Zamościu, Zamość, 30 XII 1965).

State Museum at Majdanek archives:

- Collections of accounts and memoirs sygn. VII/O-79, k. 18 (M. Bronikowski, *Początki zagłady biologicznej*, typescripts, Warsaw, b. d.).

State Archives in Zamość:

- Provincial Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation in Lublin, branch in Zamość, sygn. 4, k. 180 (Witness hearing of M. C., Zamość, 16 X 1967 r.); sygn. 7, k. 83 (Witness hearing of S. N., Zamość, 11 IX 1969); sygn. 7, k. 40 (Witness hearing of F. B., Zamość, 6 V 1969).

- "Tygodnik Zamojski" magazine contest "Kiedy przyszedli podpalić dom...", 1982, poz. 4, k. 146 (entry number 62: M. Surmacz, *Wspomnienia z akcji pacyfikacyjnej osady Krasnobród oraz pobytu w U.W.Z.. Lager w Zamościu*, typescript, b.d.).

Memories

Blicharz K., *Wspomnienia z pobytu w obozie przesiedleńczym w Zamościu*, [in:] H. Kajtel, "Hitlerowski obóz przesiedleńczy w Zamościu. UWZ Lager Zamość", Biłgoraj 2003.

Główka C., *Fragment mojego życiorysu z lat 1939-1945*, [in:] "Nie było kiedy płakać. Losy rodzin polskich wysiedlonych z Zamojszczyzny 1942-1943", preface & selection B. Kozaczyńska (Ed.), Siedlce 2014, vol. II.

Kajtel H., *Pacyfikacja wsi Paary*, [in:] Idem, "Hitlerowski obóz przesiedleńczy w Zamościu. UWZ Lager Zamość", Biłgoraj 2003.

Kliszczyńska A., *Nadzieja umiera ostatnia*, [in:] "Byliśmy w transportach Dzieci Zamojszczyzny", preface B. Kozaczyńska (Ed.), Warsaw 2017.

Magdziak M., *Dziecko Zamojszczyzny*, Łódź 2015, p. 29.

Matraszek K., *Jestem Dzieckiem Zamojszczyzny*, [in:] "Nie było kiedy płakać. Losy rodzin polskich wysiedlonych z Zamojszczyzny 1942-1943", preface & selection B. Kozaczyńska (Ed.), Siedlce 2014, vol. II.

M. J., *Nie wierzyliśmy we własne szczęście...*, [in:] "Nie było kiedy płakać. Losy rodzin polskich wysiedlonych z Zamojszczyzny 1942-1943", preface & selection B. Kozaczyńska (Ed.), Siedlce 2014, vol. I.

⁴⁸ "The Children of the Zamość region" status was given to prisoners of transit camps in Zamość and Zwierzyniec (only children until 14 years of age) and concentration camps (for at least one day).

- Pilewicz L., *Moje wojenne dzieciństwo...*, [in:] "Byliśmy w transportach Dzieci Zamojszczyzny", B. Kozaczyńska (Ed.), Warsaw 2017.
- Węclawikowie W. i J., *Wysiedlili nas ze Skierbieszowa*, [in:] "Byliśmy w transportach Dzieci Zamojszczyzny", preface & selection B. Kozaczyńska (Ed.), Warsaw 2017.
- Zabrali nam dzieciństwo. Wspomnienia wojenne mieszkańców podbił gorajskich wsi*, preface & selection D. Róg (Ed.), Biłgoraj 2015.
- Zajac J., *Babcie śpiewały "Serdeczna Matko"*, [in:] "Byliśmy w transportach Dzieci Zamojszczyzny", preface B. Kozaczyńska (Ed.), Warsaw 2017.
- Zielińska J., *Cztery siostry. Echa najdalszych wspomnień*, [in:] "Nie było kiedy płakać. Losy rodzin polskich wysiedlonych z Zamojszczyzny 1942-1943", preface & selection B. Kozaczyńska (Ed.), Siedlce 2014, vol. I, p. 55.
- Zubala M., *Byłem Dzieckiem Zamojszczyzny*, Warsaw 2009.

Studies and essays

- Datner S., Gumkowski J., Leszczyński K., *Wysiedlania w Zamojszczyźnie*, "Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce" Warsaw 1960, vol. XIII.
- Dziadosz E., Marszałek J., *Więzienia i obozy w dystrykcie lubelskim w latach 1939-1944*, "Zeszyty Majdanka" Lublin 1969, vol. III.
- Hrabar R., Tokarz Z., Wilczur J. E., *Czas niewoli, czas śmierci. Martyrologia dzieci polskich w okresie okupacji hitlerowskiej*, Warsaw 1979.
- Madajczyk C., *Generalna Gubernia w planach hitlerowskich. Studia*, Warsaw 1961.
- Przewodnik po zbiorze relacji i pamiętników znajdujących się w zasobie Państwowego Muzeum na Majdanku, M. Grudzińska (Ed.), Lublin 2011
- Rawski T., Stąpor Z., Zamojski J., *Wojna wyzwolenicza narodu polskiego w latach 1939-1945*, Warsaw 1966, vol. 1.
- Wysiedlanie ludności polskiej w tzw. Kraju Warty i na Zamojszczyźnie oraz popełnione przy tym zbrodnie*, oprac. wybór dok. W. Szulc, [in:] "Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce", Warsaw 1970, vol. XXI.
- Zamojszczyzna-Sonderlaboratorium SS. Zbiór dokumentów polskich i niemieckich z okresu okupacji hitlerowskiej*, pod red. C. Madajczyka, Warsaw 1979, vol. 1.
- Zamojszczyzna w okresie okupacji hitlerowskiej (relacje wysiedlonych i partyzantów)*, oprac. i wstęp A. Glińska, Warsaw 1968.
- Zawrotniak M., *Zbrodnie niemieckie w Zamojszczyźnie od początków września 1939 r. do końca lipca 1944 r.*, Zamość 1946, p. 34.
- Zielińska J., Motyka G., *Gehenna Dzieci Zamojszczyzny*, [in:] "My, dzieci z lagrów" pod red. B. Krzywobłockiej, Warsaw 1998.
- Zyśko W., *Hitlerowska Centrala Przesiedleńcza – Ekspozytura w Zamościu – i urzędy współdziałające w realizacji akcji wysiedleń i osadnictwa niemieckiego na Zamojszczyźnie (na podstawie zespołu akt Archiwum w Lublinie)*, "Archeion" 1979, vol. LXVIII, p. 106.

Newspapers

- "Polak" 1943, issue 9.
- "Tygodnik Zamojski" 1980, issue 46.

Legal acts

- The Supreme Court Law in Warsaw (The chamber of Labour and Social Insurance) 4 XI 1982 r. (sygn. akt III-UZP-5/8).

WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XVI (2019), Nr 4
s. 215-230
doi: 10.36121/kmajchrzyk.16.2019.4.215

Konrad Majchrzyk
(Maria Curie-Skłodowska University in Lublin)
ORCID 0000-0003-1344-3145

Events on the Eastern Front as portrayed by "Nowy Głos Lubelski"

Annotation: The goal of this study is an analysis of the newspaper articles recalling the events on the Eastern front during World War II. The study attempts at answering the following questions: how did the information published in the newspaper reflect reality? Also, how are the events from the considered timeline of the clash in the East described? Based on the information in the "Nowy Głos Lubelski", the author focuses on a critical moment when the initiative slowly shifts to the Soviet side. This article outlines how the information regarding the most important Eastern front events was conveyed to the people of the occupied lands through the medium of "Nowy Głos Lubelski".

Keywords: world war II, eastern front, propaganda, reptile journalism, „Nowy Głos Lubelski”

Wydarzenia na froncie wschodnim w relacjach „Nowego Głosu Lubelskiego”

Streszczenie: Celem niniejszej pracy jest przeanalizowanie artykułów prasowych wspominających tematykę frontu wschodniego w czasie II wojny światowej. Autor próbuje odpowiedzieć w jaki sposób informacje w nich zawarte odzwierciedlają faktyczne wydarzenia?, a także: w jaki sposób opisane są zdarzenia mające wpływ na przebieg starć na wschodzie? W swoich rozważaniach nad informacjami zawartymi w „Nowym Głosie Lubelskim” Autor skupia się nad momentem, kiedy inicjatywa powoli przechodzi na stronę sowiecką. Analizuje w jaki sposób informacje o najważniejszych wydarzeniach z frontu wschodniego przekazywane były ludności terenów okupowanych za pośrednictwem „Nowego Głosu Lubelskiego”.

Słowa kluczowe: II wojna światowa, front wschodni, propaganda, gadzinówka, „Nowy Głos Lubelski”.

События на Восточном фронте на страницах «Нового голоса Люблинского»

Аннотация: Целью данной работы является анализ статей в прессе, напоминающих о теме Восточного фронта во время Второй мировой войны. Автор пытается ответить, как содержащаяся в нем информация отражает реальные события? А также: как описываются события, влияющие на ход столкновений на востоке? В своих размышлениях об информации, содержащейся в «Новом Глосе Люблинском», автор акцентирует внимание на том моменте, когда инициатива медленно переходит на советскую сторону. В нем анализируется, как информация о наиболее важных событиях с Восточного фронта передавалась населению оккупированных районов через «Новый голос Люблинский».

Ключевые слова: Вторая мировая война, Восточный фронт, пропаганда, немецкая пресса, "Nowy Głos Lubelski".

"Nowy Głos Lubelski" was the most important newspaper written in Polish published by the German occupants in the Lubelski district, it was an example of the so-called "reptile press"¹. Looking through the sources, apart from calling gazettes and daily newspapers "reptiles", there more crude and explicit names such as "rags" or "scum"². Even though we have no certainty that these names could be in any way associated with "Nowy Głos Lubelski", the abovementioned labels were used to describe the "Nowy Kurier Warszawski" and "Goniec Krakowski" which were the most popular papers published by the occupant which to a certain extent allows for concluding that they possibly could have been used to mean "Nowy Głos Lubelski" as well.

The press served as a propaganda tool for conveying messages related to the success of the German army. All kinds of 'legal' newspapers published within the General Government area were aimed at indoctrination and ensuring that the people of the occupied lands consider the then situation permanent, with no alternative as nothing possibly could have stopped the dominance of the Third Reich on the European continent. In its content, "Nowy Głos Lubelski" based mostly on reprints of political texts previously published in German newspapers. The delay usually took two days since it involved a selection of appropriate articles and commentaries from Germany, then they were edited to suit the propaganda needs on the occupied areas and finally translated into Polish.

Propaganda existed well before, even in the antiquity when some events were referenced which would perfectly match the today's definition of that term. Regarding the language of propaganda as a separate topic we could highlight the works by prominent linguists such as Walery Pisarek³, Jerzy Bralczyk⁴ and Irena Kamińska-Szmaj⁵. Of course,

¹ "Reptile press" was aptly defined during the time of the occupation by "Biuletyn Informacyjny" (issue 9 I 1941): "Reptile press are what we call newspapers – the reptiles, treacherously clothing in the skin of the Polish language to harm the Polish nation with its venom. The language of these newspapers may be Polish but the brain and hands behind them are without a doubt German. The goal – free labour for Germany. See: T. Szarota, *Okupowanej Warszawy dzień powszedni*, Warsaw 2010, p. 319.

² T. Wolsza, *Gadzinówki przed sądem Polski Ludowej*, Polska 1944/45 – 1989. "Studia i Materiały", 2014, pp. 349-381.

³ W. Pisarek, *Język służy propagandzie*, Kraków 1976.

⁴ J. Bralczyk, *O języku polskiej propagandy lat siedemdziesiątych*, Kraków 1986.

⁵ I. Kamińska Szmaj, *Judzi, zohydza, ze czci odziera. Język propagandy politycznej w prasie*, Wrocław

there are many different definitions of that notion. However, in this study, I would like to rely on the following version: "Propaganda is an institutionalised form of public communication involving total control of the information flow, steering public opinion as well as people's behaviour to achieve goals previously established by the sender of the message"

All studies related this type of press need to begin at the analysis of the journalism systems in the General Government⁷. In order to outline the aforementioned system, we should firstly consider the structure and the character of the press in the Third Reich. Such comparison is indispensable while treating newspapers published in the times of the Second Polish Republic, after September 1939. Seizing press among others resulted from a strong conviction that domestic solutions should be implemented in the occupied areas by the German forces.

After Adolf Hitler rise to power, the Democratic system in the Weimer Republic was gradually abolished. Regarding the press, the process of subordinating independent newspapers to the security apparatus began with the closedowns of socio-democratic and communist magazines. Thanks to the resolution adopted by the president Paul von Hindenburg on February 28, 1933⁸. In the newly created Nazi world, the press was supposed to play a significant role of a propaganda instrument considerably influencing the masses. In less than a month after adopting this resolution, by the law of the Hindenburg's decree, the Reich Ministry of Public Enlightenment and Propaganda (PROMI) led by Joseph Goebbels was established^{9,10}. From then on, most if not all, messages published in the papers were originating from the German Information Agency and Goebbels who was supervising it. As an initiative of the Minister of Propaganda, numerous conferences were held during which detailed information was given to press representatives in order to "unify the content in the German newspapers"¹¹. These actions boiled down to anticipating and preventing any articles that would have been deemed inconvenient or independent in any manner. Everything had to be meticulous-

1994.

⁶ I. Kamińska Szmaj, *Propaganda, perswazja, manipulacja: próba uporządkowania pojęć*, [in:] *Manipulacja w języku*, P. Krzyżanowski (Ed.), P. Nowak, Lublin 2004, pp. 13-27.

⁷ Full name – the General Government for occupied territories of Poland, (org. *Generalgouvernement für die besetzten polnischen Gebiete*) known as the General Government or GG was a local administration unit established by Adolf Hitler's decree and existed since October 26th, 1939 until January 18th, 1945. The General Government spread across parts of the Second Polish Republic which were not previously annexed directly to the Third Reich.

⁸ The resolution warranted closedowns of newspapers without having to provide justification, it could not apply however to local press. See: T. Głowiński, *O nowy porządek europejski. Ewolucja hitlerowskiej propagandy politycznej wobec Polaków w Generalnym Gubernatorstwie 1939-1945*, Wrocław 2002, p. 24.

⁹ Joseph Goebbels was one of the chief leaders of Nazi Germany. Between 1927 and 1933, he was a publisher of the NSDAP's sponsored newspaper *Der Angriff*. Since 1928, he was a Reichstag member and the party's propaganda leader. Later, from 1933, he served as a Minister of Propaganda and Information in the Third Reich. He was an avid Hitler supporter, increasing considerable pressure on all facets of cultural life by forming a model of a society obedient to tyranny, hatefully racist and convinced of the predestination of Germans as world rulers.

¹⁰ T. Głowiński, *op. cit.*, p. 19.

¹¹ M. Napora, *Gadzinowe narracje. Mechanizmy i strategie kreowania propagandowego obrazu świata w "Dzienniku Radomskim" 1940-1945*, Warsaw 2017, p. 19.

ly inspected by the Ministry of Propaganda.

In the afore-mentioned conventions, there were strictly defined directives:

- 1) Who is supposed to write about a particular topic or event, or should it be ignored?
- 2) Who should report this? All papers or just a few?
- 3) When should it be published? Before, during or after the political event?
- 4) How should it be described? Thoroughly, partially or follow any specific guidelines? Independently? What should be the tendency and how explicit should it be?
- 5) Should an event be commented on?
- 6) Who exactly should comment? All papers or just a few?
- 7) When should the commentary be published? Before, during or after the political event, or on a specific date?
- 8) How should it be commented? Independently or a ready-made commentary? Should the newspaper be chosen depending on which would be the most suitable for a foreign commentary? What should be the narrative?
- 9) How should the news be displayed? On the first page with a large-format graphics and bold letters? Or a medium exposure inside the paper in the political section? Or a small exposure on a first page with a special header? A small exposure inside the paper, special exposure or an ordinary dispatch (message)?¹².

After Nazis gaining power, the press was recognised as tool, somewhat of an instrument helping to shape an entire society and its moods. Through information and messages, newspapers became a new image of the Third Reich in politics and international arena. Due to annexation of new territories, German authorities began introducing "homemade" solutions in facets of life, such as culture and inevitably, the press. After the September campaign, Nazi authorities established units responsible for propaganda and information addressed to German armies as well as the local civilians. The first cities to publish newspapers in German were Cracow and Łódź¹³. Closing down Polish pre-war papers is an important fact to keep in mind. In general, in September 1939, most Polish papers as well as professional associations and organisations for journalists and publishers were closed¹⁴.

An important factor in policies regarding German press was an absolute faith in a quick victory. Thus, Germans had not found themselves having to lie or manipulate early in the process. While neutralising the Polish intelligence, some concepts of abolishing Polish media systems surfaced. There was a more extensive discussion on this topic on the conference held in Łódź on 31 October 1939. Based on its conclusions, the General Government territories were only allowed informational press. A typical day would include Polish journalists receiving readymade articles or a set of guidelines according to which they would need to write a piece that would be sent under scrutiny to a Polish-speaking German editor¹⁵. A much bigger shift in the policies regarding the

¹² M. Naporę, *op. cit.*, p. 20.

¹³ *Ibidem*, pp. 22-23.

¹⁴ *Ibidem*, p. 23.

¹⁵ S. Piotrowski, *Dziennik Hansa Franka*, Warsaw 1957, p. 119.

press occurred after the disappointments on the Eastern front in the beginning of 1943. On 15 February 1943, a circular letter by Joseph Goebbels was distributed in which there was a clear permission to alter the policies concerning Polish people. It stated that press could be managed by the Poles while involving only preventive censorship. By doing so, they tried to popularise the idea of the alleged freedom of speech in newspapers. The 'reptile press' editors "through careful selection of positions, seemingly devoid of emotional charge, attempted at popularising the elements of fascist doctrine endorsed by the German papers"¹⁶.

It is worth to mention that printed sources were divided into groups. The first one consisted of "press news bulletins intended for the agency, edited in Berlin and published by the Reich Ministry of Public Enlightenment and Propaganda"¹⁷. The second group included "reprinted news bulletins intended for office administrators of propaganda departments"¹⁸. Finally, the third group consisted of "news edited by 'Polish Press News' intended for the Polish reptile press on territories of the General Government"¹⁹. The number of those 'reptile press' titles is also worth focusing on. During the occupation, Germans released "around 60 titles in Polish (including e.g. 10 daily newspapers, 11 weekly magazines, 10 monthly magazines and 25 professional papers) amounting to no less than 1,320,000 copies in its peak period of 1944"²⁰.

"Nowy Głos Lubelski" had been published since January 20th, 1940 until July 24, 1944 and was the main newspaper distributed in the Lubelski district during the occupation. According to the "Grodzka Gate – NN Theatre" organisation: Without a shadow of a doubt we can determine that it was a newspaper established by the German initiative. It became the main press item available to the Lublin district between 1940 and 1944"²¹. In the beginning the paper was a weekly magazine and by mid-March it was 3 issues per week and finally in May 1940 it was published as a daily newspaper²². Initially, the paper consisted of a dozen pages however, with the increase of frequency, later on the number of pages was reduced to four. The price was 20 groszy per issue and since 1 July 1943 – 25 groszy.

The issue included, apart from propaganda articles and information, various advice columns on life and mundane issues. Moreover, what differentiated it from others were reprints of commentaries from German newspapers and promoting forced labour of people from the occupied territories in Germany. Hence, there was actually very little content concerning culture even in its broadest sense. The title was a reference to a "pre-war magazine called *Głos Lubelski* published by the National Democracy, however that was where the similarity ended"²³.

¹⁶ E. Cytowska, *Propaganda kulturalna na łamach niemieckiej prasy w języku polskim w Generalnej Guberni 1939-1945*, "Kwartalnik Historii Prasy Polskiej" Kraków 1981, vol. 20, 2, p.30.

¹⁷ W. Wójcik, *Prasa godzinowa Generalnego Gubernatorstwa (1939-1945)*, Kraków 1988, p. 21.

¹⁸ *Ibidem*, p. 23.

¹⁹ *Ibidem*, p. 25.

²⁰ T. Wolsza, *Gadzinówki przed sądem Polski Ludowej*, "Polska 1944/45-1989. Studia i Materiały" 2014, p.351.

²¹ <http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/nowy-glos-lubelski-19391944/>, [accessed August 2nd, 2018].

²² P. Kamela, "Nowy Głos Lubelski" 1940 – 1944, "Rocznik Lubelski" 2010, t. 36, 115–143.

²³ <http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/nowy-glos-lubelski-19391944/>, [accessed August 2, 2018].

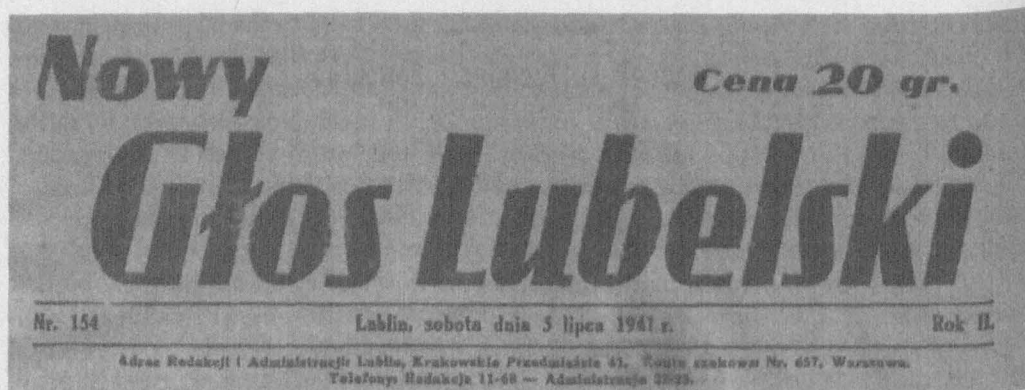

Fig.1 The main header of the first page of "Nowy Głos Lubelski" from 1941 (accessed on November 23, 2018) (Source: https://twitter.com/I_Lendorf/status/1014906296896835584).

The seat was in Lublin, at Krakowskie Przedmieście 41 Street, on the ground floor. The editorial team worked on the first floor. In order to ensure their safety, all editors and other factual employees of the paper had to remain anonymous. Unfortunately, due to this fact it is quite a challenge to say anything more regarding the staff. The only trace was a person working as a chief editor (most likely a man) with a last name - Widera²⁴, sadly first name unknown. The circulation amounted to 20,000 copies²⁵.

While analysing the general structure of this daily newspaper, we could observe that first pages were dedicated to the situation in Europe, news from the war and the economic situation as well as the main current events. The subsequent pages dealt with the situation in Poland and eventually in the Lubelski region. Various pieces from novels and anecdotes were also printed. The last pages were dedicated to advertisements and classified ads concerning different aspects of life and divided into columns: "vacancies", "looking for employment", "science and upbringing", as well as "for sale", "want to buy" and "singles ads". These ads reflect the then reality of social and societal events. They show us what intrigued people and what they were afraid of. The reptile press made a lot of effort to shift viewer's attention to work, "especially during the holidays - using rhymes to elevate the value of work"²⁶. In the light of the slogan "Through work, from poverty to prosperity"²⁷. The paper was an assistant in every facet of everyday life: finding a job, buying a flat or finding a life partner. Although there were also ads of questionable motives such as searching for a well-off person who could help survive the occupation.

From the very beginning, Lublin inhabitants were fully aware that "Nowy Głos Lubelski" is a propaganda newspaper. However, this did not prevent them from buying and reading it since it was the only source of information regarding the situation in Europe. Moreover, it was the only space for local ads. In any case, "Nowy Głos Lubelski" also included a listing of laws and resolutions regulating the everyday life for the inhabitants.

²⁴ K. Woźniakowski, *Niemiecka polskojęzyczna prasa "gadzinowa" czasów II wojny światowej 1939-1945 (próba syntetycznego spojrzenia)*, "Studia Bibliologiczne Akademii Świętokrzyskiej" 2004, vol. 8, p. 85.

²⁵ *Ibidem*, p. 85.

²⁶ E. Cytowska, *op. cit.*, p. 30.

²⁷ *Ibidem*, p. 30.

Among them we could find information regarding curfew times, electricity usage restrictions or the need for a special permission to travel by train. What is more, this newspaper actively promoted forced labour in Germany. In the paper, there were photos of happy Poles at work or resting which were meant to incentivise people to go there voluntarily as well as to reassure the families whose members were already there that everyone is fine.

"Nowy Głos Lubelski" focused a lot of attention on the everyday life of Jewish people. The expected result was fuelling aversion towards this particular group. They encouraged cooperating with the occupant in "cleaning the city" as well publishing numerous articles depicting Jews as counterfeiters and thieves leading Poland to its ruin. It is important to note that the world news appearing in the newspaper were usually delayed by a day or two. Naturally, it could be a result of a typical information flow or simply the lead time needed to prepare an article to be approved by Germans. However, it could also be a deliberate decision of German authorities as an attempt to control the civilians of the occupied territories through those delays.

Fig. 2. The first page from "Nowy Głos Lubelski" in 1941 (accessed November 11, 2018) (Source: <http://dlibra.umcs.lublin.pl/dlibra/publication?id=9095&tab=3>).

The contents of the articles regarding politics usually included a hostile attitude towards the Allies fighting against the Third Reich, namely Great Britain, the Soviet Union and the US. Undeniably, the majority of those articles was based on lies or falsified entirely. After the operation "Barbarossa", the focus of the paper was the events of the Eastern front. They underlined most of all the losses on the side of the Red Army while at the same time not mentioning any of the Wehrmacht losses. In order to make the articles more credible, accounts from witnesses from the front were included in the pieces.

From when the daily newspaper was launched until the Third Reich attack on the Soviet Union, "Nowy Głos Lubelski" included unfavourable information regarding the Allies. Moreover, until that moment there were notions of "cooperation and maintaining friendly ties between Germans and Soviets"²⁸. The press also tried to convince people of a long-lasting friendship between Hitler and Stalin. The newspaper with all its efforts tried to highlight all kinds of defeats suffered by the Allies while complimenting all the successes by the Axis powers.

The study of the daily paper from the angle of the Eastern front accounts should be initiated from the second half of August 1942. It allows for discerning how the propaganda apparatus influenced the way information was conveyed. The analysis does not begin with the articles depicting the operation "Barbarossa" due to the time period defined as the end of the favourable outcomes for Germans in the Eastern front. It is worth to highlight that in the first phase of this operation, there was only a handful of articles regarding the Soviet Union in general. It was a consequence of a strong conviction that the Soviet Union was not ready for war and Wehrmacht will easily defeat the opponent until the end of 1941. When Axis powers were winning, the propaganda did not have to make any efforts manipulating the information from the front. The "real" propaganda and distorting news from the battlefields started only when Wehrmacht and its allies began to lose. The security apparatus was particularly keen to make sure that the people from occupied lands do not learn about the truth.

The beginning of the battle of Stalingrad could be estimated at the second half of August 1942. Sadly, there is a discrepancy in historical sources whether it was 17th, 19th, 21st or 23rd of August, thus we cannot be sure of the exact date where the fights on the approaches of the city started. The initial study of the "Nowy Głos Lubelski" issues regarding propaganda and the information from the Eastern front seem to prove it. Most frequently, there are mentions of the successes such as destroying the Allies' convoys at the Mediterranean, battles in the East and little pieces about other activities²⁹. Almost every day, the newspaper propagated new, less or more devastating, Red Army defeats. Moreover, in the issues, we could find articles, a couple-sentences each, reprinted from articles by the neutral countries or cooperating economically with the Third Reich. The most frequent foreign reprints originated from Swedish, then Turkish or Portuguese press.

In August 1942, the articles in "Nowy Głos Lubelski" focused on the Caucasus, battles in the region of Don and the general political situation while including enigmatic

²⁸ Kanclerz Hitler przyjął Mołotowa. Dłuższa rozmowa w obecności min. Ribbentropa i zastępcy Mołotowa, "Nowy Głos Lubelski", nr 183, 15 November 1940, p. 2.

²⁹ Mimo oporu sowieckiego postępy na obszarze Kaukazu, "Nowy Głos Lubelski", issue 189, August 17 1942, p. 2.

information from the other stretches of the front. In the paper there are no mentions of Stalingrad or the effects aimed at attempting to seize this communication hub located by the Volga river. First references to the city battle appear in the issue 23/24th of August 1942. The article acknowledges fierce fights against the Soviet forces and the sacrifice of the Wehrmacht soldiers³⁰. These are in fact true, the described events did take place and exactly on the 23rd of August, German units from the north of Stalingrad arrived at the bank of the Volga river. The content of the articles highlighted the vulnerability of the Soviet Union referencing news from the Soviet press. Carefully selected pieces of information were intended to depict the attitude of both the Soviet army and society critically as well as to underline the repeated appeals of Stalin to the Allies to create a front in the West.

Over the course of time, we could observe a more discernible focus on the Stalingrad battle in the paper. In addition, reprints from the foreign press e.g. from Sweden from which it could be concluded the faith in the Red Army success faded and there was very little hope for the Soviets to hold the city any longer. All kinds of frictions between the Allies were instantly spotted by the press, then exaggerated and published³¹ while highlighting and focusing on the significance of the battle. The first full-page article on the Stalingrad battle was published in the newspaper on 1st of September. This battle was depicted with a fitting narrative of the sacrifice of German soldiers and the abundance of the enemy forces as well as including the exaggerated "facts". This text also mentioned the clash at Rzhev³² and the Caucasus³³. Typically for this newspaper, there were already mentions from the foreign press commenting the economic and political situation in the world as well as various incidents and activities of the Allies, suitably exaggerated by the propaganda. Among others, there were modest comments of English perspectives on the battle of Stalingrad as published by a daily newspaper in Sweden³⁴.

The first article conveying the message that the victory in the battle of Stalingrad is almost in German hands appeared in the "Nowy Głos Lubelski" on 16th of November. Details such as the success inner-city clashes and the arrival of the north and south teams at the banks of the Volga river simultaneously isolating the city from aid. The only way the Soviets could use for transporting food and supplies was the river constantly under fire from the German army³⁵. Other articles would describe the situation on the other stretches of the front. Naturally only referencing the unstoppable march towards the East.

Quite an interesting article, in the context of propaganda, was published to commemorate the anniversary of the Tripartite Act which was a direct reference to a

³⁰ *Na zachód i południe od Stalingradu toczą się zacięte walki*, "Nowy Głos Lubelski", issue 196 23-24 August 1942, p. 1.

³¹ *Znowu prohibicja w USA; Znowu demonstracje w Bombaju*, "Nowy Głos Lubelski", issue 200 28 August 1942, p. 2.

³² *Pod Rżewem front niemiecki niezachwiany*, "Nowy Głos Lubelski", issue 203, 1 September 1942, p.1.

³³ *Przełamanie dalszych sowieckich pozycji na Kaukazie*, "Nowy Głos Lubelski", issue 203, 1 September 1942, p.1.

³⁴ *Stalingrad, Kaukaz i Rżew w świetle angielskich doniesień*, "Nowy Głos Lubelski", issue 208 6-7 September 1942, p. 1.

³⁵ *Los Stalingradu przesądzony. Również na północy dotarto do skraj miasta*, "Nowy Głos Lubelski", issue 216, 16 September 1942, p. 1.

speech made by the minister of propaganda. It compares the battle of Stalingrad to a European battle for freedom³⁶. The aforementioned article also describes the improvement in economy due to that year's unusually excellent harvest which led to an improvement in the standard of living. There were also mentions of the English bombing raids on the cities of the Third Reich which were naturally heavily condemned. These bombings were somewhat of a retaliation and an attempt to paralyse the German economy. After defeating France, Luftwaffe proceeded with the bombings on civilian facilities in England³⁷. As anticipated, the reasons for German bombings were not exactly detailed. In mid-October 1942, there are initial mentions of the preparations towards positional battles with the Russian winter in mind. The analysed articles outline and compare production methods of materials such as aluminium alloys and tin. The comparison concerned the fascist states as well as their adversaries: USA, Canada or USSR³⁸. The following days did not bring any new updates regarding the published news from the Eastern and other fronts. As before, according to "Nowy Głos Lubelski", German units were fighting victoriously on the streets of Stalingrad relentlessly defeating the Red Army in the Caucasus as well as advancing hand in hand with the Finnish Army on the Northern front. British armies, at sea and in Africa, were allegedly incurring substantial losses and the overall situation was favourable to the Axis powers.

By the end of October 1942, for the first time since 1st of September, the first page of "Nowy Głos Lubelski" was not about the Stalingrad but about the great battle on the Pacific. The news did naturally overestimate the success of the Japanese imperial fleet against the US. In "Nowy Głos Lubelski" it was stated that the American fleet lost four aircraft carriers and other units³⁹. In reality, the losses incurred by Americans amounted to one aircraft carrier and one cruiser while the Japanese lost one aircraft carrier as well. Yet again, there is some truth in the articles published such as mentioning the battle of the Santa Cruz islands which indeed, did take place. Sadly, that would be the only piece of truth in the entire article. Historians consider the end result of the battle a tie. Based on the "Nowy Głos" article it could possibly be concluded that the Japanese "accomplished an incredible success". Further mentions of the winter preparations for the Russian winter were also incorporated in connection with a speech of Adolf Hitler in München. This meeting was held on 9th of November while the article describing it was a first-page topic on 12th of November⁴⁰. Beginning with the issue number 266 (published on 13th of November) until the issue 269 (published on 17th of November) there was absolutely no mention of the Eastern front. The entire focus was shifted to the events in Northern Africa since the Allies landed on the territories of Vichy France⁴¹. The surprise of the landing was apparently a source of great confusion and worry for the people on the occupied territories of the Third Reich. As far as the Eastern front is concerned, the style of reporting those events did not change, everything was fairly similar to previous weeks.

³⁶ *Bitwa o Stalingrad symbolem europejskiej walki o wolność*, "Nowy Głos Lubelski", issue 229, 1 October 1942, p. 1.

³⁷ *Mowa marszałka Rzeszy Goeringa w Berlinie*, "Nowy Głos Lubelski", nr 235, 8 October 1942, s.1.

³⁸ *Wzajemny stosunek sił*, "Nowy Głos Lubelski", nr 239, 13 October 1942, p. 1.

³⁹ *Japończycy zatopili 4 lotniskowce i 1 krążownik*, "Nowy Głos Lubelski", 253, 29 October 1942, p.1.

⁴⁰ *Przemówienie kanclerza Hitlera w dniu 8 November w Monachium*, "Nowy Głos Lubelski", 265, 12 November 1942, p. 1.

⁴¹ *Zaostrzenie sytuacji w Afryce francuskiej*, "Nowy Głos Lubelski", 266, 13 November 1942, p. 1.

For a couple of days, news regarding the Eastern front disappeared from "Nowy Głos Lubelski". This study presents the two possible reasons. The first is related to the Allies landing in Western Africa and fierce battles between Rommel and Montgomery. The second reason would be the launch of the Soviet counteroffensive called operation "Uranus". As a result of the Soviet Army there was a discernible confusion and utter surprise. Most of the staff officers and German generals were certain that by the end of 1942, the Soviet Union would not have been able to strike anywhere on the Eastern front. This surprise and confusion naturally translated into the information channel which in turn caused a standstill in updating the Eastern battles.

After a couple of days, the accounts of the Eastern front returned to the newspaper. Of course, there were no mentions of the massive retaliation by the Red Army. There were however some mentions of the supply issues of the Soviets and modest wins along the front⁴². In a way, the events in North Africa shifted the focus away from the East. Germans and Americans fighting on the border lands between Algeria and Tunisia. This was the first occurrence of German soldiers fighting directly against the American soldiers. It had a significant political overtone accentuated by numerous propaganda references⁴³.

The first occurrence of the Eastern front report not mentioning a series of battles won happened on 23rd of November. The article outlined the fierce and bloody defences. Hence, it is a relatively truthful account of the actual situation on the Eastern front, especially its Southern stretch⁴⁴. December issues of the "Nowy Głos Lubelski" relating to these battles shifted the focus on the middle stretch of the Eastern front. The proceedings of the Caucasus and the Stalingrad regions somewhat faded into the background. Additionally, it was rare to find anything concerning the Southern stretch. Moreover, we would not find anything related to the German operation "Winter Storm". The most frequent notions concern efficient German charges in the centre⁴⁵. The articles also included information on the German counter-offenses and the resulting recovered areas. However, there were no previous information regarding losing them in the first place or abandoning certain positions. Due to the Christmas period, there was an issue published on 23rd of December followed by a subsequent issue on 29th of December (topics of the issue dedicated mainly to Christmas)⁴⁶. By the end of December, the updates related to the battles in the Caucasus disappeared completely. It is most likely a result of the difficult position of the Group Army A and its retreat which, for political reasons, could not be published.

The last two issues from the end of 1942 and the first few from the beginning of 1943 did not differentiate from the previous ones. The articles, as usual, mentioned relentless fights on the Eastern front and a slow but gradual advancement of the Wehrmacht units towards the East as well as the great losses incurred by the Red Army.

⁴² Trudności w zaopatrzeniu oddziałów sowieckich powodują osłabienie kontrataków pod Stalingradem, "Nowy Głos Lubelski", 273, 21 November 1942, p. 1.

⁴³ Walki w rejonie Algieru, "Nowy Głos Lubelski", 274, 22 November 1942, p. 1.

⁴⁴ Ataki sowieckie rozbijają się wszędzie o niewzruszoną postawę wojsk niemieckich, "Nowy Głos Lubelski", 275, 23 November 1942, p. 2.

⁴⁵ Atak niemiecki na środkowym odcinku postępuje skutecznie naprzód, "Nowy Głos Lubelski", 291, 12 December 1942, p. 1.

⁴⁶ Pokój ludziom dobrej woli..., "Nowy Głos Lubelski", 302, 29 December 1942, pp. 1-2.

A subsequent suspension of the newspaper took place between 2nd and 5th of January 1943. The beginning of the year saw the occurrence of articles related to economy, battle victories and plans for 1943. There was not so much as a word about the 6th Army cordoned off in Stalingrad⁴⁷. Most of the articles focused on the defence fights in the proximity of Don while highlighting the massive losses caused on the Soviet side⁴⁸.

Since the beginning of January 1943, the paper began publishing more and more articles regarding the clashes in Stalingrad while mainly mentioning fierce defence fights and successfully repulsing the Soviet formations⁴⁹. Subsequent issues also included news regarding the attempts by the Red Army near Leningrad, according to "Nowy Głos Lubelski" – utterly failed and squashed by Wehrmacht⁵⁰. Due to Soviet operations, the situation was compared to the previous winter. In the newspaper, there was an article describing an inevitable German strike waiting to happen, a similar one to the spring of 1942⁵¹. On 5 February 1943, the paper acknowledged that the 6th Army was completely destroyed and by doing so, "fulfilled its duty".

The society was completely in the dark regarding the captured prisoners near Stalingrad as well as the 6th Army general, Friedrich Paulus along with two squad leaders being captured by the Soviets.

With the defeat at Stalingrad and the retreat of the Group Army A from the Caucasus, they eyes were directed to the Southern stretch of the Eastern front – Leningrad. The articles often mentioned the destroyed convoys sailing to Murmansk, Leningrad under siege and the Soviet attempts at unblocking a "starving city". It appears as if an annihilation of hundreds of thousands of people in Stalingrad did not make any lasting impressions on Germans whatsoever. The articles do not say a word about the real count of victims, soldiers sacrifice or inhuman conditions on the battlefields. The contents forwarded from Germany and states cooperating with the Third Reich to "Nowy Głos Lubelski" suggest there is no outcry or even an inch of compassion, only further propaganda-fuelled "news" from the front and politics⁵². The only discernible change that could be noticed was a new focus on propagating slogans encouraging the defence against barbaric peoples from the East and a European cooperation and a common fight against Bolsheviks⁵³.

The articles published in March outlined the continuation of German charges in the South of Ukraine and the fear among the civilians. In a few of those, there were more detailed events occurring in the East where just after the Soviets entered the lands previously occupied by USSR, the local inhabitants fled West in fear of the Red Army. Such occurrences most likely took place.

⁴⁷ *Wyniki badań amerykańskich nad sytuacją gospodarczą osi*, "Nowy Głos Lubelski", 3, 6 January 1943, p. 1.

⁴⁸ *Walki obronne nad Donem trwają mimo mrozu, huraganów i zasp śnieżnych*, "Nowy Głos Lubelski", 6, 9 January 1943, p. 1.

⁴⁹ *Niemiecka taktyka obronna w obecnej kampanii zimowej na Wschodzie*, "Nowy Głos Lubelski", nr 12, 16 January 1943, p. 1.

⁵⁰ *Bolszewicy szukają słabych punktów w niemieckiej obronie pod Leningradem*, "Nowy Głos Lubelski", 18, 23 January 1943, p. 1.

⁵¹ *Po ofensywie sowieckiej znów nastąpi okres nacechowany operacjami niemieckimi*, "Nowy Głos Lubelski", 22, 28 January 1943, p. 1.

⁵² *U ujścia Donu i w łuku Dońca panuje spokój*, "Nowy Głos Lubelski", nr 33, 10 February 1943, 1.

⁵³ *Budzi się solidarność narodów Europy. Echa mowy min. Goebbelsa w Pałacu Sportowym w Berlinie*, "Nowy Głos Lubelski", 44, 23 February 1943, p. 1.

The Ukrainian people certainly recalled the great famine between 1932 and 1933 however in this case, propaganda exaggerated this news for its own purpose. The only people fleeing the Soviet units were the ones cooperating with Germans⁵⁴. There was a considerable focus on Kharkov events. As usual, there was no word of the Soviet offensive which occurred by the end of February other than there were some defence actions.

Along with a temporary stabilisation of the Eastern front, there were fewer updates regarding this area. The articles at the time focused on the political and military events as well as the German economy and the predictions for the offensive in the Eastern side once the weather clears. There were no indications of what was about to happen and the utter shock of the discovery of Polish graves in Smolensk. In the 90th issue from 1943 there was a list of 50 officers that could be identified. Subsequent articles mentioned this unimaginably atrocious crime, mass graves and 12,000 bodies of Polish officers murdered by NKVD⁵⁵. The next few days, "Nowy Głos Lubelski" focused mainly on the Katyn massacre. German propaganda attempted at influencing Polish people and their opinion of those events and the concerning political turbulence on the international arena. News presented in the particular issues mentioned that the British will remain indifferent to the Katyn massacre so as not to offend their ally, the Soviet Union⁵⁶ and hold general Sikorski accountable for breaking diplomatic relations between Poland and the Soviets, removing him from the office. The propaganda very efficiently played this massacre to its advantage to manipulate the society. Hence, we could observe that one nation's tragedy could be an element of a well-planned strategy of propaganda and politics⁵⁷.

After the interruption caused by the information regarding the discovery of mass Polish graves, since 18 May 1943, the first pages began filling with the Eastern front news. The eyes were yet again directed to the Southern stretch of the Eastern front. The articles predominantly included updates from Berlin mentioning the offensive in the East and battles in the Kuban region⁵⁸. Moreover, there were commentaries regarding the newly created Polish army in the Soviet Union. There was not a word of the newly created formations, only the imprisonment of Polish soldiers and officers in USSR by making direct references to the imprisonment after the September campaign by the Red Army as well as the Katyn massacre. On another note, they made attempts to reassure the society by including pieces on a constantly increasing production volumes in the Third Reich or a strong, developing economy⁵⁹. The first issues from July did not include any mentions from the Eastern front. Contents of the articles were limited to the destruction of the Soviet partisan units in the scope of Group Army Centre. In the

⁵⁴ *Ludność sowiecka uchodzi przed nadchodzącymi wojskami bolszewickimi*, "Nowy Głos Lubelski", nr 57, 10 March 1943, p. 1.

⁵⁵ *W masowych grobach pod Smoleńskiem złożono 10 000–12 000 zwłok oficerów polskich*, "Nowy Głos Lubelski", 90, 17 April 1943, p. 1.

⁵⁶ *Zatarg polsko-sowiecki powodem konfliktu między Londynem a Waszyngtonem?* "Nowy Głos Lubelski", 102, 5 May 1943, p. 1.

⁵⁷ *U.S.A. proponują usunięcie gen. Sikorskiego jako winnego zerwania stosunków polsko – sowieckich*, "Nowy Głos Lubelski", 99, 1 May 1943, p. 1.

⁵⁸ *Eskadry lotnictwa bojowego przyczyniły się do odparcia ataków na przyczółek kubański*, "Nowy Głos Lubelski", 129, 5 June 1943, p. 1.

⁵⁹ *Obecne położenie polityczne i wojskowe. Produkcja zbrojeniowa Niemiec została wielokrotniona*, "Nowy Głos Lubelski", 132, 9 June 1943, p. 1.

beginning, there was very little information on the battle of Kursk and no information regarding the German offensive the goal of which was removing the bulge on the overlap of Group Army Centre and Army Group South. First mentions in the paper were the Soviet attempts at counteroffensive which were eventually crushed and were a reason for German charges⁶⁰. Given that the Soviets counterattacked on the stretch between Kursk and Belgorod, it means that previously Germans had to attack somewhere in this region. However, we will not find this piece of information anywhere in any of the "Nowy Głos Lubelski" articles. Kursk became a first-page topic only in the issue 158 where there was a lot of focus on this event, especially the significance of tanks in this battle as well as the rupture of Soviet reinforcements⁶¹. As usual, the description of the battle itself did not differentiate from all the other activities in the Eastern front, the accounts of which could be read in "Nowy Głos Lubelski": German units achieve great success while the Soviet units are relentlessly destroyed as a result of a successful siege and the soldiers are then captured⁶².

Nevertheless, the details of the Kursk battle were far from the truth by a considerable margin. One of the articles mentions that the Soviets lost 5,000 tanks⁶³. Naturally, this number is greatly exaggerated as the summed number of tanks and heavy artillery in the Red Army was about 5,000 altogether. Hence, a regular exaggeration of numbers on the enemy side was typical. Of course, the result of this operation was not communicated, there was only a mention of fierce fights and German charges. Along with the subsequent issues, there were more updates on the Soviet offensive which, after all was not planned by the leadership but was a result of a dire necessity due to a critical supply shortage in the Red Army⁶⁴. It is worth to mention that this offensive did not produce the desired outcome and the German Army successfully repulsed them⁶⁵.

There appears to be a discernible difference in accounts reported from the battle of Kursk and the battle of Stalingrad. And it does not boil down simply to a number of articles as it is quite obvious that the battle for the city on the Volga river spanned across months. The differentiating factor is the frequency of communication for the two as well as the content of the messages. Articles from July regarding the Eastern front are much different than those that overlapped time-wise with the Stalingrad battle. Despite the two cases being heavily affected by the propaganda, they seem to be communicated with different intents. In autumn 1942, articles included more data which drastically changed after the defeat of the Stalingrad battle. Of course, the faith in the victory, greatly emphasized by the propaganda efficiently disguised defeats at the front. Nevertheless, after July 1943, there could be a discernible change in the tone and form of the published articles. We could observe a somewhat disillusionment and a pinch of doubt in the overall victory.

⁶⁰ *Sowiecka próba ofensywy pod Biełgorodem zamieniła się w kontrofensywę niemiecką*, "Nowy Głos Lubelski", 157, 9 July 1943, p. 1.

⁶¹ *Pod Biełgorodem i Kurskiem toczy się wielka bitwa. Z obu stron czołgi odgrywają znaczną rolę*, "Nowy Głos Lubelski", 158, 10 July 1943, p. 1.

⁶² *Miedzy Biełgorodem a Orłem okrążono i zniszczono znaczną grupę sił sowieckich*, "Nowy Głos Lubelski", 161, 14 July 1943, p. 1.

⁶³ *Straty sowieckie w czołgach przekroczyły 5 000*, "Nowy Głos Lubelski", 169, 23 July 1943, p. 1.

⁶⁴ *Obecna sowiecka ofensywa letnia spowodowana została katastrofalną sytuacją apro wizacyjną*, "Nowy Głos Lubelski", 175, 30 July 1943, p. 1.

⁶⁵ *Przewaga niemieckiej broni i żołnierzy nad sowieckimi*, "Nowy Głos Lubelski", 175, 30 July 1943, p. 1.

The August 1943 brought nothing new the way of disclosing information regarding the Eastern front in "Nowy Głos Lubelski". As usual, the German forces were advancing and the Soviet Army was pushed East, utterly defeated or no information at all⁶⁶. In mid-August, there were some mentions of the Soviet attacks in the region of Donets river⁶⁷, sadly we cannot find a word regarding the battle of Smolensk which took place in the first half of the month. The reports from the other fronts however disclose the evacuation of the German and Italian armies from Sardinia as well as the Japanese plans of future attacks. There is no certainty whether the information regarding Japanese attacks were published intentionally or not. We could assume that the directions for the offensive were possibly given to confuse the enemy or utterly fictitious altogether.

By the end of August and the Dnepr battle took place in the Southern and Centre stretch of the front, "Nowy Głos Lubelski" began publishing articles concerning the defence in the East⁶⁸. What is particularly interesting is that references in that paper suggest that there was no separation between the Battle of Kursk and the clashes near the Dnepr river. "A great defence battle in the East lasts more than 50 days. Soviet advancement reaches no further than 40km"⁶⁹. It is worth noting that this is the first occurrence of expressions such as "Soviet advancements" or "Soviet success". Until that moment, such remarks were either not made or somewhat concealed. The contents of the other articles fit the established "mould".

By the end of July 1944 and the takeover of Lublin by the Red Army, the print was discontinued for obvious reasons. Over the course of four years, "Nowy Głos Lubelski" published articles commenting on both the local events from the Lubelski district as well as from the international arena. It was one of the Hitlerite propaganda in the area of the General Government. It is quite obvious that the content of the articles was modified and manipulated by the propaganda. It shaped the collective consciousness of readers, causing confusion, omitting details or deliberately falsifying news while, for some, being the sole source of world news. Despite this fact, this newspaper represents an invaluable historical source of interesting details regarding the World War II period.

Studying this newspaper could lead to an inescapable conclusion that the Eastern front events displayed in "Nowy Głos Lubelski" are from the truth. It is futile to look for reliable notions regarding the actual events on the front. From the moment when the German forces in the East began to lose initiative, the newspaper goes silent on the topic. Moreover, the narrative and the message conveyed is exactly the same when Wehrmacht achieved its biggest success against the Red Army. Naturally, there would be no mentions of the cruelty and atrocities of the German occupant against the people in the Lubelski district.

What is particularly interesting is the overall readership of that newspaper. We know how many copies of "Nowy Głos Lubelski" were printed, sadly we cannot possibly conclude how many people were actually reading it at the time. Hence, it is impossible to

⁶⁶ *W czterodniowej bitwie na froncie Mius zniszczono doszczętnie jedną armię sowiecką, "Nowy Głos Lubelski", nr 181, 6 August 1943, p. 1.*

⁶⁷ *Bolszewicy przerzucili swe ataki nad Doniec, "Nowy Głos Lubelski", 192, 19 August 1943, p. 1.*

⁶⁸ *Wielka bitwa obronna na Wschodzie trwa z niezminiejszą gwałtownością, "Nowy Głos Lubelski", 199, 27 August 1943, p. 1.*

⁶⁹ *Potężna bitwa obronna na wschodzie trwa już ponad 50 dni. Sowieckie postępy terenowe sięgają maksimum 40km, "Nowy Głos Lubelski", 200, 28 August 1943, p. 1.*

say how much it affected the collective consciousness of the society.

Thanks to the analysis of the particular issues, the author managed to find a few details which are historically true. Nevertheless, these represent merely a drop in the ocean compared to the entirety of the articles on the subject of the Eastern front. This newspaper, despite the manipulated messages conveyed by the propaganda apparatus, should still represent a valid source in historical research as it could be used as an invaluable testimony of everyday life aspects for the people in the occupied Lubelski district from that time as well as the techniques of the press manipulation and propaganda in the Third Reich.

REFERENCES

Press:

"Nowy Głos Lubelski" 1942 – 1944 accessed thanks to <http://dlibra.umcs.lublin.pl/>

Memoirs:

Piotrowski S., *Dziennik Hansa Franka*, Warsaw 1957

Monographies:

Bralczyk J., *O języku polskiej propagandy lat siedemdziesiątych*, Kraków 1986

Cytowska E., *Propaganda kulturalna na łamach niemieckiej prasy w języku polskim w Generalnej Guberni 1939-1945*, "Kwartalnik Historii Prasy Polskiej" Kraków 1981, vol. 20, 2, pp. 25-48

Głowiński T., *O nowy porządek europejski. Ewolucja hitlerowskiej propagandy politycznej wobec Polaków w Generalnym Gubernatorstwie 1939-1945*, Wrocław 2002

Irving D.J., *Goebels, Mózg Trzeciej Rzeszy*, Gdynia 1998

Kamela P., "Nowy Głos Lubelski" 1940 – 1944, "Rocznik Lubelski", 2010, vol. 36, pp. 115-143

Kamińska Szmał I., *Judzi, zohydza, ze czci odziera. Język propagandy politycznej w prasie*, Wrocław 1994

Kamińska Szmał I., *Propaganda, perswazja, manipulacja: próba uporządkowania pojęć*, [w:] *Manipulacja w języku*, P. Krzyżanowski, P. Nowak (Eds.), Lublin 2004, pp. 13-27.

Napora M., *Gadzinowe narracje. Mechanizmy i strategie kreowania propagandowego obrazu świata w "Dzienniku Radomskim" 1940-1945*, Warsaw 2017

Piotrowski S., *Dziennik Hansa Franka*, Warsaw 1957

Pisarek P., *Język służy propagandzie*, Kraków 1976

Szarota T., *Okupowanej Warszawy dzień powszedni*, Warsaw 2010

Wolsza T., *Gadzinówki przed sądem Polski Ludowej*, "Polska 1944/45-1989. Studia i Materiały" 2014, pp. 349-381

Wójcik W., *Prasa gadzinowa Generalnego Gubernatorstwa (1939-1945)*, Kraków 1988

Woźniakowski K., *Niemiecka polskojęzyczna prasa "gadzinowa" czasów II wojny światowej 1939-1945 (próba syntetycznego spojrzenia)*, "Studia Bibliologiczne Akademii Świętokrzyskiej" 2004, vol. 8, pp. 79-124.

Internet Sources

<http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/nowy-glos-lubelski-19391944/>

<http://dlibra.umcs.lublin.pl/dlibra/publication?id=9569&tab=3>

Noty o Autorach

Małgorzata Adamik-Szysiak

Dr hab. nauk społecznych w dyscyplinie nauki o mediach, adiunkt Katedry Dziennikarstwa, prodziekan Wydziału Politologii i Dziennikarstwa, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie; zainteresowania badawcze: komunikowanie polityczne, mediatyzacja polityki, marketing polityczny, polityczne public relations, media społecznościowe; E-mail: malgosia.adamik@interia.pl

Janusz Balicki

Dr hab., profesor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa, pracownik naukowo-dydaktyczny Instytutu Politologii, kierownik Katedry Polityk Publicznych oraz Międzyinstytutowego Zakładu Badań nad Migracją, obszar badawczy: demografia społeczna, polityka ludnościowa, polityka imigracyjna i azylowa UE, integracja imigrantów z różnych kultur (szczególnie z krajów muzułmańskich), polityzacja kryzysu imigracyjnego w Europie; E-mail: j.balicki@uksw.edu.pl

Сергей Дроков

Кандидат исторических наук, старший научный сотрудник Всероссийского научно-исследовательского института документоведения и архивного дела (ВНИИДАД), член Национальной ассоциации офисных специалистов и административных работников; г. Москва, Россия, PhD, Senior Researcher at the All-Russian Scientific Research Institute of Documentation and Archival Affairs (VNIIDAD), member of the National Association of Office Specialists and Administrative Workers; Moscow, Russia; E-mail: drokov@vniidad.ru, svdrokov@yandex.ru

Светлана Глотова

Кандидат исторических наук (PhD), доцент кафедры документоведения, аудиовизуальных и научно-технических архивов, Российский государственный гуманитарный университет, г. Москва, Россия, Associate Professor, Department of Document Science, Audiovisual and Scientific-Technical Archives, Russian State University for the Humanities, Moscow, Russia; E-mail: svpronina@yandex.ru

Beata Kozaczyńska

Doktor nauk humanistycznych; adiunkt Instytutu Historii Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach; autorka monografii Losy dzieci z Zamojszczyzny wysiedlonych do powiatu siedleckiego w latach 1943-1945 (Siedlce, Stowarzyszenie „Tutaj-teraz”, 2006); E-mail: beata.kozaczynska@uph.edu.pl

Sergey Litovchenko (Сергій Дмитрович Литовченко)

Кандидат історичних наук, доцент, декан Історичного Факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Харків, Україна.

PhD, Department of Ancient and Medieval History, V. N. Karazin Kharkiv National University;

E-mail: history@karazin.ua

Agnieszka Łukasik-Turecka

Dr hab., adiunkt w Katedrze Teorii Polityki, dyrektor Instytutu Nauk o Polityce i Administracji, Katolicki Uniwersytet Lubelski, politolog, socjolog, medioznawca,

E-mail: aturecka@kul.pl

Dariusz Magier

Dr hab., profesor Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, pracownik Archiwum Państwowego w Siedlcach, prezes Instytutu Bronisława Szlubowskiego w Radzynie Podlaskim,

E-mail: dariusz.magier@uph.edu.pl

Konrad Majchrzyk

Mgr, doktorant Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, w 2018 roku obronił pracę magisterską pr.: „Bitwa stalingradzka 1942-1943. Analiza problemów”. Zainteresowania badawcze: II wojna światowa, front wschodni; militarystyka, wojska pancerne II wojny światowej, działania zbrojne na froncie wschodnim II wojny światowej.

E-mail: konradm2@interia.eu

Liudmyla Posokhova (Посохова Людмила Юріївна)

Доктор історичних наук, професор кафедри історії України історичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Харків, Україна.

Prof. PhD, Department of Ukrainian History, V. N. Karazin Kharkiv National University;

E-mail: lpoxokhova@karazin.ua

Małgorzata Przeniosło

Dr hab., profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Instytut Edukacji Szkolnej. Zainteresowania badawcze: Historia nauki; Historia pomocy społecznej; Dzieje Lwowa i Wilna; Historia społeczna Polski 1914-1939,

E-mail: m.przenioslo@neostrada.pl

Marek Przeniosło

Prof. dr hab., profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Instytut Historii. Zainteresowania badawcze: Historia społeczna i polityczna Polski 1914-1939; Historia nauki.

E-mail: m.przenioslo@neostrada.pl

Зигмунд Станкевич

Доктор юридических наук, действительный государственный советник Российской Федерации III класса, действительный член (академик) Российской Академии социальных наук, г. Москва, Россия,

Doctor of Law, State Advisor to the Russian Federation, Class III, Member (Academician) of the Russian Academy of Social Sciences, Moscow, Russia;

E-mail: miussy-zs@yandex.ru

Robert Szwed

Dr hab., wykładowca w Instytucie Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej oraz Instytucie Socjologii, Katolicki Uniwersytet Lubelski, kierownik Podyplomowych Studiów Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej KUL;

E-mail: szwed@kul.pl

Amadeusz Urbanik

Dr, Wyższa Szkoła Humanistyczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Szczecinie, polityka etniczna, polityka III Rzeczypospolitej Polskiej;

E-mail: amadeusz-urbanik@wp.pl

Andrzej Wawryniuk

Dr hab., profesor w Katedrze Stosunków Międzynarodowych Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Chełmie, autor ponad 30 książek, historyk i geograf społeczno-ekonomiczny;

E-mail: anwaw@wp.pl

Agnieszka Zaręba

Doktor nauki o polityce, adiunkt w Katedrze Teorii Polityki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, politolog i specjalista z dziedziny marketingu;

E-mail: amzareba@vp.pl

C2
W5C